

Auli Ojuri

Väkivalta naisen elämän varjona

**- tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten
elämäkulusta ja selviytymisestä**

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston
yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston Fellman-salissa
marraskuun 27. päivänä 2004 klo12

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Copyright: Auli Ojuri

Jakelu: Lapin yliopistokustannus
PL 8123
FI-96101 Rovaniemi

puh. + 358 16 341 2924, fax + 358 16 341 2933
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi/julkaisut

Painettu
ISBN 951-634-947-1
ISSN 0788-7604

PDF
ISBN 978-952-484-151-1
ISSN 1796-6310
www.ulapland.fi/unipub/actanet

Tiivistelmä

Ojuri, Auli

Väkivaltalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä

Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2004, 209 s. Acta Universitatis Lapponiensis 77

Väitöskirja: Lapin yliopisto

ISSN: 0788-7604

ISBN: 951-634-947-1

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää naisten parisuhdeväkivaltakokemuksia, heidän väkivallasta selviytymisen prosessiaan ja selviytymättömyyden kokemuksiaan sekä ammatillisen tuen tarvetta ja avun kohtaamista. Tutkimusaineisto koostuu 20:sta Ensi- ja turvakotien liiton turvakotien asiakkaina olleiden naisten elämäkerrallisesta haastattelusta. Tutkimuksen teoreettis-metodinen lähestymistapa on narratiivinen.

Tarkastelen naisten selviytymistä väkivaltaisessa parisuhteessa sekä sitä selviytymistä, mikä mahdollistuu suhteesta irtautumisen jälkeen. Väkivallasta huolimatta naisten ajattelua ja toimintoja hallitsevat pitkään parisuhteessa selviytyminen ja perhe-elämän jatkuminen. Naiset käyttävät lukuisia tunne- ja ongelmasuuntautuneita keinoja selviytyäkseen väkivaltaisessa parisuhteessaan. Heidän käyttäytymisensä perustuu omien tunteiden, kiintymyksen ja suhteen tarjoamien myönteisten kokemusten ohella sisäistettyihin kulttuurisiin ja sukupuolirooleihin liittyviin asenteisiin ja odotuksiin naisen sitoutumisesta parisuhteeseen ja perheeseen.

Naiset tarvitsevat monia käännteentekeviä kokemuksia varmistuakseen muutoksen välttämättömyydestä. Tällaisia ovat väkivallan jatkuminen ja paheneminen, herääminen lasten tilanteeseen, yritykset hakea apua ja mahdollisesti useat turvakotikäynnit. Vasta irtautuminen väkivaltaisesta suhteesta mahdollistaa naisen oman selviytymisprosessin. Kysymys on suuresta elämänmuutoksesta ja minän uudelleen rakentamisen vaatimuksesta. Naiset merkityksellistävät selviytymistään kukin subjektiivisella tavallaan, myös selviytymisen vaatimaa aika on yksilöllinen. Selviytyjän, etsijän ja epäilijän tarinat määrittyvät sen mukaisesti, miten naiset kokevat eheytyneensä ja löytäneensä identiteettinsä ja miten he suuntautuvat tulevaisuuteen.

Naiset hakevat apua eri sosiaali- ja terveydenhuollon auttajatahoilta ja turvakodeista. Turvakodin tarjoaman väkivaltaspesifin avun merkitys naisten selviytymisessä on kiistaton. Naisten kokemukset virallisen palvelujärjestelmän näennäisestä, ongelman kieltävästä ja syyllistävästä kohtaamisesta tai täydellisestä kohtaamattomuudesta ovat haaste julkisille palveluille lisätä kykyään tunnistaa väkivaltailmiö ja kehittää ammatillisia ja organisatorisia käytäntöjään ilmiön kohtaamiseksi.

Avainsanat: parisuhdeväkivalta, selviytyminen, narratiivisuus, sosiaali- ja terveyspalvelut, turvakoti

Abstract

Ojuri, Auli

Her Life in the Shadow of Violence – A Study on the Life Courses and Coping Processes of Women Subjected to Domestic Violence

Rovaniemi: University of Lapland, 2004, 209 pp., Acta Universitatis Lapponiensis 77

Academic dissertation: University of Lapland

ISSN: 0788-7604

ISBN: 951-634-947-1

The objective of my study is to gain a detailed insight into the experiences of domestic violence victims, to analyse their successful and unsuccessful coping efforts with violence and to look into the need for professional help and to investigate the extent and characteristics of the ways these needs are catered for. My research data consist of twenty biographical interviews of women who were clients in one of the shelters maintained by the Finnish Federation of Mother and Child Homes and Shelters (Ensi- ja turvakotien liitto). The theoretical-methodological approach of my study is narrative.

I look into the coping processes of women in violent relationships and the form of coping that is only possible after the break up of the relationship. Despite the presence of violence in their relationships, the thoughts and actions of women are dominated by coping in the relationship and the continuation of family life. Women make use of several emotional and problem-oriented means to cope in their violent relationships. Their behaviour is based not only on their emotions, affection and positive experiences in their relationship but also internalised cultural and gender-related attitudes and expectations concerning women's commitment to their relationship and family.

In general, women have to go through a number of painful experiences to become convinced of the inevitability of change. The physical assaults women suffer can continue for a longer period of time and take worse forms, eventually women realise the vulnerable position of their children, they make attempts to seek help, and they may experience numerous shelter visits. It is only the break up of the violent relationship, however, that enables women to embark on a coping process of their own. It is a question of a major change in life and an imperative for rebuilding the self. Women attach meaning to their coping processes in their own subjective ways, and the time their coping takes varies. The stories of the survivor, the seeker and the doubter are determined according to the fact how women themselves feel they have recovered and found their identities and how they are oriented towards the future.

Women seek help from different social and healthcare services and shelters. The significance of the violence-specific help provided by the shelter is indisputable in the coping process. Women have found the official service system wanting in its approach to their problems, as official responses range from seemingly helpful service to the denial of the problem, and to accusations and complete failure to cater for customers' needs, which poses a major challenge to the official services to improve and increase their abilities to recognise patterns of violence and to develop their professional and organisational practices to confront the phenomenon.

Keywords: domestic violence, coping, narrative, social and health care services, shelter

Sisällys

KIITOKSET.....	7
1 VÄKIVALLAN VARJOSSA	9
2 PARISUHDEVÄKIVALTA KÄSITTEENÄ JA ILMIÖNÄ	15
2.1 Perhe- ja parisuhdeväkivallan käsittäminen.....	15
2.2 Parisuhdeväkivallan muodot.....	19
2.3 Parisuhdeväkivallan selittäminen.....	23
2.4 Feminismi(t) ja parisuhdeväkivalta.....	25
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTIS-METODOLOGISET KYSYMYKSET.....	28
3.1 Narratiivinen lähestymistapa	28
3.2 Tarinallisuuden käsitteet	30
3.3 Tarinat ja identiteetti	35
3.4 Todellisuuden tulkinnallisuus	39
3.5 Selviytymisen selittäminen	41
3.5.1 Stressiteoreettinen tarkastelukulma selviytymiseen	41
3.5.2 Kriisistä selviytymiseen ja elämänhallintaan.....	45
3.5.3 Selviytymistutkimus ja tarinallisuus	49
3.5.4 Selviytymisstrategiat ja selviytymisprosessin tulos.....	52
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	57
4.1 Tutkimustehtävä.....	57
4.2 Elämäkerrallinen haastattelu ja tutkimusaineisto.....	59
4.3 Aineiston käsittely ja analyysi	67
5 VÄKIVALTA KOHTALONA?.....	73
5.1 Väkivalta naisen omassa lapsuudessa.....	73
5.1.1 Rajatut tunnesuhteet.....	74
5.1.2 Lapsuudesta luopuminen	83
5.1.3 Riittävän turvallinen lapsuus?.....	87
5.2 Naisen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen määrittäminen.....	89
5.2.1 Naiskulttuurin muutoksen teoria ja käytäntö	90
5.2.2 ”Normaalin” perheen merkitys	96
5.2.3 Parisuhdeväkivallan kulttuurinen konteksti.....	101
5.3 Äiti ja lapset väkivallan ristiaallokossa.....	107
5.3.1 Lapsi parisuhdeväkivallan välikappaleena	107
5.3.2 Lapsi muutostarpeen herättäjänä ja äidin selviytymisen tukijana	113

6	TASAPAINOILUA VÄKIVALTAISESSA PARISUHTEESSA	118
6.1	Naisen tunnemaisema	118
6.1.1	Pelko elämänkumppanina	119
6.1.2	Syällisyyden monisärmäisyys.....	127
6.2	Parisuhteen sitovuus.....	131
6.3	Naisten selviytymisstrategiat	134
6.3.1	Tunnesuuntautuneisuus.....	135
6.3.2	Ongelmasuuntautuneisuus	140
6.4	Elämänpolun käännekohdat	150
7	SELVIYTYMINEN VAI SELKIYTYMINEN?.....	157
7.1	Naisten palvelukokemukset	157
7.1.1	Kohtaamisen ulottuvuudet	157
7.1.2	Väkivaltaspesifisyyden merkitys auttamisessa	167
7.1.3	Sosiaalisen verkoston rooli	171
7.2	Konstruoidut naisten tarinat	173
7.2.1	Selviytyjän tarina	176
7.2.2	Etsijän tarina	178
7.2.3	Epäilijän tarina.....	180
8	TARINOIDEN OPETUKSET	186
	Lähteet	195

KIITOKSET

Ensimmäiseksi haluan esittää sydämelliset kiitokset kaikille niille naisille, jotka tekivät tämän tutkimuksen mahdolliseksi kertomalla omasta elämästään. Moni mukana olleista naisista toivoi, että hän tutkimukseen osallistumisensa myötä voisi osaltaan auttaa muita väkivaltaa kokeneita naisia. Tämän suurempaa haastetta ja toivetta tutkimukselle tuskin voisi asettaa. Kiitän mukana olleita naisia myös siitä, mitä he opettivat minulle väkivallasta, naisena olemisesta ja vaikeuksista selviytymisen taidosta.

Työni ohjaajana on toiminut professori Anneli Pohjola. Aikaansa ja vaivojaan säästämättä hän jaksoi syventyä käsikirjoitukseeni sen eri vaiheissa. On paljolti Annelin empaattisen vaativuuden, tuen ja innostavuuden ansiota, että tämä kirja syntyi. Sydämelliset kiitokset.

Kiitän työni esitarkastajia professori Tarja Pösöä ja YTT Marita Hussoa. Tarjalle haluan osoittaa erityiset kiitokseni perusteellisesta paneutumisesta käsikirjoitukseeni työn viimeistelyvaiheessa. Hänen rakentavat ja viisaat huomionsa ja lämmin kannustuksensa siivittivät tutkimusmatkani viimeiset metrit. Kiitän Tarjaa myös hänen suostumuksestaan vastaväittäjäkseni.

Professori Leo Nyqvist on lukenut ja kommentoinut tekstejäni. Hänen asiantuntemuksensa väkivaltatutkijana on ollut minulle arvokkaaksi avuksi, samoin kuin hänen kannustuksensa. Lämmin kiitos.

Työnantajani Ensi- ja turvakotien liittoa kiitän tutkimukseni mahdollistamisesta työaikajärjestelyjen ja vuorotteluvapaan myötä. Toimitusjohtaja Marita Ruohoselle ja koko työyhteisölleni saan olla kiitollinen kannustuksesta ja innostamisesta, mistä sain lisäpuhtia ajoittain yksinäiseltä ja väsyttävältä tuntuvaan puurtamiseen.

Projektityöntekijät Eeva Liisa, Marika, Riitta ja Tuula avustivat minua työni alkutaipaleella viemällä tiedon tutkimuksestani asiakkailleen ja auttamalla haastattelujen käytännön järjestelyissä. Monet kiitokset.

Tutkimusavustajalleni VTM Anita Laineelle olen paljosta kiitoksen velkaa. Hyvin suoritettut haastattelut, muistiinpanot ja yhteiset pohdinnat veivät tutkimusta eteenpäin.

FM Liisa Hilanderia kiitän ensiarvoisen tärkeästä avusta lähdekirjallisuuden hankkimisessa. Ilman hänen kirjastoalan asiantuntemustaan työhöni olisi tullut monta aikaa vievää lisämukkaa.

Lapin yliopistolle olen kiitollinen saamastani apurahasta väitöskirjani viimeistelyyn.

Toimistos sihteeri Ritva Lahtiselle haluan esittää kiitokseni työni kielenhuollosta ja painokuntoon saattamisesta.

Omat lähijoukkoni tukivat minua kiitettävästi koko tutkimusprosessini ajan. Äiti ja isä myötäelivät ja kannustivat tytärtään. Lämpimät kiitokseni heille. Myös puolisoni Kalevi on ansainnut sydämelliset kiitokseni avunannosta ja huolehtimisesta sekä ymmärryksestä tutkimuksenteon ajoittain uuvuttamaa vaimoan kohtaan.

Helsingissä 30. syyskuuta 2004

Auli Ojuri

1 VÄKIVALLAN VARJOSSA

Parisuhdeväkivaltaa ilmiönä ja ongelmana voidaan peilata yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä vasten, mikä on koskettanut myös perhettä ja parisuhdetta. Sosiologisen perhetutkimuksen mukaan perheen yhteisöllisyyttä ja jatkuvuutta korostava familistinen perhe-käsitys on nyky-yhteiskunnassa saanut väistyä individualistisen näkemyksen tieltä. Tämä näkemys painottaa perheen jäsenten yksilöllisiä oikeuksia ja omien tarpeiden toteutusta. Perhe pysyy koossa niin kauan kuin siinä on hyvä olla. (Ahponen & Martinen 1997, 181–182.) Anthony Giddensin (1992) näkemyksen mukaan ensimmäistä kertaa historiassa naisilla ja miehillä on mahdollisuus tasavertaisuuteen parisuhteessa, jossa keskeistä on sen emotionaalinen tyydyttävyyys (mt., 1–2).

Tämä kehityskulku näyttää todentuvan heikosti niissä perheissä ja parisuhteissa, joissa on väkivaltaa. Naisen yksilöitymistä voidaan pitää myös eräänlaisena näköharhana, sillä ydinperheihanteen luomat perusrakenteet vaikuttavat edelleen (Nätkin 2003, 21). Monet syyt, esimerkiksi naisen hoivatyö ja perhevastuu, individualismista piittaamattomat myyttiset käsitykset ”hyvästä” äidistä ja vaimosta, sitovat naisen parisuhteeseen, vaikka se olisi emotionaalisesti ja fyysisesti väkivaltainen. Väkivallasta huolimatta, ja toisaalta juuri sen vuoksi, nainen usein tekee kaikkensa parisuhteen ja perheen säilymiseksi viimeiseen saakka. Lisäksi naisen mahdolliset individualistiset pyrkimykset itsensä toteuttamiseen tukahtuvat väkivallan eristäessä hänet sosiaalisista suhteista ja työelämästä. Myös pyrkimys salata ongelma ulkopuolisilta kertoo perinteisen perherakenteen vaikutuksesta, yksityisen ja julkisen välisen rajanvedon tärkeydestä, jolloin samalla väkivallan jatkuminen mahdollistuu.

Parisuhdeväkivallan pitäminen pitkään yksityisasiana on vaikeuttanut käsityksen saamista ongelman todellisuudesta ja laajuudesta. Viranomaisten toimintaa kuvaavat tilastot kertovat vain tietoon tulleista tapauksista, mikä on ainoastaan osa totuutta. Esimerkiksi vuonna 1999 poliisin tietoon tuli yli 26 000 pahoinpitelyrikosta, joista noin 10 000 tapahtui yksityisasunnossa tai muulla yksityisellä paikalla. Lukuihin sisältyvät kaikki poliisille

ilmoitetut pahoinpitelyt. Rikostilastoissa ei eritellä sitä, miten suuri osa niistä liittyy perheväkivaltaan. Huomattavaa on lisäksi se, että vain 10 prosenttia uhreista on ilmoittanut parisuhdeväkivallasta poliisille. Parisuhteessa tapahtuvat raiskaukset tulevat harvoin poliisin tietoon. Suomessa arvioidaan tapahtuvan vuosittain noin 6 000–10 000 raiskausta, joista poliisille ilmoitetaan vain noin 500. Valtaosa tästä seksuaalisesta väkivallasta tapahtuu pari- ja lähisuhteissa uhrin tuntiessa tekijän. (Heiskanen & Piispa 1998; Sisäasiainministeriö 2001.) Markku Heiskasen ja Minna Piispan (1998) tekemän kyselytutkimuksen mukaan 22 prosenttia suomalaisista naisista oli joutunut nykyisessä parisuhteessaan fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi, 9 % viimeisen vuoden aikana (mt., 4).

Ruotsissa tehdyn vastaavan tutkimuksen perusteella naisiin kohdistuva fyysinen parisuhdeväkivalta on Suomessa noin kolme kertaa yleisempää kuin Ruotsissa. Meillä myös tämän väkivallan uhka oli moninkertainen naapurimaan naisten kokemuksiin verrattuna (Lundgren ym. 2001, 80–81.) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja poliisiammattikorkeakoulun haastattelu-tutkimuksesta käy ilmi, että perheväkivalta, joksi määriteltiin perheenjäsenten välinen väkivalta ja sillä uhkaaminen, kohdistui vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 selvästi useammin naisiin kuin miehiin. Vuonna 2001 naisten kokemasta perheväkivallasta yhdeksän tapausta kymmenestä oli perheväkivaltaa, miesten kokemasta kaksi kolmasosaa. Nainen oli uhrina 90 prosentissa parisuhdeväkivaltatapauksista. (Heiskanen ym. 2003, 18–19.) Poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista tehdyn tutkimuksen mukaan naisiin kohdistuva henkirikollisuus on viime vuosikymmeninä keskittynyt aikaisempaa selvemmin perheisiin ja erityisesti puolisojen välisiin konflikteihin. 1900-luvun alkupuoliskolla surmaaja oli täysi-ikäisiin naisiin kohdistuneissa tapoissa 40 prosentissa puoliso tai miesystävä, nykyisin vastaava osuus on 65 prosenttia. (Lehti 2002.)

Yhdysvalloissa kansallinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta (Tjaden & Thoennes 2000) paljasti, että noin 1,5 miljoonaa naista oli joutunut nykyisen tai entisen puolisonsa, avopuolisonsa tai miesystävänsä seksuaalisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi ainakin kerran vuodessa. Kuitenkin useiden

naisten joutuessa pahoinpitelyn kohteeksi keskimäärin kolme kertaa vuodessa oikeampi uhrien lukumäärä on lähes 5 miljoonaa. Noin yksi neljästä naisesta oli ilmoittanut joutuneensa seksuaalisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi joskus elämänsä aikana.

Täsmällisen kuvan saaminen parisuhdeväkivallasta on vaikeaa, koska tutkimus- ja tilastointiperusteet ovat vaihtelevia ja ilmiötä salataan edelleen. Esille saadut luvut kuitenkin kertovat ongelman vakavuudesta. Kyseessä ei ole marginaali-ilmiö, vaan ongelma, joka kuuluu huomattavan monen perheen arkipäivään. Perhe- ja parisuhdeväkivalta on kaikkien ikä-, koulutus- ja sosiaaliryhmien ongelma. Ylemmissä sosiaaliryhmissä se pysyy paremmin piilossa ja siitä ilmoitetaan harvemmin poliisille. (Sisäasiainministeriö 2001.)

Parisuhdeväkivallassa on kyse paitsi yksityisestä, läheisiä suhteita koskevasta asiasta, myös yhteiskunnallisesta ongelmasta. Ongelman vastustaminen, sen hoito ja ehkäisy merkitsevät haastetta lainsäädännölle, eri viranomaisille ja muille auttaja-tahoille. Naisiin kohdistuva väkivalta ja perheväkivalta nousivat julkiseen keskusteluun Euroopassa 1960-luvulla. Ensimmäinen turvakoti Euroopassa perustettiin vuonna 1971. Suomessa turvakotitoiminnan käynnisti Ensi- ja turvakotien liitto vuonna 1979. (Ojuri 2001.) Suomessa parisuhdeväkivaltaan alettiin kiinnittää laajemmin huomiota 1990-luvun puolivälin jälkeen naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen suuntautuneen kansainvälisen toiminnan myötä. YK:n yleiskokous antoi 20.1.1993 julistuksen naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. Julistus edellytti, että valtiot tuomitsevat naisiin kohdistuvan väkivallan ja ryhtyvät toimenpiteisiin sukupuolistuneen väkivallan ehkäisemiseksi. Pekingissä vuonna 1995 järjestetyn YK:n neljännen naisten maailmankonferenssin loppuasiakirja velvoitti hallitukset estämään ja eliminoimaan kaikkinaisen naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta. Tämä väkivalta todettiin ihmisoikeusrikkomukseksi ja korostettiin, että väkivalta aiheuttaa taloudellisia, sosiaalisia ja terveydellisiä kustannuksia sekä yksilölle että yhteiskunnalle. (Sisäasiainministeriö 2001.)

Lainsäädännön kehitys kuvaa omalta osaltaan yhteiskunnassa vallitsevia asenteita ja niiden muutosta. Asennemuutoksen hitaus ja toisaalta tapahtunut kehitys väkivallan tunnustamisen ja vastus-

tamisen suuntaan näkyy hyvin parisuhdeväkivaltaa koskevassa lainsäädännössä. Merkittävät lainsäädännölliset uudistukset tapahtuivat 1990-luvulla. Raiskaaminen avioliitossa kriminalisoitiin vuonna 1994, joskin vastustuksen ja pitkittyneen käsittelyn myötäilemänä (Söderholm 1996, 1582). Pahoinpitelyrikos asetettiin virallisen syytteen alaiseksi vuonna 1995 (Rikoslaki 578/1995). Tämän lain muutos tuli voimaan 1.10.2004, jolloin lain 21 luvun 17 § kumoutui. Tällöin poistui niin sanottu ”vakaan tahdon” pykälä, erityissäännös mahdollisuudesta jättää syyttämättä asianomistajan pyynnön perusteella (Laki rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta). Tärkeä uudistus parisuhdeväkivallan kriminalisoimiseksi on vuoden 1999 alusta voimaan astunut laki lähestymiskiellosta. Lähestymiskiello voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi (Laki lähestymiskiellosta 1 §). Laki ei kuitenkaan suojaa yhdessä asuvia henkilöitä. Vuoden 2005 alusta lähestymiskiello laajenee koskemaan myös samassa asunnossa vakituisesti asuvia. Tällainen perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan kuitenkin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. (Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta 1 §, 7 §.) Kuvattu lainsäädännön kehitys kertoo omalta osaltaan, että perheen yksityisyydessä tapahtuva väkivalta ei ole perheen sisäinen asia, vaan yhteiskunnan on puututtava siihen.

Parisuhdeväkivalta on ilmiönä ja ongelmana muuttunut yhteiskunnassamme yksityisestä salaisuudesta julkiseksi: ongelman olemassaolo tiedetään ja tunnustetaan. Sen julkistumiseen on myötävaikuttanut parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten aktivoituminen kertomaan ja kirjoittamaan kokemuksistaan, mikä on osaltaan edesauttanut ongelman tutkimista. Lisäksi median kiinnostuminen asiasta sekä parisuhdeväkivallan nouseminen vähitellen myös yhteiskunnallisen keskustelun ja toiminnan kohteeksi on nostanut ongelman esille. Tästä huolimatta kodin tai perheen intiimissä tilassa tapahtuva väkivalta on edelleen ongelma, jonka myöntäminen ei ole helppoa ja jonka perusteella on vaikea lähteä hakemaan apua. Tutkimuksen tehtävänä on osaltaan helpottaa väkivaltaongelman tunnistamista, edistää sen näkyväksi saattamista sekä tukea väkivaltaa ehkäisevää työtä.

Tutkimukseni keskittyy sosiaalityön alaan kuuluvana parisuhdeväkivallan kysymyksiin. Väkivallasta selviytymisen tarkastelu tuo siihen myös interventiotutkimuksen piirteitä selvittäessäni naisten asiakkuus- ja auttamiskokemuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat parisuhdeväkivaltaa kokeneet ja turvakotien asiakkaina olleet naiset. Lähtökohtanani on ajatus siitä, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja sen seurauksia voidaan parhaiten ymmärtää, kun he itse kertovat kokemuksistaan. Tutkimuksen teoreettis-metodologinen lähestymistapa on narratiivinen, jonka myötä tarinat, mallitarinat ja myytit kuuluvat selviytymisen käsitteen ohella keskeiseen käsitevarastooni.

Narratiivisessa tutkimusotteessa tarina nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona. Metodologisesti tutkimusotteeni tukeutuu naisten ehdoilla tapahtuneeseen elämäkertomukseen, jossa naiset kertovat teemoitetussa haastattelussa elämäkuluistaan ja kokemuksistaan. Haastatteluja voidaan kutsua myös elämäkerronnallisiksi ja ne kuvaavat naisten kerronnan moniaineksisuutta, sillä heidän haastattelutilanteessa tuottamaansa kertomukseen sisältyi monta tarinaa elämäkulun varrelta. Naisten elämästään kertomien tarinoiden punaisena lankana juoksee väkivalta, monilla heistä se oli elämään sisältyvä realiteetti jo heidän omasta lapsuudestaan lähtien.

Tutkimus koostuu kahdeksasta pääluvusta. *Toisessa luvussa* tarkastelen perheväkivaltaa ilmiönä ja sosiaalisena ongelmana sekä sen käsittämisen ja kohtaamisen muotoja.

Kolmannessa luvussa keskityn tutkimukseni käsitteelliseen ja teoreettis-metodologiseen tarkasteluun. Esittelen siinä käyttämäni narratiivista lähestymistapaa sekä sen tarjoamia käsitteitä ja perustelen niiden merkitystä tutkimukseni työvälineinä. Tässä luvussa olen myös perehtynyt tutkimusteeman kannalta keskeisen selviytymisen käsitteen ympärillä käytyyn teoreettiseen keskusteluun sekä hakenut selviytymistä koskevan tutkimuksen ja narratiivisen lähestymistavan yhteyksiä aikaisemman tutkimustiedon perusteella.

Neljäs luku koostuu tutkimukseni toteutuksen tarvitsemista aineksista. Tuon siinä lukijan tarkasteltavaksi tutkimustehtäväni muotoilun, aineiston keräämisen tapani sekä sen, millä keinoin olen työstänyt aineistostani tutkimukseni tulokset.

Viides luku aloittaa tutkimukseni empiirisen osuuden. Tarkastelen siinä tutkimieni naisten lapsuutta, paikannan väkivallan kietoutumista osaksi heidän lapsuudenkokemuksiaan ja pohdin sitä, millä tavalla väkivalta perheessä määrittää lapsuuden ja aikuisuuden välisiä rajoja. Tarkastelen luvussa myös naisen ja parisuhdeväkivallan yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia sekä lapsen rooleja äidin rinnalla parisuhdeväkivallan varjossa.

Kuudennessa luvussa tarkastelen naisten selviytymistä väkivaltaisessa parisuhteessa, heidän käyttämiään erilaisia selviytymisstrategioita sekä väkivallasta irtautumisen prosessia.

Seitsemännessä luvussa pohdin naisten tuen tarvetta, heidän kokemuksiaan saadusta avusta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä sekä väkivaltaspesifin työn merkitystä. Lisäksi keskityn tarkastelemaan naisten selviytymistä heidän irrottauduttuaan väkivaltaisesta suhteestaan ja konstruoin naisten kokemusten perusteella erilaisia selviytymistarinoita.

Kahdeksannessa luvussa kokoan tutkimukseni johtopäätökset ja pohdin, mitä annettavaa tulkinnoillani naisten kertomista tarinoista on naisille itselleen ja sille työlle, jota tehdään heidän auttamisekseen ja heidän selviytymisensä tukemiseksi.

2 PARISUHDEVÄKIVALTA KÄSITTEENÄ JA ILMIÖNÄ

2.1 Perhe- ja parisuhdeväkivallan käsittäminen

Ilmiöihin ja ongelmiin liittyvät käsitetarkastelut eivät ole merkityksettömiä. Tutkimuksessa käytetyt käsitteet paljastavat sen, miten tutkija ymmärtää tutkimuskohteensa. ”Jokainen käsite avaa ja sulkee ovia.” Termit osana tiettyä ymmärrystä ottavat kantaa siihen, mistä ilmiössä on kyse. Tähän kannanottoon sisältyy myös moraalinen ja arvottava ulottuvuus, jonka perusteella esimerkiksi oikeudet, velvollisuudet ja vastuut jaetaan ihmisten ja erilaisten asiantilojen suhteen. (Pohjola 1994, 17; Ronkainen 1998, 12.)

Se, millaiseen käsitteelliseen kaapuun ilmiöt ja ongelmat puetaan, vaikuttaa niihin kohdistuvaan asennoitumiseen ja niihin suunnattavien interventioiden laatuun ja resurssointiin. Käsitelmääritykset ohjaavat myös tutkimusta, niiden tuloksia ja tulosten käyttöä. (Ks. Barata & Senn 2003, 3–18; Nyqvist 2001, 19; Ronkainen 1998.)

Perheen sisäistä väkivaltaa koskevassa keskustelussa termi *perheväkivalta* on ollut hallitsevassa asemassa. Perheväkivallan osapuolia on tarkasteltu perheenjäseninä, ei niinkään parina, kumppaneina, naisina ja miehinä. Perinteisessä keskustelussa on liikuttu neutraalilla alueella ilman sukupuolipoliittisia tai ideologisia sitoumuksia. (Husso 2003, 41; Nyqvist 2001, 18.)

Teuvo Peltoniemen (1984) teos *Perheväkivalta* on ensimmäisiä suomalaisia perheväkivaltatutkimuksia. Teoksen perustana on traditionaalisenä pidettävä perhekeskeinen ja sukupuoli-neutraali näkemys perheväkivallasta: kyse on ongelmasta, joka nousee perhedynamiikasta ja johon ei näin ollen kannata hakea uhria tai syyllistä. Peltoniemen mukaan perheväkivaltailmiö on laaja, se viittaa kaikenlaiseen perheenjäsenten keskinäiseen väkivaltaan, jossa lapset, nuoret aikuiset ja vanhukset voivat olla sekä väkivallan kohteina että tekijöinä.

Jeff Hearn (1998, 29) on kritisoinut suomalaista perheväkivalta-termiä vastaavia englanninkielisiä *family violence*- ja *domestic violence*-käsitteitä siitä, että ne liittävät väkivalta-ongelman perheeseen systeeminä tai rakenteena. Hearn huomauttaa, että perhe ei syyllisty väkivaltaan kollektiivina, vaan sitä

tekevät siinä elävät yksilöt, useimmiten miehet. Suomalaisen yksilökeskeisen ajattelun näkökulmasta Hearnin kollektiiviin suuntaama kritiikki saattaa tuntua hieman vieraalta. Sen sijaan Suomessa perheväkivallan käsitettä on kritisoitu siitä, että se ei kiinnitä huomiota sukupuolten suhteisiin, niiden eroihin ja sukupuoleen liittyviin valtakysymyksiin (Ronkainen 1998, 12–13). Kriitikistään huolimatta Ronkainen kuitenkin huomauttaa, että perheväkivalta-termi on nostanut esille myös tärkeitä aihealueita, jotka liittyvät parisuhteen dynamiikkaan, fyysisen ja psyykkisen väkivallan eroihin sekä vanhempien ja lasten välisiin tunnesuhteisiin. Hänen mielestään ongelmana ei ole ollut perheväkivalta-termi sinänsä, vaan sen hegemonisuus. (Mt., 12.)

Kansainvälisissä keskusteluissa perheväkivallan tutkijoista toiset korostavat sukupuolen merkityksen huomioimisen tärkeyttä (ks. esim. Stanko 1988; Yllö 1988; Dobash & Dobash 1992; 1998; ks. myös Barata & Senn 2003) toisten ollessa sukupuolineutraalin lähestymistavan kannalla (esim. Straus & Gelles 1986; Saunders 1988; ks. myös Johnson 1995). Perheväkivaltaa koskevassa tutkimuskatsauksessaan Daniel P. Mears (2003) toteaa, miten Yhdysvalloissa siirryttäessä 1960-luvulta 1980-luvulle käsitykset perheväkivallasta ja näitä näkemyksiä tukeva tutkimus ryhtyivät yhä enenevässä määrin tarkastelemaan perheväkivaltaa perheen vuorovaikutusongelmien sijaan perinteisen perherakenteen ja sukupuoliroolien näkökulmasta. Perheväkivallan uudelleen määrittelyssä väkivaltaa ei pidetty häiriintyneiden (perhe)suhteiden luonnollisena tuloksena, vaan sen katsottiin johtuvan monista eri tekijöistä, mukaan lukien valtaerot miesten ja naisten välillä. (Mt., 129.)

Pohjoismaissa Suomea lukuun ottamatta 1970–1980-luvuilta lähtien perheväkivalta-käsite sai väistyä käsitteen ”naisiin kohdistuva pahoinpitely” tieltä. Ruotsissa termin perheväkivalta (*familjevåld*) tilalle ovat tutkimuksessa ja alan kirjallisuudessa tulleet naisten pahoinpitely ja naisiin kohdistuva väkivalta (*kvinnomisshandel, våld mot kvinnor*). (Husso 2003, 41; Nyqvist 2001, 18–19.) Viime vuosina myös suomalaisessa perhe- ja parisuhdeväkivaltakeskustelussa sukupuolinäkökulma on vahvistunut ja perinteinen näkemys perhekeskeisyydestä ja ongelmien neutralisoinnista on joutunut kriittiseen tarkasteluun.

Ensi- ja turvakotien liitto jäsenyhdistyksineen vastaa suurimmasta osasta valtakunnallista turvakotitoimintaa. Toimintaa kannattelevana ideologiana on ollut lasten suojelun ohella perhekeskeisyys. Käsitteen sisällöllisen kehityksen tarkastelua on pidettävä osana suomalaista perheväkivaltakeskustelua. Mielenkiintoisen lähtökohdan perhekeskeisyyden tarkasteluun ja vertailukohdan tähän päivään tarjoaa Ensi- ja turvakotien liiton turvakotitoiminnan alkuvuosista (1979–1982) tehty tutkimus (Leskinen ym. 1982). Tutkijat pitivät turvakoteja toimintaideologialtaan perhekorosteisina ja niiden lastensuojelullisista tavoitteista johtuen niiden katsottiin tukevan perheen koossapitämistä (ks. Ojuri 1997).

Vuoden 1997 selvitys turvakotitoiminnasta tarjosi toisenlaisen kuvan. Missään turvakodissa perhekeskeisyys ei tarkoittanut aiemmin mainittua perhekorostuneisuutta vaan pyrkimystä perhekokonaisuuden ja sen yksittäisten jäsenten huomioimiseen sekä vaihtoehtojen tarjoamiseen naisen omien ratkaisujen tueksi. (Mt.) Turvakodeissa puolisoita tai kumppaneita ei painosteta jatkamaan yhdessä. Valinnat ja päätökset tekee asiakas, turvakotien tehtävänä on auttaa ja tukea asioiden ja päätösten pohdinnoissa. Perhekeskeisyyden kohdalla tapahtunut eriytyneisyyskehitys tarkoittaa sitä, että väkivallan osapuolet – nainen, mies ja mahdollisesti lapset – kohdataan *erillisinä*, kuitenkin siten, että eri osapuolten kanssa työskentelevät ovat tietoisia toistensa toiminnasta. Perhekeskeisyys merkitsee ajattelutapaa, jonka mukaan väkivallan kaikki osapuolet tarvitsevat apua, naisen ja lapsen ohella myös mies väkivallan tekijänä. On todennäköistä, että muuten väkivalta parisuhteessa jatkuu ja siirtyy mahdollisesti uuteen parisuhteeseen.

Parisuhdeväkivalta on yksi naisiin kohdistuvan väkivallan muoto. Muita väkivallan ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi seksuaalinen väkivalta, prostituutio ja naiskauppa. Sukupuolinäkökulma on vahvistunut parisuhdeväkivaltaa ja perheväkivaltaa koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja toiminnoissa sekä alan tutkimuksen piirissä. Vuonna 1995 Pekingissä pidetyn YK:n neljännen naisten asioita käsittelevän konferenssin tuloksena Suomessa alettiin laatia virallista toimintaohjelmaa naisiin kohdistuvan väkivallan vastustamiseksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa *Pekingistä Suomeen* (1997) eri hallinnonalat saivat

tehtäväkseen väkivallan vastustamistyön. Ohjelman mukaisesti valtakunnan tasolla toteutettiin koko maata kattava *Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti* (1998–2002). Vuoden 2003 hallitusohjelma noudattaa edellisen ohjelman linjaa. Sen mukaisesti väkivallan vähentämiseksi laaditaan kaikki keskeiset osa-alueet kattava kansallinen väkivallan vähentämishjelma ja tehostetaan keinoja puuttua perheväkivaltaan. Ohjelmaan on myös kirjattu resurssien varaaminen parisuhde- ja naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyyn sekä väkivallan uhrien tukipalveluiden lisäämiseen. (Hallitusohjelma 24.6.2003.) Suomen Akatemian rahoittamana käynnistyi vuonna 2000 joukko tutkimushankkeita aihealueinaan valta, väkivalta ja sukupuoli. Nämä teemat näkyvät nyt myös akateemisessa tutkimuksessa (ks. Nyqvist 2001; Husso 2003). Käytän omassa tutkimuksessani parisuhdeväkivallan käsitettä, koska tutkimukseni kohdistuu nimenomaan parisuhteessaan väkivaltaa kokeneisiin naisiin.

Suomalainen perheväkivaltadiskurssi on siis suuntautunut perinteisestä sukupuolineutraalista näkemyksestä sukupuolisuuteen painottavaan suuntaan. Suomalaisen etnografisen perheväkivallan (*domesticated violence*) tutkimuksen edustajana Minna Lahti (2001) suhtautuu kuitenkin kriittisesti liian jyrkkään kategorisointiin sukupuoleen ja valtaan ja sen myötä naisiin ja miehiin, uhreihin ja väkivallantekijöihin. Hän kannattaa jyrkän vastakkainasettelun sijaan väkivallan analyysissä edellä mainittujen Johnsonin ja Ferraron tavoin niiden materiaalistien, kulttuuristen, sosiaalisten ja historiallisten kontekstien tutkimista, joiden määrittämissä puitteissa väkivallanteot tapahtuvat. (Mt., 14, 145.) Naisiin kohdistuva väkivalta sisältää Lahden mielestä monia yhteiskunnallisen elämän eri aspekteja ja näin ollen se on kysymys, jonka tarkasteluun ei yksi teoreettinen lähestymistapa riitä. Erilaiset väkivallan määrittelyt ovat läsnä samanaikaisesti. Väkivalta on empiiristä aluetta, mikä tuottaa erilaisia, usein ristiriitaisia näkemyksiä sukupuolesta, perheestä ja intiimeistä suhteista. (Mt., 11, 32.)

Lahti haastaa perhe- ja parisuhdeväkivallan tutkijat käsitteen jatkuvaan pohdintaan. Mielestäni näissä pohdinnoissa on pidettävä mielessä se, että konteksteistaan riippumatta väkivalta on aina rikkomus väkivallan kohdetta ja hänen ihmisoikeuksiaan kohtaan. Oman haasteensa sekä väkivallan tutkimukselle että

väkivallan seurauksia korjaaville ja väkivallan ehkäisemistä tavoitteleville interventioille asettaa sukupuoleen liittyvä tosiasia: väkivalta on sukupuolistunutta ja parisuhdeväkivallassa väkivallan kohteena on useimmiten nainen ja tekijänä mies. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä tosiasiaa, että myös mies voi parisuhteessaan kokea väkivaltaa kumppaninsa taholta.

2.2 Parisuhdeväkivallan muodot

Parisuhdeväkivallalla on monia toteuttamistapoja ja usein ne esiintyvät samanaikaisesti. *Fyysinen väkivalta* konkreettisenä ja näkyvänä väkivallan muotona korostuu niin yleisessä tietoisuudessa esimerkiksi median välityksellä kuin myös eri tutkimusraporttien luvuissa (ks. esim. Heiskanen & Piispa 1998; Lundgren ym. 2001). Myös parisuhdeväkivallan kohteena olevat naiset tarkoittavat väkivallalla usein nimenomaan fyysistä pahoinpitelyä (Husso 2003, 46; Mooney 2000, 154). Oman aineistoni naisten keskuudessa esiintyi myös käsityksiä, joiden mukaan väkivalta on väkivaltaa vasta sitten, kun siitä on selkeät ulospäin näkyvät merkit.

Fyysinen väkivalta voi olla muun muassa tönimistä, ravistelua, hakkaamista, potkimista ja kuristamista. Vakava fyysinen väkivalta aiheuttaa erilaisia vammoja, kuten ruhjeita tai luunmurtumia. Parisuhdeväkivalta voi myös tappaa uhrinsa. Vuosina 1987–1995 perheväkivallan uhrina kuoli Suomessa keskimäärin 27 naista. Poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista tehdyn tutkimuksen mukaan naisiin kohdistuva henkirikollisuus on meillä viime vuosikymmeninä keskittynyt aikaisempaa selvemmin perheisiin ja nimenomaan puolisoiden välisiin konflikteihin. 1900-luvun alkupuoliskolla surmaaja oli 40 %:ssa täysi-ikäisiin naisiin kohdistuneissa tapoissa puoliso tai miesystävä, nykyisin vastaava osuus on peräti 65 %. Puolisoiden ja seurustelukumppaneiden välisiä rikoksia tehdään meillä asukasta kohden tällä hetkellä kolme ja puoli kertaa enemmän kuin sata vuotta sitten. (Heiskanen & Piispa 1998, 5; Lehti 2002.)

Seksuaalisen väkivallan piiriin kuuluvat seksiin pakottamiset ja raiskaukset. Seksuaalinen väkivalta on näin ollen myös fyysistä

väkivaltaa. Siihen liittyy aina *henkistä väkivaltaa*, jota aiheuttaa jo väkivallanteko sinänsä. Henkistä alistamista on lisäksi seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä naisen halventaminen ja nöyryyttäminen, kun mies esimerkiksi tekee pilkkaa naisen seksuaalisesta haluttavuudesta, suorittaa vertailuja toisiin naisiin tai harrastaa avoimesti ulkopuolisia sukupuoli-suhteita (Mullender 1996, 22).

Marita Husso (2003) pitää seksuaalisuuden ja väkivallan toisiinsa sekoittumista kulttuurillemme yleisenä mutta samalla monimutkaisena ja vaikeasti tunnistettavana ja tunnustettavana ilmiönä. Sillä voidaan myös puolustella väkivaltaa ja tulkita sitä eroottis-romanttiseen rakkauteen luonnollisena kuuluvien ”normaalien” tunteiden valitettavina ylilyönteinä. Seksuaalisuuden ja väkivallan punos voi tehdä parisuhderakkaudesta tuhoisaa silloin, kun rakkaudesta, intohimosta tai mustasukkaisuudesta raiskataan, pahoinpidellään tai tapetaan. (Ks. mt., 121–122.)

Henkistä väkivaltaa on kumppanin alistaminen verbaalisesti nimittelemällä häntä erityisesti toisten ihmisten läsnä ollessa tai nolaamalla julkisesti. Sitä on myös muun muassa sosiaalinen eristäminen esimerkiksi sukulaisista ja ystävistä, taloudellinen alistaminen, mielipiteiden ilmaisemisen kontrollointi, vapaasti ulos menemisen estäminen, pukeutumisen kontrollointi, seksuaalisuuteen liittyvä psyykinen alistaminen tai fyysisellä väkivallalla uhkaaminen. (Hoff 1990, 60; Mullender 1996, 22, 24; Mooney 2000, 155.) Naisille väkivaltakokemus on nimenomaan vahvasti emotionaalinen kokemus. Merkittävintä väkivaltilanteissa ei niinkään ole fyysisen väkivallan aste vaan sen psyykkiset vaikutukset. Jopa suhteellisen vähäisellä väkivallalla voi olla naisen kannalta kohtalokkaat psyykkiset seuraukset. Naiset näyttävät kokevan väkivallan hyvin pitkälti henkisenä väkivaltana, uhkana ja pelkona. Vaikka fyysinen väkivalta päättyisikin, väkivallan pelosta voi olla vaikea irtautua. (Månsson 1994, 18; Nyqvist 2001, 96–97, 111, 116; Husso 2003, 188.) Fyysinen ja henkinen väkivalta liittyvät kiinteästi toisiinsa. Kuten Marita Husso (2003, 47) toteaa, on vaikea mieltää fyysistä pahoinpitelyä, joka ei vahingoittaisi myös henkisesti, ja toisaalta tuskin on olemassa sellaista henkistä väkivaltaa, jolla ei olisi myös ruumiillisia vaikutuksia. Väkivallan aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset vaikutukset näkyvät selvästi naisten runsaana perus-

terveydenhuollon ja psykiatristen palveluiden käyttönä (ks. Nyqvist 2001).

Perhe- ja parisuhdeväkivaltaa voidaan edellä esitetyllä tavalla luokitella toteuttamistapansa perusteella. Määrittelyt ovat paljolti määrittelijänsä näköisiä konstruktioita. Esimerkiksi fyysisen, seksuaalisen ja henkisen väkivallan lisäksi voidaan vielä erikseen nimetä taloudellinen ja sosiaalinen väkivalta, tai näiden voidaan katsoa sisältyvän henkisen väkivallan muotoihin. Luokittelun merkitys lienee siinä, että sen kautta tulee näkyviin perheväkivallan moniulotteisuus; kyse on paljosta muustakin kuin helposti korostuvasta fyysisestä pahoinpitelystä. Tämän huomioiminen on tärkeää väkivallan ehkäisytyön ja interventioiden kannalta. Jukka Antikainen (1999, 195) tosin esittää tässä kohdin huomionarvoisen näkemyksen siitä, että interventiivisiä toimia suunniteltaessa luokitusten pohtimisen sijaan hyödyllisempää olisi miettiä sitä, ”pelkääkö joku perheenjäsen toista, ja kuka pelkää ketä”.

1990-luvulla tehtyjä perheväkivaltatutkimuksia tarkasteltuaan Michael P. Johnson ja Kathleen J. Ferraro (2000) päätyivät puhumaan tyyppittelyn puolesta. Lähtökohdissaan he haluavat laajentaa yleistä perheväkivaltadiskurssia koskemaan erilaisia parisuhteita aviosuhteista avopareihin ja samaa sukupuolta oleviin pareihin. Johnsonin ja Ferraron mielestä on tärkeää tehdä ero eri väkivallan tyyppien välillä ja myös eri väkivallan tekijöiden välillä, jotta sekä teoreettinen että käytännön ymmärrys parisuhdeväkivallan luonteesta lisääntyisi ja voitaisiin kehittää teorioita, jotka huomioivat väkivallan eri muotojen syyt, dynamiikan ja seuraukset. Heidän esittämässään tyyppittelyssä erotellaan ”yleinen parisuhdeväkivalta” (common couple violence), ”intiimi terrorismi” (intimate terrorism), ”väkivaltainen vastustaminen” (violent resistance) ja ”molemminpuolinen väkivaltainen kontrolli” (mutual violent control). Näistä ensimmäisessä on kysymys tietyllä perusteella tapahtuvasta kontekstisidonnaisesta väkivallanteosta, joka ei toistu usein, ei todennäköisesti pahene ajan myötä eikä sisällä vakavaa fyysistä väkivaltaa. Se on todennäköisesti myös molemmin puolista. Intiimi terrorismi merkitsee kumppanin kokonaisvaltaista alistamista, siinä on kyse vakavasta fyysisestä ajan kuluessa pahenevasta väkivallasta. Väkivaltainen vastustaminen on rinnastettavissa itsepuolustukseen ja liittyy näin lähinnä naisen toimintaan.

Tilannetta, jossa on kyse molempien osapuolien toisiaan kohtaan harjoittamasta kontrollista ja väkivallasta, Johnson ja Ferraro pitävät harvinaisena, ja siitä myös tiedetään vähän. Väkivallan tyyppittelyn ohella sen ymmärtämistä lisäisi Johnsonin ja Ferraron mielestä se, jos tarkastelisimme myös väkivaltaan sisältyvää kontrollia, joka heidän mielestään vaihtelee sekä alkuperältään että dynamiikaltaan. (Ks. Johnson & Ferraro 2000, 948–956.)

Parisuhdeväkivallan luokittelut ja tyyppittelyt varmaan laajentavat ja monipuolistavat kuvaamme ilmiöstä, mutta keskeinen kysymys mielestäni on, missä määrin niiden avulla pystymme toisaalta syventämään tietoaamme ja toisaalta saamaan kokonaisvaltaista kuvaa ongelmasta. Oman tutkimusaiheeni johdattamana pohdin, tavoittaako luokittelu naisen *todellisuuden* vai rakentuuko luokittelujen myötä parisuhdeväkivallasta sellainen ilmiö, joka ei kuitenkaan riittävästi kohtaa *väkivaltaa* kokevaa *naista*? Tällöin eivät myöskään avuksi tarkoitetut interventiot häntä tavoittaisi. Luokittelut ohjaavat ymmärrystämme. Siksi suhtaudun kriittisesti Johnsonin ja Ferraron käyttämään ilmaisuun yleinen (common) parisuhdeväkivalta. En ole mielestäni naiivi liittäessäni tässä yhteydessä yleisyyden hyväksyttävyyteen, ainakin olemassa olevaan vaaraan luokitella ja arvottaa parisuhdeväkivalta hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän kategorioihin.

Liz Kelly (1988a) on voimakkaasti vastustanut stereotyyppien luomista. Hänen mielestään ne ovat äärimäisen yksinkertaistettuja kuvauksia korostaessaan tiettyjä tekijöitä sulkien samalla toisia pois. Kellyn mielestä suppeat määritelmät ja stereotyyppit irrottavat toisistaan naisten todellisuuden ja sen, millä tavalla yhteiskunta sallii heidän tulkita sitä. Kuva pahoinpidellyistä naisista heikkoina, poljettuina ja nalkuttavina vaimona, jotka ”ansaitsevat” tulla lyödyiksi, harvoin tavoittaa naisten todellisuutta. (Mt., 122–123.) Kellyn luonnehdinta on osaltaan kärjistys eikä se todellakaan ole ainoa tai ”oikea” kuva parisuhdeväkivaltaa kokeneesta naisesta. Tämän tulevat osoittamaan myös aineistoni naiset. Samalla he tietämättään ottavat kantaa itsensä määrittelyn vaikeuteen kertoessaan siitä, miten he joutuvat etsimään omaa minäänsä väkivallan syrjäyttäessä heidät omasta itsestäänkin.

2.3 Parisuhdeväkivallan selittäminen

Syitä väkivaltaiselle käyttäytymiselle on haettu monista eri lähtökohdista. Perheväkivallan käsitteellistäminen käynnistyi pahoinpideltyjen lasten tutkimuksen yhteydessä 1960-luvun alkupuolella. Väkivallan selitys löytyi pahoinpitelijän *psykopatologisista* piirteistä, ja näin psykopatologisesta tai psykiatrisesta selitysmallista tuli se viitekehys, josta lähdettiin liikkeelle perheväkivallan selittämiseksi. (Gelles 1993, 8.) Runsaan kahden viimeisen vuosikymmenen ajalta perheväkivaltaa koskevat keskeiset teoreettiset lähestymistavat ovat ryhmiteltävissä lähinnä kolmeen laaja-alaiseen kategoriaan: intraindividualistisiin psykiatriin/psykologisiin selitysmalleihin, sosiaalipsykologisiin lähestymistapoihin sekä sosiokulttuurisiin selitysmalleihin (Lundy & Grossman 2001, 122–123; ks. myös Barnett 2000, 345; Gelles 1993, 8–9).

Psykiatriset ja psykologiset selitysmallit tarkastelevat väkivaltaa intrapsyykkisinä prosesseina. Psykiatrisessa orientaatiossa huomio kiinnittyy yksilön persoonallisuuden piirteisiin väkivaltaisen käyttäytymisen aiheuttajina. Ongelma liitetään muun muassa luonteen häiriöihin, alkoholiongelmiin ja huumeiden käyttöön tai mielenterveysongelmiin. Psykologisia tekijöitä painottavat näkemykset korostavat muun muassa alhaisen itsetunnon, traumaattisen kiinnittymisen, opitun avuttomuuden ja vallan epätasapainon ylläpitävän väkivaltaista parisuhdetta. (Foa ym. 2000, 70; Gelles 1993, 9; ks. myös Johnson 1995, 114–115.)

Sosiaalipsykologiset mallit hakevat selitystä väkivallalle yksilön ulkopuolelta tarkastelemalla yksilöiden, perheiden ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusjärjestelmää. Mielenkiinnon kohteina ovat perherakenteet, perheen vuorovaikutusmallit, roolien oppiminen perheessä, koettu stressi ja väkivallan siirtyminen sukupolvelta toiselle. *Sosiaalisen oppimisen teorian* mukaan väkivalta on opittua käyttäytymistä. Havainnoimalla ja joutumalla kokemaan vanhempiansa väkivaltaisuutta lapsi oppii väkivaltaisen käyttäytymismallin, ja näin tämä perheessä opittu käyttäytymismalli toistuu sukupolvesta toiseen. Väkivalta heijastuu myös erilaisissa perhesuhteissa, esimerkkeinä mainittakoon sisarusten välinen tai isovanhempiin kohdistuva väkivalta. Väkivaltaisen käyttäytymisen malli voidaan oppia muualtakin

kuin kodista. (Johnson 1996; Gelles 1993, 9; Browne & Herbert 1997, 6–7; Lundy & Grossman 2001, 123.)

Yhteiskunnan rakenteellisista ominaisuuksista väkivallan syitä etsivät mallit, *sosiokulttuuriset teorit*, tarjoavat makrotason tietoa perheväkivallasta. Ne analysoivat väkivaltaa patriarkaalisen yhteiskunnan, sukupuolten välisen eriarvoisuuden ja perheiden sisäisen valtdynamiikan näkökulmista. Ne tarkastelevat myös yhteiskunnan ja sen kulttuurin sisältämien normien, arvojen ja asenteiden yhteyksiä väkivaltaan. (Gelles 1993, 9; Lundy & Grossman 2001, 123.) Yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden ja parisuhdeväkivallan välisen yhteyden analyysissä *feministisellä* näkökulmalla on keskeinen asema ja sen merkitys naisten pahoinpitelyn nostamisessa yleiseen tietoisuuteen ja ratkaisuaan vaativaksi sosiaalisesti ongelmaksi on kiistaton. Koska oma tutkimusaiheeni liittyy naisten kokemusten ja heidän niille antamien merkitysten analysointiin, tarkastelen tuonnempana feminististä näkökulmaa hieman lähemmin.

Lukuisat erilaiset orientaatiot suuntaavat parisuhdeväkivallan tutkimusta ja ohjaavat erilaisia interventiokäytäntöjä. Nykyisin on myös tarvetta ja pyrkimystä viedä kehitystä sekä eri teoreettisten lähestymistapojen että kliinisten mallien integraation suuntaan. (Ks. Lundy & Grossman 2001, 122; Mears 2003.) Esimerkiksi Edna B. Foa (2000) ja hänen kollegansa ovat kehittämässään mallissa yhdistäneet psykologisia ja ympäristöön liittyviä tekijöitä, joiden myötä parisuhdeväkivalta kytkeytyy laajempaan psykososiaaliseen kontekstiin. Mallin mukaan myös väkivallan vastainen työ edellyttää interventioita monilla eri tasoilla, niin poliittisessa päätöksenteossa kuin psykologisten interventioiden kehittämisen tasolla. (Ks. Foa ym. 2000, 67–83.) Erilaisten teoreettisten lähestymistapojen merkitys on siinä, että ne tekevät väkivaltailmiötä näkyväksi. Samalla on kuitenkin muistettava, että kunkin mallin selityskyky ylittää aina tavoittamaan vain osan siitä todellisuudesta, jota sekä väkivallan kohteena oleva että väkivallan tekijä elävät.

2.4 Feminismi(t) ja parisuhdeväkivalta

Feminismi korostaa naisen todellisuuden tavoittamisen ja oikeuksien toteutumisen tärkeyttä sekä teorian että käytännön tasoilla. Jayne Mooney muistuttaa tutkimuksessaan *Gender, Violence and Social Order* (2000) siitä, että tähän tavoitteeseen on pyrkimässä erilaisia painottuneita feministisiä suuntauksia. Esimerkiksi liberalistinen feminismi painottaa ”julkista” naisten ja miesten tasa-arvoa yhtäläisten lainsäädännöllisten ja poliittisten oikeuksien muodossa, mutta jättää huomiotta yhteiskuntarakenteen samoin kuin tasa-arvovaateet yksityisessä sfäärissä perheen sisällä. Sen sijaan radikaalifeminismille patriarkaatti, sukupuolten välinen epätasa-arvoinen vallanjako on keskeinen tekijä sen analysoidessa naisten yhteiskunnallista asemaa. Naiset ovat alistettuja sekä julkisella alueella että yksityiselämässään. (Ks. Mooney 2000, 75–87.) Mooney on painottanut feminismin ansioita perheväkivaltaongelman esiin nostamisessa, sen tunnistamisessa, käsitteellistämässä ja syiden osoittamisessa (mt., 66). Huomionarvoista on lisäksi se, että feminismin piiristä käynnistyi USA:ssa 1970-luvun lopulla myös miesten auttamistyö (Cayouette 1999, 153–154). Joskin feminismissä on erilaisia näkökulmia, on myös olemassa joitakin kaikille feministisille orientaatioille yhteisiä näkemyksiä suhteessa perheväkivaltaan ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Michele Bogradin (1988) mukaan tällaisia ovat sukupuoleen liittyvän vallankäytön näkeminen väkivaltaa selittävänä tekijänä, tarve analysoida perhettä historialliseen kehitykseen sijoittuvana sosiaalisena institutiona, naisten kokemusten ymmärtämisen ja julkituomisen tärkeys sekä naisten tarpeista nouseva tieteellisen tutkimuksen merkitys (mt., 13–14). Bograd korostaa, että feministisen näkemyksen mukaan miehen kumppaniinsa kohdistamaa väkivaltaa ei tule nähdä satunnaisena ja irrationaalisen tekona. Se tulee ymmärrettäväksi vain tarkasteltuna sosiaalisessa kontekstissaan. Yhteiskunta on rakentunut sukupuolidimensioiden mukaisesti siten, että valta-asema on miehillä. Niiden monien tapojen joukossa, joilla miehet ryhmänä voivat pitää naisia alistetussa asemassa, väkivalta on tehokkain kontrollin keino. (Mt., 14; ks. myös Dobash & Dobash 1979, 24; Lundgren 1991, 1–3.)

Feminismi kytkee lisäksi vaimon (naisen) pahoinpitelyn kapitalistisen yhteiskunnan ydinperheen historialliseen kehitykseen. Pahoinpitelyä ei voi tarkastella irrallaan sosiohistoriallisista (sosiokulttuurisista) yhteyksistään. Ne muovaavat väkivallan dynamiikan, sen sosiaalisen hyväksyttävyyden ja sen merkityksen. (Bograd 1988, 14–15.) Lee Ann Hoff (1990) toteaa esimerkiksi, kuinka naisten syyt pysyä väkivaltaisessa suhteessa perustuvat sosiaalisiin normeihin ja uskomuksiin naisista, avioliitosta, perheestä ja väkivallasta (mt., 56; ks. myös Lempert 1996, 274). Pahoinpitelyn linkittyessä perhe-elämän rakenteisiin yksityisestä tulee poliittista: pahoinpitely ei ole yksityisasia. (Bograd 1988, 15.)

Feministit jakavat yhteisen näkemyksen siitä, että lähtökohta yrityksissä ymmärtää naisen pahoinpitelyyn vaikuttavia tekijöitä on naisten kokemusten esiin tuominen heidän omasta viitekehuksestään lähtien. Bograd suhtautuu kriittisesti yleiseen näkemykseen, jonka mukaan väkivallan kohteeksi joutuneet naiset ovat provokatiivisia tai väkivallan avuttomia uhreja. Sen sijaan nämä naiset tulisi nähdä monia soveltuvia keinoja käyttävinä selviytyjinä. (Mt., 15; ks. myös Campbell ym. 1998; Hoff 1990, 61–78; Lempert 1996.) Norman Johnson (1995) tulee puolitiehen vastaan feminististä uhrikäsitystä. Hän pitää näkemystä avuttomasta uhrista liian kielteisenä, jolloin se ei myöskään tee oikeutta monien naisten osoittamalle suunnattomalle rohkeudelle ja heidän omaamilleen voimavaroille. Johnsonin mielestä uhri-termi on käyttökelpoinen, mutta sitä ei tule liittää avuttomaan fatalismiin. Väkivallan kohteeksi joutuneet naiset eivät ole vain uhreja, he ovat myös selviytyjiä. Mikäli heitä halutaan auttaa, on aloitettava tunnustamalla ne voimavarat, jotka heillä itsellään kiistämättä jo on. (Mt., 126.) Myös tämän hetken suomalaisessa väkivalta-keskustelussa pohditaan kysymystä naisen uhriutumuksesta ja ”luvasta” olla heikko (ks. esim. Ronkainen 1999, 2001; Husso 2003). Oman tutkimusaineistoni naiset olivat hekin tämän kysymyksen äärellä hakiessaan selviytymisväyliä.

Feminismin ansioksi on luettava myös sen suuntautuminen naisten kokemusmaailmaa refleктоivaan tieteelliseen tutkimukseen ja teorianmuodostukseen. Feministinen tutkimus ei ole pelkästään tutkimusta, joka kuvaa jotain naisia koskevaa (about women), vaan se on omistautunut naisten asioiden ajamiselle.

(Bograd 1988, 15–16.) Liz Kelly (1988) katsoo naisten kokemusten olleen näkymättömissä, koska sanoitus niiden esille-tuomiseksi on puuttunut. Feministisesti orientoituneet tutkijat ovat luoneet ja tarjonneet uusia sanoja, joiden avulla naisten kokemusten kuvaaminen ja nimeäminen on ollut mahdollista. Esimerkiksi kaksikymmentä vuotta sitten ei ollut olemassa käsitteitä pahoinpidelty nainen tai seksuaalinen häirintä. Feministinen tutkimus kiinnittää huomiota myös käsitteiden määrittelyn merkityksellisyyteen. Kelly suhtautuu kriittisesti kulttuuriseen tapaan pitää esimerkiksi sanojen raiskaus, pahoinpitely tai inesti merkityssisältöjä itsestään selvinä. Tällöin väkivallan uhrin sijoitetaan ennalta määrättyihin kategorioihin ennen tutkimuksen alkamista, jolloin ei onnistuta tavoittamaan sitä monimuotoisuutta, miten naiset määrittelevät ja ymmärtävät omat kokemuksensa. (Kelly 1988a, 115–116; ks. myös Kelly & Radford 1996.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTIS-METODOLOGISET KYSYMYKSET

3.1 Narratiivinen lähestymistapa

Tämän tutkimuksen teoreettis-metodologinen lähestymistapa on *narratiivinen*. Siinä tarinat nähdään tärkeänä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona (ks. Hänninen 1999, 15) ja niitä käytetään tutkimuksessa analyttisenä välineenä. Narratiivisuus, tarinallisuus on tutkimuksessa myös epistemologinen väline, sillä tutkimuksen tieto tuotetaan tarinoiden avulla.

Työni kautta noussut tietoisuus lukuisista turvakotiasiakkaana olleiden naisten kertomuksista ja toisaalta naisten kertomatta jääneistä tarinoista herätti kiinnostukseni tämän tutkimusotteen käyttöön. Näiden tarinoiden julkituomisella on myös oma merkityksensä naisten kohtaamasta väkivallasta ja sen seurauksista selviämisen kannalta. Lisävahvistusta tarinallisen lähestymistavan käyttöön tutkimuksessani löysin Susan Brisonin (1998, 15) kannanotosta, jonka mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan vaikutuksia ei voida ymmärtää, elleivät he itse kerro omin sanoin kokemuksistaan. Tässä tutkimuksessa itselleen tärkeiden kokemusten muotoilijoina ja välittäjinä toimivat parisuhteessaan väkivaltaa kokeneet naiset.

Lähestymistavan perusajatuksena on narratiivisen filosofian klassikkona tunnetun Alasdair MacIntyran (1985, 212) ajatus siitä, että ihmiset ymmärtävät omaa elämäänsä ja toisten ihmisten toimintaa elettyjen kertomusten muodossa. Nämä tarinat on eletty ennen kuin ne kerrotaan. Ihmisen elämän ja kertomuksen välisen yhteyden kiinteyttä korostaa myös Jan Baars (1997) todetessaan, että kertomukset näyttävät nousevan niin suoraan toiminnastamme ja kokemuksistamme, että joskus voi vaikuttaa siltä, kuin olisimme osa kehittyvää kertomusta. Ihmisillä on myös tarve välittää kertomuksensa muille, halu kertoa tarinansa ja tulla kuulluiksi. Ilman tarinoita emme voi ymmärtää ihmiselämää. Kertomukset ovat mukana rakentamassa yksilön identiteettiä, ja narratiivisuuden avulla on mahdollista tavoittaa yksilön elämän merkityksellisiä vaiheita, joita sävyttää jokin vallitseva teema. (Mt., 39–40.) Tutkimuksessani tämä teema on naisen kokema parisuhdeväkivalta ja siitä selviytyminen.

Kerrotut tarinat myös välittävät yksilölle yhteisön arvoja ja opastavat häntä toimimaan yhteisön tarjoamissa rooleissa. Näistä lähtökohdista yksilöt muodostavat oman elämäntarinansa. Ontologinen narratiivisuuden käsite hahmottaa ihmisen sosiaalisten, kulttuuristen ja materiaalisten ehtojen puitteissa luovasti toimivana yksilönä. Kertomukset eivät kuitenkaan ainoastaan jäljittele elämää ja vain välitä kulttuurisia elämän merkityksiä. Ne myös jäsentävät edelleen ja rikastavat elämän merkityksiä. Kertoessaan tarinoita ihmiset muuttavat kokemuksensa ja toimintansa merkitystä. Kertomuksen myötä elämä saa erityisen mielen ja selviää, mistä siinä on kysymys. Elämäntarinan kertominen on osa elämänvaiheiden ja -tapahtumien arviointia, jonka avulla yksilö muovaa käsitystä itsestään ja selittää nykyistä minäänsä. (Vilkko 1988, 83; Widdershoven 1993, 6–7; Hänninen 1999, 24–25, 109.)

Tarinoiden merkitys on siis hyvin moninainen. Tarinoiden kautta ihmiset jäsentävät omaa elämäänsä ja kuvaavat sitä toisille. Tarinat välittävät arvoja ja niiden myötä sisäistämme kulttuurisia malleja. Tarina toimii myös elämän arvioinnin, merkityksellistämisen ja yksilön identiteetin rakentamisen välineenä. Narratiivinen lähestymistapa sopii hyvin tutkimukseen, jossa ihmistä tarkastellaan aktiivisena, merkityksiä antavana toimijana ja ihmiselämän ilmiöitä prosessimaisina, kielellisesti tulkittuina sekä aikaan ja paikkaan sidottuina (Hänninen 1999, 106). Pidän tämänkaltaista ihmisen elämän tarkastelutapaa perusteltuna hakiessani tutkimuksellani ymmärrystä ja tulkintaa tilanteissa, joissa parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset etsivät selviytymisstrategioita eläessään väkivallan varjossa ja hakevat oman elämänsä suuntaa ja merkityksiä väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen. Tutkimukseni tavoitteena on seurata naisten elämänkulkua oppaanani heidän omat kertomuksensa kokemuksista, joita ei voi tavoittaa muuten kuin heidän itsensä kertomina. Yritän tavoittaa sitä, millä tavalla naiset ovat jäsentäneet, rakentaneet ja merkityksellistäneet elämäänsä sen vaihtuvissa tilanteissa huomioiden myös sen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin, jonka tarjoamat (malli)tarinat muodostuvat osaksi naisten omaa tarinaa.

3.2 Tarinallisuuden käsitteet

Ihminen toteuttaa omassa elämässään *tarinoita* ja kertoo niitä omasta elämästään. Tarinan avulla ihminen jäsentää elämänsä tapahtumia ja luo niiden moninaisuudesta mielessään suhteellisen yhdenmukaisen kokonaisuuden. Tarina on juonellinen kokonaisuus, jossa alku, keskikohta ja loppu seuraavat ajallisesti toisiaan. Narratiivin aika on lineaarisuuden sijaan merkitysten rajaama kokonaisuus. Tarinan tapahtumat kytkeytyvät toisiinsa inhimillisten syiden ja seurausten ketjuina. Sen sijaan, että nämä suhteet olisivat mekaanisia kausaalisuhteita, ne ovat tavallisesti merkitysten ja ihmisten toiminnan kautta välittyneitä. Tarina muuttuu ajan kuluessa ja elämäntilanteiden muuttuessa, niin menneisyyttä koskevien tulkintojen kuin tulevaisuuden suunnitelmienkin osalta. Ihminen voi myös kertoa elämästään usean tarinan kautta. (Hänninen & Valkonen 1998, 4; Hänninen 1999, 20, 107–108; 141.)

Parisuhdeväkivaltaan liittyvät tarinat koskettavat naisia sekä kokemuksen, toiminnan että oman minuuden ymmärtämisen ja rakentamisen osalta. Väkivaltaa kokeneen naisen elämänkulku sisältää monta sirpaleista ja fragmentaarista tarinaa kokonaisen ja ehyen tarinan sijaan, sillä väkivalta muovaa hänen elämästään episodimaisen ja katkonaisen tuoden siihen ajoittain jäsenymättömyyttä ja kaaosta. Väkivallan kokemuksissa ajan lineaarisuus vaihtuu syklisyyteen, sillä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kietoutuvat yhteen. Aiemmat väkivaltatilanteet niihin liittyvine tuntemuksineen eletään, koetaan ja tulkitaan usein uudelleen väkivallan hetkinä. (Husso 2003, 202.) Naisen nykyisyyden tarina rakentuu osittain menneisyyden muistoille ja menneisyys on rakentamassa myös tulevaisuuden tarinaa. Näiden tarinoiden julkituomiseen, naisen kertomukseen omasta elämästään, sopii erittäin hyvin Marjatta Bardyn (1999) näkemys tavastamme jäsentää omia kokemuksiamme. Jäsennyksessä ovat apuna tarjolla olevat kerronnan konventiot, mutta kokonaisvaltainen itsen todentamisen prosessi kehkeytyy paljolti ennakoimattomista ja alitajuisista seikoista. Tällöin kehoon, mieleen ja elämänhistoriaan kerrostuneet muistijäljet ja mielikuvat ottavat prosessissa puheenvuoron. (Mt., 255.) Nämä kehoon ja mieleen piirtyneet muistijäljet ohjaavat väkivaltaa kokeneen naisen tarinan juonta sen alusta alkaen. Nainen joutuu vaikean prosessin ja

tehtävän eteen ryhtyessään sanoittamaan tarinaansa, sillä kertomusta väkivallasta ulkopuolisen ei useinkaan ole helppoa kuunnella eikä ymmärtää.

Jukka Valkonen (1994) painottaa elämän ja tarinan välistä yhteyttä. Hän väittää, että elämä ilman tarinaa on pelkkä kronikka, dokumentoitu menneisyyden tapahtumien luettelo: ”Kun elämäntapahtumille ei löydy tarinan kautta yhteyttä toisiinsa, kun jokainen uusi hetki syntyy ikään kuin tyhjästä ilman historiaa, maailma hajoaa sirpaleiksi, kokemukset saavat mielivaltaisia muotoja, oman minän kokeminen yhdeksi ja kokonaiseksi ei ole mahdollista.” Valkonen kutsuu tällaista tarinan ja elämän välistä suhdetta skitsofreniseksi elämäksi. (Mt., 104–105.)

Myös Jerome Bruner (1987) näkee kiinteän yhteyden elämän ja siitä kertovan tarinan välillä. Hänen mielestään ihmisillä ei ole muuta tapaa kuvata elettyä elämää kuin tehdä se tarinan muodossa. ”Tarina jäljittelee elämää, elämä jäljittelee tarinaa.” Kulttuurisesti muotoutuneet kognitiiviset ja kielelliset prosessit ovat merkittäviä tarinoiden rakentumisen kannalta ja lisäksi ne jäsentävät kokemusta, organisoivat muistia ja merkityksellistävät elämäntapahtumia. Vaikka Bruner painottaakin elämän ja siitä kerrotun tarinan erottamattomuutta, hän huomioi myös tulkinnallisuuden: eletty elämä ja tarina siitä eivät täysin vastaa toisiaan. Tarina on jatkuvaa rekonstruktiota elämästä, sillä ”elämä ei ole ’kuin se oli’, vaan se tulkitaan, uudelleentulkitaan, kerrotaan ja uudelleenkerrotaan”. Tarina on sidoksissa yksilön ohella tilanteeseen ja kulttuuriin. Elämä tapahtumineen kerrotaan kulttuurille ominaisilla tavoilla, jolloin tarinat kertovat kulttuurissa ”mahdollisista elämisistä”. (Mt., 12–15, 31.) Tämä lausuma lienee tulkittavissa myös siten, että tarinat kertoessaan kulttuurisesti oikeiksi katsotuista elämisistä samalla nostavat tietoisuuteen ja arvioinnin kohteiksi myös ”ei-oikeat” ja ”mahdottomat” elämät. Monet tutkimukseni naiset olivat esimerkiksi sisäistäneet perheen rikkomattomuuden vahvana ajatuksiaan ja toimintaansa ohjaavana normina ja he saattoivat siltä pohjalta arvioida väkivaltaisessa parisuhteessa elämistään ja oikeutusta siitä irrottautumiseen. Brunerin kytkiessä tarinat kulttuuriin yhteyksiinsä, Nätkin (1993) muistuttaa tarinoiden kytkeytymisestä menneisyyteen, jolloin niistä tulee myös historiallisia ja kollektiivisia. (Mt., 182–183.) Nykynaisen tarinalla perhe-elämästään ja hänen kokemas-

taan väkivallasta on heijastuspintana naisen historiallinen asema ja historian rakentamat kollektiiviset käsitykset niin naisesta kuin väkivallastakin.

Vilma Hännisen (1999) tarinallisuuteen ankkuroituvassa väitöskirjassa *sisäisen tarinan* käsite on keskeisessä asemassa. Hänninen määrittelee väitöskirjassaan sisäisen tarinan seuraavasti: ”Sisäinen tarina on yksilön mielen sisäinen, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kulttuurista juontuva, mutta yksilölliseen kokemushistoriaan ankkuroituva, luova ja muuttuva elämäntilanteen jäsenysprosessi, joka kytkeytyy motiiveihin ja emootioihin.” Sisäisen tarinansa avulla ihminen jäsentää elämäntilannettaan, määrittelee identiteettinsä, arvonsa, tavoitteensa ja asemansa suhteessa muihin ihmisiin. (Mt., 49, 111.) Kysymys on prosessista, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia ja tilanteensa (situaationsa) tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sisäinen tarina yhdistää menneen nykyisen kautta tulevaan. Ihminen ei välttämättä itsekään täysin tiedosta sisäistä tarinaansa, mutta se voi tulla entistä tietoisemmän pohdinnan kohteeksi elämäntilanteen äkillisesti muuttuessa. Tällöin elämää aiemmin ohjannut tarina voi menettää pätevyytensä ja tilalle on löydettävä uusi. Sisäinen tarina tarjoaa tulevaisuudenperspektiiviä. Se vaikuttaa yksilön näkemyksiin mahdollisuuksistaan ja ohjaa hänen valintojaan. Sisäinen tarina voi joko valaa luottamusta tai rapauttaa myönteistä tulevaisuudenuskkoa. (Laitinen 1998, 40; Hänninen 1999, 21, 111.) Väkivallan liittyminen naisen elämänkulkuun horjuttaa hänen elämäänsä aiemmin ohjannutta tarinaa. Tässä tilanteessa nainen joutuu asettamaan arvioinnin kohteeksi niin oman sisäisen itsensä, emootiot, motiivit, arvot ja asenteet kuin koko elämänkulkunsa suunnan ja sisällön. Uuden sisäisen tarinan luomisessa menneisyys, sen hyvät ja huonot kokemukset, on vahvasti mukana tulevaisuuden tarinan rakentamisessa. Sisäinen tarina on naisen keino prosessoida ja jäsentää väkivaltaa elämässään.

Sosiaalinen tarinavaranto tarkoittaa kulttuuristen kertomusten joukkoa, kaikkia niitä tarinoita, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Tästä sosiaalisesta tarinavarannosta omaksuttujen mallitarinoiden mukaisesti kulttuurissa tai yhteisössä yleisesti

hahmotetaan jotakin tiettyä tilannetta, ja niiden mukaan kunkin tähän tilanteeseen joutuvan oletetaan ajattelevan ja toimivan. Kulttuurinen ”tarinatavaratalo” tarjoaa omat osastonsa muun muassa eri ikäryhmille ja eri sukupuolille, jolloin tarinat myös määrittelevät niihin kohdistuvia rooliodotuksia. (Hänninen 1999, 21, 51, 142–143.) Naiseus ja mieheys voidaan tulkita esittämiseksi siinä mielessä, että kulttuurissa on aina ikään kuin käsikirjoitus siitä, miten (”oikea”) mies ja (”oikea”) nainen ajattelee, tuntee, pukeutuu, liikkuu, työskentelee, puhuu, rakastelee ja niin edelleen. Ihmiset esittävät miestä ja naista, usein täysin tiedostamattaan, kulttuurinsa ajatus- ja toimintamallien ehdollistamina. Kulttuuriset käsikirjoitukset ovat yhteisöllisesti jaettu käsitys ja normi siitä, millaista on mieheyden (miehen) ja naiseuden (naisen) oikeanlainen esittäminen. (Löfström 1999, 252–253; ks. myös Ronkainen 1989, 65–66.) Kulttuuriset normit ohjeistavat naisia ja miehiä esittämään myös parisuhdetta ja perhettä, ja tässä esityksessä ennalta laaditusta käsikirjoituksesta poikkeaminen herättää helposti hämmennystä tai pahennusta. Perheväkivallan salaisuus on esimerkki kulttuurisen käsikirjoituksen muuttamisen vaikeudesta, ja se tuottaa tumman sävyn naisen tarinaan aina siihen saakka, kunnes salaisuus (lopulta) murtuu.

Elina Vuola (1994) tarkastelee kristinuskoa olennaisena osana kulttuurista syvärakennettamme, jolloin sen välittämä nais- ja mieskuva on pitkälti koko kulttuurimme ihmiskuvan perustana. Tästä näkökulmasta naisen alistetun aseman perusteleminen Jumalan tahdolla ei ole merkityksetöntä. Kristinuskon kaksijakoinen naiskäsitys naisesta joko seksuaalisena ja syntisenä Eevana tai a-seksuaalisena ja synnittömänä Mariana pitää yllä kuvitelmia naisesta, joka on joko hyvä tai paha, puhdas tai likainen, äiti tai huora. Vuolan näkemyksen mukaan kaksijakoisessa ihmiskuvassa ”nainen” tarkoittaa käsitteellisellä tasolla aina päinvastaista kuin ”mies”, ja tällaisessa rakennelmassa erilaisuudesta seuraa eriarvoisuus. ”Naisellisuudesta” ja ”miehisyydestä” tulee todellisuuden hahmottamisen ja järjestämisen välineitä. Tässä hahmottamisessa periaate määrittelee yksilöt sen sijaan, että he tekisivät sen itse. Esimerkiksi inhimilliset ominaisuudet, kuten herkkyys ja emotionaalisuus, mielletään ”naisellisiksi” myös miehissä. Pyrkimys ”naisellisuuden” ja

”miehisyyden” rajaamiseen vain tiukan sukupuolisidonnaisesti on patriarkaalisen kulttuurin yksittäistä ihmistä rajoittava piirre. (Vuola 1994, 209, 211–212, 214.) Tiettyjen ominaisuuksien sukupuolispesifissä määrittelyssä on kysymys myös myyteistä.

Myytit ovat osa sosiaalista tarinavarantoa. Ne ohjaavat sekä yksilön elämän hahmotusta että yhteiskunnallista ajattelua ja toimintaa. (Vrt. Hänninen 1999, 50–51.) Myytit koskettelevat yhteisön kannalta perimmäisiä kysymyksiä, kuten olemassaolon perusteita ja jatkuvuuden edellytyksiä. Niiden katsotaan ilmentävän todellisuutta, ja koska niillä on myös käytännön seurauksia, ne on otettava vakavasti. Myyttien suurta merkitystä osoittaa se, että niiden vaaliminen ja välittäminen edelleen on usein instituutionalisoitua. (Siikala 1987, 107–108.) Esimerkiksi suomalainen sisu on ainakin ajatuksen tasolla kannattanut meitä jo vuosisatoja. Toisaalta 1990-luvun alun lamasta luotiin myyttinen käsite, jonka avulla voitiin selittää pitkään suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan vaikeuksia ja sosiaalisten ongelmien lisääntymistä. Katarina Eskolan (1987, 149) mukaan Suomalaisten Suuri Kertomus, olemassaoloa legitimoiva ja selittävä ajattelu, nojaa kehitysuskoon. Kova työ ja ”pärjääminen” ovat arvossaan. Samaan johtopäätökseen tulee Matti Kortteinen (1992) Kunnian kenttä -tutkimuksessaan, jossa hän piirtää suomalaisten elämäntarinan peruskaavaksi ajatuksenkulun siitä, miten ”on ollut kovaa, on pakko selviytyä, olen selvinnyt ja olen siitä ylpeä”. Pärjäämisen eetos saa myös parisuhteessaan väkivaltaa kokeneen naisen taistelemaan selviytymisestään, vaikka sodasta muodostuisikin taistelu kaikkien muiden puolesta ja häntä itseään vastaan. Sukupuoleen liittyviä myyttisiä käsityksiä ylläpidetään tehokkaasti kulttuurin avulla. Modernissa yhteiskunnassa lehdistön, elokuvien ja television tarinallinen voima on suuri, joskin on lisäksi todettava, että eri kulttuuriset välineet enenevässä määrin osallistuvat nykyisin myös myyttien purkamiseen, perinteisten mieheyden ja naiseuden rajojen rikkomiseen.

Satu Apo (1995) kirjoittaa olevansa varma siitä, että yksilö oppii kulttuurinsa pitkälti kertomusten avulla. Kun jokainen yksilö joutuu konstruoimaan kuvan itsestään oman sukupuolensa edustajana, kertomukset tarjoavat genusominaisuuksien malleja ja toiminnan skeemoja, jotka liittyvät miehen ja naisen välisiin suhteisiin. Toistuuessaan lukuisissa kulttuurituotteissa nämä

kulttuuriset mallit tuntuvat lopulta itsestään selviltä. (Mt., 231–232.) Genusominaisuudet liittyvät biologiseen sukupuoleen. Kulttuurin oppimisesta puhuttaessa on niiden rinnalla muistettava ne kertomukset, jotka tuottavat genderominaisuuksien eli yhteiskunnallisen sukupuolen ajattelu- ja toimintamalleja. Ne toimivat asenteiden ja arvojen tasoilla sekä kaikkien yhteiskunnallisten institutioiden tasoilla, perhe mukaan lukien. Nämä mallit kätkevät sisäänsä myös monitahoisen kysymyksen eri sukupuolten vallasta ja sen käytöstä.

3.3 Tarinat ja identiteetti

Parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten selviytymisen tarkastelu edellyttää näiden naisten oman äänen ja kokemuksen kuulemista. Tutkimusaineistoni pohjalta naisten kokemukset pukeutuivat usein esimerkiksi seuraavien kysymysten muotoon: Kuka minä olen? Mitä minusta tulee? Selviätkö minä? Tällaisissa pohdintoissa on kyse oman identiteetin rakentamisesta osana omaa tarinaa, mitä kokonaisen ja selkeän (kehitys)tarinan sijaan voidaan luonnehtia häilyväksi ja muuttuvaksi.

Anthony Giddens (1991) käyttää minä-identiteetin käsitettä (self-identity), jolla hän tarkoittaa yksilön ymmärrystä itsestään oman elämäkertansa puitteissa. Minä-identiteetti edellyttää jatkuvuutta, ihminen luo ja ylläpitää sitä refleksiivisellä toiminnallaan. Sitä on tuotettava ja muutettava nopeasti muuttuvien sosiaalisten tilanteiden mukaisesti. Ihmisellä, jolla on suhteellisen vakaa minä-identiteetti, on tunne tästä elämäkerrallisesta jatkuvuudesta ja hän pystyy myös kommunikoimaan siitä toisten kanssa. Ihmisen identiteetti on löydettävissä hänen kyvystään pitää yllä tiettyä kertomusta, se ei löydy hänen käyttäytymisestään eikä toisten ihmisten reaktioista, niin tärkeitä kuin ne toisaalta ovatkin. Ihmisen elämänpolitiikassa on Giddensin mukaan kyse nimenomaan elämänpoliittisista valinnoista, jotka liittyvät minä-identiteettiin ja sen tuottamiseen. (Mt., 52–54, 215.) Tämä Giddensin ajatus altistaa yksilön helposti toistuvalla ristiriidan kokemukselle oman minänsä rakentamisessa, koska hän joutuu jatkuvuuden säilymistä vartioidessaan olemaan koko ajan sensitiivinen tapahtuville muutoksille ja niiden mahdollisille jatku-

vuotta horjuttaville vaikutuksille. Aina ei myöskään ole mahdollista tehdä sellaisia elämänpoliittisia valintoja, jotka tukisivat jatkuvuutta ja minä-identiteetin rakentamista. Perheissä, joissa arkeen kuuluu väkivallan kokeminen, vaikeus tehdä elämänpoliittisia valintoja ja eläminen ristiriidassa ovat jatkuvasti läsnä, koska kysymys jatkuvuudesta, sen suunnasta ja sisällöstä on toistamiseen avoin.

Guy A. M. Widdershoven (1993) korostaa tarinoiden tärkeyttä ihmisen identiteetille. Tarinat kertovat meille, keitä me olemme. Narratiivinen identiteetti muodostuu yksilön koetun elämän kokonaisuudesta, joka on artikuloitu tätä kokemusta ilmaisevissa tarinoissa. Widdershovenin mielestä elämäkokonaisuuden artikuloiminen eksplisiittisen tarinan muodossa on sinänsä osa identiteetin luomisen prosessia. Sen ohella, että elämme sellaisella tavalla, että voimme kertoa tarinoita kokemuksistamme ja toiminnastamme, näitä tarinoita kertoessamme me myös muutamme kokemustemme ja toimintamme merkitystä. (Widdershoven 1993, 6–7.) Kevin Murray (1989) on vastaavasti todennut, että ”sekä persoonallinen että sosiaalinen identiteetti rakennetaan löytämällä tarinoita, joita voimme itsestämme kertoa” (mt., 176).

Omaelämäkertaa voidaan pitää elämäntiedon välineenä, identiteettityön areenana. Tällöin se on paitsi menneisyyteen paneutuva myös tulevaisuuteen ja muutokseen suuntautuva projekti. Sitä eivät määritä vain kysymykset siitä, miten minusta tai elämästäni on tullut sellaista kuin on, vaan yhtäläillä kysymykset siitä, miten minä olen, miten elämäni on muuttumassa ja miten haluaisin itseäni ja elämäni muuttaa. (Vilkko 1997, 52; Hyvärinen ym. 1998, 13.)

Hänninen (1999) on erotellut sisäisen tarinan määrittelemässä identiteetissä eri tasoja: toimijaminät, moraalisen identiteetin ja reflektoidun identiteetin. Toimijaminät aktualisoituvat ihmisen erilaisissa toimissa ja elämänprojekteissa. Toimijaminä suuntautuu ulkomaailmaan ja minuuksia voi olla useita rinnakkaisia ja perättäisiä. Metaforisesti ilmaistuna nämä minät muodostavat ikään kuin yhtyeen, jossa eri minät ovat vaihtelevasti esillä toisten säestäessä taustalla – riitasointujakaan ei voi aina välttää. (Mt., 61.) Tätä metaforaa voisi jatkaa pohtimalla, millaisen yhtyeen naisten ja miesten erilaiset minuudet muodostavat siinä konsertti-

salissa, jonka nyky-yhteiskunnan parisuhde ja perheinstituutio rakentavat? Mitä merkitsee ja miten todentuu parisuhteen ja sille nojaavan perheen kehitys velvoitepohjaisuudesta henkilökohtaiseksi sopimukseksi, jossa sukupuoleen kiinteästi sidottujen velvoitteiden sijaan keskeistä on antaminen ja saaminen kummankin osapuolen toivomusten mukaisesti? (Ks. Alanen 1989, 135–142.)

Toiminnassaan ihminen pyrkii täyttämään tai olemaan rikkomatta moraalista identiteettiä sisäistämällä alun perin ulkoiset normit. Tarinallisen katsomuksen mukaan tämä identiteetti ei ole ainoastaan sosialisatian vaan myös tarinoiden kautta omaksuttujen mallien työstämisen tulosta. (Hänninen 1999, 61.) Riitta Granfelt (1998) kirjoittaa siitä, miten koti ja perhe ovat edelleen naisen toiminnan ja identiteetin perusta. Kodittomat naiset rikkovat perinteisiä naiseuden normeja, he ovat naiseudessaan ”toisia” (mt., 71). Myös väkivaltaisessa parisuhteessa elävät naiset pelkäävät tämän kotiin ja perheeseen kiinnittyvän moraalisen identiteetin perustan horjuttamista.

Kysymykseen ”kuka minä olen” vastaa Hännisen (1999) mukaan reflektoitu identiteetti (tulkittu minä). Se muodostuu ihmisen itselleen kertomansa tarinan myötä. Tällä tasolla identiteettiä on mahdollista luoda ja tulkita uudelleen. Tilanteiden tulkinta mahdollistaa esimerkiksi itsekunnioituksen säilymisen mahdollisista henkilökohtaisten normien rikkomisista huolimatta, samalla tavoin kuin tarinan kertominen toisille antaa tilaisuuden tehdä oma toiminta hyväksyttäväksi toisten silmissä. Tietoinen minä-tarinan rakentaminen on reflektiivisyyden ohella myös refleksiivistä, itseään muokkaavaa: tarinaansa muodostaessaan ihminen voi tietoisesti muovata itseään, asettaa itselleen tavoitteita ja vaatimuksia. (Hänninen 1999, 61–62.)

Ihminen joutuu identiteetin uudelleenrakentamiseen esimerkiksi silloin, kun hänen rutiininomainen elämänsä katkeaa jonkun yllättävän elämänmuutoksen vuoksi. Elämänmuutos merkitsee murroskohtaa elämänsä kulkussa, jossa tavoitteet on asetettava uudelleen tai on löydettävä uudet keinot niiden saavuttamiseksi. Elämänmuutokset käynnistävät usein hyvin kokonaisvaltaisen muutosprosessin, jossa koko elämää koskeva tarinallinen jäsenys muotoutuu uudelleen. (Hänninen & Polso 1991, 13; Hänninen 1999, 71, 43.) Väkivallan liittyminen osaksi

parisuhdetta merkitsee murroskohtaa ja elämäkerrallista katkosta naisen elämänseläkulussa. Kodilla ja perheellä on naiselle erityinen kulttuurinen ja psykologinen merkitys, ne ovat naiselle jotain syvästi ”omaa”. Väkivallan myötä tämä parisuhteen ja perheen ympärille ehkä vuosien tai jopa vuosikymmenien aikana rakentunut elämänrakenne hajoaa ja elämää ohjanneet tavoitteet joutuvat uudelleenarvioinnin kohteeksi. (Honkasalo 1988, 114; vrt. Hänninen & Polso 1991, 12–13.)

Michale Buryn (1982) kutsuu tällaista tilannetta elämäkerralliseksi katkokseksi (mt., 169). Katkoksen jälkeistä aikaa luonnehtii tarinallinen tyhjiö, jossa ihminen jää joksikin aikaa vaille tarinaa, ahdistuneena ja hämmentyneenä. Tyhjiöstä voi myös muodostua tarinallinen haaste, kehotus arvioida uudelleen elämää aiemmin ohjannutta tarinaa. (Hänninen & Valkonen 1998, 5–6.) Kaikkien tutkimukseni naisten elämänseläkulun muutti parisuhdeväkivalta. Se toi mukanaan erilaisia episodeja, kuten erilaista väkivaltaa, väkivallattomia hetkiä, tilanteen pahenemista. Voisikin sanoa, että nämä naiset eivät niinkään jääneet väkivallan myötä vaille tarinaa, vaan joutuivat erilaisten tarinakatkelmien kaaokseen.

Jukka Valkosen (1994) mielestä tarinat voivat toimia elämänmuutoksen hallinnan välineinä, menneen ja tulevaisuuden välisen jännitteen purkajana. Muutoksen katkaistessa näköalan tulevaisuuteen, kulttuurista omaksutut mallitarinat auttavat hahmottamaan ja ennakoimaan, miten ”tällaisessa tilanteessa yleensä käy”. (Mt., 20–21.) Mallitarinat ovat apuna ihmisen rakentaessa omaa identiteettiään ja ”korjatessaan” sitä. On kuitenkin hyvä muistaa, että mallitarinoiden kritiikitön tai sokea omaksuminen voi johtaa elämänselähallinnan rakentamisen sijaan sen horjuttamiseen. Esimerkiksi naisen sisäistämä mallitarina onnellisesta ydinperheestä estää tehokkaasti naista tuomasta julki kotona tapahtuvaa väkivaltaa.

Mallitarinat ja identiteetti ovat keskeisiä tarinallisuuden käsitteitä. Tarinat ja niiden kertominen ovat tärkeitä ihmisen identiteetille. Mallitarinat yhdessä yksilön kokemusten kanssa rakentavat hänen sisäistä tarinaansa, mikä puolestaan julkistuu hänen oman kerrontansa myötä. Tarinan kertomista voidaan pitää elämän esittämisen perusmuotona (Kulmala 2003, 321). Aineis-toni naisten kertomukset heidän väkivallan sävyttämästä eläms-

tään ovat sisältäneet monta tarinaa. (Kerrottujen) tarinoiden merkitys on siinä, että niiden kautta on mahdollista antaa ääni naisten elämäntarinoiden hiljaisille kokemuksille ja tehdä myös heidän toimintansa ymmärrettäväksi (vrt. Hyväri 2001, 21). Tutkijan tehtävänä on jäsentää naisten kertomista elämäntarinoista kertomus, joka mahdollisimman hyvin tulkitsee heidän omia tarinoitaan.

3.4 Todellisuuden tulkinnallisuus

Koska tehtäväni tutkijana on parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämän ja heidän siitä kertomiensa tarinoiden tulkitsijana toimiminen, joudun pohtimaan myös tarinoiden ja todellisuuden suhdetta. Olen hakenut tukea ymmärrykselleni konstruktivistisesta näkemyksestä. Peter L. Berger ja Thomas Luckman (1994) näkevät inhimillisen todellisuuden olevan sosiaalisesti konstruoitu. Ihminen elää useiden todellisuuksien maailmassa, mutta aina on olemassa yksi vallitseva todellisuus, jokapäiväisen arkielämän todellisuus, joka koostuu toisaalta subjektiivisista merkityksistä, toisaalta sosiaalisesti määräytyneistä objektiivisista olosuhteista. Arkipäivän todellisuus muodostuu näin maailmaksi, jonka ihminen jakaa toisten kanssa. (Mt., 29–34.)

Tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi on keskustelu. Samalla kun keskustelu ylläpitää todellisuutta, se myös muuntaa sitä. Keskustelun todellisuutta tuottava voima sisältyy kielelliseen objektivaatioon, jolloin kieli objektivoi maailmaa muuntamalla kokemuksen järjestetyksi kokonaisuudeksi. Tämän järjestyksen tuottamisen yhteydessä kieli ”todentaa” maailman kahdessa mielessä, sekä todeten että toteuttaen sen. Kielen käyttämistä elämäkokemuksen objektivoimiseen voidaankin pitää perimmäisenä todellisuutta ylläpitävänä seikkana. Mikäli asioista ei keskustella, niiden subjektiivinen todellisuus alkaa kadota. (Berger & Luckmann 1994, 174–175.) Ilmiö, josta ei puhuta, ei ole myöskään olemassa.

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma auttaa osaltaan selittämään niitä erilaisia todellisuuksia, jotka ovat tunnusomaisia puhuttaessa parisuhdeväkivallasta. Tämä ilmiö on samanaikaisesti sekä selvästi olemassa että piilossa oleva. Parisuhdeväkivalta

ilmiönä on arkipäivän todellisuutta yleisellä tasolla. Siitä kertovat tilastot, tutkimukset ja tiedotusvälineet lähes päivittäin. Konkreettisella yksilöiden tasolla ilmiö edelleen usein katoaa. Parisuhdeväkivallan osapuolien on edelleen vaikea kohdata väkivaltaa olemassa olevana realiteettina. Tällöin se muodostuu väkivaltaa kokeneen osalta todellisuudeksi, jota ei ole olemassa muille, se on hiljaista kokemuksellisuutta, häpeää, syyllisyyttä ja puhumattomuutta.

Yleiseltä tasolta löytyy myös toinen todellisuus, joka omalta osaltaan selittää ilmiön yksilötason katoamista. Parisuhdeväkivaltaa konstruoidaan erilaisten kulttuuristen jäsenyystapojen avulla. Marita Husso (2003) puhuu yhteiskunnallisista järjestyksistä ja diskursiivisista käytännöistä, jotka osaltaan määrittelevät väkivaltaisessa suhteessa elävien naisten elämää, toimintaa ja selviytymisen mahdollisuuksia. Väkivalta on ollut pitkään suljettu ulos yhteiskuntapoliittisista keskusteluista. Väkivallan läsnäolon kieltäminen, erityisesti uhrina olemisen kokemusten sivuuttaminen ja ohittaminen, ovat syvälle juurtuneita (tiedostamattomia) käytäntöjä, jotka vaikuttavat suhtautumiseemme väkivallan osapuoliin ja siihen, miten paikannamme ongelman ja hahmotamme ratkaisun mahdollisuuksia väkivaltatilanteissa. Valitettavasti väkivallan kohteena olemisen kokemukset ovat usein jääneet kommunikoimattomiksi. (Mt., 37, 258–259, 326.)

Tarja Pösö (1995) on kirjoittaessaan lasten pahoinpitelystä lastensuojelussa löytänyt monia seikkoja, jotka ovat tehneet lasten pahoinpitelystä konstruktionistisesti mielenkiintoisen tarkastelu-kohteen. Aivan samaa voidaan todeta parisuhdeväkivallasta. Väkivalta tekona ja kokemuksena mahdollistaa monenlaiset tulkinnat. Jos mies lyö vaimoaan, mutta tämä pitää lyöntiä mustasukkaisen miehen rakkaudenosoituksena, joku muu kuin vaimo voi (osaa) tulkita tilanteen väkivallaksi. Mikäli sitä vastoin nainen hakee itselleen apua henkisen väkivallan vuoksi, mutta mies kuitenkin kieltää väkivaltaisuuksensa, koska ei ole fyysisesti kajonnut kumppaniinsa, auttaja saattaa joutua tulkintatilanteen eteen ongelman määrittelyssä. Tämä voi johtua siitä, että hänellä ei ole riittävästi tietoa väkivaltailmiöstä ja sen seurauksista. Nainen ei välttämättä itsekään osaa tulkita henkistä väkivaltaa väkivallaksi, mikäli hän on oppinut nimeämään väkivallan vain silloin, kun objektiiviset ja näkyvät pahoinpitelyn merkit ovat

olemassa. Väkivallan tunnistaminen, nimeäminen, miten se kohdataan ja miten sitä käsitellään, on (sosiaalisten ongelmien) tulkintatyötä. Siinä yhdistyvät väkivallan osapuolien kokemukset ja niiden tulkinnat, heidän tilannettaan koskeva tieto sekä kulttuuriset, ammatilliset ja lainsäädännölliset näkökohdat. (Vrt. Pösö 1995, 33–34.)

Parisuhdeväkivallan ehkäisyyn ja väkivallan osapuolien auttamisen kannalta on tärkeää huomata se, että organisaatio vaikuttaa monin tavoin auttamistyöhön. On tärkeää kysyä, millaisten ammattikäytäntöjen, organisaatioideologioiden ja ongelmien tulkinnan tuloksena väkivalta nousee ammatillisen toiminnan kohteeksi joissakin toisissa mutta ei kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa. Sosiaalisten ongelmien tulkintatyö tukeutuu väkivaltatyössä vielä paljon sellaiseen ammatilliseen ja kulttuuriseen tietoon, jonka perusteella väkivaltaa kokeneen naisen elämäntilannetta ei jäsennetä niin, että kysymys väkivallasta aktualisoituisi. (Vrt. Pösö 1995, 45; ks. myös Heiskanen & Piispa 1998; Perttu 1999.) Esimerkiksi Leo Nyqvist (2001) toteaa parisuhdeväkivaltaa ja sen interventio-käytäntöjä koskevassa tutkimuksessaan, että lääkäreiden opetuksessa käytettävä psykiatrian oppikirja ei pidä ongelmaa edes mainitsemisen arvoisena. Kuitenkin väkivallan aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset seuraukset näkyivät selvästi perusterveydenhuollon ja psykiatristen palveluiden runsaana käyttönä (mt., 18, 195.) Väkivaltaa kokeneen naisen ja myös häntä kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyneen miehen kannalta hallitsevilla tulkinnoilla on suuri merkitys, sillä se tapa, jolla väkivalta-ongelmia ja niiden syitä tulkitaan, oikeuttaa joko puuttumaan ongelmaan tai ohittamaan sen (vrt. Forsberg 1995, 73).

3.5 Selviytymisen selittäminen

3.5.1 Stressiteoreettinen tarkastelukulma selviytymiseen

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä on selviytyminen. Selviytyminen alkoi saada merkittävän aseman tutkimuksen piirissä 1960- ja 1970-luvuilta lähtien stressin käsitteeseen liittyvän mielenkiinnon myötä (Lazarus 1993, 234). Monet tutkijat erityisesti

psykologian piiristä ovat määritelleet selviytymistä ja luoneet sen teoriaperustaa, mutta teemasta ovat sittemmin kiinnostuneet myös sosiologit ja sosiaalipoliittisesti orientoituneet tutkijat. Seuraavien lukujen myötä tarkoitukseni on tavoittaa selviytymisen sisältöä ja merkitystä tarkastelemalla siihen läheisesti liittyviä stressin, elämänhallinnan ja kriisin käsitteitä. Etsin myös selviytymisen ja toisen tutkimukseni kannalta keskeisen käsitteen, tarinallisuuden yhteyksiä joidenkin aihepiiristä tehtyjen tutkimusten kautta.

Stressiteoreettinen tarkastelukulma on yksilöön sitoutunutta. Tarkastellessaan stressiteoreettisen hallinnan tutkimuksen historiaa Tiina Kirmanen (2000) esittää tutkimusorientaation lähtökohdaksi huomiot siitä, että vaikeat elämäntapahtumat tai ongelmalliset kokemukset sinänsä eivät ole ratkaisevia ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Merkittävää on nimenomaan se, millä tavalla ihminen kykenee näitä kokemuksia käsittelemään ja niistä selviytymään. Näin stressin tutkimus laajeni 1960-luvun loppupuolelta stressin vaikutusten selvittämisen ohella tutkimaan stressin hallintaa ja selviytymistä. (Mt., 120.)

Stressin hallinnan teoriaperinteen edustajina Richard S. Lazarus ja Susan Folkman (1984) ovat tunnettuja selviytymisen ja selviytymisstrategioiden tutkijoita. He tarkastelevat selviytymistä prosessinäkökulmasta ja määrittelevät sen ”jatkuvasti muuttuviksi kognitiivisiksi ja käyttäytymiseen liittyviksi pyrkimyksiksi sellaisten spesifien ulkoisten ja/tai sisäisten vaatimusten hallitsemiseksi, joita pidetään henkilön voimavaroja kuormittavina tai ne ylittävinä”. Prosessiluonteen ohella selviytymisen keskeisenä piirteenä on sen kontekstuaalisuus, mikä tarkoittaa sitä, että ihminen vaihtaa käyttämiään selviytymiskeinoja selviytymistä vaativan tilanteen mukaisesti. (Mt., 141; Folkman ym. 1986b, 992–993.) Lazarus ja Folkman suhtautuvat näin kriittisesti egopsykologiseen tulkintaan ihmisen käyttäytymisen muuttumattomuudesta erilaisissa ongelmatilanteissa. Egopsykologisen lähestymistavan mukaan yksilön selviytymiseen vaikuttavat ensisijaisesti hänen luonteensa ja persoonallisuuden piirteensä, jolloin myös hänen tapansa tulkita itseään ja käsitellä ongelmiaan on hänen pysyvä piirteensä, riippumatta stressiä aiheuttavien tilanteiden vaihteluista. (Folkman ym. 1986b, 992; Lazarus 1993, 241.)

Lazarus ja Folkman (1984) korostavat arvioinnin merkitystä selviytymisprosessissa. Heidän mielestään ihmisten elämänlaatu ja heidän henkinen ja fyysinen terveytensä ovat sidoksissa siihen, miten he arvioivat elämänsä stressitilanteita ja niistä selviytymistä (mt., 181). Tähän tilannearvioon vaikuttavat yksilön erilaiset sitoumukset ja uskomukset, joiden merkitystä Lazarus ja Folkman erityisesti painottavat. Sitoumukset ilmaisevat sen, mitä ihminen pitää tärkeänä, ja ne ovat myös hänen tekemiensä valintojen perustana. Sitoumuksilla on myös motivoiva vaikutus. Uskomukset taas vaikuttavat yksilön arvioon siitä, mitä on tapahtunut tai tapahtumassa. Tilannearvioinnissa uskomukset määrittävät ”miten asiat ovat” ja niiden avulla tällaisen tulkitun faktan merkitys tulee ymmärrettäväksi. Uskomusten vaikutusta arviointiin ei välttämättä havaitse. Se tulee mahdollisesti esiin silloin, jos joku vallinnut uskomus äkkiä häviää tai uskomusjärjestelmä muuntuu joksikin toiseksi. (Lazarus & Folkman 1984, 63, 80.) Esimerkiksi ihmisen sisäistämä ajatus perheen pysyvyydestä voi nousta tietoisien pohdinnan kohteeksi perheen kriisitilanteessa, tai naisen käsitys henkisen väkivallan ”väkivallattomuudesta” voi olla hänen todellisuuttaan, kunnes joku purkaa kyseisen uskomuksen.

Arviointiin vaikuttavia tilannetekijöitä ovat muun muassa tilanteen uutuus, tilanteen ennustettavuus, tapahtuman todennäköisyys ja erilaiset aikatekijät, kuten epävarmuus siitä, koska jotain tapahtuu tai miten kauan jokin tapahtuma kestää (ks. Lazarus & Folkman 1984, 82–116). Lazarus ja Folkman (1984) erottavat tilannearvioinnissa kaksi vaihetta: primaariarvion ja sekundaariarvion. Primaariarvioinnissa ihminen selvittää, onko tilanne hänen kannaltaan yhdentekevä, myönteinen vai stressaava. Stressaava, selviytymistä vaativa tilanne voidaan kokea menetykseksi tai tappioksi, uhaksi tai haasteeksi. Uhaksi arvioitu tilanne ennakoii Lazaruksen ja Folkmanin määrittelyssä vielä tapahtumatonta menetystä tai mahdollisia ongelmia, ja se voi herättää kielteisiä tunteita, kuten pelkoa tai vihaa. Haastavaksi arvioitua tilannetta sen sijaan sävyttävät myönteiset tunteet, tilanne innostaa toimimaan ja se ennakoii mahdollisuutta omaan kasvuun. Uhka ja haaste eivät välttämättä ole toisiaan pois-sulkevia, vaan ne voivat esiintyä samanaikaisesti. Tutkimukseni naiset saattoivat löytää monta menetystä elämänkulkunsa varrelta

sen jälkeen, kun väkivalta alkoi varjostaa sitä, ja aavistukset väkivallasta synnyttivät aina uhkatilanteen ja pelon ilmapiirin. Uhan ja haasteen samanaikaisuus toteutuivat naisten elämässä esimerkiksi niinä hyvinä aikoina, jolloin väkivalta ei ollut akuuttia ja hyvät hetket kannustivat uskomaan väkivallattomaan tulevaisuuteen.

Sekundaariarvio on arviointia siitä, mitä voitaisiin tehdä. Kyse on yksilön käytettävissä olevien voimavarojen arvioinnista. (Mt., 32–35.) Lazarus ja Folkman ovat jaotelleet nämä voimavarat kuuteen eri ryhmään: terveyteen, positiivisiin uskomuksiin, ongelmanratkaisutaitoihin, sosiaalisiin taitoihin, sosiaaliseen tukeen ja materiaalisiin resursseihin. (Mt., 35, 157–164.) Kysymys on yksilön selviytymiskeinoista, hänen henkilökohtaisista fyysisistä, psyykkisistä, sosiaalisista ja materiaalisista resursseistaan sekä niistä voimavaroista, jotka ulkopuolinen tuki hänelle tarvittaessa mahdollistaa.

Ofra Ayalon (1995) on stressiä ja siitä selviytymistä tutkiessaan määritellyt stressin miksi tahansa ihmisen henkeä, terveyttä, läheistä tai jotakin olemassaolon tai hyvinvoinnin kannalta keskeistä tekijää uhkaavaksi tapahtumaksi. Selviytyminen puolestaan on prosessi, joka on mitä tahansa toimintaa fyysisen tai psyykkisen uhan vähentämiseksi tai poistamiseksi. Selviytyminen vaatii Ayalonin mielestä aktiivista uuteen suuntaamista sen sijaan että yksilö jäisi passiivisena odottamaan seuraavaa ”kohtalon pyörän” pyörähdystä. Myös Ayalon puhuu selviytymiseen vaikuttavista voimavaroista, jotka hän luokittelee neljään perustyyppiin: henkilökohtaisiin, ihmisten välisiin, organisatorisiin ja yhteisöllisiin. Henkilökohtaisiin voimavaroihin lukeutuvat muun muassa asenteet ja kaikki se, mitä teemme tai sanomme itsellemme vähentääksemme stressiä. Ihmisten välisiä voimavaroja ovat rakkaus ja ystävien, perheen tai vertaisryhmän tuki. Mahdollisia organisatorisia voimavaroja ovat koulutus ja työnohjaus. Yhteisöllisiin voimavaroihin lukeutuu erilainen yhteisön tarjoama tuki, kuten kulttuuri- ja sosiaalipalvelut. (Mt., 12–14.)

Ayalon on rakentanut eri psykologisten koulukuntien teorioiden pohjalta kokonaisvaltaisen selviytymismallin, eräänlaisen ”selviytymispelin” keinoksi stressistä selviytymiseen. Malli muodostuu kuudesta ulottuvuudesta, jotka kukin valottavat yhtä

kanavaa, jonka myötä yksilö suuntautuu sekä omaan sisäiseen että häntä ympäröivään maailmaan. Yksilön suuntautumista säätelevät uskomukset ja arvot, tunteet, sosiaalinen vuorovaikutus, mielikuvitus, kognitiot ja fysiologia. Ayalonin mallin keskeinen sanoma on se, että ihmiset käyttävät usein samoja keinoja yrittäessään selviytyä kriisitilanteesta. Mikäli tilanne ei ratkea näiden kanavien avulla, ongelma jää vaille ratkaisua. Näin ollen entiset selviytymiskeinot saattavat tarvita uudelleenmäärittelyä ja laajentamista selviytymiskyvyn säilymiseksi. (Ks. mt., 25–34.) Ayalonin mainitsemat henkilökohtaisista yhteisöllisiin ulottuvat voimavarat, niiden puuttuminen ja (uudelleen) löytyminen samoin kuin kysymys ”kohtalonpyörästä” ovat tutkimukseni keskiössä hakiessani vastauksia siihen, miten nainen selviää väkivaltaisessa parisuhteessaan ja rakentaa elämänsä siitä irtauduttuaan.

3.5.2 Kriisistä selviytymiseen ja elämänhallintaan

Parisuhdeväkivalta ja sen uhka merkitsevät naiselle kriisiä. Ruotsalaisen psykiatrin Johan Cullbergin (1977) mukaan kriisi on tilanne, joka uhkaa yksilön fyysistä olemassaoloa, sosiaalista identiteettiä ja perustarpeita. Cullbergin kriisiteoreettinen malli on erittäin tunnettu. Siinä kriisiprosessi etenee tietyn kaavan mukaan vaiheiden seuratessa tietyssä järjestyksessä toisiaan: shokkivaiheen jälkeen tulee erilaisia puolustusmekanismeja sisältävä reaktiovaihe, josta edetään tulevaisuuteen suuntaavaan korjaamisvaiheeseen, ja lopuksi alkaa uudelleensuuntautumisen vaihe. Tällainen kriisiprosessin tyypillisyyden kuvaus on myös herättänyt kysymyksen sen normatiivisuudesta sekä siitä, miten hyvin malli ottaa huomioon ihmisten yksilölliset erot heidän selviytymisessään erilaisista elämänmuutoksista (Cullberg 1977, 17, 170–186; ks. Kuitunen 1998; Hänninen 1999, 73). Cullbergin mallia voisi luonnehtia ”itsestään selvän selviytymisen” malliksi, mikä ei tavallaan anna lupaa epäonnistumiselle tai heikkoudelle. Kuitenkin myös tällaiset kokemukset kuuluvat selviytymisen prosessiin. Kriisistä selviytymistä voi tuskin luonnehtia pelkästään selkeän nousujohteiseksi kehityskertomukseksi vailla epärointiä ja hapuilua uuden suunnan löytämisessä.

Kriisikokemuksen luonteesta toiminnan psykologian pohjalta teoriaa kehittänyt Fyodor Vasilyuk (1991) tulkitsee kriisin merkitystä siten, että tilanteen mahdottomuudessa ihminen joutuu selvittämään tapahtumien ja tunteiden mieltä ja merkitystä. Jotta mahdottomuudesta voisi päästä ulos, on ryhdyttävä luomaan uusia merkityksiä. Merkitysten tuottaminen kriisitilassa on aktiivinen työskentelyprosessi, kokemusten työstämistä suhteessa itseen ja toisiin. Vasilyuk katsoo yksilön ajautuvan kriisiin silloin, kun hän ei tilanteista ja olosuhteista johtuen enää kykene toteuttamaan itseään hänelle totunnaiseen tapaan. (Mt., 27–31.)

Lee Ann Hoff (1990) kritisoi tutkimuksessaan pahoinpideltyjen naisten kokemuksista ja selviytymisestä perinteistä kriisiteoreettista tutkimusta sen luokitellessa kriisit tilanne- ja kehitystekijöistä johtuviksi. Tämä tutkimus kuvastaa Hoffin mielestä niitä teorioita ja käytäntöjä, jotka ovat perinteisesti selittäneet pahoinpitelyn ja naisen jäämisen väkivaltaiseen suhteeseen johtuvaksi esimerkiksi persoonallisuuden piirteistä, sukupolvien välisestä väkivallan kierteestä tai aviollisista stressitekijöistä. Koska perheväkivaltaa pidettiin yksityisenä asiana, kriisiteoriat jättivät huomiotta ongelman julkisen puolen. (Mt., 75.)

Hoff päätyy luokittelemaan tutkimuksessaan kriisit niihin johtavien tapahtumien alkuperän perusteella. Hän katsoo kriisien johtuvan tilanteellisista tekijöistä, niin sanotun siirtymävaiheen tilanteista (transitional state) sekä kulttuurisista arvoista ja sosiaalisesta rakenteesta. Tilanteesta johtuvat kriisit saavat alkunsa esimerkiksi ympäristötekijöistä, persoonallisista tai fyysisistä tekijöistä tai sosiaalisista tekijöistä. Siirtymävaiheen tilanteesta johtuvat kriisit Hoff jakaa toisaalta ihmisen normaalin elämänkaaren eri vaiheisiin liittyviksi, ja toisaalta kriiseiksi, jotka liittyvät ihmisen sosiaalisen statuksen muutoksiin. Hoffin mielestä kolmantena kriisien lähteenä ovat kulttuuriset arvot ja sosiaalinen rakenne, mistä juontuvat esimerkiksi ihmisten eriarvoinen kohtelu iän tai sukupuolen perusteella sekä fyysinen pahoinpitely, raiskaus tai inesti. (Mt., 75–77.) Mallinsa perusteella Hoff katsoo sekä persoonallisten että sosiokulttuuristen tekijöiden sisältyvän väkivallasta selviytymisen prosessiin. Kriisistä selviytyminen edellyttää, että selviytymisstrategioita valittaessa otetaan huomioon kriisin lähtökohdat. Yksilölliset

strategiat eivät yksinään ole riittävän tehokkaita sosiaalisten ongelmien ratkaisussa, sillä sosiaaliset ongelmat vaativat kollektiivisia ratkaisuja ja poliittista toimintaa muutosten aikaansaamiseksi. (Mt., 77–78.) Hoffin kriisinäkemys muistuttaa ansiokkaasti, miten kriisinäkökulman merkittävydestä huolimatta on tärkeää luoda ymmärrys lisäksi siitä, että sosiaaliset ja kulttuuriset kytkennät ovat aina läsnä sosiaalisten ongelmien kohtaamisessa.

Kriiseistä selviytymistä voidaan tarkastella myös elämönhallinnan käsitteen kautta. Elämönhallinta ja selviytyminen ovat sukulaiskäsitteitä. Psykologiassa ja sosiaalipsykologiassa elämönhallintaa vastaavana englanninkielisenä terminä esiintyykin usein coping (Riihinen 1996, 17). Susanna Hyväri (2001) on hahmotanut näiden käsitteiden keskinäistä suhdetta siten, että hallinta on tavallaan läsnä ihmisen koko elämän ajan, mutta se voi vaikutuksiltaan heiketä kriiseissä ja syrjäyttävissä prosesseissa. Jollakin tavoin elämässä ”selvitään” kaiken aikaa.

Suhtautuisin hieman varauksellisesti Hyväriin näkemykseen hallinnan jatkuvasta läsnäolosta. Silloin kun ihmisen elämänkulkua ravisuttaa jokin yksilöön syväälle käyvä ja hänen tulevaisuuttaan uhkaava vakava kriisi, esimerkiksi väkivalta, ihminen voi väkivallan traumatisoivien vaikutusten vuoksi olla ”eksyksissä itseltäänkin” (vrt. Granfelt 1998, 67), elämönhallinta ei ole enää aina läsnä tai se heikkenee huomattavasti. Yksilö selviytyy jollakin tavoin elämönhallintaa horjuttavasta väkivallasta huolimatta, elleivät hänen fyysisten tai psyykkisten vaurioidensa seuraukset ole dramaattiset. Oma kysymyksensä on selviytyminen irti väkivallasta ja selviytyminen sen jälkeen. Tällöin selviytymisestä voi tulla pitkäaikainen elämänprojekti.

J.P. Roos (1988, 206–208) erottaa toisistaan ulkoisen ja sisäisen elämönhallinnan. Hänen mielestään ulkoinen elämönhallinta on yksinkertaisimmillaan sitä, että mitään odottamatonta ja elämänkulkuun merkittävästi vaikuttavaa ei ole tapahtunut, ja monimutkaisimmillaan sitä, että ihminen on pystynyt toteuttamaan elämälleen asettamansa tavoitteet ja tarkoitusperät lähes katkeamattomasti. Ulkoiseen elämönhallintaan vaikuttavat mitä suuremmassa määrin sukupolvi, sukupuoli, koulutus ja ammatti. Aineellisesti ja henkisesti turvattu asema ovat ulkoisen elämönhallinnan keskeisiä tekijöitä. Sisäinen elämönhallinta taas Roosin mukaan ”merkitsee, että ihminen, riippumatta siitä, mitä hänelle

elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan, 'katsomaan asioita parhain päin', sisällyttämään elämäänsä mitä dramaattisimpia tapahtumia”.

Oman tutkimusaiheeni kannalta elämän ulkoisen ja sisäisen hallinnan käsitteet ovat monitahoiset ja samalla ristiriitaiset. Perheessä, jossa elämän arkeen liittyy väkivaltaa, elämä voi näyttää ulkoisesti hallitulta, ikään kuin mitään elämänkulkuun vaikuttavaa ei olisi tapahtunutkaan, koska väkivallan salaaminen pitää kulissit ehjinä ehkä pitkäänkin. Tätä näennäistä hallintaa voi tukea perheen hyvä sosiaalinen ja taloudellinen asema. Ulkoinen hallinta saattaa myös olla jyrkästi ristiriidassa elämän sisäisen hallinnan kanssa. Vaikka Roosin määrityksen mukaisesti yksilö kykenisikin sopeutumaan vaikeissakin tilanteissa, väkivalta ei voi olla rapauttamatta sekä väkivallan kohteena, sen todistajana olevan (lapsen) että väkivallan tekijän sisäistä elämänhallintaa eheältä näyttävästä ulkoisesta elämänhallinnasta huolimatta. Parisuhdeväkivallan kohteena olevan naisen kannalta hänen elämänsä sisäistä hallintaa järkyttää väkivallan ohella sen salaaminen sekä mahdollisesti toistuvat yritykset ”katsoa asioita parhain päin”, uskon ja epäuskon vaihdellessa pohdinnoissa väkivallan päättymisestä.

Olavi Riihinen (1996) katsoo, että autonomian käsite on tärkeä elämänhallinnan määrittelyssä. Ollakseen autonominen ihminen tarvitsee kapasiteettia ja oikeuden itsehallintaan. Autonomia merkitsee myös toiminnan edellytyksiä sekä mahdollisuutta itsensä omistamiseen. Onnettomat ulkoiset olot voivat viedä itsehallinnan edellytykset. (Mt., 18.) Perheet, joissa on väkivaltaa, vievät jäseniltään mahdollisuuden itsehallintaan. Väkivallan ohella jo sen pelko estää potentiaalista väkivallan uhria omistamasta itseään. Pelkkä pelkokin riittää orjuuttamaan kokijansa. Häntä hallitsee toinen – väkivallan tekijä.

Riihinen (mt., 30) nostaa mielenkiintoisella tavalla esiin kysymyksen siitä, kuka määrittelee, mikä on hyvää elämänhallintaa. Aineellisia saavutuksia arvostavassa kulttuurissamme ”ulkoinen” osa elämänhallintaa näyttää keskeiseltä. Siihen liittyy kuitenkin helposti imitaation ja konformismin ongelma: hyvä elämänhallinta on sitä, mitä yhteiskunta ja kulttuuri arvostavat, mikä on tavanomaista, konformista, eikä välttämättä sitä, miksi yksilö itse sen autenttisesti määritteli. Riihinen katsookin

aiheelliseksi kysyä, ”onko olemassa kahdenlaista hyvää elämähallintaa: sellaista, joka noudattaa kulttuurin arvoja ja yhteiskunnan standardeja ja on konformista, ja toisaalta sellaista, joka perustuu omaan autonomiseen harkintaan?”

Mieleeni nousee jatkokysymyksiä: Entä sitten, jos nämä näkemykset hyvästä elämähallinnasta ovat keskenään ristiriitaisia? Mitkä seuraukset yksilöllisen elämähallinnan tai selviytymisen näkökulmasta on sillä, jos kulttuuriset käsitykset esimerkiksi hyvästä perhe-elämästä tai naisen roolista vaimona ja äitinä eroavat vastaavista yksilötason määrityksistä? Entä sitten, jos kulttuurisesti edellytetty hallinta säilyy vallitsevana? Tai mikä merkitys väkivallan uhrin kannalta on väkivallan kulttuurisella määrittymisellä?

3.5.3 Selviytymistutkimus ja tarinallisuus

Henkilökohtaisesta elämästä nousevat tarinat koskevat usein vaikeuksiin joutumista erilaisten elämänongelmien edessä, niistä selviytymistä ja pyrkimyksiä saada elämä hallintaan. Vilma Hänninen (1999) katsoo tarinallisen lähestymistavan soveltuvan hyvin elämänmuutosten tutkimiseen. Tarinallisessa elämänmuutostutkimuksessa lähtökohtana ovat ihmisten muuttuneille tilanteilleen antamat merkitykset. Ihmiset selviytyvät vaikeistakin elämänmuutoksista muovaamalla tapahtumille annettuja merkityksiä. Tämä tapahtuu poimimalla aineksia kulttuurisista merkitysjärjestelmistä ja nojautumalla samalla omaan yksilölliseen kokemukseen ja elämänhistoriaan. (Mt., 73.)

Selviytymisen näkökulmasta Vilma Hännisen väitöskirja tarjoaa viisi mielenkiintoista artikkelia. Niissä tarkastellaan työpaikan menetyksen ja työttömyyden käynnistämiä tapahtumakulkuja ja uudelleensuuntautumisia sekä muun muassa sitä, miten sairautta selitetään ja identiteettiä rakennetaan uudelleen sairastumisen jälkeen. Artikkelit käsittelevät myös tarinallista kuntoutumista sekä tapoja, joilla erilaisista addiktioista vapautuneet ihmiset jäsentävät omaa elämänhistoriaansa ja riippuvuudesta vapautumisen ehtoja. (Ks. Hänninen 1999.)

Hännisen työpaikan menetyksen vaikutuksia työttömäksi jäävän elämänkulkuun tarkasteleva artikkeli perustuu Vilma

Hännisen ja Lea Polson (1991) tekemään tutkimukseen, jossa selvitettiin, mitä muutoksia työpaikan menetys toi työttömäksi jääneiden teollisuustyöntekijöiden elämään ja miten he selvisivät muutoksen tuomista haasteista. Tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia oli, että työttömäksi joutumisen seuraukset vaihtelivat huomattavasti riippuen ihmisen elämäntilanteen kokonaisuudesta ja hänen elämäntapansa peruslogiikasta. Toinen tärkeä havainto oli se, että työttömyyden seuraukset olivat myös myönteisiä; menetys onnistuttiin kääntämään voitoksi. Menetyksen ja siitä selviytymisen kannalta keskeinen tekijä oli työttömäksi jääneen palkkatyölle antama merkitys. Jollekin työ oli identiteetin ja elämäntapojensa perusta ja siten korvaamaton, jollekin toiselle työ oli vastapaino muulle elämälle, ja siten korvattavissa. Joku taas piti työtä välttämättömänä pahana, jota täysipainoinen elämä ei kaipaasi, kunhan toimeentulo järjestyi jotenkin muuten; työttömän tarinasta muodostui tragedia, sankaritarina, komedia tai mahdollisesti ironia. (Hänninen & Polso 1991.)

Tarinallisen selviytymistutkimuksen piiriin ja siinä terveys-tutkimuksen alaan lukeutuu Jukka Valkosen (1994) tutkimus *Tarinametafora sydäninfarktista kuntoutumisessa*. Siinä infarktin todettiin saavan erilaisia merkityksiä riippuen siitä, millaisen elämäntarinan osana se esiintyi ja mihin elämäntilanteeseen se kerrottaessa liittyi. Kuntoutuminen ymmärrettiin yksilön kyvyksi liittää infarktinkokemus osaksi omaa elämäntarinaa ja mahdollisuudeksi muokata omaa elämää ohjaavaa mallia infarktin jälkeiset olosuhteet huomioivaksi.

Marginalisaation ja syrjäytymisen perinteistä sosiaalipoliittista tutkimusta on mielenkiintoisesti tarinallisella tutkimusotteella täydentänyt Susanna Hyvärin (2001) väitöskirja *Vallattomuudesta vastuuseen – Kokemuksen politiikan sankaritarinoita*. Tutkimuksessaan Hyväri kritisoi sitä, miten marginalisaation tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita marginaalin ilmiöistä ja prosesseista, jotka johtavat vieraantumiseen ja syrjäytymiseen. Paljolti on sivuutettu se, millä tavoin yksilöt ovat löytäneet uusia väyliä ja mahdollisuuksia aikaisempaan parempaan ja mielekkäämpään elämään syrjäyttävistä voimista ja marginaalistumisestaan huolimatta. Hyvärin tutkimuksen aiheena on syrjäytymisestä selviytymisen tarinat. Tutkimuksessa selvitetään myös, millä tavalla uudet hoitokulttuurit ja yhteisölliset käytännöt syntyvät

vaikeuksien voittamisen ja syrjäyttävien roolien purkautumisen myötä. Selviytyminen ei jää vai selviytyjien henkilökohtaiseksi asiaksi, vaan se tulee yhteisölliseen käyttöön. Hyvärin mukaan kokemuksen politiikka hahmottuu yksilöiden kokemusten jäsennyksistä ja ajatuksista kumpuavaksi uudeksi tarinaksi siitä, miksi selviytyminen ei ole vain yksilön identiteettimatka vaan oleellinen osa yhteisöllistä ja yhteiskunnallista itseymmärrystä. (Mt., 234.) Tämä Hyvärin näkemys on huomionarvoinen, sillä se haastaa pohtimaan yksilön todellisuuden ja yhteiskunnallisen todellisuuden välistä dialogia ja mahdollisuuksia sen parantamiseen.

Suvi Keskinen (1996) on käyttänyt tarinallista tutkimusotetta parisuhdeväkivaltateemaan liittyvässä tutkimuksessaan *Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämäkertoissa*, jossa hän tarkastelee väkivallan kohteiksi joutuneiden naisten tapaa kuvata avioliittoaan ja suhtautumistaan väkivaltaan. Aineisto sisältää 31 *Satasärmäinen nainen* -elämäkertakilpailun tuloksena kerättyä elämäntarinaa, joissa väkivaltaa käsitellään omakohtaisesti avio- vaimon näkökulmasta. Selviytymisen näkökulmasta elämäkerta- aineistosta nousee kolmen logiikan varaan rakentuneita tarinoita. Kestämisen periaate edellyttää, että naisen on yritettävä ja jaksettava olosuhteista huolimatta. Nainen tekee parhaansa, mutta valinnanmahdollisuudet ovat vähäiset. Kestämiseen saattaa liittyä myös ylpeyttä. Kestämisen ja selviytymisen välille Keskinen hahmottaa vain aste-eron, mutta selviytymistarinat kuvaavat kuitenkin myös selviytymistä, onnen aiheita, toiveita ja pyrki- myksiä kohti parempaa. Itsenäistymisen kertomusten punaisena lankana juoksee naisen havahtuminen omien halujen ja kiinnos- tusten olemassaoloon ja niiden toteuttamiseen välittämättä siitä, olivatko ne mahdollisesti ristiriidassa miehen tavoitteiden kanssa.

Varpu Punnonen (2001) on pro gradu -työssään tarkastellut raiskattujen naisten selviytymistä tulkitsemalla heidän omaelämä- kerrallisia tekstejään. Kirjoittajien selviytymisprosessia määrit- tivät viha, pelko ja katkeruus, voimakas kamppailu musertu- vuuden ja hajoamisen tunteita vastaan, mutta myös halu selviytyä sekä halu muuttaa raiskausta koskevaa ajattelua ja saada oikeudenmukaisuutta. Selviytymisen tunteeseen vaikuttivat tasa- painoisuuden tunteen voimakkuus, ulkopuolisuuden tunteen väheneminen sekä koettu tuki ja ymmärrys. Punnonen katsoi

raiskauskokemuksistaan kirjoittaneiden naisten kuuluvan neljään ryhmään: raiskauksesta jo eteenpäin päässeisiin elämänsä hyvin hallitseviin, menestyneen julkisivun takana raiskaustaan sureviin, raiskauksen masentamiin ja lamaannuttamiin sekä selviytymissuunnastaan ja itsemääräämisoikeudestaan kiinnipitamisestä tietoisien päätöksen tehneisiin. (Mt., 84–85.)

Mirja Kuivaniemen (1996) toimittamassa kirjassa *Väkivallasta vapaaksi* 26 naista kertoo omista pahoinpitelykokemuksistaan ja selviytymisestään. Olematta mitenkään tieteellisesti perusteltu tämä väkivallan keskellä eläneiden naisten kertomuksista koostuva teos kiinnittää omalta osaltaan yksityisenä pidettyä parisuhdeväkivallan ongelmaa osaksi yhteiskuntatodellisuutta ja julkista keskustelua. Samalla se on rohkaissut monta väkivaltaa kokenutta naista kertomaan kokemuksistaan ja vapauttanut hänet tuntemasta itseään jotenkin erilaiseksi ja ainoaksi. Teos on yhä edelleen turvakotien asiakkaina olevien naisten suosima kirja ja tärkeä opas tiellä kohti selviytymistä. Katarina Eskola (1998) on osuvasti nimennyt omaelämäkerronnan yhdeksi elämänpolitiikan muodoksi, jossa ”ihmiset kirjoittavat itseään kiinni johonkin” (mt., 50). Näkisinkin, että ihmiset omaelämäkertoissaan, kirjoittaen tai suullisesti kertoen, paitsi kiinnittävät itseään johonkin, myös vapauttavat itseään jostakin. Molemmat liittyvät ihmisen selviytymiskokemuksiin.

3.5.4 Selviytymisstrategiat ja selviytymisprosessin tulos

Monet tutkijat (ks. esimerkiksi Billings & Moos 1981; Breakwell 1986; Vasilyuk 1991; Sarafino 1990; Ayalon 1995) ovat olleet kiinnostuneita ihmisten erilaisten selviytymiskeinojen kirjoittamisesta. Tunnettujen selviytymistutkijoiden Richard S. Lazaruksen ja Susan Folkmanin (1984, 142–143) mukaan ongelmatilanteesta selviytyminen on dynaaminen, tilanteesta toiseen muuttuva prosessi. Muutosten perustana on jatkuva tilanteen uudelleenarviointi. Kaikki muutokset yksilön ja hänen ympäristönsä välisessä suhteessa johtavat arvioimaan uudelleen sekä tilannetta että sitä, mitä on tehtävissä.

Selventääkseen, mitä selviytyminen prosessina merkitsee, Lazarus ja Folkman (mt., 143) ottavat esimerkiksi kuolemaan

liittyvän surutyön, joka voi ajallisesti kestää kauan muutosten tapahtuessa pitkän ajan kuluessa. Läheisen menetys on shokki, siihen voi liittyä yritystä kieltää tapahtunut, tai tapahtumaan voi liittyä surevan taholta suunnatonta aktiviteettia tai taistelua, jotta hän suoriutuisi sosiaalisessa elämässään tai työssään. Myöhemmässä vaiheessa saattaa esiintyä depressiota ja lopulta tapahtunut hyväksytään, ja menetyksen kokenut liittyy taas toisiin ihmisiin. Tämä prosessi voi kestää vuosia ja siihen on sisältynyt monenlaisia emotionaalisia vaikeuksia ja tapoja yrittää selviytyä. Vastaavalla tavalla pitkäkestoisesta selviytymisprosessista on usein kysymys silloinkin, kun kyse on väkivallan aiheuttamasta traumasta selviämisestä. Lazarus ja Folkman korostavat, että riippumatta siitä, vaatiiko selviytyminen pitkän vai lyhyen ajan, kyse on prosessista, joka sisältää arviointia ja uudelleenarviointia, selviytymistä ja emotionaalisia prosesseja. (Mt., 143.) Selviytymisstrategioiden valintaa voidaan tarkastella myös ihmisen koko elämänsä muodostamaa taustaa vasten. Elämänsä muotoutuu sekin jatkuvan prosessin tuloksena. Lähtökohtana ovat menneen ja nykyhetken todelliset tapahtumat ja tulevaisuuden ajateltavissa olevat ja suunnitellut tapahtumat. Ihmisen konstruktio elämänsä muodostaa viitekehyksen niiden selviytymisstrategioiden valinnalle, joita hän käyttää yksittäisissä tilanteissa. (Ks. Grassman 2001.)

Selviytyäkseen ongelmista ihmiset käyttävät erilaisia keinoja. Lazarus ja Folkman ovat ryhmitelleet ne ongelma- ja tunne- suuntautuneisiin strategioihin. Ongelmasuuntautuneilla keinoilla pyritään ongelman ratkaisuun tilanteen ollessa sellainen, että siihen arvioidaan voitavan vaikuttaa. Ne käsittävät muun muassa ajattelun ja pohtimisen avulla tapahtuvan suunnitelmallisen ongelmanratkaisun, käytännön toimenpiteet tilanteen muuttamiseksi ja sosiaalisen tuen etsimisen toisilta ihmisiltä. Tunteiden säätelyyn tähtäävät keinot auttavat selviytymään tilanteen synnyttämistä negatiivisista tunteista silloin, kun ongelmalliseen tilanteeseen ei voida vaikuttaa. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi tunteiden tiedostaminen ja ilmaisu ja asioiden näkeminen toisesta näkökulmasta tai niiden merkityksen muuttaminen. Niihin lukeutuvat myös etäännyttäminen, kuten yritykset unohtaa ikävä tapahtuma tai välttämiskäyttäytyminen, esimerkiksi turvautuminen perusteettomiin toiveisiin asioiden korjautumisesta

itsestään. (Lazarus & Folkman 1984, 150–153; Folkman & Lazarus 1985; Folkman ym. 1986a; ks. Folkman ym. 1986b.) Ongelma- ja tunnesuuntautuneet strategiat ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa tukien ja täydentäen toisiaan, ja ihmiset käyttävät molempia strategioita myös samanaikaisesti. Strategiat eivät ole sinällään hyviä tai huonoja. Jokin keino voi olla tehokas yhdessä tilanteessa, mutta tehoton toisessa ja päinvastoin. Selviytymiskeinon tehokkuus riippuu siitä, miten hyvin se vastaa tilanteen asettamiin sisäisiin tai ulkoisiin vaatimuksiin. (Folkman & Lazarus 1980; Lazarus & Folkman 1984, 179, 185; Folkman & Lazarus 1985; Folkman ym. 1986b.)

Varsin yleisesti omaksuttu ja monien tutkimustenkin välittämä näkemys johtaa puhumaan useammin selviytymättömyydestä kuin selviytymisestä parisuhdeväkivaltaa kokeneen naisen osalta. Molemmat käsitteet antavat paljon tilaa tulkinnoille suuntaan tai toiseen. Tämä johtuu erilaisista yksilöllisistä merkityksenannoista sekä siitä, että inhimillinen todellisuus parisuhdeväkivallan osalta on paljon monimutkaisempi kuin monien tutkimusten välittämä kuva antaa ymmärtää (ks. Nyqvist 2001). Väkivallan todellisuuden kompleksisuus implikoi myös siitä selviytymisen kompleksisuutta, selviytymisprosessin pitkäkestoisuutta ja tarvittavien selviytymiskeinojen moninaisuutta. Selviytymisen tarkastelu parisuhdeväkivallan osalta liittyy paljolti juuri selviytymisstrategioiden tarkasteluun.

Olen tässä luvussa tarkastellut selviytymistä käsitteenä ja prosessina. Mitä tästä kaikesta sitten seuraa? Mitä voidaan sanoa tuloksesta? Milloin selviytymisstrategiat ovat olleet sopivia ja prosessi tehokasta? Selviytymisen tuloksellisuutta arvioitaessa on Lazaruksen ja Folkmanin mukaan huomioitava, että selviytyminen voi olla hyvää tai heikkoa riippuen henkilöistä, konteksteista tai tilanteista. Heidän mielestään arviointiin täytyy aina sisällyttää *yritykset* ongelmatilanteesta selviämiseksi tuloksista välittämättä. Tämä merkitsee myös, että ei mikään strategia ole sinällään parempi kuin toinen. Selviytymiskeinon sopivuus tai tehokkuus määrittyy vain sen mukaan, mikä sen vaikutus on ollut tietyssä tilanteessa ja pitkän ajan kuluessa. Selviytymistä ei myöskään tule ymmärtää tilanteen täydellisenä hallintana, monia selviytymistarvetta aiheuttavia tekijöitä ei voi hallita. Tällöin hyvää selviytymistä on näiden ongelmatekijöiden sietäminen,

minimointi, hyväksyminen tai se, ettei välitä niistä. (Lazarus & Folkman 1984, 133–134, 140.)

Eheyden kokemus, koherenssin tunne on Aaron Antonovskyn (ks. 1979; 1993) käyttämä käsite hänen analysoidessaan ihmisen selviytymistä ja elämönhallintaa. Tämä tunne viittaa yksilön tapaan suhtautua luottavaisesti elämään ja asioiden myönteiseen kehitykseen. Koherenssin tunne ilmaisee ihmisen kokevan, että hänen sisäinen ja ulkoinen ympäristönsä on ennustettavissa ja hallittavissa oleva. Se kehittyy, vahvistuu ja muotoutuu läpi elämän. Henkilö, jolla on vahva koherenssin tunne, kykenee käyttämään joustavasti eri resursseja ongelmatilanteissa, ja sen myötä hänelle mahdollistuu myös tuloksellinen konfliktien ratkaisu.

Sisäisen eheyden ohella selviytyminen on nähtävissä voimaantumisenä (empowerment). Koherenssin tavoin voimaantuminen viittaa ihmisen myönteiseen elämänasenteeseen ja itseensä luottamiseen. Juha Siitosen (1999) mukaan voimaantumisessa on kysymys ihmisestä itsestään lähtevästä prosessista, mikä liittyy hänen omaan haluunsa, aktiivisuuteensa ja omien päämäärien asettamiseen. Kyse on myös luottamuksesta omiin mahdollisuuksiin ja näkemyksestä itsestään ja tehokkuudestaan. Itseä ja omia mahdollisuuksia koskevien uskomusten rakentumisessa sosiaalisella kanssakäymisellä on keskeinen merkitys. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, siihen vaikuttavat myös toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. (Mt., 117–118.)

Selviytymisen tuloksena on siis sisäinen eheys ja voimaantuminen. Pysähdyn tässä kohdassa tekstiäni ja ajattelen tutkimukseni väkivaltaa kokeneita naisia. Milloin ja miten eheytyminen ja voimaantuminen konkretisoituvat heidän kohdallaan, ovatko ne jollain tavoin jatkuvasti läsnä väkivallan läsnäolosta huolimatta? Selviytymistähän on myös ongelman sietäminen ja hyväksyminen (Lazarus & Folkman 1984). Vai alkaako naisten selviytyminen siitä, kun väkivalta loppuu ja tulevaisuus on avoin uudelle tarinalle?

Tarja Heiskanen (1995) antaa lisäaineksia hyvän selviytymisen pohdintaani. Hänen mielestään onnistunut selviytyminen merkitsee jollekin itsekunnioituksen säilymistä, elämänarvojen säilyttämistä ennallaan, sinnittelyä päivästä toiseen tai sitä, että hakee syyllistä loppuelämänsä. Selviytyminen elämän murros-

kohdista ja kertyneet elämäkokemukset yhdistyvät elämäntaidoksi, joka auttaa selviytymään. Kaikki selviytymisyritykset tähtäävät jollakin tavoin muutoksen kohtaamiseen ja sen jonkinlaiseen hallintaan. Selviytyminen ei tarkoita elämän saamista täydelliseen järjestykseen, vaan taitoa vähentää ja lieventää sen kitkakohtia, niin että sopeutuminen uusiin tilanteisiin paranee. (Mt., 162, 166.)

Ei siis näytä olevan yhtä hyvää selviytymistä, vaan mahdollisuuksia on monta. Määrittelyn siitä, mitä selviytyminen on, tekevät tutkimukseni naiset omien kokemustensa ja merkityksenantojensa perusteella. Minun tehtäväni on tutkimusprosessini myötä ja heidän kertomustensa pohjalta yrittää ymmärtää ja tulkita heidän kertomaansa, naisten selviytymistä väkivallan varjossa. (Vrt. Granfelt 1998, 29–30.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Monen suomalaisen naisen elämänkulkua varjostaa parisuhdeväkivalta. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, millä tavalla väkivalta on kietoutunut naisten elämään, miten naiset elävät ja selviytyvät sen keskellä ja miten he pääsevät irti väkivallan verkosta ja rakentavat omaa elämäänsä. Tutkimukseni kohteena ovat parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset, jotka ovat irtautuneet väkivaltasuhteestaan. Lisäksi he kaikki ovat olleet turvakotien asiakkaina.

Ymmärrykseni perustana on naisten kokemusten ja todellisuuden tulkinnan kiinnittäminen siihen sosiaaliseen kontekstiin, jossa he elävät ja toimivat (vrt. Bengtsson 1989, 71). Näin ollen pyrin ymmärtämään parisuhdeväkivaltaa niiden naisten näkökulmasta, jotka arjessaan elävät väkivallan keskellä. (Eisikovits & Buchbinder 1996, 189.) Niin sanotun stand-point-asetelman mukaisesti keskeistä tutkimuksessani on näiden naisten omaa elämää koskevien tulkintojen etsiminen, tilan antaminen heille itselleen asioidensa tietäjinä ja arkielämänsä toimijoina (Smith 1987, 105–106). Parisuhteessaan väkivaltaa kokeneet naiset ovat joutuneet ja tottuneet vaikenemaan tilanteestaan sekä yksityisessä elämänpiirissään että sen ulkopuolella. Pyrin näkökulmani valinnan myötä antamaan heille äänen ja tilaisuuden puhua kokemastaan parisuhdeväkivallasta, sen merkityksestä ja seurauksista. Oletan naisten todellisuuden avautumisella olevan merkitystä heille itselleen ja heidän selviytymiselleen. Toivon, että sen myötä lisääntyisi myös yleinen tietoisuus siitä yhteiskunnallisesta todellisuudesta, mikä koskettaa väkivaltaa kokeneita, heidän asemaansa ja auttamistaan.

Tutkimukseni ydin kohdistuu ja rajautuu *parisuhdeväkivaltaan*. Käytän kuitenkin myös perheväkivallan käsitettä, koska lapset liittyvät osaksi tutkimusta sekä heidän kokemansa väkivallan että naisten omien lapsuuskokemusten myötä. Lisäksi lasten rooli naiseen (äitiin) kohdistuvan väkivallan yhteydessä laajentaa parisuhdeväkivallan käsitettä perheväkivaltaan. Tutkimuksessani parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulun ja selviytymiskokemusten tarkastelu tapahtuu siitä kuvakulmasta,

mikä avautuu turvakotien asiakkaina olleiden naisten kokemusten kautta. Valtaosalla heistä on takanaan pitkä väkivaltahistoria ja vaikeat väkivaltakokemukset. Aineistoni naiset olivat myös turvakotien kriisivaiheen hoidon jälkeisen selviytymistä tukevan työn piirissä. He osallistuivat *Kriisistä selviytymiseen* -projektityöhön, jossa heidän selviytymisensä tukena olivat erilaiset turvakodin avopalveluna toteutetut työmuodot. Yhtä lukuun ottamatta naiset olivat mainitun työn piirissä. Näin he olivat motivoituneita tuomaan esille ongelmaansa sekä halukkaita saamaan muutosta tilanteeseensa. Aineiston valikoituvuutta ilmentää lisäksi se, että turvakotien asiakkaiksi hakeutuu vain pieni osa parisuhdeväkivaltaa kokeneista naisista.

Väkivallan liittyminen osaksi arkea merkitsee muutosta ja katkosta ajateltuun elämäntilanteeseen ja -suunnitelmiin. Pyrin tutkimuksessani hahmottamaan, miten naiset merkityksellistävät elämäänsä ja selviävät väkivallan keskellä ja miten he rakentavat selviytymistään ja omaa elämäntarinaansa väkivaltaisesta suhteesta irtauduttuaan. Tavoitteenani ei ole konstruoida yhtä yhtenäistä väkivallan varjostamien elämäntilanteiden tarinaa ja ”yhden koon” selviytymisen mallia. Tämä olisi täysin absurdi tutkimustavoite: yhden suuren tarinan muodostaminen vaatisi yksilöotteista, ehyttä ja lineaarista elämää, millaista kenenkään elämä ei ole, ei varsinkaan silloin, kun väkivalta vaikuttaa sen kulkuaan. Erinäköisiä ja -kokoisia tarinoita implikoi se, että ihmisen elämäntilanne on sidoksissa aikaan ja paikkaan sekä yhteiskunnan kulttuurisiin, sosiaalisiin ja materiaalsiin ehtoihin. Monenlaiset todellisuudet ja niiden kompleksisuus on mitä ilmeisintä, kun on kyse perheväkivallasta (Eisikovits & Peled 1990, 1–10; vrt. Pohjola 1994, 14–15).

Leo Nyqvist (2001, 53) toteaa väitöskirjassaan, että parisuhdeväkivallan osalta asiakkaiden itseymmärryksen tunteminen on heikkoa, erityisesti palvelujärjestelmään liittyen. Tutkimukseni on ensisijaisesti väkivaltatutkimusta, mutta väkivallasta selviytymisen teeman myötä siihen sisältyy myös interventiotutkimuksen piirteitä. Tarkastelen tutkimuksessani naisten kokemaa tuen tarvetta sekä sitä, mitkä heidän kokemuksensa saamastaan avusta ovat. Pyrkimykseni on lisätä parisuhteessaan väkivaltaa kokeneen naisen kokemuksen kuulemistä ja ymmärtämistä myös palvelujärjestelmän piirissä.

Muotoilen tutkimustehtäväni tiivistäen siten, että tavoitteenani on selvittää:

1. naisten parisuhdeväkivaltakokemuksia ja niiden seurauksia
2. parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten selviytymisprosessia ja siihen vaikuttavia tekijöitä, sekä naisten selviytymisen ja selviytymättömyyden kokemuksia
3. naisten ammatillisen tuen tarvetta ja avun kohtaamista.

Tutkimustehtäväni johdattaa minut vielä kysymään, voinko tutkijana todella ymmärtää, millaista elämä väkivaltaisessa parisuhteessa on. Miten naiset merkityksellistävät siinä oman elämänsä ja selviävät päivästä ja vuodesta toiseen? Anneli Pohjola (1994, 13) pitää nuorten aikuisten elämänkulkua koskevaa tutkimustaan kysyvänä tutkimuksena, koska ”ymmärtämisen vaikeus on huikean suuri”. Tutkijana en voi, tai minun ei tarvitse, väittää täysin ymmärtäväni, miltä tutkimistani naisista tuntuu, vaan tehtäväni rajautuu oman tulkintani kirjoittamiseen naisten kokemuksista ja todellisuudesta (ks. Granfelt 1998, 22–23).

4.2 Elämäkerrallinen haastattelu ja tutkimusaineisto

Hyödynnän tutkimuksessani todellisuuden tulkinnallisuutta mukaellen sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaa, mikä korostaa todellisuuden kaksinaisuusluonnetta: todellisuus koostuu toisaalta objektiivisista faktaolosuhteista, toisaalta ihmisten näille olosuhteille antamista subjektiivisista merkityksistä (Berker & Luckmann 1994; Bengtsson 1989, 88). Pyrin näistä lähtökohdista ymmärtämään naisten kokemuksia ja heidän niille antamia merkityksiä. Käyttämäni tutkimusote on narratiivinen, tarinallinen, jossa tarina nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona (ks. luku 3.1). Tämä tutkimusote ohjasi tiedonkeruutani. Narratiivisen tutkimuksen tyypillisin aineisto ovat kertomukset. Kerrontaa koskevan analyysin kohteena voivat olla myös kirjoitetut omaelämäkerrat. (Hänninen 1999, 117.)

Oman tutkimukseni kohteena ovat nimenomaan naisten kokemukset heidän kertominaan.

Hannu Huotelin (1992) kirjoittaa tutkimuksessaan *Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut* siitä, miten ihmisten elämäkertomukset ovat yksi perspektiivi todellisuuden mosaiikkiin. Niissä yksilö kertoo itsestään suhteessa elämän rakenteellisiin reunaehtoihin (mt., 88). Tutkimuksessani naiset hakevat ja liittävät paloja elämänsä sirpaleiseen kokonaisuuteen kertomalla omasta elämästään, niistä asioista, mitä he pitävät merkittävinä ja kertomisen arvoisina (mt., 17–18). Naisten elämäkerronta paikantuu tutkimuksessa erityisesti väkivaltakysymyksiin, siihen millä tavalla parisuhdeväkivalta on muotoilemassa naisten elämänkulkua.

Haastattelun elementit

Tutkimukseni empiirinen aineisto on kerätty elämäkerrallisilla haastatteluilla. Hannu Huotelin (1992, 82–84) on erotellut elämäkertomuksia neljään kategoriaan, joissa erottavana tekijänä korostuu erityisesti haastateltavan ja haastattelijan välinen vuorovaikutus:

Itse kerrotuissa, varsin avoimissa ja kokonaisissa elämäkertomuksissa haastattelija on lähinnä kuuntelijan roolissa, kertoja valitsee vapaasti kerrontansa sisällöt. Haastattelija ei keskeytä kerrontaa, joka etenee kronologisesti lapsuuden tapahtumista nykyhetkeen. *Itse kerrottu, mutta pinnallinen tai osittainen elämäkertomus* erottuu edellisestä sisällöllisesti. Siinä tapahtumat esitetään ulkokohtaisesti. Haastateltava keskittyy huolellisesti valittuihin aihepiireihin ja hän tarjoaa haastattelijalle itsestään huoliteltua ja siloteltua kuvaa. *Haastattelijan ohjaamassa, mutta haastateltavan ehdoilla kerrotussa elämäkertomuksessa* haastateltavan kerronnalle annetaan tilaa, mutta haastattelija käyttää kuitenkin kysymyksiä auttaakseen haastateltavaa ”pääsemään vauhtiin” ja innostaakseen kertojaa kertomaan lisää jostakin tapahtumasta tai elämänalueesta. Haastattelija valitsee kertomuksen aihepiirit, joista haastateltava kertoo melko vapaasti. *Haastattelijan varsin direktiivisesti ohjaamassa elämäkertomuksessa* haastattelija valitsee puheenaiheet ja on itse aktiivinen kertoja

tuoden esille omia mielipiteitään. Pahimmassa tapauksessa hän jatkuvasti keskeyttää haastateltavan kerronnan, mikä yhdessä mahdollisten ahtaiden tai johdattelevien kysymysten kanssa voi ohjata haastateltavan lyhyisiin ”kyllä” tai ”ei” vastauksiin.

Tutkimukseni lukeutuu haastattelijan ohjaamaan, mutta haastateltavan ehdoilla tapahtuvaan elämäkertomukseen. Elämäkertahaastattelun tavoitteena on saada haastateltava muistelemaan elettyä elämäänsä ja kertomaan siitä mahdollisimman avoimesti. Elämäkertomusten muotoutumiseen vaikuttavat monet tekijät. Yksi niistä on muisti. Elämäkerralliset muistelut eivät käy ”yksi yhteen” sen kanssa, mitä tapahtumahetkellä todella tapahtui. Huotelin (mt., 62) kuitenkin toteaa, että faktojen luettelemisen sijaan oleellista on se, miten tilanteet on koettu, mitä ne merkitsevät ihmisille ja mikä on kertomuksen tarkoitus nykyisyydessä. Vilma Hännisen (1999, 119) mielestä kertomuksessa on kyse ihmiselle elintärkeistä asioista, kuten elämän mielekkyydestä, omanarvontunnosta, unelmista ja toivosta. Vaikka nämä asiat eivät ole riippumattomia realiteeteista, ne eivät myöskään ole pelkistettävissä ”tosiasioiksi”. Hänninen varoittaaakin tutkimusta liiallisesta yksinkertaistamisesta ja puhki selittämisestä. Anni Vilkkon (1998) puolesta katsoo, että ”aika, paikka ja muistot ovat peruskoordinaatistoa, jossa elämäkerturi suunnistaa”. Muistot ovat elämäntarinan keskeistä materiaalia ja ne liittyvät kiinteästi tunteisiin. Muisto tunnetaan ja ajatellaan yhä uudelleen. (Vilkkon 1997, 220–221; 1998, 27.)

Tutkija, elämäkerrallisen haastattelun tekijä, on paljolti vastuussa siitä, minkälaisen sisällön elämäkertomus haastattelun myötä saa. Kysymys on hänen persoonastaan ja siitä, minkälaisen ilmapiirin hän pystyy haastattelutilanteessa luomaan, houkuttelee se kertojaa kertomaan elämästään? (Vilkkon 1988, 89; Huotelin 1992, 63.) Ihmisen elämän vaikeiden asioiden ja ikävien elämäntilanteiden tutkiminen asettaa tutkijalle erityisen haasteen, jotta hän saisi houkutelua haastateltavan kertomaan elämästään ja saamaan esiin myös ne muistot, jotka ikäviä tunteita esiin kutsuvina mielellään jätettäisiin kertomatta.

Pohtiessaan naiseutta haastattelun elementtinä Suvi Ronkainen (1989) tuli siihen johtopäätökseen, että naisen ja naisen välinen haastattelutilanne on sukupuolispesifi. Siinä naisten kokemuspäiriin yhteisyys mahdollistaa keskustelijoiden

välisen identifikaation. Tällöin mahdollistuu myös feministisen haastattelun vaatima hierarkioiden rikkoutuminen, jyrkän tutkija-tutkittava-asetelman murtuminen ja samalla pääsy kerrotun elämän ymmärtämiseen. (Ronkainen 1989, 67–69.)

Haastattellessaan parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia ja heidän kumppaneitaan Leo Nyqvist (2001) osoitti myös toisin toimimisen mahdollisuuden, tai sen ettei taaskaan ole olemassa yhtä totuutta. Hän luuli, että miehenä hänen olisi helpompi haastatella miehiä kuin naisia, mutta kävikin aivan päinvastoin. Jopa väkivaltateemaan käsiksi pääseminen osoittautui useamman kerran vaikeaksi tehtäväksi miehiä haastatellessa. Sen sijaan naisille oli tärkeää saada kertoa yksityiskohtaisesti väkivalta-kokemuksistaan; haastattelut muistuttivatkin useassa tapauksessa tarinaa. (Mt., 63.)

Tutkijan ja tutkittavan välisen vuorovaikutuksellisuuden merkitystä korostavat myös Zvi Eisikovits ja Einat Peled (1990) kritisoidessaan perinteisen tutkimusmetodologian arvovapaan tieteen nimissä vaatimaa tutkijan ja tutkittavan erillisyyttä. Heidän mielestään tällainen dikotomisuus on erityisen ongelmallista tutkimusaiheen sisältäessä paljon emotionaalisuutta, kuten parisuhdeväkivaltakysymyksessä on asian laita. (Mt., 6–7.) Haastattelutilanteessa vuorovaikutusta on paitsi puhuminen myös sanaton viestintä ja tunteet. Siihen sopii Norman K. Denzinin käyttämä ilmaisu ”emotionaalinen ymmärtäminen”, jossa vuorovaikutustilanteessa toinen ihminen tavallaan ”astuu” sisään toisen tunnemaailmaan ja kokee samoja tunteita tämän kanssa. Keskeistä on toisen ihmisen tunteiden jakaminen ja tulkinta hänen tunnekokemustensa pohjalta. (Ks. Denzin 1984.)

Haastattelut ja niiden suorittaminen

Haastatteluissa pyrittiin vastavuoroiseen vuorovaikutukseen, kahden ihmisen väliseen keskusteluun, jota ympäröi emotionaalinen ymmärtäminen. Vastavuoroisuudella tarkoitan keskittymistä toisen kuuntelemiseen, en vain näennäistä kuulevinaan olemista, nauhurin hoitaessa tiedon tallennuksen, sekä kiinnostuksen osoittamista ja myönteisen ilmapiirin luomista (Granfelt 1998, 39; vrt. Ronkainen 1989, 70–74).

Teknisemmin määriteltynä haastattelu on käsitteiden ja kielen käyttöön perustuva puhetapahtuma. Kieli on tärkein väline ihmisten keskeisessä ajatustenvaihdossa, ja ilman sitä ei pystyttäisi myöskään tutkimaan inhimillisiä kokemuksia. (Huotelin 1992, 66.) Konstruktionistisen ajattelutavan mukaan keskustelu on tärkein todellisuuden ylläpitäjä: keskustelu ylläpitää, muuntaa ja rakentaa uudelleen ihmisen identiteettiä (Berger & Luckmann 1994, 172). Kielen ja keskustelun voimaan uskoin, kun päädyin suorittamaan aineistoni keruun haastattelemalla. Pohdin tosin ensin sitä, pyytäisinkö turvakotien asiakkaina olleita naisia kirjallisesti kertomaan elämästään ja väkivaltakokemuksistaan. Useimmat naisten pahoinpitelyä ja parisuhdeväkivaltaa käsitelneiden tutkimusten aineistot ovat meillä olleet kirjoitetussa muodossa, joko pyydettyjä omaelämäkerrallisia tekstejä tai kirjoituskilpailujen kehottamana syntyneitä elämäntarinoita (ks. Husso 2003; Keskinen 1996; Kvick 2001; Punnonen 2001). Ehkä osittain juuri siksi päädyin aineiston keräämiseen haastattelemalla. Painavampi peruste oli kuitenkin aiemmin mainitsemani usko ja toive siitä, että nainen naisen haastattelijana kahdenkeskisessä keskustelussa mahdollistaisi arkaluonteisen ja intiimin asian, parisuhdeväkivallan, syvällisen ymmärtämisen. Kirjallisuuteen perehtyessäni olin myös lukenut Anni Vilkon (1990, 88) kannanoton siitä, miten kirjoituskilpailujen tuotos eroaa monella tavalla haastatteluin muodostetusta elämäntarinasta: kertomusten ominaispiirteenä on pyrkimys johdonmukaisuuteen, yhtenäisyyteen, aloitusten ja lopetusten harmoniaan. Ne ovat Vilkon mukaan harkittuja, kuin hitaasti puhuttuja. Minä tutkijana halusin sen sijaan avointa, persoonallista kertomusta eletystä elämästä – mitä kenties kaikki naiset eivät olisi olleet halukkaita tai osaavia kirjallisesti tuottamaan.

Tutkimusaineisto koostuu kahdenkymmenen (20) Ensi- ja turvakotien liiton turvakotien asiakkaina olleiden naisten haastatteluista. Haastateltavien valinnan suorittivat Ensi- ja turvakotien liiton *Kriisistä selviytymiseen* -projektin työntekijät. Projekti oli turvakotien selviytymisvaiheen (jälkihuollon) työn kehittämishanke (ks. Ojuri 2001). Naiset olivat projektityöntekijöiden asiakkaita tässä kriisivaiheen jälkeisessä auttamistyössä, jonka tavoitteena oli tukea parisuhdeväkivaltaa kokenutta naista pitkäjänteisemmin, kuin mihin usein lyhytaikaiseksi jäävä turvakodin

kriisityö yltää. Tutkimukseen osallistumisen kriteereistä keskustelimme yhdessä projektityöntekijöiden kanssa. Tavoitteenani oli saada mukaan mahdollisimman heterogeeninen joukko parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia, siten että he eroaisivat toisistaan sekä väkivaltakokemustensa että mahdollisten väkivallasta selviytymisen kokemustensa perusteella. Tutkimusjoukkoni oli valikoitunut siten, että suurin osa naisista oli ollut palvelujärjestelmän piirissä ennen turvakodin asiakkaaksi tuloaan. Näin he olivat motivoituneita hakemaan apua ja muutosta elämäänsä.

Lähestyin aluksi potentiaalisia haastateltavia kirjeellä, jossa kerroin tutkimukseni tarkoituksesta, haastattelujen nauhoituksesta ja siitä, ettei naisten henkilöllisyys paljastu tutkimuksen missään vaiheessa. Tutkimukseen halukkaita pyysin ottamaan yhteyttä projektityöntekijöihin. Ilokseni sain todeta, että tutkimukseen halukkaiden löytäminen ei tuottanut vaikeuksia. Tähän vaikutti osaltaan se, että projektityöntekijät olivat heille tuttuja. Haastattelujen edetessä ilmeni, että naisilla oli halu ja tarve kertoa kokemuksistaan, paitsi oman itsensä vuoksi, myös siinä toivossa, että heidän tarinastaan olisi hyötyä jollekin parisuhdeväkivaltaa kokevalle.

Haastatteluista (20) tein itse neljäsosan, muiden tekijänä toimi tutkimusavustajani. Hänellä on vankka kokemus haastattelutilanteista, joissa vaikeiden elämäntilanteiden kohtaaminen edellyttää herkkyyttä ja hienotunteisuutta. Aineiston keräämisen yhteydessä kävin tutkimusavustajani kanssa pohtivia ja työnohjauksellisia keskusteluja, mitkä liittyivät haastattelutilanteisiin, niihin liittyviin kokemuksiin ja haastattelun sisältöihin. Haastattelut tehtiin naisten toivomusten mukaisesti joko turvakodilla tai heidän kotonaan. Ne kestivät runsaasta tunnista yli kolmeen tuntiin. Tässä ajassa naiset kertoivat elämästään lähtien lapsuudenkokemuksistaan ja he paikansivat väkivallan punoutumisen osaksi elämäänsä. Naiset kertoivat avoimesti, jonkun kerran kipeät muistot ottivat kertojastaan yliotteen, mutta tunteille ja itkulle oli tilaa, olivathan ne samalla osa kertomusta.

Tutkimukseni lukeutuu haastateltavan ehdoilla tapahtuneeseen elämänkertomukseen, jolloin hän voi teemoitetussa haastattelussa kertoa elämästään ja kokemuksistaan. Haastatteluiden punaisena lankana kulki väkivalta. Sen punoutumista haastateltavan elämäkertaan, lapsuuden ja nuoruuden aikaan,

aikuisikään ja omaan parisuhteeseen, haastattelija seurasi käyttämällä kerrontaa tukevia kysymyksiä, suosituskysymyksiä, joilta puuttui tarkka muoto ja järjestys, kuten teemahaastattelulle tyypillisiä kysymyksiä luonnehditaan (ks. Hirsijärvi & Hurme 1991). Väkivallan ohella keskeisiä tutkimusteemoja olivat naisten auttamiskokemukset ja ammatillinen tuki, turvakodin rooli, naisten ajatukset elämäntilanteestaan ja tulevaisuudestaan sekä heidän käsityksensä asioista ja tekijöistä, jotka tukivat tai vaikeuttivat väkivallasta selviytymisen prosessia.

Väkivaltatutkijana tunnettu Margareta Hydén (2000) on kehittänyt erityisesti arkaluonteisiin ongelmatilanteisiin soveltuvan haastattelumetodin, jota hän kutsuu ”kertojakeskeiseksi haastatteluksi” (den berättarfokuserande intervjun). Hydénin metodi perustuu kolmeen periaatteeseen: haastattelun interaktiivisuuteen, polyfonisuuteen (moniäänisyyteen) ja toistettavuuteen. Interaktiivisuudella Hydén korostaa haastattelutilanteen keskusteluluonnetta, jolloin tutkijan on ensisijaisesti omaksuttava kuuntelijan rooli kyselijän roolin sijaan. Hänen on lisäksi tuettava haastateltavaa kerronnan tuottamisessa ja luotava hänelle edellytykset ilmaista itseään mahdollisimman täysipainoisesti. Moniäänisyydellä Hydén tarkoittaa haastateltavan mahdollisuuksia ilmaista itseään eri tavoin ja eri näkökulmista, puhumalla ja myös vaikenemalla. Toistettavuus tarkoittaa useampia haastattelukertoja. Hydénin mielestä kaikkea ei voi sanoa samalla kertaa ja eri ajankohdat tarjoavat haastateltavalle erilaiset mahdollisuudet ilmaista itseään, jolloin myös tutkijan on mahdollista saada rikkaampaa materiaalia. (Mt., 140–153.)

Useisiin haastattelukertoihin ei minulla ollut mahdollisuutta tämän tutkimuksen myötä. Uskoisin sen sijaan, että siitä huolimatta Hydénin kaksi ensimmäistä periaatetta tulivat kohtuullisesti täytetyiksi. Haastattelutilanteissa pyrittiin haastateltavan kuuntelemiseen, tehtiin tilaa hänen ilmaisulleen, tunteilleen ja tarvittaessa myös hiljaisuudelle. Monesti juuri hiljaisuus tarjosi tilaa vastavuoroisuudelle: naisten kertomukset koskettivat ajoitain niin kipeitä asioita ja syviä tunteita, ettei haastattelun tekijäkään kyennyt sanomaan yhtään mitään – kertomusta eteenpäin kannustava kysymys jäi tekemättä. Tutkijan ainoana ajatuksena oli toive siitä, että haastateltava osaisi tulkita hiljaisuuden ymmärryksen ja empatian osoitukseksi.

Luonnehdin haastatteluja elämäkerrallisiksi keskustelullisiksi haastatteluiksi (ks. Huotelin 1992). Olisin myös halukas nimeämään ne *elämäkerronnallisiksi* korostaakseni naisten kerronnan moniaineksisuutta, sitä kuinka haastattelutilanteessa nainen tuottamassaan yhdessä kertomuksessa useimmiten kertoi monta tarinaa elämänsä varrelta (ks. Hänninen 1999, 109). Joskus rönsyilevä, juuri sillä hetkellä mieleen tulevien muistikuvien siivittävä kerronta poikkesi ehyestä ja johdonmukaisesta elämästä kertomisesta, mutta kuten Katri Komulainen (1998) huomauttaa, kertomuksen kertomisessa ei niinkään ole kysymys tapahtumien peräkkäin asettelusta vaan menneisyyden aktiivisesta työstämisestä (mt., 158). Lopputuloksena oli kuitenkin elämänmakuinen kertomus haastateltavan elämäkulusta, jossa erilliset tarinat ja tapahtumat löysivät oman paikkansa.

Elämänkulikututkimuksessa keskustelunaiheena on se, missä määrin toimijoiden tuottamat elämäntarinat ovat autenttisia, tosia tai kattavia. Elämäntarina ei ole vain kertojasta riippuvainen, se kerrotaan aina jollekin ja se syntyy tiettyjen motiivien ja tavoitteiden pohjalta. Kertomus on kerronnallisen prosessin tulos, jonka luojana on kertoja ja tulkitsijana kuulija, kumpikin omista edellytyksistään ja maailmoistaan käsin. Kerrontaa ohjaavat vuorovaikutukselliset, sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit, ja elämäntarinalla on suhteensa yhteiskuntaan ja historiaan. Haastattelutilanteessa syntynyt elämäntarina on yksi tarina toisten joukossa, toisessa tilanteessa se syntyisi toisenlaisena, mutta sekin olisi tosi omasta positiostaan käsin. (Roos 1988, 220–221; Nätkin 1993, 183; Pohjola 1994, 45–46; Aro 1996, 48.)

Tutkimusaiheen sensitiivisyydestä ja vaikeudesta johtuen haastattelutilanteet eivät olleet haastateltaville helppoja eivätkä yhdentekeviä. Niissä tuli esiin naisten tunteiden kirjo: väkivallan pelkoa, pettymystä, syyllisyyttä, epävarmuutta, mutta myös vahvuuden tunnetta, helpottuneisuutta, iloisuutta ja luottavaisuutta tulevaisuuteen. Lisäksi naiset pohtivat omaa ymmärtämättömyyttään ja kyvyttömyyttään kohdata ongelmaa. Moni totesi, miten oli vasta ”jälkeenpäin” ajatellut ja ymmärtänyt tilanteen. Myös tutkijalle haastattelujen suorittaminen tuotti tunteiden kaaosta ja hämmennystä. Tunteet aaltoilivat empatian, ahdistuksen ja järkytyksen välillä. Hämmennystä herätti naisten

kyky avata elämänsä ja salaisuutensa tutkijalle, siitäkin huolimatta, että tiesin monen haluavan tehdä sen toisia auttaakseen.

4.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Tutkimustani parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja heidän selviytymiskokemuksistaan voi luonnehtia ymmärtäväksi ja tulkitsevaksi sosiaalityön alaan kuuluvaksi (ja hieman sosiaalipsykologiseksi?) elämäntarinatutkimukseksi, jossa yksilön kokemus ja elämisen kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ehdot koskettavat toisiaan ja kirjoittavat tarinaa ihmisen elämäntilasta. Minun tehtäväni on tuon tarinan tulkinta.

Sosiaalitieteissä laadullisessa tutkimuksessa ihmisten kertomuksia elämästään, kuten omaelämäkertojen välittämää subjektiivista kokemusta, on käytetty sosiaalisen muutoksen, elinolojen ja elämäntapojen – siis elämän – tutkimiseen (Tigerstedt 1990, 99–100). Tarinallinen tutkimusote on yksi laadullisen tutkimuksen lähestymistapa. Merkityksen käsitteen keskeisyyden myötä narratiivinen lähestymistapa tuli myös metodologisesti tärkeäksi tutkimukselleni (ks. Valkonen 1994).

Jonkinlaisen *esiymmärryksen* tutkimukseni substanssikysymyksiin koin omaavani oman työhistoriani myötä Ensi- ja turvakotien liiton turvakotityön kehittämispäällikkönä. Tehtäviini kuuluu muun muassa erimuotoinen yhteydenpito turvakoteihin, jota kautta välillisesti rakentuu käsitys turvakotien asiakastyöstä ja asiakkaiden elämästä. *Kriisistä selviytymiseen* -projektin työkokouksissa projektityöntekijät nostivat minulle, projektin vetäjälle, naisten todellisuuden kirjaimellisesti pöydälle. Opin heiltä paljon.

Tehtäväni oli konstruoida haastatteluteksteistä, joita kertyi litteroituna 584 sivua, tulkintani naisten kertomuksista. Kertomukset olivat heidän elämäntarinoitaan, ja ne liittyivät parisuhdeväkivallan ja siitä selviytymisen kokemuksiin. Näissä kertomuksissa naisten tarina rakentuu yhä uudelleen heidän omien elämäntapahtumiensa kuvausten, niiden arvioinnin ja tulkinnan perusteella. Tutkimukseni tulisi olemaan eräänlainen yhdistelmä kertomuksensa kertoneiden naisten ja tutkijan näkemyksistä. (Huotelin 1992, 77; vrt. Granfelt 1998, 41.)

Analyysini kokonaisuus muodostui aineistoni *sisällöllisen, tulkinnallisen ja reflektiivisen lukemisen* lopputuloksena. *Sisällöllinen lukeminen* merkitsi aineiston ensimmäistä läpilukemisen vaihetta. Aluksi tiivistin ja jäsenisin naisten haastattelut kertomuksiksi. Aineiston kerääminen elämäkerronnallisella haastattelulla oli avuksi materiaalin alkukäsittelyssä, sillä kertomuksen juonellinen perusrakenne, elämänvaiheittainen eteneminen, oli hahmotunut jo haastattelussa, jossa oli edetty haastateltavan lapsuudenkokemuksista nykyhetkeen. Haastateltavan persoonallinen kertomus jäsenyi analyysin myötä tutkijan tulkitsemaksi tarinaksi, joka sisälsi haastateltavan lähtökohtatilanteen kuvauksen, keski-vaiheen muutosta vaativan tilanteen ja kuvauksen nykytilanteesta (lopputilanteesta) sekä kaikkiin näihin vaiheisiin liittyvät väkivallan esiintymisen, kokemisen ja selviytymisen kuvaukset. Tarinan alkutilana ovat haastateltavan lapsuuden ja nuoruuden ajan kokemukset, perhe-elämä ja lähisuhteet. Tarinoiden keskiosa rakentuu hänen oman aikuisikänsä, parisuhteensa ja perhe-elämänsä kuvauksesta. Lopputilanteessa on kysymys haastateltavan elämäntilanteesta väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautumisen jälkeen. Jatkoin sisällöllistä lukemista aineiston kertomuksiksi työstämisen jälkeen tarkastelemalla naisten kertomusten sisältöjä eli sitä, mitä naiset kertoivat elämästään ja ryhdyin hakemaan aineistosta nousevia keskeisiä teemoja.

Tulkinnallisessa lukemisessa pyrin tulkitsemaan kertomuksia ja sitä, miksi naiset kertoivat elämästään niin kuin kertoivat. Tein analyysiä aineistostani nousseista teemoista ja niiden sisällöistä. Merkittäviksi teemoiksi nousivat naisen aseman yhteiskunnallinen ja kulttuurinen määrittäminen ja naisten käyttämät selviytymiskeinot väkivaltaisen parisuhteen aikana. Tärkeitä teemoja olivat myös lasten rooli ja merkitys naisen näkökulmasta, ihmissuhteet sekä auttamiskokemukset, erityisesti naisten asiakkuus sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Nämä teemat ovat mukana myös konstruoidessani tarinatyyppejä.

Teemoittelun ohella käytin aineistoni analyysivälineenä tyypittelyä. Tarinallisessa tutkimuksessa käytetyssä tyypittelyssä aineisto konstruoidaan juonirakenteen perusteella joihinkin kategorioihin. Tarinan koossapitävä elementti ja sen ”sielu” on juoni, joka sitoo peräkkäiset tapahtumat toisiinsa. Sen muodostaman kokonaisuuden myötä tarinan erilliset osat saavat

merkityksensä. Juonen rakenteen kannalta inhimilliset ongelmatilanteet ja niiden ratkaisuyritykset ovat keskeisiä. (Sarbin 1986, 3; Alasuutari 1993, 97; Hänninen 1999, 20, 95.)

J.P. Roos (1988, 205) rakentaessaan typologiaa suomalaisten ihmisten elämänkerroista piti typologiaa erinomaisena laadullisen aineiston havainnollistamisen ja teoreettisen käsittämisen välineenä. Hän muistutti kuitenkin, että jokin tietty typologia ei ole ainoa kyseisen aineiston ryhmittämisen tapa. Tyypittelyn heikkoutena on Roosin mielestä myös se, että se ikään kuin vangitsee aineiston vaikeuttaen näin lukijan mahdollisuuksia aineiston itsenäiseen hahmotukseen. Mielestäni tutkijan on luotettava tekstin lukijan tulkintakykyyn ja mielikuvitukseen. Minua viehättää elämäkertaan ja sen tulkinnan kysymyksiin liittyen Hyvärisen (1998, 335) elämäkerrasta käyttämä ”sipuli”-metafora: elämäkerta on kuin sipuli, jota kuoriessa on joskus itkettäviä, ja jossa joka kerros paljastaa aina altaan uuden kerroksen. Jokainen kerros, uusi luenta, kasvattaa ymmärrystämme kertomuksesta tuottaen samalla lisää kerroksia tulkittaamme kerrotusta elämästä.

Käytin tutkimuksessani Mary M. Gergenin (1988) tyypittelyä, jonka mukaan tarinoita analysoidaan sillä perusteella, miten ne etenevät suhteessa johonkin tavoitteeseen tai tilaan. Tarinat voivat edetä tasaisesti muuttumattomina joko myönteisinä tai kielteisinä (stabiilit tarinat), ne voivat myös olla edistyviä (progressiiviset tarinat) tai ne voivat olla taantuvia (regressiiviset tarinat). Tarinat koostuvat näiden perustyyppien ohella eri variaatioista, niiden yhdistelmistä: myönteisen stabiilina jatkunut elämä(n) tarina) voi kääntyä regressiiviseksi ja muodostua tragediaksi jonkun suuren menetyksen johdosta. Tämän voi kokea esimerkiksi henkilö, joka putoaa yhteiskunnan huipulta (ks. mt., 97–102; ks. myös Gergen 2003). Saman voi kokea nainen, jonka avio- ja perhe-elämä rikkoutuu väkivallan seurauksena. Väkivallan päättymisen tai siitä irtautumisen ja selviytyminen voivat tuoda hänen tarinalleen taas progressiivisen käänteen, mikä mahdollistaa elämän jatkumisen myönteisenä. Käytin tutkimuksessani tyypittelyä analysoidakseni ja kuvatakseni naisten selviytymistä heidän irtauduttuaan väkivaltaisesta parisuhteestaan.

Aineiston *reflektiivinen lukeminen* tarkoittaa tutkijan oman merkityksen tarkastelua tutkimusprosessissa. Se, että tulen tutkittavan ilmiömaailman ”sisältä” ja toimin väkivallan vastaisessa työssä, on vaikuttanut aineistoni valintaan. Se on vaikuttanut myös tutkimukseni motiiveihin sekä siihen, mihin olen kiinnittänyt erityistä huomiota. Olen myös halunnut tehdä parisuhdeväkivaltaa näkyväksi ja kehittää palveluita väkivallan kohteeksi joutuneiden auttamiseksi. Tutkimusta tehdessäni en ole voinut välttyä omilta subjektiivisilta tunteiltani, joita naisten kokemukset minussa herättivät. Tunnekokemukset olivat varsinkin tutkimuksen teon alkuvaiheessa niin voimakkaat, että ne ajoivat ajoittain hetkeksi pois työn ääreltä. Tunteet vaihtelivat ahdistuksen, empatian, järkytyksen ja vihan välillä. Aggression tunteiltani eivät aina säästyneet naiset itsekään.

Arkaluonteisen ongelman tutkiminen ja valitsemani tutkimusote nostavat esiin tutkimuseettiset kysymykset. Anneli Pohjola (1994, 41–45) pohti omassa tutkimuksessaan tutkijan oikeutta tunkeutua ihmisten elämään ja yksityisiin salaisuuksiin ja epäili haastattelututkimuksen muodostuvan hyvistä pyrkimyksistä huolimatta riistosuhteeksi: tutkijalla on niin vähän annettavaa tutkittavalle vastineeksi tämän tarjoamasta elämäntarinasta. Parisuhdeväkivallan tutkiminen merkitsee kajoamista syvälle ihmisen elämän yksityisyyteen. Tutkimukseeni mukaan tulleet naiset halusivat kuitenkin itse näin tehtävän. Joillekin heistä tutkimuksessa mukana oleminen merkitsi samalla mahdollisuutta tällä tavoin purkaa omaa tilannettaan sekä tukea samasta ongelmasta kärsiviä naisia. Näen asian myös samoin kuin Riitta Granfelt (1998) kodittomia naisia tutkiessaan: sellaisen tutkimuksen tekeminen, mikä edellyttää ihmisten luo menemistä ja henkilökohtaista vuorovaikutusta, on eettisesti perusteltua, sillä kodittomuuden tai parisuhdeväkivallan kokemuksista eivät voi kertoa muut kuin sen itse kokeneet. Naisten kertomuksilla on myös sosiaalipoliittista relevanssia. Väkivaltaa kokeneet naiset (ja lapset) eivät vielä riittävästi näy suomalaisessa yhteiskuntapoliittisessa tutkimuksessa. (Vrt. mt., 40.)

Tutkittavieni henkilöllisyys ei paljastu missään vaiheessa. Haastateltavien nimiä ei mainita, selviytymistä kuvaavissa tarinoissa käytetyt nimet ovat keksimiäni. Tutkimuksessa ei myöskään mainita haastateltavien asuinpaikkaa eikä ammattia.

Suorissa puhelainauksissa käytän tunnustetta N, kirjaimen jälkeinen numerokoodi viittaa henkilöön (esim. N 2). Puhelinauksia olen jossain määrin siloitellut, esimerkiksi poistamalla suorista lainauksista joitakin täytesanoja, kuten ”niin kuin” tai ”tota”. Saman kertomuksen eri virkkeitä olen tarvittaessa yhdistänyt saadakseni asiasisällön mahdollisimman hyvin esiin. Olen kuitenkin samalla varonut muuttamasta kertojan omaa kerrontaa.

Suvi Ronkainen (2002, 132–133) puhuu ”metodien tietoa konstruoivasta vallasta”. Metodit muotoilevat tietoa ja vaikuttavat siihen, millaista tietoa syntyy. Ne myös normittavat ajattelua, tarjoavat käsitteitä ja tulkintakehyksiä. Narratiivista tutkimusta rasittaa Ronkaisen mukaan vahva oikeanlaisen kertomuksen vaatimus. Samaan asiaan viittaa myös Marja Saarenheimo (1997), kun hän toteaa: ”Elämäkerrallinen ajattelutapa houkuttelee tutkijan melkein vastustamattomasti yhtenäisten ja johdonmukaisten tarinoiden jäljille. Ristiriitaiset ja merkityksettömiltä tuntuvat elementit joutuvat elämäkerrallisen puheen analyysissä helposti marginaaliin.” (Mt., 20.)

Valitsin tutkimukseni tulkintateoriaksi tarinallisen lähestymistavan, jossa tarina nähdään tärkeänä ihmisen elämän jäsentämisen muotona, elämänmuutosten tarkastelun ja myös niiden hallinnan välineenä (ks. luku 3). Tällä valinnallani määrittelin siis sen, millä tavoin tuotan tietoa tutkittavistani ja miten tuon tiedon tulkitsen. Vaikka tarkoitukseni oli tyypitellä naisten tarinoita, koherenttien ja johdonmukaisten tarinoiden muodostaminen ei ollut tutkimukseni tavoite, vaan pyrkimykseni oli kertomusten (rakenteen) analyysin avulla päästä tekemään sisällöllisiä päätelmiä tutkimieni naisten elämästä. Tällöin on tärkeää olla avoin erityisesti niille ristiriitaisille tai vähäpätöisiltä tuntuville elementeille, joista Saarenheimo (1997, 20) puhui. Pyrin kirjoittamaan parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämästä ja heidän selviytymisestään väkivallasta heidän kertomuksiaan tulkiten.

Leena Eräsaaren (1995, 83) mukaan tieteellinen tutkimus on lähinnä tekijänsä näköinen sosiaalinen konstruktio. Tärkeäksi eettiseksi tehtäväksi tutkijalle muodostuu näin ollen siitä huolehtiminen, että tuo konstruktio antaa myös mahdollisimman tarkan kuvan tutkittavista henkilöistä ja heidän todellisuuksistaan.

Mahdollistaakseni tämän olen nostanut monessa kohdin aineistoni naisten oman äänen kuuluviin käyttämällä paljon suoria lainauksia heidän puheestaan. Katson tällä tavalla myös lisääväni tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta. Samalla lukijalle avautuu tilaisuus omien tulkintojen tekemiseen. (Ks. Nyqvist 2001, 69.)

5 VÄKIVALTA KOHTALONA?

Tuon tässä tutkimukseni ensimmäisessä empiirisessä luvussa esiin sen, miten väkivalta liittyi naisten elämänselämän eri vaiheisiin kohtalonomaisena juonteena. Lähes kaikilla naisilla väkivalta varjosti jossain muodossa heidän elämänsä jo lapsuudesta lähtien. Myöhemmin väkivalta todentui sellaisten kulttuuristen ja yhteiskunnallisten skeemojen myötä, jotka mahdollistivat miehen valta-aseman ja eri tavoin tapahtuvan naisen alistamisen. Ydinperheeseen ja äitiyteen liittyvät normit ja odotukset kiinnittivät naisen parisuhteeseen huolimatta sen väkivaltaisuudesta. Lisäksi väkivalta voi ulottua seuraavaan sukupolveen joko lapseen kohdistuvana tai siten, että väkivalta osallisti lapsen äitinsä kautta eri tavoin parisuhdeväkivallan välikappaleeksi. Tarkastelen aluksi naisten lapsuudessaan kokemaa väkivaltaa.

5.1 Väkivalta naisen omassa lapsuudessa

Lapsuus ankkuroituu kotiin ja perheeseen. Johanna Hurtig ja Merja Laitinen (2000) toteavat, että koti ihmissuhteineen on lapselle kasvun, turvan ja rakkauden tyyssija, jossa vanhempien ja lasten välinen rakkaus muotoutuu itsestään selvästi arkiseksi huolenpidoksi. Kodin arki voi kuitenkin piilottaa sisäänsä sellaiset lapsen kokemukset, ”jotka eivät taivu sanoiksi tai sellaiseksi totuudeksi, jonka kertominen ulkopuoliselle tuntuisi mahdolliselta”. Vanhemmat voivat elämänvalintojensa myötä sijoittua myös hyvän ja pahan rajamaastoon. Tämä merkitsee lapsen kokemusmaailmassa hyvän puuttumista, esimerkiksi välittämistä tai lämpöisiä tunteita vaille jäämistä. (Mt., 249, 252–253.)

Lapsuuden kodin ja perheen Januksen kasvot, hyvä ja paha perheessä, paljastuivat myös aineistoni naisten lapsuudenkokemuksissa. Perhe on jäsenilleen elämän ankkuripaikka ja elämänselämän jokapäiväisen jatkuvuuden ylläpitäjä. Tässä roolissaan se voi kuitenkin olla myös hyvin ristiriitainen ja toimia sekä tukena että kahleena. (Ks. Pohjola 1994, 116–119.) Suurimmalle osalle tutkimukseni naisista lapsuudenkoti ei tarjonnut vakaata perustaa, johon oman elämänselämänsä olisi voinut ankkuroida.

Teoksessaan *Perheen aika* (2000) Riitta Jallinoja tarkastelee perheen rakentumista Zygmunt Baumanilta lainaamansa käsitteen ”kolmas” avulla (ks. Bauman 1993, 110–116). Tämä ”kolmas” on parisuhteeseen tunkeutuva ja sitä huokoistava vieras. Se voi olla esimerkiksi lapsi, työ, alkoholismi, sairaus, köyhyys tai mikä tahansa, joka astuu pariskunnan pienoismaailmaan, vie huomion toisaalle ja pakottaa pariskunnan yhä useammin erilleen toisistaan. Perhe ei tällöin olekaan vain äiti ja isä lapsineen, vaan se on paljon muutakin. (Jallinoja 2000, 11, 89.) Aineistooni tämä ”kolmas” soveltuu hyvin, kun parisuhteen sijaan tarkastelee aihetta lapsen näkökulmasta: tutkimieni naisten lapsuudessa heidän elämäänsä tunkeutui hyvin usein joku ”kolmas”, joka eri tavoin rajasi heidän lapsuuttaan. Jotkut naisista saivat lapsuudessaan kokea myös itse olevansa se parisuhteeseen tai perheeseen tunkeutuva ”kolmas”.

Kuvatessaan lapsuuttaan suurin osa aineistoni naisista kertoi sitä varjostaneista ikävistä asioista. Vain muutama muisteli lapsuuttaan hyvänä tai onnellisena aikana. Näistä kokemuksista löytyy perustelu sille, miksi rajatut tunnesuhteet, lapsuudesta luopuminen ja turvallisuuden puuttuminen teemoittavat seuraavissa alaluvuissa naisten lapsuudenkokemusten tarkastelua. Ne kertovat lapsuuden väkivallasta, siitä miten lapsuuden rajat tulivat vastaan usein liian varhain tehden väkivaltaa lapsuudelle ja lapselle itselleen.

5.1.1 Rajatut tunnesuhteet

Vanhemmille ajatellaan helposti ikään kuin itsestään selvästi syntyvän hyvän huolenpitäjän ominaisuudet ja kyky ottaa omassa toiminnassaan huomioon lapsen etu (Hurtig 2003, 177). Liiallisen hyväuskoisuuden sijaan perheen, lasten ja vanhempien välisen suhteen pohdinnoissa on tarpeen realismi. Perhe tarjoaa maaperää myös ristiriidoille, eriarvoisuudelle, seksuaalisille jännitteille, ”pakolliselle altruismille” ja tuskallisille velvollisuuksille (Haavio-Mannila 1998, 303).

Lapsi elää passiivisen pahan varjossa silloin, kun hän ei itse ole aktiivisen pahan toiminnan tai teon kohteena, mutta hän elää perheessä, jonka olosuhteet ja ilmapiiri luovat jatkuvuuden ja

turvan puutetta (Hurtig & Laitinen 2000, 253). Tällainen passiivinen paha on koskettanut myös aineistoni naisten elämää heidän lapsuudessaan. Olen nimennyt *rajatuiksi tunnesuhteiksi* naisten lapsuuden perheessään ja kodissaan kokemaa turvattomuutta, hylkäämisen kokemusta sekä hellyyden, rakkauden ja arvostuksen puutetta. Haluan kuitenkin muistuttaa, että samoin kuin on varottava yleistyksiä vanhemmuuden ”hyvyydestä”, on kaihdettava tekemästä virheellisiä johtopäätöksiä ”huonon” lapsuuden seurauksista. Huonoista lapsuuden olosuhteista rakentuu hyviä ja onnellisia elämäntarinoita, vaikka oma aineistoni osoittaaakin, että sellaisia tarinoita on paljon, joissa esimerkiksi väkivalta on alkanut varjostaa elämäntulkua jo lapsuudesta.

Turvattomuutta ja pelkoa

Turvallisuus merkitsee ihmiselle elämän ennustettavuutta, jatkuvuutta ja ymmärrettävyyttä, turvattomuus ahdistavaa epävarmuutta (Karisto 1993, 30). Naisten lapsuudessa turvattomuutta ja elämän epävakautta aiheuttivat vanhempien välinen väkivalta ja sen uhka sekä alkoholiongelmät. Puolet naisista kertoi lapsuudenkotinsa väkivaltaisuudesta. Väkivalta oli pääosin parisuhdeväkivaltaa, mutta joissakin tapauksissa myös lapset olivat väkivallan kohteena. Perheissä väkivalta ja alkoholin käyttö kietoutuivat toisiinsa ja perheiden elämään. Isän alkoholin käyttö liittyi ainakin jollain tavoin väkivallantekoihin yhtä perhettä lukuun ottamatta. Päihdeongelmia oli yhdessätoista (11/20) perheessä.

”Mulla oli hyvin väkivaltainen lapsuus. Alkoholisoitunut, aggressiivinen ja hyvin väkivaltainen isä. Äitikin joi alkoholia, mutta ei niin paljon, että olisi voinut alkoholistiksi mainita. Meillä oli hyvin mielivaltaista ja auktoriteettista tämä mejän kasvatus. Myöhemmin voisin sanoa, että meillä oli semmoiset toverilliset suhteet äitiin, mutta ei isään... Kyllähän se oli joka kerta, kun viinaa ottivat, niin se ei varmasti ollut kuin sen muutaman lasillisen, niin se alkoi. Se oli aina ensin tappelua ja huomauttelua, semmoista puhdasta ilkeämielisyyttä. Ja sitten oli ihan fyysistä väkivaltaa. Periaatteessa se meni näin joka ikinen kerta.”
(N 11, 40 v)

”Ja isä oli silleen, että se joskus saattoi humalapäissään käyttää semmoista lievää väkivaltaa, mutta minä en oikeastaan niistä muista yhtään mitään... Ja tuota, kyllä minä tietysti näin sen yhden, minkä minä muistan, niin isä löi äitiä letkulla selkään ja otti kaktuksen käteen ja puristi sen nyrkin kiinni. Äiti alkoi sitten sen eron jälkeen siinä ottamaan [alkoholia]. Hän teki kahta vuoroa töitä ja oli väsynyt. Oikeastaan veli opetti hänet ottamaan, ja joskus illalla ne meillä vähän tappelikin.” (N 19, 36 v)

”Isä joi kylläkin. Se oli semmoinen tuurijuoppo... Äiti lähti lasten kanssa karkuun. Periaate oli se usein, että kun se [äiti] oli pois, niin isä joi. Se joi pari viikkoa tai kolme viikkoa. Minä sen kyllä muistan, että isä ja pojat tappeli, niin mun veljet. Kyllä äitikin sanoi, että isä läpsäsi, ja isosisko muistaa, että se saattoi käydä kurkkuun kiinni. Kyllä sitä on ollut, jos me ajatellaan tätä väkivaltaa puhtaasti. Onneksi meidän äiti on hirveen vahva.” (N 9, 30 v)

Riitta Granfelt (1998) on naisten kodittomuutta käsittävissä tutkimuksessaan analysoinut kodin käsitettä ja hän on erotellut kolme kodin tasoa. Koti on elämyksellisen ja ruumiillisen tilan kokemisen ohella myös ihmisen ja hänelle rakkaan toiminnan tai sitä symboloivan tilan välinen suhde, ja lisäksi se on käsitettävissä sisäisenä kotina, eheyden, elävyyden ja psyykkisen autonomian kokemuksena. (Mt., 104–105.) Monissa aineistoni naisten lapsuuden perheissä väkivalta ja päihteiden käyttö rapauttivat ihmissuhteita ja aiheuttivat näissä suhteissa subjektiivisena kokemuksena todellistuvaa kodittomuutta (vrt. mt., 105). Sisäinen kodittomuus näissä perheissä näyttäytyi lämmön ja turvallisuuden katoamisena ja pelon astumisena sijaan. (Vrt. mt., 105–106.)

Aineistoni naisten lapsuudenperheistä neljässä lapset olivat joutuneet fyysisen väkivallan kohteiksi. Yhdessä näistä fyysisen pahoinpitelyn ohella oli tapahtunut myös lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä.

”Mutta kyllä minä muistan sen, että kyllä äiti olisi minun pikkuveljeen, tähän minua kaksi vuotta nuorempaan pikkuveljeen jotenkin, päätä lyönyt seinään tai silleen. Se on semmoinen, joka on minulle jäänyt mieleen. Ja isä on silloin tullut siihen väliin sitten, että lopeta... Et kyllähän meillä oli välillä jännittynyt ilmapiiri sitten varmaan silleen useamminkin.” (N 4, 33 v)

”Väkivaltaakin siinä oli, mutta tämä oli pääasiassa semmoista, se kohdistui kyllä äitiä kohtaan... Mutta tällaisia tilanteita kyllä sattui, että jos meistä lapsista joku sitten meni isälle sanomaan siitä, että miksi se äitiä hakkaa tai tuolleen käyttäytyy... niin silloin se saattoi olla myös meille lapsille.” (N 14, 43 v)

”Piiskaa minä olen saanut, enkä pidä sitä pahana... Se oli vaan semmoista ripsautusta, että ei mitään jälkiä jäänyt... Mamma aina sano, että kuka kuritta kasvaa, se kunniatta kuolee. Tai joka vitsaa säästää, niin se vihaa lastaan. Se oli semmoista, että jos teki jotakin väärin, niin sitten semmoisella pienellä rangaistuksella.” (N 6, 49 v)

Lapsiin kohdistuva väkivalta tarkoittaa paitsi väkivallan kohteena ja todistajana olemista myös väkivallan ilmapiirissä elämistä ja näiden lapselle aiheuttamia ongelmia ja traumatisoitumisen uhkaa (ks. Holden 1998). Väkivallan pelko on voimakas tunne, joka voi aiheuttaa muutoksia ihmisen käyttäytymisessä ja psyydessä. Tutkimusten mukaan kotipiirin väkivaltaisuudella ja lasten erilaisilla käytöshäiriöillä ja psyykkisillä ongelmilla on selvä yhteys. Tyypillisiä lasten oireita ovat esimerkiksi arkuus, aggressiivisuus, pelot, epäsosiaalisuus, sosiaalisen sietokyvyn aleneminen, masennus ja erilaiset traumaoireet. (Barnett & LaViolette 1993, 52; ks. Edleson 1999.)

Lapset eivät ole välinpitämättömiä sivustaseuraajia, joita kodin tapahtumat eivät kosketa. He oppivat ennakoimaan väkivaltilanteita ja joskus myös puuttuvat niihin. Lisäksi väkivallan uhkan vaikutus lasten elämään on voimakas, vaikei mitään olisi vielä tapahtunutkaan. Pelko voi jäädä hallitsemaan lapsen elämää ja järkyttää hänen perusturvallisuuttaan pitkänkin aikaa. Lisäksi väkivallan keskellä eläminen muovaa lapsen kuvaa siitä, millaista käyttäytymistä pidetään normaalina. (Oranen 2001, 49–55; ks. myös Weinehall 1997, 147.) Eräs keskeinen kysymys onkin, mitä perheessä, yhteisössä ja yleensä kulttuurissa pidetään väkivaltana, ja miten väkivaltaan suhtaudutaan. Liukuuko väkivallan hyväksymisen raja lapsen kurittamisen sallimisesta oikeudeksi kurittaa itseään heikompa ja näin myös miehen oikeudeksi lyödä naista? Perheessä voi esimerkiksi yhä elää kulttuurisesti jaettu tarinallinen malli siitä, että lapsen kurittaminen ei ole väkivaltaa, tai

myyttinen uskomus siitä, ”kuka kuritta kasvaa, se kunniatta kuolee”.

Turvallisuuden tunne, joka kodin ja vanhempien tulisi lapsilleen tarjota, oli monen aineistoni naisen lapsuudessa vaihtunut pelkoon, ja edellä kuvatut erilaiset väkivallan vaikutukset särkivät heidän lapsuuttaan. Myös käsitys normaalista elämästä saattoi horjua:

”Se [väkivalta] oli kokonaisvaltaista sillä lailla, kun meillä oli omakotitalo, niin isä lähti ulos hakemaan tavallaan kirvestä tai puukkoa tai jotain apuvälineitä. Sitten me lukittiin omakotitalon ovi, silloinhan me koettiin, että se ei tule pelkästään – ja jos se tulee, niin väkivalta ei kohdistu pelkästään äitiin. Silloin se kohdistuu koko perheeseen... Minä muistan semmoisia valokuviakin, missä olin itse ollut 3–5-vuotias, niin se kauhu kuvastui lapsen silmistä... Se oli niin kauheata, kun isä tuli töistä ja sillä oli ollut palkkapäivä... Se oli vaan tavallaan osa mejän elämää. Tavallaan siinä sitten rupesi ajattelemaan, että tämä on meillä ihan normaalia elämää... Kai sen oli vaan kokenut niin, että tähän ei mitään muutosta saa ja tämä on mejän elämää. Ja siinä sitten yritti mielin kielin olla ja toivoa, että mahdollisimman vähällä selviäisi... minä olin sitten sillä lailla, että hankkiuduin omaan huoneeseen. Minä menin sinne aina ja olin siellä niin hiljaa, että ne olisi unohtaneet mun olemassa olemisen.” (N 11, 40 v)

”Ja sitten alkaa tulla niitä muistoja, että isä käytti alkoholia ja että isä pahoinpiteli äitiä. Minä muistan ihan aika vanhaksikin asti, sinne viisitoista vuotta ja ylikin, että oli semmoisia pelkotiloja, ja sitä, että silloin ajatteli itse, että ei koskaan minun kohdalleni haluaisi tällaista.” (N 1, 43 v)

”Semmoinen pelko, se semmoinen pelko, että kun isä tulee kotiin, niin minä tiesin, että se alkaa pitämään sitä omaa mökäänsä. Vaikka äiti oli hiljaa, niin silti se ahdisti.” (N 7, 49 v)

Fyysistä väkivaltaa ilman siihen automaattisesti liittyvää henkistä väkivaltaa on vaikea kuvitella. Sen sijaan pelkkä henkinen väkivalta voi olla uhrille erittäin ahdistavaa ja tuhoavaa. Pelossa eläminen, mahdollisen vaaratilanteen odottaminen ja keinojen miettiminen siihen, ”että mahdollisimman vähällä selviäisi” olivat aineistoni naisten lapsuudenkokemuksia. Tällaisten kokemusten

ja tunteiden vaikeudesta ja vakavuudesta kertoo myös ruotsalainen väitöskirjatutkimus (Weinehall 1997), jossa on haastateltu 13–19-vuotiaita nuoria heidän kokemuksistaan väkivaltaisessa kodissa elämisestä. Nuoret kokivat jatkuvan uhkan kaikkein vaikeimmaksi ja ahdistavimmaksi. Vaikka he olivat nähneet ja kuulleet fyysistä väkivaltaa ja itsekin osittain olleet sen kohteena, he pitivät pahimpana henkistä väkivaltaa, uhkailua, pelottelua ja kodin jatkuvaa turvattomuutta. Turvallisen ilmapiirin puuttuminen aineistoni naisten lapsuudessa merkitsi paitsi aikuisten aiheuttamaa pelkoa, myös hylkäämisen kokemuksia ja lapsen laiminlyömistä.

Tunnekyllyyttä ja välinpitämättömyyttä

Kulttuurisesti määrittäneet moraalisäännöt ovat sitoneet äitiyden ja vanhemmuuden velvoitteeseen huolehtia lapsen hyvästä, kuten vastaamaan hänen erilaisiin huolenpidon ja rakkauden tarpeisiinsa. Näin oletetaan vanhempien tekevän luonnostaankin. Vanhempien rakkauden itsestänselvyyys ja pyyteettömyys kyseenalaistuvat viimeistään silloin, kun heidän omat etunsa tai tarpeensa nousevat ensisijaisiksi.

”Mun äitisuhteeni oli semmoinen, että minä en esimerkiksi muista, että minä koskaan olisin ollut äidin sylissä... Minä olin oikeastaan, ja äitikin oli tehnyt mulle sen selväksi, että minä olin ei-toivottu lapsi... Se ei kerta kaikkiaan sietänyt mua koskaan... Mulla on yksi semmoinen lapsuuden kuva, että mulla oli nukke. Minä muistan, kuinka äiti otti sen multa pois. Ja minä en koskaan nähnyt sitten sitä nukkea. Minä olen ollut niin pieni, että hämärästi muistan sen, kun se multa otettiin pois. Ja se otettiin väkivalloin... kerrankin... isä oli ostanut semmoisen tumman sinisen korkeakauluksisen puseron. Ja isä oli ostanut sen mua varten. Mutta äiti otti sen pois ja minä en koskaan sitä saanut. Enkä minä tiedä, kenelle sen antoi. Ilmeisesti mun vanhimmalle veljelle... Minä voin sanoa ihan suoraan, että minä olen kokenut äitini taholta erittäin voimakasta henkistä väkivaltaa... Jos äiti suuttui jostakin, usein se olin sitten minä, minä olin se kohde, mihin oli hyvä kohdistaa se viha, mitä ei voinut muihin. Siis äiti ei lyönyt mua, mutta se oli kaikista ja vielä pahempaa... se, että äiti saattoi olla

kaksikin viikkoa, että se ei puhunut mulle mitään. Se oli sitä, että koskaan ei saanut mennä äidin viereen ja äidin syliin. Minä en tuntenut mitään turvallisuutta äidiltä, en muuta kuin pelkoa... Minä olin semmoinen työjuhta. Minä en ollut äidille enempää. Minä yritin hirveästi. Minä yritin ihan karmeasti, että olisin saanut äidin suosion ja äidin hyväksynnän.” (N 10, 51 v)

”Minä näin, että minun pappa oli hyvin ankara aina. Ja sitten se oli se Jumalan sana, millä iskettiin. Se oli vähän semmoinen, että Jumalan rankaisu oli pelottelukeino ja kasvatukseenkin... Ja esimerkiksi minun isä ja äiti, hekään eivät uskaltaneet olla niin kuin omassa kotonaan. He puhuivat kuiskimalla... Minä olen nyt jälkeen päin ajatellut, että se oli minun isään ja äitiin päin semmoista selvää alistumista... Kyllä sen voi kuvata henkiseksikin väkivallaksi... Minä olin lapsena hyvin ahdistunut, suorastaan hirveän ahdistunut. Minä olin semmoinen vetäytynyt ja sulkeutunut, joka ei kenellekään oikein uskaltanut puhua. En tiedä, mikä siinä sitten oli. Oliko se ilmapiiri vai joku muu.” (N 3, 43 v)

Turvattomuuden ja pelon ohella hylkäämisen ja ei-hyväksytyn tunteet sekä rakkauden ja arvostuksen puute rajaavat lapsuudesta pois siihen olennaisesti kuuluvaa ja lapsen hyvinvoinnin ja myönteisen kehityksen kannalta välttämätöntä. Lapsi saattaa joutua aikuisen turhautuneisuuden ja katkeruuden purkamisen välineeksi poikkeuksellisen rankalla tavalla. Eräs haastateltavani ei omista yrityksistään huolimatta ollut saanut osakseen äidin syliä ja huolenpitoa, eikä hän olisi saanut omistaa edes toisen (isän) ilmaisemaa rakkauden osoitusta. Hellyyden ja välittämisen puuttumisesta muodostui lapselle katkera kokemus ja aikuisuuteen asti kantava ikävä muisto. Myös aikuisten kasvatuseriaatteet, kuten esimerkeissäni pelottelu ja toisen (sukupuolen) yksipuolinen arvostus ja kannustus unohtavat lapsen tarpeet ja alistavat hänet aikuisen (mieli)vallan alle. Se tuo mukanaan ahdistuksen ja vie lapselta hänen oikeutensa itsensä omistamiseen ja itsetunnon rakentamiseen. Näiden aineistoni naisten lapsuudenkokemuksia luonnehtii hyvin sisäisen kodittomuuden kokemus, jossa autonomian ja lämmön puuttuessa tilaa saavat tyhjiys ja tarkoituksettomuus (Granfelt 1998, 106). Viemällä lapselta hänen perusoikeutensa rakkauteen ja huolenpitoon tehdään lapselle ja lapsuudelle väkivaltaa. Lasten kaltoinkohtelussa ei ole kysymys

vain vanhempien yksilöllisistä ominaisuuksista ja heidän haluttomuudestaan tai kyvyttömyydestään. Lasten kohtaamisessa heijastuvat historiallisesti ja kulttuurisesti määrittäneet arvot ja normit, jotka ”mallittavat” vanhempien käyttäytymistä ja luovat heidän merkitysmaailmaansa omine ihanteineen ja periaatteineen.

Esimerkeissäni nämä kulttuuriset mallit todentuivat lasta alistavana kasvatusideologiana ja sukupuolten välistä eri-arvoisuutta ilmentäen.

Tukea lähiyhteisöltä

Silloin kun perhe (vanhemmat) lapsen ankkurina pettää eikä pysty tarjoamaan lapselle elämää kannattavaa kiinnekohtaa, sosiaalisten verkostojen merkitys on suuri sekä elämän jokapäiväisen jatkuvuuden kannattelijana että vastoinkäymisiltä suojaavana puskurina (Ayalon 1995, 15; Pohjola 1994, 119). Kodeissaan väkivaltaa kokeneita nuoria haastatellut Katarina Weinehall (1997) peräänkuuluttaa edes yhtä ihmistä, jolle nämä nuoret olisivat voineet uskoutua ja jonka kanssa he olisivat voineet jakaa tunnekokemuksiaan.

Osa naisista kertoi, miten tukea ja turvaa tarjosivat isovanhemmat tai vanhemmat sisarukset; isosisko saattoi toimia äiti-puolen asemassa, jollekin ystävättären kanssa puhuminen ja yhdessä haaveileminen toimi selviytymisen väylänä. Eräs haastateltava muisteli kyläyhteisöä turvallisuuden tuojana:

”Minä muistan, kun olen ollut 5–6-vuotias, niin senhän [tyttökaveri] kanssa me painuttiin pitkin kyliä. Siinä oli kyläkauppa ja sen minä uskon, että kaikki piti toisistaan huolta. Esimerkiksi jos me oltiin jossakin, niin kyllä joku vanhempi mies tai nainen sanoi, että mitäs te täällä, tai jäi jututtamaan... Minä nyt jälkeenpäin ajattelen, että ne varmaan tsekkasivat sen, että ollaanko me nyt ihan luvallisilla asioilla ja mihin asti meillä on lupa mennä ja kaikkea tämmöistä... Se kyläyhteisö tavallaan piti niitä asioita koossa.” (N 1, 43 v)

Isovanhempien merkitys ja rooli lapsen tuen antajana oli suuri noin kolmannekselle kaikista tutkimukseni naisista. Moni heistä

joko asui mummolassa tai vietti siellä suuren osan lapsuudestaan tai sitten mummo muutoin huolehti perheestä.

”Tuohon 17-ikävuoteen asti mummo oli semmoinen, jolla oli suuri merkitys. Hän oli positiivinen ja ihana... jutteli ja tuli tapaamaan.” (N 11, 40 v)

”Minä en edes ymmärtänyt, että se on henkistä väkivaltaa. Minä ymmärsin sen, että mulla oli tosi paha olla. Mutta sitten mulla oli hyvä henkireikä se, että nämä äidin vanhemmat... olivat siihen rakentaneet oman talon... pienen navetan, saunan, liiterin ja kaikki tämmöiset... Ne oli 200 metrin päässä siitä. Mulle oli semmoinen henkireikä, mummo ja pappa. He olivat läheisimmät... Jos minulla olisi vaan äiti ja isä ollut, ja mulla ei olisi ollut näitä isovanhempia, mistä minä olen saanut tätä tukea.” (N 10, 51 v)

Aineistoni naiset kertovat läheisten ihmissuhteiden kaipuusta omassa lapsuudessaan. Psykoanalyttikko Donald Winnicott (1971) korostaa riittävän huolenpidon tärkeyttä lapsen hyvinvoinnin kannalta ja äidin suurta merkitystä lapsen perusturvallisuuden luomisessa. ”Riittävän hyvä” äitiys mahdollistaa kyvyn eläytyä lapsen tarpeisiin, ja lapsi saa näin kokemuksen turvallisesta huolenpidosta. (Mt., 71, 81–82.) Osa tutkimukseni naisista joutui ja osasi hakea tällaista äitiyttä oman kodin ulkopuolelta, ja usein kiinni pitävä ympäristö löytyi isovanhempien luota ja heidän läsnäolostaan. Naisten lapsuuden aikaiset selviytymiskokemukset tukevat osaltaan niiden selvitysten ja tutkimusten tuloksia, joiden mukaan väkivaltaisessa ympäristössä elävän lapsen selviytymisen ja myönteisen kehityksen kannalta äidin ohella tai sijaan turvallinen ja luottavainen suhde muuhun läheiseen ihmiseen on erittäin tärkeä. Ulkopuolisen tuen lisäksi lapsen omilla resursseilla on oma merkityksensä hänen ” pärjäämisensä ” kannalta, esimerkiksi hänen luovuudellaan ja sosiaalisilla taidoillaan. (Ks. esim. O’Keefe 1994; Weinehall 1997; Oranen 2001.) Sosiaalisista taidoista kertovat lasten hakeutuminen etsimään tukea ja turvaa kodin ulkopuolelta, samoin ainakin jossain määrin lasten ja nuorten varhainen itsenäistyminen ja irtoaminen sitä kautta kodin vaikutuspiiristä.

5.1.2 Lapsuudesta luopuminen

Lapsen oikeutta lapsuuteen rajoittaa turvallisuuden ja rakkauden puuttumisen ohella lapsen roolin hapertuminen siten, että hänelle säilytetään vastuuta asioista ja tekemisistä, jotka kuuluvat aikuisuuteen. Lapsuuden rajat suhteessa aikuisten maailmaan tulevat tällöin liian varhain lasta vastaan. Monet tutkimukseni naiset kertoivat vastuunkannon säilyttämisestä heidän harteilleen jo lapsuudessa, mikä merkitsi sitä, että lapsi omine tarpeineen jäi helposti toissijaiseksi.

”Äidin kanssa tehtiin kanssa paljon yhteistyötä. Äiti oli kanssa väsynyt siihen [isään] ja se ei hirveästi sitten jaksanut meitä. Ja tavallaan se meni siihen isän palvelemiseen.” (N 14, 43 v)

”Velihän oli miespuolinen ja hän pääsi helpolla. Mutta sitten taas me tytöt jouduttiin tavallaan tekemään aina. Ja se oli itsestään selvää, että tytöt hoitaa ja tekee töitä aina... 17-vuotispäivänä hän [isä] ajoi minut kotoa pois. Meidän äiti oli silloin kuollut pari kuukautta aikaisemmin. Siinä meni 9–10 kuukautta mun siskon luona, ja sitten menin takaisin kotiin. Ja silloin meillä oli silleen, että isä kuljetti humalaisia kotia, eikä kukaan muu halunnut olla isän kanssa kotona. Ja kyllä se sillä lailla oli, että jos minä olin vähääkään istumassa, niin sanomista oli. Aina siinä piti olla naisten töissä.” (N 11, 40 v)

”Minun äiti on kuollut, kun minä olin kahdeksan vuotta. Ja meidän isä on sitten hoitanut meidät kaikki... Isä on hirveän hyvin meidät elättänyt ja hoitanut... siinä on jäänyt ehkä jotain semmoista kuin sylin puutetta... Jos oli paha olo, niin isällä oli tapana, että mikä tässä on, kun me vain yhtä köyttä vedetään. Mutta tiedäthän sinä, ei se ollut semmoista, että syliin ottaa ja pitää... huushollikin oli pidettävää aina kunnossa... olin ajatellut silloin, että isä ehkä pääsee hiukan helpommalla, kun jokainen hoitaa sen yhteisen vastuun... Arin ei tarvinnut tehdä mitään, sen veljen, me tytöt jaettiin kotityöt... 13-vuotiaana menin sisäoppilaitokseen (kotitalouskeskikoulu) kolmeksi vuodeksi... muistan, että semmoinen hylkäämisen tunne minulla oli silloin, kun minä sinne sisäoppilaitokseen silloin jäin... Minä siellä ollessa kävin yhdellä rouvalla siivoamassa... että sain matkarahoja, että minun ei tarvita isältä pyytää. Minä en tätäkään aiemmin ajatellut kuin nyt. Niin siinäkin

tavallaan ajattelin, että isä pääsee helpommalla että ei tarvita minua rahoittaa.” (N 2, 37 v)

”Minä olin jo 14–15-vuotiaana ensimmäisiä kesiä tiskin takana töissä... Ja ne työpäivät oli sen jälkeen, kun menin töistä, niin sitten vasta ne työt alkoi, lehmän lypsyt ja peltotyöt ja tämmöiset... Minä olin semmoinen työjuhta.” (N 10, 51 v)

Näiden naisten kokemukset kertovat kulttuurisesta työn teolla kasvattamisen ja sillä kasvamisen ideologiasta ja omillaan pärjäämisen eetoksesta. Samalla ne myös kielivät lapsuuden katoamisesta siten, että toisten tarpeista ja perheen kokonaisuuden toimivuudesta huolehtiminen määräsivät lapsen oman elämän kulkua. Sukupuolten välinen työnjako hierarkioineen sääteli myös lasten työntekoa, tyttölapset vastasivat kotitöistä, veljet miespuolisina pääsivät paljon helpommalla. Tytöt joutuivat usein liiankin raskaan perheroolin kantajiksi etenkin tilanteissa, joissa äidin sylikään ei jaksanut olla sylinä lapsilleen (Jokinen 1996, 94), tai tätä syyliä ei enää ollut. Vastatessaan perheensä hyvinvoinnista ja jopa omasta toimeentulostaan naiset olivat jo lapsuudessaan tavallaan pakotettuja vahvuuteen ja he kantoivat ristiriitaista kaksoisroolia lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa (vrt. Apo 1993, 137). Heillä oli vaikea ja lapsen kannalta jopa vahingollinen rooli silloin, kun he joutuivat puuttumaan vanhempiensa välisiin riita- ja väkivaltatilanteisiin.

”Kun isä löi äitiä, niin minä menin siihen väliin, että isä ei saisi lyötyä kovin monesti... Kyllä se siitä yleensä rauhoittui sitten, kun minä hyppäsin siihen heidän väliin. ...mulla oli vanhempi sisko, joka ei koskaan tullut väliin eikä noussut ylös. Hän meni vaan peiton alle piiloon. Eikä nämä nuoremmat sitten aina herännytkään. Mutta minä kyllä heräsin aina ja olin aina siinä niitten välissä, eikä siinä sitten muita näkynyt.” (N 12, 45 v)

”Ja semmoista eripuraisuutta olikin isän ja äidin välillä. Äiti oli aina semmoinen hiljainen ja hän ei riidellyt. Sitten nuorempana, kun minä olin 16–17-vuotias, kun isä tuli iltaisin kotia juovuspäissään, niin se rupesi ihmeellisesti sälyttämään mun vastuulleni nämä. Äiti oli jo nukkumassa, ja minä heräsin omasta sängystäni kuuntelemaan isän

kiukunpurkaukset. Ne sälyttyi sitten mun niskoilleni.” (N 7, 49 v)

Väkivallan piirissä eläminen voi hämärtää lapsen käsitystä hyvästä ja pahasta, normaalista käyttäytymisestä sekä oikeuksien, vastuiden ja velvollisuuksien jakaantumisesta perheessä. Lisäksi kotona tapahtuvan väkivallan näkeminen herättää lapsissa avuttomuutta ja syyllisyyden tunteita. He ajattelevat usein riitojen olevan heidän syytään ja he myös vastuuttavat itsensä riitojen lopettamisesta. (Forsberg 2002, 45; Oranen 2001, 47.)

Väkivalta, sen pelko tai rakkauden ja välittämisen puute sekä toisista huolehtiminen oman tarvitsevuuden sijaan pakottivat lapsen ainakin osittain luopumaan omasta lapsen roolistaan siihen kuuluvine oikeuksineen. Lapsen ja häntä rakastavan vanhemman väliin tuleva joku ”kolmas” rajasi aineistoni naisten lapsuutta: äidin väsyminen, isän alkoholin käyttö, kulttuurisesti määrittynyt työmoraali ja naisen rooli tai vanhempien välinen väkivalta.

Emotionaalisella ja kognitiivisella tasolla tapahtunutta lapsuudesta irtautumista näytti usein seuraavan fyysinen irrottautuminen kodista ja sen vaikutuspiiristä. Lähes puolet aineistoni naisista irrottautui lapsuuskodistaan ja itsenäistyi jo varsin varhain. Irma-Riitta Järvinen (1993) liittää lapsuuden rajaan myös helpotuksen ja vapautumisen tunteja, mitkä johtuvat siitä, että voi jättää taakseen vanhan ja liian tutuksi käyneen ja aloittaa uuden elämän (mt., 116). Tällaisia toiveita oli myös tutkimukseni naisilla:

”Se tapahtui aika nuorena, 13-vuotiaana. Kun minä sain kouluni loppuun, niin lähdin sitten yrittämään sitä omaa elämääni... Et minä tavallaan sieltä isoveljen, isovelipuolen takataskussa roikkuen lähdin sitten omilleni.” (N 5, 32 v)

”Minä en vaan jaksanut enää asua siinä. Me asuttiin silloin maalla... Ja sitten minä vaan päätin, että nyt. Minä vuokrasin oman asunnon, se oli semmoinen lyhytaikainen vuokra-asunto. Minä olin käynyt töissä jo sitä ennen ja kerännyt rahaa sitä varten, että minä lähdin siitä. Ja sen jälkeen... sitä käytiin kaikki mahdolliset paikat, mitä vaan maan päällä keksii... minä siinä otin takaisin mitä... en minä siihen saakka ollut hirveästi missään ollut käynytään.” (N 17, 38 v)

Järvisen ajatuksiin on helppo yhtyä tarkasteltaessa tutkimukseni naisten lapsuuden kodistaan irtautumista. Näen, että heidän pyrkimyksensä jättää entinen elämä taakseen johtui halusta lähteä etsimään sitä, mikä oli jäänyt puuttumaan: omien tarpeiden toteuttamista, turvallisuutta ja arvonantoa. Oli tullut kiistäminen kulttuurin aika, heidän aikaisemmin hyväksymänsä roolin tietoinen kyseenalaistaminen (Piela 1993, 242–243).

Irtautumista ja vapautumista seurasi kuitenkin pian uusi kiinnittyminen ja sitoutuminen. Kaksi kolmannelta varhain itsenäistyneistä naisista solmi jo 15–18 vuoden ikäisinä 5–13 vuotta kestäviä suhteita, avo- tai avioliittoja. Naisista kaksi tuli äidiksi 17-vuotiaana. Joudun hämmentyneenä kysymään, siirsivätkö nämä nuoret naiset lapsuuden perheessä usein toteutumattomiksi jääneet hoivan odotukset parisuhteeseensa. Tällaiseen mahdollisuuteen viittaa Satu Apo (1995). Hänen mielestään suomalaisen naiseuteen vaikuttavat vieläkin agraarikulttuurin mallit. Apo olettaa, että 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla syntyneillä suomalaisilla tytöillä on ollut sosiaalisista rakenteista johtuva riski joutua kokemaan äidinhoivan puutetta. Tämän olettamansa Apo perustaa 1910–1940-luvulla syntyneiden maalaisnaisten omaelämäkertoihin, joista näkyy, miten äiti vaati tyttäreltään huomattavaa työpanosta jo varhain. Sen sijaan kuvauksia äidin osoittamasta hellyydestä oli niukalti. Perheiden ollessa ydinperheitä, tytöllä ei ollut mahdollisuutta saada päivittäistä tukea muilta aikuisilta naissukulaisilta kuin ehkä isoäidiltään. Tällaisten sosio-emotionaalisten rakenteiden kulttuurinen muutos voi olla hidasta, jolloin niiden vaikutus on Apon mukaan voinut ulottua myös toisen maailmansodan jälkeen syntyneisiin naisiin. (Mt., 242–243.) Toisaalta kyse oli kulttuurista, johon sosiaalistuttiin, eikä sillä ollut nykyisen kaltaisia vaihtoehtoja. Tällainen kulttuurinen ilmapiiri on uskoakseni koskettanut myös aineistoni naisia, ja useimmilla heistä elämäntilanteet lapsuuden perheessä olivat omiaan siirtämään hoivan odotuksen ja saamisen tuonnetuksi, ehkä juuri parisuhteeseen.

5.1.3 Riittävän turvallinen lapsuus?

Monilla tutkimukseni naisilla lapsuuden rajat tulivat vastaan liian varhain joko puutteellisten tunnesuhteiden muodossa, liiallisena vastuuttamisena tai lapsuuden menettämisenä oman parisuhteen ja perheen muodostamisen myötä. Lapsuuden loppuminen merkitsee aina jonkin katoamista tai muuttumista. Sen, mikä muuttui, voi kokija määritellä ehkä vasta vuosikymmenien päästä, ei tapahtumahetkellä. Aikuisen perspektiivistä ja tulkinnasta käsin lapsuus voi pelkistyä liiankin ongelmattomaksi ajaksi muistojen silitessä ja kultaantuessa. (Järvinen 1993, 121–122.) Ulla Piela (1993) havaitsikin naisten kirjoittamia elämäkertoja lukiessaan, miten moni nainen muisteli lapsuuttaan nostalgisesti paratiisinkaltaisena menneisyytenä, minkä he haluaisivat elää vielä uudelleen. Näin tapahtui siitäkin huolimatta, että lapsuudenkoti ei kaikilta osin ollutkaan onnellinen (mt., 248).

Vastaavalla tavalla omassa tutkimusaineistossani muutama nainen tarkasteli lapsuuttaan – ei tosin kaivaten sitä onnellisena menneisyytenä takaisin – arvioiden sen turvalliseksi tai aika turvalliseksi, vaikka perheissä oli alkoholinkäyttöä tai väkivaltaa tai molempia. Yhdessä näistä perheistä myös äiti oli väkivaltainen lastaan kohtaan, ja haastateltava kertoi lisäksi häneen itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta, minkä hän totesi vaivanneen häntä myöhemmin: ”Se on tämmöinen musta aukko siellä lapsuudessa.” Omien lapsuudenkokemusten tarkastelu aikuisiällä saattoi näin sekä herättää kysymyksiä että tuoda asioihin uutta ymmärrystä ja muuttaa lapsuuden tarinaa toislaiseksi kuin miltä se kuulosti lapsuusajan ”likinäköisen” tarkastelun myötä. Esimerkiksi kodin pelottava ilmapiiri, ankara kasvatustapa ja alistaminen sai vasta nyt tulkinnan väkivallan alla elämisestä tai lapsuudenkodista piirtynyt kuva sai uuden hahmon.

”Minä olen nyt vanhempana tajunnut ja ymmärtänyt sen, että siinä oli niin päin, että isä alistati äitiä ja taas reagoi siihen alistamiseen. Se näytti lapsesta siltä, että äiti olisi se, joka aiheuttaa nämä tilanteet... että äidin täytyy olla täysin hullu, et se noin käyttäytyy... se oli siis yli 20 vuotta, ennen kuin minulle selvisi, että tässä täytyy olla jotakin toisinkin päin.” (N 4, 33 v)

Lapsuuden kokemuksista voitiin myös hakea selitystä tähän päivään:

”Minä olin köyhästä pikkumökistä ja tämmöisistä olosuhteista, että jotenkin tuntui itsestäkin, että minun elämänsäni ei kuulu olla semmoisia hyviä asioita... Minulla oli lähtökohdat, että pienestä pitäen olin aina oppinut siihen, että mitään hyvää ei mulle tule, ei tapahdukaan hyvää ja kaikki mahdollinen paha kuitenkin. Sitä oli oppinut siihen, että sitä antoi sitten tehdä itselleen ja piti itseään syyllisenä siitä.” (N 14, 43 v)

”Se oli vaan tavallaan mun elämää. Minä olin sitä lapsena nähnyt. Sitä vaan samoilla keinoilla yritti selvitä, millä oli lapsenakin pärjännyt, sitä vaan yritti sumplia tätä elämää eteenpäin. Se vaan toistui minun avioelämässä.” (N 11, 40 v)

J.P. Roos ja Anna Rotkirch (1997) ovat pohtineet lasten vanhempiensa taholta osakseen saamaa huonoa kohtelua ja he ovat todenneet, että lasten kannalta kysymys on siitä, ovatko vanhemmat onnistuneet pilaamaan lapsen elämän kokonaan vai jättämään siihen vain ikäviä, mutta suhteellisen harmittomia muistijälkiä. Nämä vaihtoehdot he ovat nimenneet *kohtalokkaiden virheiden* vaihtoehdoksi ja *taipuu mutta ei taitu* -vaihtoehdoksi: yhdenkin kerran tuska tai syvä loukkaus tai vääryys voi jäädä kohtalokkaasti mieleen, ja toisaalta kammottavastakin lapsuudesta joku löytää myönteisiä sävyjä. (Mt., 12–13.) Toistuvat kohtalokkaat virheet ulottavat vaikutuksensa aikuisuuteen asti, kuten naiset edellä kertovat. Samoin myönteiseksi ja turvalliseksi koettu vanhemmuus tukee vielä aikuisiän vaikeuksissa. Tästä kertoivat naisten ”hyvän” lapsuuden tarinat, joita myös oli aineistossani, joskin niitä oli vähän.

Roos ja Rotkirch käyttävät teflonversiota kertomaan lapsen loputtomasta kolhujen sietokyvystä rakkaudesta vanhempaansa (mt., 13; ks. myös Korhonen 1999, 199–200). Samantapaista lujuutta löytyi joidenkin naisten suhtautumisessa lapsuuden kotiinsa. Eräs kertojista piti myönteisenä lapsena saamaansa ruumiillista kuritusta, ja erittäin ikävistäkin lapsuudenkokemuksista saattoi löytyä jotain hyvääkin. Esimerkiksi äitinsä täysin lapsuudessa hylkäämä ja hänen taholtaan käsittämättömän rajun henkisen väkivallan kohteeksi joutunut haastateltava toteaa:

”Nyt vasta, tuossa kolmikymppisenä minä vasta aloin ymmärtämään, se on kai aika haalistanut sitä juttua. Ja oikeastaan mun täytyy sanoa nyt, että mulle on aivan sama, elääkö mun äiti nyt. Minä en tunne mitään. Mulla ei ole semmoisia tunteita. Mutta sanotaan niin, että *käytännön* ihmisenä äiti oli hyvä. Äiti opetti mut siivoamaan ja tiskaamaan ja laittamaan ruokaa ja hoitamaan lapsia. Nämä perusselviytymisen keinot ja ne tehtiin kyllä kanssa hyvin. Ja ne piti tehdä hyvin perusteellisesti.” (N 10, 51 v)

Pelottava äiti saa ”puolustusta” osakseen, hän on ehkä ollut juuri niin hyvä kuin on jaksanut ja kyennyt olemaan (Jokinen 1996, 190; ks. Korhonen 1999, 76). Millainen sitten olisi ”riittävän hyvä” äiti? Äidin hyvyys ei selity ainakaan tyhjentävästi kulttuuristen, poliittisten tai moraalisten määritysten kautta, jotka huolimatta voimakkaastakin vaikutuksesta ihmisten ajatteluun ovat aikaan ja myös paikkaan sidottuja ja näin vaihtelevia. Myös yksilölliset merkityksenannot ovat vaihtelevia; jollekin äidin ankaruus on hyvä asia, joku toinen tulkitsee sen tunnekylmyydeksi. Hyvyyden yhtä määrittelyä tuskin löytyy. Lapsille olisi joka tapauksessa pystyttävä takaamaan paras mahdollinen lapsuus, siten että heidän rakkauden ja huolenpidon tarpeensa tulisivat täytetyiksi heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Tärkeää on myös lapsen autonomia, hänen huomioimisensa omana itsenään. Huomionarvoinen on lisäksi Eeva Jokisen ajatus siitä, että äidinkin on saatava olla heikko, väsynyt, masentunut ja vihainen, ja ainakin silloin tällöin itse lämpöä ja hyväksyvää vuorovaikutusta tarvitseva. Itsensä ymmärtäväisesti kohteileminen ja itsestä huolehtiminen mahdollistavat myös lapsesta kiinnipitävän ympäristön luomisen. (Jokinen 1996, 40, 155, 190–191.)

5.2 Naisen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen määrittäminen

Osallistuminen työelämään ja erilaiseen toimintaan kodin ulkopuolella on yhteiskunnassamme vallitseva käytäntö. Aktiivisuus on samalla eräs yksilön (itse)arvostuksen, aseman ja oikeuksien toteutumisen osoitin. Osa tutkimukseeni osallistuneista naisista kertoi, miten väkivallan liittyminen osaksi arkipäivää vei heiltä mahdollisuudet osallistua työelämään. Syynä oli miehen mustasukkaisuus ja pyrkimykset eristää nainen kotiin. Muutama naisista

ei jaksanut käydä töissä kokemansa väkivallan vuoksi. Toisaalta naisten enemmistö koki kumppaninsa taholta mitätöintiä, mikä ilmeni muun muassa naisen kotona tekemän työn väheksymisenä tai huomautuksena kotiäitiyden taloudellisesta tuottamattomuudesta. Tämä toi mukanaan naisen taloudellisen alistamisen. Mitätöinti ilmeni myös naisen opiskelun tai yhteiskunnallisen osallistumisen ja näihin liittyvän menestyksen väheksymisenä.

Naisten kerronta sai minut pohtimaan heidän kokemuksiaan ja peilaamaan niitä naisen asemasta ja sen muutoksesta käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tuon tässä luvussa esiin sen, miten omaksutut yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ajattelutavat ja mallit voivat paitsi mahdollistaa myös rajata naisen elämää ja hänen asemaansa ja oikeuksiaan naisena sekä hänen rooliaan äitinä. Lisäksi nostan esiin parisuhdeväkivallan kulttuurisen kontekstin, koska monien aineistoni naisten kertomuksissa se liittyi heidän kokemaansa väkivaltaan, sen tunnistamiseen ja tunnustamiseen sekä väkivallasta irtautumisen mahdollisuuksiin.

5.2.1 Naiskulttuurin muutoksen teoria ja käytäntö

Naisten kertoessa elämästään väkivaltaisessa parisuhteessa ja selviytymisestään siinä tuli erittäin selkeästi esiin yksilön elämän sidonnaisuus ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Susanna Hyvärin (2001) tavoin voi todeta sen, miten yksilöt jäsentävät elämänsä historiaansa ja selviytymistään kulttuurinsa tulkinnallisten kehysten kautta. Persoonallinen äänenpaino on se jokin, joka ”lisätään” tulkintakehykseen. (Mt., 65.) Näin tulkinta muotoutuu oman elämän tulkinnaksi. Satu Apo (1995) toteaa, että kulttuurisilla malleilla on myös yksilöllinen puolensa. Yksilö valikoi malleja ja muuntaa niitä persoonallisuutensa ja elämäntilanteensa mukaisiksi. Mallien valintaa ja muuntelua ohjaa ”yksilöllinen tiedostamaton”, ne psykososiaaliset ”ohjelmat”, jotka ovat saneet muotonsa yksilön varhaisemman elämänsä historian aikana, esimerkkinä mainittakoon äideiltä tyttärille periytyvä naiskulttuuri. (Mt., 231; ks. Korhonen 1999, 75–80.)

Kulttuuriset kertomukset tarjoavat malleja, jotka määrittävät sukupuolten ominaisuuksia, naisten ja miesten välisiä suhteita, heidän asemaansa ja toimintaansa. Mieheyden ja naiseuden,

isyyden ja äitiyden sekä lapsuuden määrittelyt ovat kulttuurisidonnaisia eivätkä biologian yksinkertaisia tuotteita. Toistuvissa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja erilaisissa kulttuurituotteissa, kuten kirjoissa ja tiedotusvälineissä, mallit alkavat tuntua itsestään selviltä. Niistä tulee osa ”kollektiivista tiedostamatonta”, toisin sanoen käsityksiä, joita juuri tuttuus estää näkemästä selvästi, ja joita on vaikea kritisoida. (Apo 1995, 231; Haavio-Mannila 1998, 292; Hänninen 1999, 21.) Myös tutkimukseni naisten ajattelua ja toimintaa ohjasivat kulttuurisesti välittyneet ja yhteiskunnan arvottamat ja normittamat käsitykset naisen asemasta ja roolista, perheen merkityksestä ja väkivallasta.

Perhettä ja parisuhdetta koskevilla kulttuurisilla malleilla ja ideologisilla käsityksillä on oma historiallinen perustansa, jonka tarkastelu avaa ymmärrystä niiden vaikutuksiin tämän päivän perhe-elämässä. Liisa Rantalaiho (1994) on tutkinut suomalaisen yhteiskunnan sukupuoliperustaa sukupuolisopimuksen käsitteen kautta. Tämä käsite tarkoittaa niitä lausumattomia sääntöjä, vastavuoroisia velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittävät naisten ja miesten keskinäisiä suhteita (mt., 14). Suomessa pitkään jatkuneen agraarisen kauden aikana sukupuolten välinen suhde rakentui työnjaolliselle riippuvuudelle, arjessa selviytyminen edellytti työetiikkaan perustuvaa kumppanuutta. Ankaran työetiikan myötä naiseuden sisällöksi tuli hoiva ja äitiys. (Mt., 14, 17–19.)

Rantalaihon mukaan ensimmäinen moderni sukupuolisopimus, *naisten yhteiskunnallinen äitiys*, syntyi vuosisadan vaihteessa, kun naisista tuli poliittisia kansalaisia ja politiikan sisällä toimijoita. Uusi sukupuolisopimus *naisten palkkatyöäitiydestä* syntyi 1960-luvulla voimistuneen naisten palkkatyöläisyyden seurauksena. Aviiovaimojen ja äitien ansiotyöstä tuli uuden kulttuurisen määrittelyn myötä heidän oikeutensa ja itsenäisyytensä perusta. Sopimus palkkatyöäitiydestä normalisoi naisten palkkatyön ja naisten sallittiin yksilöityä omiksi elättäjikseen. Heille haluttiin lisäksi antaa mahdollisuus yhdistää elämässään perhe, lapset ja ammatti. (Julkunen 1994, 184, 190–191.) Rantalaiho (1994) katsoo tämän sopimuksen sisältävän myös jännitteitä: palkkatyö merkitsee naisen individualisoitumista ja motivoitumista omien valmiuksien ja kykyjen kehittämiseen, mutta naisen yksilöityminen on kuitenkin jatkuvasti sovitettava

yhteen sosiaalisten siteiden ja velvoitteiden kanssa. (Mt., 26.) Tutkimukseni naiset ovat eläneet toisen sukupuolisopimuksen aikaa. Monille heistä elämän todellisuus toi yksilöitymisen ja omien oikeuksien toteutumisen sijaan jännitteitä omaan parisuhteeseen, mistä muodostui naiselle työsuhde ja sen ohella valta- ja alistussuhde.

”Jatkettiin yhteistä elämää sitten. Meillä oli talon rakentaminenkin jo aloitettu mitä kotoanikin sain perittyä, pistin senkin talon rakentamiseen. Ja koetin tehdä kuin mies... Kun hän sanoi aina, että minä en tee mitään enkä tienaa mitään. Ja hän on vaan hyvä... Minä lakkasin ja villoitin ja tapiseerasin ja koetin näyttää.” (N 6, 49 v)

Esimerkissäni naisen yksilöitymisen ja tasavertaisuuden idea kääntyi käytännössä naista itseään vastaan. Hän tavallaan osallistui oman alistuneisuutensa käytännölliseen tuottamiseen pyrkiessään tasa-arvoisuuteen, toimimalla parhaansa mukaan niin kuin mies (Alanen 1989, 142; vrt. Gordon 1994, 26). Todistaakseen itselleen ja miehelleen persoonallisen arvonsa hän jopa ylitti naiskulttuurin vaatimukset kokonaisvaltaisesta huolenpidosta kodista ja lapsista. Tämän tehtävän täyttämisen myötä kotona työskennelleet naiset ovat sukupolvien ajan yrittäneet saada arvostusta itselleen. (Vrt. Nenola 1986, 15–16.)

Nykyinen naistutkimus korostaa, että modernit perheet työ-, valta- ja kiintymyssuhteineen ovat osa laajempaa yhteiskunnallisen työn, vallan ja arvojen järjestelmää. Perhe(valta)-suhteet eivät toteudu irrallaan laajemmista yhteiskunnallisista ilmiöistä. Näin ollen avioliitto tai parisuhde ei sinällään merkitse sukupuolten välistä eriarvoisuutta, mutta ne ovat osa laajempaa sukupuolten eriarvoisuuksien järjestelmää. Sukupuolten erilainen valta on olemassa rakenteellisena mahdollisuutena, automaattisesti miesten valta-asema naisiin nähden ei toteudu (Alanen 1989, 140–141). Tämä mahdollisuus todentui monen tutkimukseni naisen kohdalla, ja he saivat kokea miestensä vallan ja oman alistaisuutensa henkisenä (ja fyysisenä) väkivaltana:

”Alusta asti se oli semmoista vähättelyä... Se perustui siihen vaan, että minä olen semmoinen mitätön harmaa hiirulainen, ja hän on se mahtava, joka sanoo, mitä tehdään... Minä en tiennyt, mikä oli pahasti, mutta hän oli

lähes aina tyytymätön kaikkeen. Ja minä tällaisella tyyppillisellä naisellisella tavalla tai naisena, tai kun naiset ovat semmoisia, kyllä yritin vaikuttaa siihen, että hän olisi tullut iloiseksi ja hyväntuuliseksi... Minä mietin kauheasti, että mitä hän nyt haluaa, ja mitä hän haluaa minun tekevän... mutta se oli toivotonta... Ja sitten minä jatkuvasti ajauduin sen kanssa hankaluuksiin ...mun silmät aukesi... minä olen jollakin tavalla sen palvelija... joku semmoinen sisäkkö, jolta vaadittiin vielä seksipalveluksia... semmoinen tuki-kohta ja se koti... Minä olin itse äärettömän onneton ja ahdistunut. Mulla ei ollut mun mielestä omassa elämässäni mitään otetta, otetta mun elämäni. Minä pelkästään menin sen mukaan, milloin hän tuli ovesta sisään ja milloin hän meni ovesta ulos.” (N 8, 37 v)

”Minä olin riippuvainen hänestä rahallisesti, kun minä olin kotiäitinä... minä hyväksyin hänen puolestaan sitä, että hän komensi mua ja mun lapsiani siitä ensimmäisestä avio- liitosta. Hän rupesi niitakin hallitsemaan, ... kun hän kerran elättää ja maksaa kaiken. Kun minä kerran olen kotona ja tässä on komiat talot ja vaatteet... niin hän saa vähän ollakin semmoinen komenteleva ja semmoinen auktoriteetti. Hän oli omasta mielestään hyväntekijä... Minä elin kiinni hänessä... Ja sitten hän oli semmoinen, että piti olla ihan justiin perunat kypsiä ja lihat uunista pois ja salaattit pöydällä samalla siunaamalla hetkellä, kun hän tuli ovesta... Jos ei ollut perunat kypsiä... hän saattoi hermostua ja sanoa, että täällä on oltu koko päivä kotona, eikä sulla ole mitään muuta tekemistä, tärkein tehtävä sulle on päivässä keittää hänelle perunat valmiiksi, kun hän tulee töistä kotia. Jätä kaikki muuta tekemättä ja tee se... Minä yritin miellyttää häntä. Ja minä vartuin hyvän ruuan kanssa. Minä yritin miellyttää olemalla kiva... olemalla sängyssä hyvä... ja itte yritin olla ahkera... Hän teki kyllä mulle selvän, että minä olin palvelija.” (N 7, 49 v)

Selitystä miehen harjoittamalle henkiselleväki- vällalle voidaan etsiä kulttuurisesti välittyneistä ja opituista tavoista ja käytännöistä, jotka ylläpitävät sitkeästi sukupuolten välistä eriarvoisuutta yhteiskunnallisista muutoksista välittämättä. Kyse voi olla myös miehen kokemasta muutoksen pelosta, jolloin hän reagoi väki- vällalla kokiessaan asemansa olevan uhattuna. Väki- vällan pelko puolestaan sai naisen käyttäytymään ”tyypillisellä naisellisella tavalla tai naisena”. Naisten ja miesten välinen suhde on kulttuurisuutensa ohella aina osittain myös taloudellinen

suhde. Miehen taloudellinen valta-asema määrittä valtasuhteet ja työnjaon perheessä. Naisten tarinat heijastavat naisen toiseutta suhteessa mieheen, ilmiasunaan naisten työn ja toiminnan mitätöinti ja vähättely ja miehen suhtautuminen naiseen palvelijana tai sisäkkönä, jonka ei ole suotavaa toimia kodin ulkopuolella, töissä tai harrastuksissa. Se, että naisella ei ole mahdollisuutta käyttää omia resurssejaan ja osaamistaan, on katkera ja alistava kokemus:

”Ja halusin lähteä kodin ulkopuolelle ja osallistua yhteiskunnan elämään, niin se ei hänelle sopinut alkuunkaan. Hän halusi, että minä olisin siellä kotona kotihengittäjänä. Niin, mutta se taas ei mulle sopinut... Eihän minun elämä saa olla semmoista, että minä olen aina se heikko osapuoli. Kun minä kuitenkin sisälläni tunsin, että minulla on voimavaroja enemmän, tehdä enemmän ja toteuttaa haaveitani.” (N 14, 43 v)

Naisen yksilöllisyyden toteutuminen parisuhteessa ei aina ole ongelmatonta (ks. Nykyri 1999, 161–164). Monille tutkimukseni naisista toisista ihmisistä huolehtiminen omien tarpeiden ohittamisen kustannuksella oli jo lapsuudessa opittu rooli ja käyttäytymismalli, mikä omassa parisuhteessa näytti usein ylittävän jopa kohtuuden rajat. Tuula Gordon (1994) näkee naisten yleensä tavoittelevan relatiivista yksilöllisyyttä absoluuttisen individualismin sijaan määrittäen itseään suhteessa toisiin ja ympäristöönsä (mt., 28–29). Väkivaltaisessa parisuhteessa naisen oma tila useimmiten kutistuu lähes olemattomiin. Naisten uhrautuvaa toimintaa, jossa muiden edut asettuvat omien etujen edelle, on kutsuttu myös vastuurationaalisuudeksi (ks. Nätkin 1986; 1993, 175, 185; ks. myös Piela 1993, 238–239). Perheelleen uhrautuessaan nainen voi tehdä tästä välttämättömyydestä hyveen ja kokea samalla moraalista ylemmyyttä, mikä voidaan nähdä alistettujen keinoksi selviytyä tilanteestaan. Nätkin (1993) kutsuukin moraalista ylemmyyttä alistetun ihmisen rationaalisuudeksi. (Mt., 175, 185.) Moraalisen ylemmyyden kokemisen tunteena ja selviytymiskeinona olisi toivonut kuuluneen kaikkien näiden perheestään ja arjen sujumisesta huolehtineiden naisten kokemuspiiriin. Naisten kerronnasta peilautui arjesta selviytymisen pakkoa, jota voi kutsua alistetun ihmisen rationaalisuudeksi. Väkivalta ja sen uhka näyttävät kuitenkin vievän tilaa

moraalisen ylemmyyden tunteilta, sen sijaan naiset olivat useinkin vahvuuteen pakotettuja (vrt. Apo 1993, 137):

”Se oli sitä pärjäämisen pakkoa, kun olet ristin saanut, niin kannat sitä loppuun saakka. Ja tästä ei sitten lähdetä venkuilemaan.” ... Siinä vaan yrittää vahvaa esittää [viranomaisillekin], että kaikki kyllä menee hyvin. Ja sitten koettaa pitää itsellensä semmoista kuria ja kontrollia.” (N 11, 40 v)

”Minä en tavallaan uskaltanut lähteä mihinkään, minä ajattelin, että jos minä menen... niin silloin minä menetän lapseni... minun on pakko jaksaa, ja minä pohdin, että mitä sitten, jos en jaksa, mihin ne sitten joutuu... Minun oli pakko jaksaa niittenkin takia.” (N 19, 36 v)

”Minullakin oli silloin avioliiton aikana hirveän vahvasti semmoinen ajatus, että minun pitää hoitaa nämä asiat kuntoon, vaikka minä en ollut niitä itse aiheuttanutkaan... Minä silleen ajattelin negatiivisesti, että minä vaadin itseltäni kaikkea semmoista, johon minä en pystynyt. Mutta nyt minä olen huomannut, että minä en ole mikään yli-ihminen.” (N 17, 38 v)

Pakkoselviytyvä nainen kieltää osan itseään ja omia tarpeitaan voidakseen palvella muita: ”On pakko, koska on itse vastuussa muista, erityisesti lapsista tai ei ole muuta vaihtoehtoa kuin mennä yksin läpi harmaan kiven” (Heiskanen 1996, 72). Raija Julkunen (1985) kirjoittaa osuvasti, että naiset ovat tottuneet lykkäämään omaa elämäänsä päivittäin ja elämänkaareissaan noudattaessaan hoivan ideaa siitä, että toisten tarpeisiin vastataan silloin, kun ne ilmenevät. Sitten kun muiden tarpeet on ensin tyydytetty, voi tulla naisen vuoro. (mt., 302.)

”Ja siinä vaiheessa tämä rupesi silleen, että ei hän koskaan enää tee tällaista. Ja nyt yritetään. Ja meillä on niin ihanat lapset. Ja mehän ollaan nyt taloa rakentamassa... kaikki järjestyy... sitten tuli tällainen kierre, että sitten kun me on tehty tämä... ja sitten vasta ruvetaan olemaan kahdestaan tavallaan. Ja sitä lupauksia minä odotin 16 vuotta. (N 1, 43 v)

Tutkimukseni naiset olivat sisäistäneet vahvasti ajatuksen perheen merkityksestä hoivan, turvan ja jatkuvuuden instituutiona (Kraav

& Lahikainen 2000, 93), ja tämä ajatus ikään kuin naulitsi heidät pitkäksi aikaa paikoilleen toteuttamaan käytännössä perheen uusintamistehtävää ja samalla toiseuttaan omiin tarpeisiinsa nähden. Traditioiden murtaminen naisen yksilöitymisen suuntaan näytti jääneen toisten tehtäväksi. Naisen yksilöllinen minä ikään kuin liukeni ”kollektiiviseksi minäksi” elämään ja taistelemaan perheenä ja perheen säilymisen puolesta. Väkivallan läsnäolo ja uhka sai naisen kulttuurisia normituksia tiukemmin valvomaan muiden kuin omien tarpeidensa toteutumista. Miehen miellyttäminen, hänen tarpeisiinsa ja toiveisiinsa taipuminen ja lasten turvallisuudesta huolehtiminen saivat ja myös pakottivat naisen unohtamaan oman erillisyytensä ja itseytensä, joiden toteutuminen saattoi jäädä monien vuosien päähän.

5.2.2 ”Normaalin” perheen merkitys

Aineistoni naisten sidos parisuhteeseen ja perheeseen oli siis erittäin vahva. Oma perhe haluttiin, sitä yritettiin pitää koossa ja sen hajoamista pelättiin ja surtiin. Naiset olivat sisäistäneet normina perinteisen mallin ydinperheestä, johon kuuluvat äiti ja isä ja heidän lapsensa sekä myös erilaiset puolisoitten väliset suhteet ja sitoumukset, kuten seksuaalisuus ja vanhemmuuden ja perheen toimeentulon kysymykset. Ydinperhe oli heille myytti, joka saneli ”oikean” elämisen mallin ja se oli myös mittapuu, jolla he määrittivät omaa kelpoisuuttaan ja ”normaaliuttaan”. Perinteisen perheen ajatuksen ja ihanteen naiset olivat omaksuneet oman lapsuutensa myötä. Osalle aineistoni naisista oman lapsuudenkodin ”hyvyys” oli se, mitä he tavoittelivat myös omassa perheessään ja kodissaan. Monille heistä sitä vastoin lapsuudenkodin puutteellisuus tai ”pahuus” olivat niitä motiiveja ja kannustimia, jotka saivat heidät esimerkiksi hakemaan nyt itsessään sitä äitiä, joka heiltä lapsuuden perheestä oli puuttunut, tai pyrkimään siihen perhe-elämään, jonka he kuvittelivat tai tiesivät kuuluvan ”normaaliin” perheeseen.

”Onko siinä justiin se oma lapsuus ollut vähän semmoinen, että perhe pitää olla... minä koin aina silleen, että tästä meidän perheestä puuttuu jotakin, koska meillä ei äitiä ollut. Se oli minulle silloin aika kova paikka... Kun minä

olen nyt jälkeempäin miettinyt sitä, en minä omaa käytöstänikään ymmärrä... siinä olisi vaan pitänyt... niin, mitä minä olen oikein pelännyt siinä? Ehkä se on ollut niin, että pelkäsin sitä, että rikkoutuu koko tämä systeemi... No, ehkä se minun unelma on tavallaan sellainen ydinperhe.” (N 2, 37 v)

”Jotain on, mikä minua vähän niin kuin pitelee kiinni. Kyllä vielä jotkut rautalangat... rautalankamalli tuolla päässä värisee... joku malli minua pakottaa johonkin määrättyyn juttuun. Elikkä justiin tällainen, että mikä on perhe ja minkälaista elämää perheet viettävät. Jotakin, joka on ikivanhaa. Se on kulttuurin luoma juttu, mikä on normaalia ja mikä ei ole normaalia elämää. Nämä mulla jotenkin vähän pyörii ja kummittelee. Ja nyt kun minä olen yksin ja vapaa, niin tosiaanhan, itsehän minä päätän, että mitä minä teen... Joku minua sillain vähän ahdistaa. Minä en ole pystynyt luomaan sellaista normaalia... Se ihanne, mutta kai minun pitää siitä pikku hiljaa luopua.” (N 12, 45 v)

Näihin naisiin ja heidän suhteeseensa perheeseen soveltuu hyvin Eeva Jokisen (1996) ajatus äidin ruumiin ja kodin sulautumisesta (mt., 105). Sen purkautuminen tuotti heille suurta ahdistusta ja tuskaa, minkä määrä on aistittavissa siitä, että naiset pysyivät sitkeästi parisuhteessaan ja äidin ja vaimon rooleissaan heihin kohdistuvasta ja usein ajan myötä pahenevasta väkivallasta huolimatta.

”Minä tajusin sen, että minä yritän rakastaa sitä perheeksi, ja yritän rakastaa ja rakastaa vaan ja alistua ja alistua. Mutta sehän on täysin väärä suhde. Se on harha. Se on vale... sitä ei ymmärrä ennen kuin vasta sitten, kun on ensin pahoinpidelty ja sitten järki voittaa sen tunteen.” (N 10, 51 v)

”Kyllähän minä tajusin, että tämä on umpikuja ja tässä ei ole enää mitään toivoa... silti mun mielestä se eroaminen oli kuin joku amputointi, että piti tavallaan sahata itsestään jotain irti. Kai siinä oli vielä kuitenkin jokin sellainen kiintymys. Siinä unelma särkyi kokonaisuudesta perheestä, ja kaikesta, mihin oli uskonut. Piti luopua siitä kodista... No, mun elämäni on ollut aivan toisella pohjalla heti siitä päivästä lähtien, kun minä siitä yhtälöstä... siitä parisuhteesta pääsin pois. Tietysti on semmoinen surullinen olo siitä, että lapsilla ei ole normaalia isää. Ja olen surullinen

siitä, että koskaan mulla ei ole ydinperhettä, siis sellaista perhettä, että jos mulla olisi joku mies, niin se olisi niitten lasten isä... Tietysti se on vain yksi sektori mun elämässä, se avioliitto, mutta kuitenkin aika suuri. Minä olen uhrannut sen semmoiseen, mistä minä en mitään itselleni koonnut... Minä voin sanoa, että minä epäonnistuin.” (N 8, 37 v)

Aineistoni naiset jakavat kokemuksensa perheestä ja kodista luopumisen vaikeudesta niiden naisten kanssa, joiden parisuhdeväkivallan varjostamaa elämää Marita Husso (2003) on tarkastellut ja tulkinnut omassa tutkimuksessaan. Kodin tekeminen ja ylläpitäminen on sitonut naiset vahvasti kotiin ja siihen liittyviin suhteisiin, ja tämä sidos saa naiset kaipaamaan sitä menetettyä suhdetta ja rakkautta, josta koti heitä muistuttaa (mt., 245). Koti merkitsi naisille myös unelmaa hyvästä elämästä (Granfelt 1998, 107–108), ja tämä unelma on elänyt sitkeästi naisten mielissä väkivallasta huolimatta tai ehkä juuri sen vuoksi. Unelman lopullinen särkyminen kulminoitui yhteisestä kodista irtautumiseen. Se oli käännekohta elämänkulussa, jonka uusi suunta jäi monelle toistaiseksi avoimeksi ja epävarmaksi.

Perhe, siihen kuulumisen itsestäänselvyys ja äidin roolin ehdottomuus näkyivät myös ympäristön taholta naisiin kohdistuvina henkisinä paineina pitää kiinni ydinperheestä. Naiset saivat kokea avioliittoa ja äitiyttä määrittävien myyttisten käsitysten merkityksen syyllisyyden, häpeän ja epäonnistumisen tunteina joutuessaan rikkomaan näitä myyttejä.

”Ja sitten se häpeä sillä hetkellä, kun erosi siitä... ja tavallaan siinä joutui tunnustamaan sen julkisesti, että se avioelämä on epäonnistunut.” (N 11, 40 v)

”Kaksi nuorinta lasta ensimmäisestä liitosta... jäi silloin avioerossa isälle... Ja sitten nämä kaksi nuorempaa otettiin isältä huostaan ja sijoitettiin sijaisperheeseen... Minä itse laitoin sosiaalilautakunnalle kirjeen, että nämä lapset pitää ottaa siltä pois... Minä tiedän itse, että ne oli kaikkein parhaat ratkaisut nimenomaan lasten kannalta... Ja lasten kanssa minä olen nämä asiat puhunut, että niistä ei ole kenellekään mitään hampaankoloon jäänyt... Mulla on hirveän hyvät välit lasteni kanssa... mutta minuahan syyllistettiin silloin, että miksi sinä et yritä saada lapsia itsellesi... Vaikka eihän sitä olisi voinut siinä tilanteessa

olla ja elää, kun on väkivaltainen mies, sehän olisi tullut yöllä ja päivällä ovista ja ikkunoista. Ei hän kaihtanut mitään.” (N 14, 43 v)

”Ja sitten kun minä rupesin tätä tyttöä odottamaan, se oli semmoinen juttu, että minä taas uuvuin. Minä pyysin äidiltä apua, mutta hän ei ollut tottunut siihen, että semmoisessa asiassa pyydetään apua.” (N 13, 31 v)

Äitimyytti määrittelee sen, millainen hyvän äidin tulee olla ja mitä hän ainakaan ei saa olla. Tämä myytti voi olla niin sokaiseva ja ehdoton, että se voi lopulta kääntyä tarkoitustaan vastaan ja estää lapsen parhaan toteutumisen. Mikäli myös äidin ei edes joskus sallita olevan heikko ja apua tarvitseva, on olemassa vaara, että sekä äiti että lapsi tulevat uhratuiksi äitiyden alttarilla. Naisiin kohdistuvat odotukset perheen ylläpitämisestä. Siihen liittyy vahva ”normaalisuuden” vaatimus, sillä viimekätisen vastuun kantaminen läheisten ihmissuhteiden sujumisesta, kodista – ja myös yhteiskunnan järjestyksestä – mielletään pitkälti naisille kuuluvaksi (Husso 2003, 183). Naiset (äidit) säätelevät kasvatusta, sosiaalistamista ja ”normaalia kehitystä”. Poikkeaminen sen totutusta harjoittamisesta tai kenties siitä luopuminen on meillä vieläkin kulttuurisesti vierasta. Naiseuden ja äitiyden sisältämät normit ja odotushorisontit muuttuvat todennäköisesti hitaammin kuin kulttuuri ja yhteiskunnallinen elämä kaiken kaikkiaan. Lisäksi sukupuolten merkitykset näyttävät paljolti sijoittuvan erityisen hitaan muutoksen alueelle (Korhonen 2000, 30; Lempiäinen 2001, 37). Muutosta tuskin nopeuttavat edes tämän päivän isyyden ja yhteisen vanhemmuuden korostamispyrkimykset.

Riitta Jallinoja (2000) on sitä mieltä, että perhe rakentuu nykyisin parisuhteen varaan, ja samalla parisuhde on entistä enemmän eriytynyt ja tullut riippumattommaksi erilaisista sosiaalisista, poliittisista ja moraalisisista säännöistä. ”Puhdas suhde” on Giddensin (1992) käyttämä käsite, joka hänen mielestään kuvaa avioliittoinstituutiossa ja parisuhteissa nykyisin tapahtuvia muutosprosesseja. Puhdas suhde on sosiaalinen suhde, johon ryhdytään sen itsensä vuoksi. Perusteena on emotionaalinen sitoutuminen ulkoisten pakotteiden sijaan. Puhtaassa suhteessa osapuolilla on mahdollisuus neuvotella parisuhteeseen liittyvistä asioista. ”Rolling contract” on keskusteluille avoin ja neuvo-

teltavissa oleva parisuhdetta koskeva sopimus, johon kumpi tahansa osapuolista voi vedota, mikäli tilanne niin vaatii. Suhde jatkuu niin kauan, kun se tuottaa emotionaalista tyydytystä kummallekin osapuolelle. Toinen Giddensin käsite on ”yhteenvirtaava” rakkaus (confluent love), jolla hän tarkoittaa emotionaalisisessa vuorovaikutuksessa tasavertaisuutta edellyttävää rakkautta. Rakkaus, sen sitovuus, perustuu seksuaaliseen intimitettiin ja siihen, missä määrin kumpikin osapuoli on valmis paljastamaan toiselle tunteitaan ja tarpeitaan ja haavoittuvuuttaan. Suhde on vaihdettavissa toiseen, kun se ei enää tyydytä. Tällainen rakkaus on vastakkainen romanttiselle rakkaudelle, johon sisältyvät ajatukset ”ikuisesta rakkaudesta” ja ”siitä ainoasta ja oikeasta”. (Mt., 58, 61–62, 137, 192.)

Tämä teoreettinen ”todellisuus” ja sen tarjoamat mahdollisuudet eivät kohdanneet aineistoni naisten elämän todellisuutta. Naisten kertomuksissa heidän parisuhteensa ei taipunut jälkimodernin ajan parisuhteita luonnehtiviin muotoihin. Naisten mahdollisuudet neuvotella kumppaninsa kanssa parisuhteesta ja sen ongelmista eivät juuri olleet mahdollisia tai tehdyt sopimukset raukesivat. Neuvottelut olisivat edellyttäneet tasavertaista kohtaamista. Väkivalta merkitsi kuitenkin miehen valta-asemaa ja naisen toiseutta, ja tämä asetelma esti tehokkaasti neuvottelusuhteen syntymisen.

”Hän ei osannut oikein minun mielestä sillä lailla puhua niistä asioistaan niin, että ne olisi voitu selvittää keskustelemalla. Ja hän sanoikin minulle sitä, että hän ei tästä muutu... Minun olisi siinä vaan pitänyt kaikki hyväksyä ja aika paljon minä hyväksyinkin... Kyllä se olin aina minä, joka sitten sovitteli ne riidat... Siitä tulee se tunne, että ei se välitä edes sen vertaa, että minä olisin sille sen verran tärkeä, että se kokisi, että tämä tilanne täytyy selvittää. Mutta ehkä minä olin tehnyt sen virheen, että minä aina vaan ja aina vaan annan periksi.” (N 2, 37 v)

”Sitten me kuitenkin sovittiin ja päätettiin... ja jatketaan yhdessä. Sitten se meni kuitenkin aina vaan pahemmaksi ja pahemmaksi. Ja sitten rupesi häviämään pankkikortit ja tilit oli tyhjennetty... Ja sitten tultiin kotia nöyränä, ja kun minä satuin sanomaan siitä, niin sitten tuli taas turpaan... Sitten minä lähdin, kun se taas riehui ja hakkaili meitä, ja me

tultiin turvakotiin... ja niin minä sitten taas aloin uskomaan niitä hänen juttujansa.” (N 19, 36 v)

”Alussa se oli ihanaa. Minä en ollut koskaan kokenut semmoista voimakasta tunnetta. Ja me voimme puhua myös siitä väkivallasta vapaamminkin, että minun elämässäni oli semmoista ollut. Hän sanoi minulle, että hän ei ikinä semmoista tee... Väkivalta alkoi, kun me oltiin puolitoista vuotta seurusteltu. Niin, me oltiin silloin jo naimisissa.” (N 13, 31 v)

Parisuhteet eivät myöskään päättyneet sen jälkeen, kun ne olivat muuttuneet emotionaalisesti osapuolia tyydyttävistä ahdistuksen ja pelon täyttämiksi. Tutkimukseni naiset sinnittelivät parisuhteessaan fyysisestä ja henkisestä väkivallasta tai väkivallan jatkuvasta uhasta huolimatta. Vastaaviin johtopäätöksiin päätyi myös Marita Husso (2003) väitöskirjassaan. Joskin parisuhteet olivat alussa muistuttaneet Giddensin kuvaamia ”puhtaita suhteita”, ajan myötä ne muuntuivat epätoivoisiksi kamppailuiksi, joissa pitäviä sääntöjä tai vaihtoehtoja suhteen tueksi oli vaikea löytää. (Ks. mt., 162–167.) Ilmeisesti on niin, että ”suhdenäkökulma” ei ole riittävä kuvaamaan parisuhteitaan muodostavien ja niissä elävien yksilöiden todellisuutta, vaan nämä suhteet sisältävät aina paitsi uutta, myös jotain vanhaa: traditioita, roolimalleja, myyttejäkin.

5.2.3 Parisuhdeväkivallan kulttuurinen konteksti

Väkivallan kulttuuriset mallitarinat ohjeistivat naisten suhtautumista heidän kokemaansa parisuhdeväkivaltaan antamatta vastavasti ohjeita väkivallan kohtaamiseen ja siitä selviytymiseen. Väkivallan läsnäolon kieltäminen on syvälle juurtunut (tiedostamaton) käytäntö (Husso, 2003, 258). Naisten pohtiessa omia väkivaltakokemuksiaan paljastui epätietoisuus ongelman tunnistamisessa ja haluttomuus myöntää pahoinpitely. Lisäksi oma-kohtaisesti koetun kivun ja ahdistuksen hyväksyntä tuntui määrittävän oman itsen ulkopuolelta:

”Minulla oli aikaisemmin hirveän korkealla se, mitä minä sitä ajattelin... että siinä piti lyödä tosi kovaa ennen kuin se

oli fyysistä... Ja se on sitten vasta ollut väkivaltaa. (N 4, 33 v)

”Pari kertaa jo tämän meidän seurustelusuhteen aikana se oli silleen läväyttänyt minua poskelle. Mutta ei sillä lailla pahoinpidellyt varsinaisesti yhtään.” (N 2, 37 v)

”Minä olen sitäkin usein miettinyt, onko tämä nyt sitten oikea kriisi... että onko tämä nyt niin vakavaa?” (N 13, 31 v)

”[Uskonnollinen yhteisö] oli sitä mieltä, että... pitää antaa anteeksi. Ei saa vetää oikeuteen, koska se on epäraamatullista. Niin minä purin sen jutun... ja sitten jatkettiin. Se oli käynyt vierailakin siinä välissä. Kyllä siinä mulla anteeksi antamista oli muutenkin... Pahoinpitely jatkui ja jatkui ja siinä oli kaikenlaista. Siinä oli yksi raiskauskin, ja semmoinen, mikä ei ollut oikeudessakaan.” (N 10, 51 v)

Mistä nämä naisten ajattelutavat ja pohdinnat parisuhdeväkivallasta ovat peräisin? Eva Lundgrenin (1991, 2–3) näkemyksen mukaan väkivalta on seurausta kulttuurissamme vallitsevista sukupuolten vallankäyttöön liittyvistä eroista. Hän kutsuu *väkivallan normalisoinniksi* prosessia, jossa väkivallasta tulee vähitellen normaalisti arkipäivään kuuluvaa ja joka johtaa väkivallan hyväksymiseen ja puolustamiseen. Tässä prosessissa naisen sopeutumisstrategiana on alistuminen ja luovuttaminen uhkausten, pakottamisten ja aivopesun seurauksena. Vähitellen naisten todellisuuskäsitys murtuu ja heidän kokemusmaailmassaan raja hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän käyttäytymisen välillä hämärtyy. Väkivallasta tulee normaalia ja nainen itse siihen syylliseksi. Prosessin lopputuloksena on fyysisesti ja psyykkisesti eristetty nainen, jonka elämää tunnetasolla hallitsee mies täydellisesti. (Mt., 15–18.) Näin ”pelkistetty” alistetuksi uhriksi joutuminen ei toteudu kaikkien parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten kohdalla, kuten aineistoni naisten selviytymiskokemukset osoittavat (ks. luku 6). Tärkeä on Lundgrenin huoli naisten todellisuudentajun katoamisesta, mikä näkyi myös aineistossani, sekä hänen viestinsä siitä, kuinka väkivallan tunnistamattomuus ja sen hyväksyminen mahdollistavat väkivallan jatkumisen. Myös erilaisilla ryhmillä ja yhteisöillä on omia

(osa)kulttuureitaan, mitkä vaikuttavat tämän kulttuurin piiriin kuuluvien yksilöiden elämään (ks. Gubrium & Holstein 1995). Esimerkissäni yhteisön normit kielsivät väkivallan olemassaolon ja alistivat näin naisen jatkuvalla väkivallalle parisuhteessaan.

Lora Lempert (1996) on tarkastellut kulttuurin merkitystä väkivallan kontekstissa hieman eri näkökulmasta kuin Lundgren, mutta lopputulos on sama: naisten väkivaltakäsityksen vääristyminen. Lempert tarkastelee naisten selviytymisstrategioita. Niin sanotussa kasvojen säilyttämisen strategiassa naiset pyrkivät tekemään väkivallasta näkymätöntä. Estäessään väkivallan tulon julkiseksi naiset verhoavat samalla oman uhriutensa. Kun väkivalta tehdään ulkopuolisille näkymättömäksi, sitä ei tavallaan ole olemassa. Tällaisen ajattelutavan juuret löytyvät kulttuurisista tekijöistä. Lempertin mukaan amerikkalaiset haluavat uskoa kodin olevan paikka, jossa rakastetaan ja välitetään ja jonne voi paeta julkisen sfäärin stressiä. Perheenäidin keskeinen rooli kodin hengen luojana on itsestään selvyys. Tämä idylli, jota naiset ehkä alitajuisesti haluavat suojella, hajoaisi totaalisesti väkivallan myöntämisen seurauksena. Väkivallan kieltäminen vastaa täten sosiokulttuurisiin odotuksiin. (Mt., 274–275.) Myös aineistoni naiset toimivat näiden odotusten mukaisesti. Kulttuurinen pakko uskoa kodin hyvyyteen esti naisia näkemästä väkivallan pahuutta:

”Kyllä aina joku näki minun mustat silmät, mutta siinä aina kuitenkin yritti keksiä jotakin ja joitakin tekosyitä, enkä minä kertonut kenellekään, mikä se tilanne loppujen lopuksi oli.” (N 19, 36 v)

”Eihän siitä uskaltanut puhua kenellekään... kun perheväkivalta on niitä tabuja.” (N 9, 30 v)

Sekä Lundgrenin näkemys väkivallan normalisoitumisesta että Lempertin kasvojen säilyttämisen strategia olivat läsnä aineistossani. Monien naisten arkielämän normaaliksi osaksi tuli väkivalta ja sen varjossa selviytyminen. Samanaikaisesti naiset edellä mainitun ”amerikkalaisen unelman” tavoin halusivat uskoa ydinperheeseen sen hajoamista peläten. Itsensä peittäminen vähättelemällä väkivaltaa ja yrittämällä tehdä se näkymättömäksi on osoitus siitä, miten naisen rooli vaimona ja äitinä yhä edelleen saa sisältönsä ja merkityksensä paljolti perinteisestä familistisesta käsityksestä perheestä ja parisuhteesta yhteiskunnallisesta

muutoksesta ja siihen liittyvästä yksilöllistymiskehityksestä huolimatta. Familistinen malli korostaa avioliiton tärkeyttä ja parisuhteen kestävyyttä jommankumman puolison kuolemaan saakka. Yksilöllinen itsenäisyys vaarantaa perheyhteyttä. Individualistisen näkemyksen mukaisesti yksilöllä on oikeus uhmata perheyhteyttä. Hänellä on valinnanvapaus ja ratkaisuvallta sekä kumppanin valinnassa että liitossa pysymisen ja sen päättämisen suhteen. (Jallinoja 1984, 55–57; ks. myös Jallinoja 2000; Giddens 1992.)

Marita Husso (2003, 166) näkee parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten asettuvan elämään familistisen ja individualistisen ideologian muodostamaan välitilaan, jossa he taistelevat sekä suhteessa pysymisen, perheen säilyttämisen ja lapsista ja kodista huolehtimisen että suhteesta lähtemisen ja oman uranaisen roolin luomisen synnyttämässä ristipaineissa. Oman aineistoni pohjalta yhdyn Husson näkemykseen. Korostaisin kuitenkin sitä, että kestää usein pitkään ennen kuin naiset edes havahtuvat oman yksilöllisyytensä oikeutukseen ja omien tarpeidensa kuuntelemiseen. Nämä taidot ovat hävinneet pitkäkestoisen väkivallan ja toisia varten elämisen vuoksi. Lisäksi perhemyytti elää voimakkaana heidän mielikuvissaan. Yksilöllistymisestä kertoivat naisten pyrkimykset osallistua työelämään, opiskella ja harrastaa. Nämä aktiviteetit saattoivat kuitenkin tukahtua miehen vastustukseen tai siihen, että nainen ei enää jaksanut osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan. Kestää kauan, ennen kuin nainen on omassa prosessissaan niin pitkällä, että hän kykenee tekemään päätöksen väkivaltaisesta suhteesta lähtemisestä. Valinnan vapaus on tällöinkin kyseenalaista, sillä silloin ei enää ole muita vaihtoehtoja (Husso 2003, 166).

Parisuhdeväkivallan tunnistamisen ja myöntämisen vaikeudessa on nähdäkseni kysymys myös naisen pärjäämisen pakosta, josta aiemmin on jo ollut puhetta. Suomalaisessa yhteiskunnassa individualismiin liittyy vahva selviytymisen eetos, vahvan ihmisen myytti. Uhriin ruumiillistuu heikkous ja riippuvuus, ja sen takia yksilön vahvuuden varaan perustuvassa suomalaisessa kulttuurissa uhrius on hävettävä asia (Ronkainen 2001, 148). Aineistonikin osoitti, miten nainen ”koettaa tehdä kuin mies” tai ”yrittää esittää vahvaa”. Toisaalta Marita Husso (2003) varoittaa siitä, että heikkouden ja hajoamisen kokemusten kieltäminen ja

niistä vaikeneminen on väkivaltatilanteiden johdonmukainen jatke. Se kertoo paitsi elämänhallinnan ja -kontrollin vaatimuksesta, myös väkivallan läsnäolon kieltämisestä ja ulos-sulkemisesta. (Mt., 212.) Heikkouden myöntäminen tekisi mahdolliseksi myös avun hakemisen, mikä tarpeellisuudestaan huolimatta on ollut monille naisille yhtä vaikeaa kuin väkivallan myöntäminen.

Naisten puheissa epätietoisuus, häpeä ja syyllisyys kietoutuvat toisiinsa. Joillekin on pitkä matka päästä häpeän yli hakemaan apua. Häpeä kontrolloi tehokkaasti naisen liikkeitä. Agnes Heller (1985) ilmaisee osuvasti, että häpeässä on kyse sisäistetyistä ulkoisista auktoriteeteista. Se saa yksilöt mukautumaan kulttuuriseen ympäristöönsä ja integroitumaan yhteiskunnalliseen järjestykseen. (Mt., 5, 40.) Kulttuurinen mallimme kodista ja naisen perheroolista siinä saa naisen useimmiten viimeiseen saakka yrittämään, että odotettu järjestys säilyisi.

Parisuhdeväkivalta on ollut kauan vaiettu ja julkisuudelta salattu ongelma. Näen tämän päivän parisuhdeväkivallan muuttuneen yksityisestä perheen salaisuudesta julkiseksi salaisuudeksi. Parisuhdeväkivaltaongelman olemassaolo tiedetään, siitä puhutaan ja kirjoitetaan. Silti kodin ja perheen rajaamassa intiimissä tilassa tapahtuva väkivalta on ongelma, joka omalle kohdalle osuneena on helpompi kieltää kuin myöntää – tuskitta ei tapahdu kumpikaan.

Sukupuolistuneen väkivallan ymmärtäminen vaatii myös sen menneisyyden ymmärtämistä (Korhonen 2000, 19). Agraarisessa yhteiskunnassa sukupuolten kumppanuus perustui työn ja toimeentulon vaatimalle yhteiselle raatamiselle. Se ei nykyisen kumppanuusideologian tavoin merkinnyt tunneperäistä sitoutumista tasa-arvoisuuteen parisuhteessa ja oli haavoittuvainen sille, että kumpikin osapuoli teki oma osansa jättämättä sitä toisen niskoille. Samalla kumppanuuden sisältämä keskinäinen riippuvuus pakotti kulttuurisesti välttelemään konflikteja. (Rantalaiho 1994, 18.) Suvi Keskinen (1996) on todennut naisten omaelämäkerrallisia kirjoituksia analysoituaan, että 1910–1930-luvuilla syntyneiden naisten elämään ja avioliittoon suhtautumista luonnehti yrittäminen, jaksaminen, kestäminen ja selviytyminen olosuhteista riippumatta. Koetun väkivallan esiin nostaminen ei ollut tuolloin kulttuurisesti mahdollista eikä sitä laajemmalti mahdol-

listanut ensimmäinen sukupuolisopimuskaan korostaessaan ydinperheen asemaa ja merkitystä. (Mt., 12, 44–45.)

Nykyisin parisuhdeväkivalta on muuttunut yksityisestä, piilotellusta ongelmasta enemmän julkiseksi salaisuudeksi. Ongelma ja sen laajuus tiedetään ja nykykulttuuri ”sallii” siihen puuttumisen, mutta yhä edelleen ongelman tunnustaminen yksilötasolla sekä sen tunnistaminen ja siihen puuttuminen julkisella tasolla on vaikeaa. Näkisin, että kummallakin tasolla väkivaltaongelman ymmärtäminen vaatii asenteellista uudelleenajattelua, mikä mahdollistaa väkivallan *nimeämisen* väkivallaksi ja siten sen kulttuurisen merkityksellistämisen. Anu Korhonen (2000) kytkee asennemuutoksen vaikeuden siihen historialliseen taisteluun, jossa miesvaltainen kulttuuri on pyrkinyt alistamaan naisia sekä yksityisellä että julkisuuden eri tasoilla. Hän kuvaa asennemuutoksen hitautta esimerkinomaisesti ja samalla hauskaasti toteamalla, että ”äkäisen naisen aseet ovat muuttuneet, mutta naisen mieltäminen ärtyisäksi ja riitaisaksi ei ole muuttunut mihinkään”. Sukupuoliin liittyvät populaarikuvaukset liikkuvat tällä tavoin tokaisujen ja ajattelemattoman toiston alueella, mikä ilmentää sitä, että arki on usein näkymätöntä ja kyseenalaistamatonta (Mt., 30.) Arjen näkymättömyydet voivat kuitenkin muuttua näkyviksi toimintamalleiksi, ja pahimmassa tapauksessa ne tarjoavat selityksen väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Arto Jokinen varoittaa vaarasta toteamalla, että ”kulttuurinen väkivalta” tukee väkivaltaisia asenteita ja samalla väkivaltaista käyttäytymistä oikeuttamalla sitä kollektiivisesti, piilotetusti ja näennäisen haitattomasti (Jokinen 2000, 18–19). Näin kulttuurinen väkivalta saa väkivallan kohteena olevan syyllistämään itsensä ja tarjoaa väkivallan tekijälle mahdollisuuden vetäytyä vastuusta:

”Ja tietysti minä syyllistin itseäni ja minuakin syyllistettiin, koska mies teki ihan selväksi, että jos minä en kyttäisi ja jatkuvasti nalkuttaisi niin hän ei olisi tällainen ja hän ei ryyppäisi.” (N 7, 49 v)

”Se osoitti semmoisia väkivallan piirteitä, että heitti minut kaapinovia vasten keittiössä ja mulla oli poika sylissä... Hän väitti mulle kivenkovaa, että minä olin ärsyttänyt häntä niin paljon, että hänen on sitten täytynyt tehdä niin.” (N 14, 43 v)

Tutkimukset vahvistavat miesten taipumuksia etsiä selitystä väkivaltaiselle käyttäytymiselleen. Cavanagh ja Lewis (1996, 109) toteavat haastateltuaan parisuhteessaan väkivaltaisia miehiä, että miesten haastattelupuhe on kieltämistä, vähättelyä ja kumppanin moittimista. Jeff Hearn (1998) on löytänyt miesten väkivalta-puheen analyysissään samoja ominaisuuksia: ”tietämättömyyttä”, suhteellistamista, vähättelyä ja luonnollistamista (mt., 108).

Niin väkivaltainen käyttäytyminen, sen selittäminen ja kieltäminen kuin myös väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen ovat vahvasti sidoksissa kulttuuriseen kontekstiinsa. Kulttuuriset mallitarinat voivat olla negatiivisia ja piirtää esimerkiksi kuvaa ”tosi miehestä”, joka egonsa rakentamiseksi alistaa vaimoaan, tai ne voivat ohjata salaamaan väkivallan tai syyllistämään väkivallan uhrin. Positiiviset mallitarinat puolestaan voivat opastaa vaikeissa elämäntilanteissa. Esimerkiksi väkivaltaa kokeneiden naisten vertaisryhmät tarjoavat mallitarinaa siitä, miten suhtautua parisuhdeväkivaltaan ja millä tavalla väkivallasta olisi mahdollista selviytyä. (Vrt. Hänninen 1999, 51–52.)

5.3 Äiti ja lapset väkivallan ristiaallokossa

5.3.1 Lapsi parisuhdeväkivallan välikäppäleena

Tutkimukseni fokus on parisuhdeväkivallan kohteiksi joutuneet naiset, heidän väkivaltakokemuksensa ja väkivallasta selviytyminen. Lapsen nostaminen tässä yhteydessä tarkastelun kohteeksi osoittautui kuitenkin tärkeäksi huomattua, miten merkittävä ja monitahoinen rooli ja osallisuus lapsella on naisen (äidin) väkivallan varjostamassa elämänkulussa ja väkivallasta selviytymisen prosessissa. Lasten käsitykset väkivallasta ja sen merkitys välittyvät tutkimuksessani äidin kokemusten ja havaintojen kautta. Teen näin ollen selvän rajauksen, jonka mukaisesti en keskity erityisesti pohtimaan lasten kokemuksia sinänsä, väkivallan vaikutuksia lapseen tai lasten selviytymistä, vaan tarkastelen ja tulkitsen lasten asemaa ja merkitystä erityisesti naisen (äidin) näkökulmasta.

Vanhempien välinen parisuhdeväkivalta koskettaa aina myös lasta. Vaikka lapsi ei itse olisikaan fyysisen pahoinpitelyn koh-

teena, vanhempien välisten väkivaltatilanteiden näkeminen tai kuuleminen, uhkailut, huutamiset ja toisen osapuolen solvaamiset merkitsevät samalla lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Suomessa arvioidaan lähes 17 prosentin (190 000) alle 18-vuotiaista lapsista ja nuorista joutuneen kotonaan näkemään ja kuulemaan äitiinsä kohdistuvaa väkivaltaa. Heistä yli 10 % (noin 21 000) oli joutunut lisäksi itse väkivallan kohteeksi. (Dufva 2001.) Varovaisen amerikkalaisen arvion (Carlson 2000) mukaan ainakin 10–20 % lapsista altistuu perheväkivallalle vuosittain. Kanadalaisen selvityksen mukaan jopa 80 % väkivaltaisissa perheissä elävistä lapsista on joutunut kotonaan väkivaltatilanteiden silminnäkijäksi (Brown & Herbert 1997).

Väkivallalle altistuneet lapset eivät ole vain passiivisia uhreja. Heidän suhteensa kotona tapahtuvaan väkivaltaan on aina aktiivinen (Oranen 2001, 49). Lasten reagointiin väkivallalle altistumiselle vaikuttavat monet tekijät, esimerkiksi lapsen ikä, sukupuoli sekä väkivaltatilanteeseen liittyvät tekijät, kuten väkivallan luonne, sen kestävyys ja toistuvuus. Tärkeä merkitys on myös mahdollisilla suojaavilla tekijöillä, esimerkiksi lapsen läheisellä suhteella vanhempaansa tai erilaisella oman perheen ulkopuolelta saatavalla sosiaalisella tuella. (Ks. Carlson 2000.)

Äitiys yhdisti kaikkia aineistoni naisia. Heillä oli yhteensä 55 lasta, haastatteluhetkellä nuorin oli yksivuotias. Joillakin naisista oli jo täysi-ikäisiä lapsia, vanhin oli iältään 28-vuotias. Naisista viidennes kertoi myös lapsiinsa kohdistuneesta fyysisestä väkivallasta. Näistä yhdessä oli kyseessä seksuaalinen väkivalta. Kaikki lapset altistuivat henkiselleväkivallalle, koska he elivät väkivallan ilmapiirissä isän heihin kohdistaman uhkailun, pelottelun tai piinaamisen vuoksi tai äitiin kohdistuvan fyysisen väkivallan näkemisen, kuulemisen tai sillä uhkaamisen kautta. Analysoidessani naisten puhetta totesin, että lapsista puhutaan eri merkityksissä. Havaitsin neljä tapaa, joilla lapsista kerrottiin. Heistä puhuttiin väkivallan salaisuuden ylläpitäjinä, perheen koossapitäjinä, uhkailun ja syyllistämisen välineinä sekä äitinsä muutostarpeen herättäjänä ja hänen selviytymisensä tukijana. Lapset olivat tiedostamattaan sekä erilaisia vaikuttajia että päämäärätietoisia toimijoita.

Lapsi väkivallan salaisuuden ylläpitäjänä

Väkivalta perheessä on edelleen hyvin pitkälle varjeltu salaisuus. Ongelmasta ei puhuta, haavoja ei helposti näytetä, väkivallan aiheuttamiin henkisiin kärsimyksiin ei haeta apua ja väkivaltaista parisuhdetta ylläpidetään useimmiten pitkään. Lisäksi perheen lapset sosiaalistuvat helposti kasvunsa myötä tämän salaisuuden säilyttämiseen ja väkivallan ”normaalisuuteen”, kuten eräs äideistä kertoi:

”Niin lapset sano justiin sitä samaa, että he ajatteli... että tämä on tässä mejän elämää... että tulee turpaan... Ne oli niin tottuneet siihen... Ne vaan ajatteli, että tämä on nyt näin, eikä voineet ajatellakaan, että voisi olla muunkinlaista.” (N 11, 40 v)

Tämä äidin näkemys saa tukea turvakodin asiakkaina olleiden lasten asiakkuuksia ja kokemuksia selvittävästä Hannele Forsbergin (2002) tutkimuksesta, jonka mukaan lapset ovat pitäneet toistuvia väkivaltatilanteita jonkinlaisena kyseenalaistamattomana perhetodellisuuden kuluvana rutiinina. Muunlaisesta todellisuudesta heillä ei ole kokemusta. Väkivaltaepisodit kuuluvat lasten mielestä tavanomaiseen perhe-elämään. (Mt., 44.) Tällainen väkivaltaan tottuminen, sen soluttautuminen osaksi ihmisen elämää, on kaikessa karuudessaan esimerkki siitä, että me olemme kulttuuristen malliemme vankeja. Tietyt näkemykset ja käytännöt, kuten tässä käsitys väkivallan olemassaolosta ja sen hyväksyttävyydestä, saattavat siirtyä sukupolvelta toiselle ilman että ketjua pystytään katkaisemaan. Väkivaltaan sosiaalistumista voidaan pitää passiivisena ja tiedostamattomana vaikuttamisena väkivallan salaisuuden jatkamiseksi.

Aktiivisesta ja tavoitehakuisesta toiminnasta oli kysymys tilanteissa, joissa aineistoni naiset yrittivät selvittää väkivaltaisessa parisuhteessa osallistamalla lapset *välillisesti* toiminnan tasolla väkivallan salaisuuden ylläpitämiseen ja väkivaltakierteen jatkamiseen. Naiset opettivat lapsiaan varomaan ja käyttäytymään tietyllä tavalla, jottei isä provosoituisi väkivaltaiseksi.

”Minä aina yritin manipuloida lapsia, että kun ollaan näin, niin sitten ei tapahdu mitään... Ja lapset jo kotia tullessa

tiesi, että jos kuuluu musiikkia, niin ne tiesi jo heti siitä musiikista, että ukko on kännissä.” (N 11, 40 v)

”Minä jännitin kauheasti, ettei lapset saa raivareita, ettei isä hermostu. Minä hyvitin lapsille kaikkea. Minä jännitin kauheasti, että se ei vaan suutu niille.” (N 8, 37 v)

”Minä opetin lapsetkin tietämään sen... Ja me tiedettiin jo, et millä naamalla tulee mies kotiin, siitä me tiedettiin jo, et miten me käyttäydytään, et ei tulisi mitään enempää... Me kestettiin se pieni paha, että jos ei sitä kestä niin sitten tulee se iso paha siihen.” (N 7, 49 v)

”Minun on oikein sydän verta itkenyt, kun minä ajattelen, että hyvänen aika kun lapset oppisivat olemaan niin, että isän ei tarvitsisi suuttua.” (N 3, 43 v)

Äidit ja lapset heidän opastaminaan toimivat tietyllä tavalla selviytyäkseen ja välttääkseen väkivaltaa tilanteessa ja hetkellä, jolloin muita ratkaisuvaihtoehtoja ei ole olemassa. Kysymys oli rationaalisesta selviytymiskeinon käyttämisestä väkivallan uhatesa. Samalla on kuitenkin kysymys jatkuvan väkivaltaongelman tilapäisestä ratkaisusta, tai oikeammin ongelman siirtämisestä ratkaisemattomana eteenpäin odottamaan toistumistaan. Tällaiset tilanneratkaisut saattavat toimia myös alistuvan naisen mallina sukupolvien kierrossa (vrt. Junkkari 1992, 66).

Totesin aiemmin naisten omia lapsuudenkokemuksia tarkastellessani, että monille heistä lapsuuden rajat tulivat liian varhain vastaan. Lapsuus saattoi päättyä esimerkiksi siten, että lapselle säilytettiin vasta aikuisuuteen kuuluvaa vastuunkantoa. Näen vastaavanlaista lapsuuden rajaamista tilanteissa, joissa äiti opettaa lapsen käyttäytymään tai varomaan käyttäytymästä tietyllä tavalla väkivallan välttämiseksi. Lapsi joutuu tällöin käyttäytymään kuin aikuinen ja rajaamaan omaa toimintaansa ja vapauttaan turvataksseen perherauhan. Lapsi joutuu tässä asettumaan selkeästi aikuisille kuuluvan rooliin – ilman että aikuinen (äiti) olisi tähän tietoisesti pyrkinyt.

Lapsi perheen koossapitäjänä

Naisen on vaikea luopua perheestään edes väkivallan edessä. Aineistoni naiset sinnittelivät väkivaltaisessa parisuhteessaan usein viimeiseen saakka muun muassa vedoten lapsiin ja haluttomuuteensa erottaa lapsi ja isä toisistaan.

”Minun on myös täytynyt skarpata. Minulla on kolme poikaa ja ne on maailman ihanimpia poikia. Täytyy pysyä pystyssä.” (N 15, 45 v)

”Minä koetan tämän tytön takia ja suostuin sitten jatkamaan sitä [liittoa]. Mutta nyt on sitten seinä nähtävissä vastassa, näin se ei voi jatkua.” (N 5, 32 v)

”Minä halusin uskoa, että hän rakastaa lapsia. Ja kun se näitä lapsia rakastaa, niin kyllähän se minuakin rakastaa... Ehkä se oli justin tämä linkki, isä ja lapsi. Se että minä kuitenkin yritin epätoivoisesti perhettä pitää koossa, vaikka minulla oli siinä niin huono olla.” (N 18, 36 v)

Äitien ajatuksista heijastuivat uskomukset ydinperheen merkityksestä ja myyttinen käsitys vanhemmuuden automaattisesta hyvydestä. Naisten oli vaikea toimia näitä kulttuurin syvärakenteeseen sisältyviä uskomuksia vastaan. Äiteinä he tavoittelivat lastensa parasta. He eivät ehkä osanneet tuolloin ajatella ja ottaa ratkaisuisaan huomioon niitä kielteisiä vaikutuksia, mitä pitkäaikainen väkivallalle altistuminen voi aiheuttaa lapselle (ks. esim. Edleson 1999; Carlson 2000). Äitien haastattelupuheessa ilmenikin pelkoa ja syyllisyyttä siitä, oliko väkivaltainen parisuhde aiheuttanut lapsille pahaa, ja lasten selviytymisen tukeminen väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen oli heidän tärkeimpiä tavoitteitaan.

Äidin ja lapsen välistä suhdetta voidaan tarkastella ja tulkita rakkauden moraalin ja sääntöjen etiikan käsitteiden avulla, kuten Riitta Jallinoja on tehnyt Zygmunt Baumanin (1993) moraali-filosofiaan tukeutuen. Tätä suhdetta ohjaa rakkauden moraalit, mikä edellyttää äidin omaan arvioon perustuvaa hyvän tekemistä lapselle. Ongelmaksi vanhemman ja lapsen suhteessa muodostuu helposti tämän moraalisuhteen epäsymmetrisyys, jolloin äiti vahvempana osapuolena määrittelee liian yksipuolisesti ja omasta

näkökulmastaan, mikä lapselle on hyväksi. Tästä voi koitua lapselle epäedullisia seurauksia huolimatta siitä, että äiti on tavoitellut lapsensa hyvää. (Jallinoja 2000, 110–111.)

Suhteen epäsymmetrisyyden vuoksi rakkauden moraalinen rinnalle tarvitaan sääntöjen etiikkaa torjumaan mahdollisia haitallisia seurauksia. Sääntöjen etiikka edellyttää eri osapuolten yhteisiä neuvotteluja lapsen parhaasta tai jopa turvautumista yhteiskunnan säätämiin yleisiin normeihin lapsen hyvästä tai edusta. (Jallinoja 2000, 110–111.) Väkivaltaisissa kodeissa lasten mahdollisuudet omaa parastaan koskeviin neuvotteluihin ovat kuitenkin lähes olemattomat jo siitäkin syystä, että näissä perheissä kyvyt ja mahdollisuudet perhesuhteista neuvotteluun puuttuvat myös aikuisilta osapuolilta. Äidin aktivoituminen hakemaan apua ja ulkopuolinen interventio perheen tilanteeseen mahdollistavat parhaimmillaan myös lasten osallistumisen perhe- ja tunnesuhteista neuvotteluun (Forsberg 2003, 100; ks. myös Forsberg 2000).

Lapsi uhkailun ja syyllistämisen välineenä

Väkivallan verkon kiristyessä naisen ympärillä myös lapsi joutuu tiedostamattaan ja tahtomattaan äitiinsä kohdistuvan väkivallan välineeksi. Isä saattaa käyttää lasta syyllistääkseen äitiä, tai lasta hyödynnettiin uhkailun ja syyllistämisen välineenä:

”Sittenhän se oli jo sitä, että minä en huolehdi lapsista enkä kodista enkä mistään. Vaikka minä olisin mitä tehnyt, niin mikään ei ollut sitten hyvä.” (N 2, 37 v)

”Ja hän sano, että jos minä hänet jätän, niin lapsetkin unohtavat minut... ja minä olen niin huono äiti ja kaikkea.” (N 6, 49 v)

”Tämä [mies] rupesi silleen, että hän ei koskaan enää tee tällaista. Ja nyt yritetään. Ja meillä on niin ihanat lapset.” (N 1, 43 v)

Viimeinen kertojista odotti lupauksen täyttymistä 16 vuotta. Niiden täyttymisen sijaan väkivalta lisääntyi ja lapsilla suostuttelu

vaihtui ajan myötä heidän käyttämiseensä äitiinsä kohdistuvan uhkailun välineenä:

”[Mies uhkasi] että minä otan lapset. Ja kun hänellä oli rahaa ja vaikutusvaltaa, niin hän saa asiat näyttämään siltä, että sinä et tule saamaan lapsia, et lähde, tuossa on ovi. Näin minulle aina sanottiin.” (N 1, 43 v)

Tekstiotteet ilmentävät selvästi, että väkivaltaisissa perhesuhteissa naisen ja lapsen neuvotteluasemat ovat todella heikot. Sääntöjen etiikan edellyttämiä eri osapuolten välisiä neuvotteluja lapsen parhaaksi tai edes hänen perusturvallisuutensa takaamiseksi ei voida toteuttaa tilanteessa, jossa lapsi alistetaan vallankäytön välineeksi äitiään kohtaan. Lapsi on väkivallan ristiaallokossa:

”Ex-mies vei ne [lapset] mun vanhempien makuuhuoneeseen ja sano, että jos menette äidin luo, niin isä joutuu vankilaan. No, lapset joutui aivan hirveään paniikkiin. Ne pelkäsi sitä isää tietenkin ja sitten ne taas suojeli isäparkaansa, joka nyt vankilaan joutuu.” (N 8, 37 v)

”Ja jos ne joutuu todistamaan isäänsä vastaan... niin kyllä se alitajunnassa vaivaa lapsia kuitenkin koko ajan. Kun se kuitenkin on se lojaliteetti lapsilla, vaikka se vanhempi olisi minkälainen.” (N 11, 40 v)

Hallitsevana tunteena lapsella on pelko omasta ja äitinsä puolesta. Esimerkkieni äidit tuovat esiin sen, että pelon tunne voi olla myös ambivalentti, silloin kun siihen sisältyy kiintymystä pelon aiheuttajaa, isää kohtaan (Forsberg 2002, 45). Kumpikaan vanhemmista ei ole käytettävissä turvan antajina, vaan lapsi jää omien selviytymiskeinojensa varaan (ks. Kirmanen 2000).

5.3.2 Lapsi muutostarpeen herättäjänä ja äidin selviytymisen tukijana

Einat Peled (1998, 410–411) näkee lapsen tietoisuuden muuttuvan vakavaan väkivaltaan havahtumisen myötä. Lapsi ymmärtää, että väkivalta voi vahingoittaa pahasti. Tämän näyttää tajuavan jo aivan pieni lapsi. Eräs aineistoni naisista kertoi 3–4-vuotiaasta pojastaan, miten tämä rähjäämisen alkamisen kuultuaan tuli kodin

yläkerrasta alakertaan ja löi isäänsä leikkiukolla käskien tätä lopettamaan. Rähinöinti loppui sillä kertaa siihen.

Lapsen havahtuminen väkivaltaan saattaa olla myös äidin havahtumisen ja selviytymisprosessin käynnistymisen lähtökohta.

”Ja minä en tiennyt, että mitä minä olisin tehnyt. Lapset oli yläkerrassa nukkumassa. Minä en tänä päivänäkään tiedä, että olisinko minä siellä vielä, jos lapset ei olisi tulleet siihen apuun alakertaan. [Lapsi] tiesi heti jostain syystä, mitä oli tapahtunut. Ja sitten kun ne lapset tuli, niin minä tiesin heti, että nyt lähdetään.” (N 2, 37 v.)

Muutosprosessi voi käynnistyä myös sitä kautta, että *äiti havahtuu* tajuamaan väkivallan ja sen todistajana olemisen vahingolliset vaikutukset lapsiin, vaikka hän itse olisikin varsinainen väkivallan kohde.

”Sitten minä näin mun lapsista, että niillä oli paha olla. Ja minä tajusin, että en ollut hyvä äiti enää tällöisessä tilanteessa. Mun on paha olla ja lapsien on paha olla ja tota miestä minä en voi auttaa ja pelastaa... Mutta en minä silloinkaan vielä tajunnut, että mun pitäisi siitä erota.” (N 8, 37 v)

”Minä olisin ollut valmis lähtemään jo vuotta aikaisemmin. Mutta kun minä mietin sitä, kun minä olen jo kerran eronnut, niin mitä ihmiset ajattelee... se oli mulla syyllisyys, että voinko toista kertaa lähteä. Mutta sitten, kun se tilanne... heidän [lasten] kohdaltaan meni kaikesta huonommaksi ja semmoiseksi, jota minä en voi lapsille kuvitella.” (N 15, 45 v)

Nämä molemmat äidit kävivät raskaan sisäisen kamppailun tekemiensä eroratkaisujen oikeutuksesta. Siinä olivat aineksina naisen omat ja kulttuuriset ajatukset ja odotukset perheestä ja sen vaalimisesta sekä lasten etu. Äidin havahtuminen lapsen tilanteeseen merkitsee parhaimmillaan ”lapsen voittoa perheestä”, mutta varsin usein, ja myös pitkän ajan, tilanne on toisin päin. Absurdiksi tilanteen tekee se, että äiti kuitenkin koko ajan pyrkii suojaamaan lastaan ja etsimään hänen parastaan.

Lapsi näyttäytyi aineistossani äitinsä selviytymisen edesauttajana ja tukijana kahdella tavalla. *Väkivaltaisen parisuhteen aikana* lapsi tuki äitiään joissain tapauksissa konkreettisesti

puuttumalla väkivaltatilanteeseen, mutta ensisijaisesti pelkällä olemassaolollaan. Äiti jaksoi lastensa takia. Eräs aineistoni äiti kuvasi tilannetta osuvasti toteamalla, että lapset pitivät hänet koossa. Aiemmin olen tuonut esiin lasten merkityksen perhe- rauhan turvaajana siten, että he äidin toiveiden mukaisesti toimivat ja käyttäytyivät isälleen mieliksi.

Sen ohella, että lapsilla oli roolinsa äidin ja heidän itsensä selviytymisen turvaamisessa väkivaltatilanteissa ja niiden uhates- sa, erityisen merkittäväksi lasten rooli muodostui heidän äitinsä elämässä ja sen uudelleen jäsentämisessä *väkivaltaisen pari- suhteen päätyttyä*.

”Mutta kyllä ne [lapset] on minulle sellainen asia, tavallaan minkä takia minä haluan itseänikin hoitaa mahdollisimman nopeasti ensin kuntoon, että minä pystyn antamaan niille... sen vuoksi minä otankin itsestäni tavallaan kaikki irti.” (N 2, 37 v)

”Lapsista minä saan hirveästi voimaa. Voi olla, että minä en istuisi tässä ja olisin jossain muualla, jos ei olisi lapsia... Ne pitää tässä elämässä kiinni.” (N 9, 30 v)

”Sitten, kun tulee niin voimakkaana se tunne, että minä haluan elää toisella lailla... kun niin tapahtuu, niin silloin voi jättää sen pelkäämisen ja todeta, että nyt täytyy ruveta toimimaan. Ja vaikka siinä ei ajattelisikaan itseään, niin täytyy ajatella kuitenkin lapsia... Tietenkin minä ajattelin itseäni, niin tietysti myös lapsiani. Minä halusin antaa lapsille tasapainoisen perhe-elämän ja onnellisen elämän. Ja se ei voinut toteutua tällaisen isän kanssa... Minulla tarviaa olla nyt voimavaroja ja minun pitää olla tasa- painoinen näille lapsille.” (N 18, 36 v)

Naisten irtautuminen väkivaltaisesta parisuhteesta ankkuroi heidät lapsiinsa yhtä tiiviisti kuin parisuhteen aikanakin. Lapset merki- tyksellistivät naisten elämää ja toimivat heidän selviytymisensä tukijoina. Naisten elämänkulkua eteenpäin viitoitti myös vahvasti huoli lasten selviytymisestä ja hyvinvoinnista. Useimmat naiset tarkastelivat elämänsä uutta vaihetta lastensa kautta. Oma selviytyminen jäi lasten aiheuttaman huolen varjoon esimerkiksi silloin, jos lapset oireilivat väkivallan seurauksena ja heidän kuntoutumisestaan huolehtiminen oli ajankohtaista.

Naisten lapsilleen omistautuminen sisältää pyrkimyksen hyvittää lapsille mahdollisesti tapahtunut paha, johon he katsovat olevansa syyllisiä. Naisten syyllisyydentunteet heräävät voimakkaana siinä vaiheessa, kun he havahtuvat siihen todellisuuteen, jossa lapset ovat eläneet (Laaksamo 2001, 111). Naisten kokema syyllisyys ja huono omatunto purkautuivat joidenkin naisten pohdinnoissa ja tilityksissä menneestä ajasta:

”Ja jälkeenpäin, nyt kun on oikein tiedostanut asioita ja on itse pois siitä elämästä niin sitä pystyy kättelemaan sivullisen silmin. Ja olen keskustellut paljon ihmisten, eri auttajien kanssa ja saanut siitä tietoa ja näkemystä, niin kyllä se joskus tuntuu niin pahalle, että ei sitä tahdo oikein kestää, että on ollut siinä tilanteessa. Ja antanut itsensä kärsiä niin paljon ja lastensa siinä myötä. Ja hyväksynyt sen miehen vallankäytön lapsia kohtaan.” (N 7, 49 v)

”Ja sitten se, että ne joutuivat näkemään, että heidän äitiään hakataan... ja niillä ei ollut siinä semmoista turvallista kotia... Siitä minulla on syyllisyyttä ja hirveät omantunnon tuskat.” (N 19, 36 v)

Väkivaltaisissa perhesuhteissa naisen syyllistäminen ja hänen kokemansa syyllistyminen ovat kulttuurisia ominaispiirteitämme. Väkivaltaa kokeneen naisen selviytymisprosessin kannalta hänen syyllisyytensä realistinen kohtaaminen ja tutkiminen ovat avainasemassa (vrt. Pohjoisvirta 2001, 150).

Naisen havahtuminen lapsen tilanteeseen voi käynnistää muutosprosessin väkivallasta irtautumiseksi. Havahtuminen lapsen pahaan oloon voi saada naisen kiinnittämään huomiota myös itseensä ja lapsen kokemusten kautta hän pääsee lisäksi kosketuksiin omien kokemustensa kanssa. Huoli lapsesta ja halu turvata hänen tulevaisuutensa voi myös motivoida hakemaan apua tilanteeseen. (Pohjoisvirta 2001, 149.)

Väkivallasta irtautumista voidaan luonnehtia erään aineistoni naisen tavoin tilaksi, jossa nainen hakee omaa itseään ”sitä omaa minää, mitä olen joskus ollut” (N 7). Nainen voi siis lähteä oman minänsä etsimiseen ja toteuttamiseen lapsensa kautta. Naisen väkivallasta selviytymisen prosessi voi olla pitkä, vuosien tai jopa vuosikymmenien mittainen. Hannele Forsberg (2002, 43) kuvaa osuvasti väkivallasta irtaantumisen prosessia mieluummin

edestakaista liikettä sisältäväksi spiraaliksi kuin suoraviivaiseksi vaikeuksista voittoon -kehityskertomukseksi. Lapset seuraavat äitiään tässä spiraalissa kaiken aikaa. He ovat mukana sekä vaikeuksien että selviytymiskokemusten (voiton) hetkillä niiden monien eri roolien myötä, jotka heidän osakseen tulevat väkivaltaisissa perhesuhteissa. Lapset ovat perhesalaisuuden säilyttäjiä ja murtajia, syyllistämisen ja uhkailun välineitä ja äitinsä selviytymisen tukijoita sekä väkivaltaisen parisuhteen aikana että sen päätyttyä.

6 TASAPAINOILUA VÄKIVALTAISESSA PARI-SUHTEESSA

Tarkastelen tässä luvussa aineistoni naisten kerronnan perusteella heidän elämäänsä ja selviytymistään väkivaltaisessa parisuhteessa. Tutkimukseni naisista noin puolet (11/20) oli luonut parisuhteensa alle kahdenkymmenen vuoden ikäisinä, heistä kuusi alle 18-vuotiaana. Yli puolet naisista oli elänyt vähintään kahdessa parisuhteessa, joko avo- tai avioliitossa. Neljäsosaa heistä henkinen tai fyysinen väkivalta oli seurannut parisuhteesta toiseen. Naisten parisuhteet olivat myös pitkäikäisiä. Noin puolella naisista heidän parisuhteensa kestivät yli kymmenen vuotta.

Väkivalta liittyi osaksi naisten elämänkulkua parisuhteen eri vaiheissa, joko jo seurusteluaikana, heti parisuhteen alkuaikoina, ensimmäisen lapsen synnyttyä tai muutamia vuosia kestäneen yhdessäolon jälkeen. Puolella aineistoni naisista fyysisen väkivallan alkamista oli edeltänyt erilainen henkinen väkivalta kumppanin taholta.

Naisten parisuhdehistoria nostaa luvun keskeiseksi sisällöksi niiden keinojen ja toimintatapojen tarkastelun, joiden avulla naiset tasapainoilivat ja selviytyivät väkivaltaisissa parisuhteissaan vuosikausia. Tarkastelen luvun alussa naisten tunne maailmaa, koska naisten puhuessa väkivallasta he puhuivat myös väkivaltaan liittyvistä tunteista. Naisten väkivaltakokemus on vahvasti emotionaalinen. Aineistosta nousi selkeästi esiin pelon, syyllisyyden ja häpeän tunteet. Naisten puheessa esiintyi niukasti myönteisiä tunteita, kuten rakkautta ja hellyyttä, tai ne ilmenivät enemmänkin ohuina muistikuvina ajalta ennen väkivaltaa.

6.1 Naisen tunnemaisema

Tunteet ovat vahvoja kannanottoja sekä läsnä olevaan tilanteeseen tai tapahtumaan että tuntevaan minään. Ne merkityksellistävät koettua ja kokijaa ja ovat osa sitä prosessia, jossa tilanteelle, itselle ja kokemukselle haetaan tulkintaa. Tunteissa ei ole kysymys ainoastaan yksittäisen kokijan tilannetulkinnasta, mikä olisi kaiken yleistettävyyden ulkopuolella, vaan tunteiden muotoutu-

minen ja säännönmukaistuminen heijastavat myös sosiaalista todellisuutta. (Ronkainen 1999, 133.) Esimerkiksi naisen puhuessa omasta syyllisyydestään väkivaltatilanteissa on oletettava, että hänen oman tulkintansa taustalta löytyy lisäksi naisen asemaan sekä koti- ja perherooliin kiinnittyviä kulttuurisia malleja hänen tulkintaansa ohjaamaan (ks. luku 5.2).

Naisten väkivaltakokemus on vahvasti emotionaalinen (ks. Nyqvist 2001, 111–119). Pelko ja syyllisyys hallitsevat tunnetiloina väkivaltaisessa parisuhteessa elävän naisen elämäntilannetta. Inkeri Kvick (2001) on tutkinut naisten pelkokertomuksia, ja hän liittyy väkivallan pelkäämisen osaksi laajempaa naisten kulttuurista todellisuutta. Muistellessaan pelkotilanteita naiset ajattelevat sekä itseään että sitä prosessia, jossa he ovat oppineet pelkäämään sukupuolistunutta väkivaltaa. Pelko on usein myös naisen keino reagoida häntä uhkaavaan vaaraan, kuten väkivaltaan. (Mt., 23, 84; Lahti 2001, 201.) Naisten pelkoparadoksiksi on nimetty eri yhteyksissä saatua tutkimustulosta, jonka mukaan naiset pelkäävät paljon enemmän väkivaltaa kuin miehet, vaikka miehet joutuvat useammin väkivallan kohteeksi. Paradoksaalisuudesta voidaan kuitenkin puhua vain siinä tapauksessa, mikäli naisten ja miesten arkielämä ja reagoitavat oletetaan samanlaisiksi. (Karisto 1993, 32.) Parisuhteessa esiintyvä väkivalta vesittää mainitun paradoksin, sillä näissä tilanteissa nainen on huomattavasti miestä useammin sekä väkivallan kohteena että elää arkeaan pelon ja syyllisyyden ilmapiirissä. Nämä tunteet ja niiden kohtaaminen nivoutuvat tärkeäksi osaksi naisen väkivallasta selviytymisen prosessia.

6.1.1 Pelko elämäntilannetta

Aineistoni naisille parisuhdeväkivalta toi mukanaan elämäntilannetta myöskin pelon. Pelko näyttöytyi monin eri tavoin parisuhteen aikana ja sen jälkeenkin. Se saattoi syntyä yhtäkkisen ja järkyttävän väkivaltakokemuksen seurauksena, liittyä vähitellen pahenevaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan ja jäädä lopulta elämään jatkuvana naisen elämää varjostavana väkivallan uhkana.

”Alussa se oli ihan ihanaa... Väkivalta alkoi, kun me oltiin puolitoistavuotta seurusteltu, niin, me oltiin silloin jo naimisissa... Kun me kerran käveltiin yhdessä. Ja se kävi minun kimppuun, se oli ihan yllätys. Ja sitten minä aloin siltä kyselemään, että mikä sinulla on. Niin hän sanoi, että hänelle vaan tulee jotenkin semmoinen kohtaus. Ja sitten minua alkoi pelottamaan... Niin meillä alkoi olemaan sitä, että me aina vähän pelättiin.” (N 13, 31 v)

”Se ensimmäinen puoli vuotta meni ihan sillä tavalla mukavasti... Mutta sitten siinä alkoi olemaan mustasukkaisuutta ja... alkoi se normaalin elämän rajoittaminen... Se meni semmoiseksi eristämiseksi... Ja minä en nyt muista, että mikä se oli, sen ei tarvinnut edes olla kovin suuri asia, mistä hän suuttui...ensimmäisen kerran... Ja sitten se meni niin pitkälle, että se tuli niin kuin ensimmäisen kerran ovesta, ja olin mustelmilla ja sitten oli vaatteet revitty. Niin, se oli ensimmäinen kerta.” (N 4, 33 v)

”Ja hän kuunteli mun asian ihan rauhallisesti, jonka jälkeen hän kävi minuun käsiksi ja paiskasi mut sinne nurmikolle, ja minä ajattelin siinä ihan oikeasti ensimmäisen kerran elämässäni, että tähänkö se tappaa minut... Minä en voi uskoa oikein vieläkään, että semmoista voi tapahtua mulle ainakaan, muille, mutta ei mulle ainakaan, että minä joudun hakemaan yöllä naapurista joitakin ihan ventovieraita ihmisiä ja soittelemaan niiden ovikelloja ja huutamaan heitä apuun.” (N 8, 37 v)

Joutuminen yhtäkkisen ja käsittämättömän fyysisen väkivallan kohteeksi on järkyttävä kokemus. Väkivalta katkaisee silloin arjen kulun ennalta varoittamatta. Sitä ei ole ”mahdollista” pelätä aina edes silloin, kun on jo joutunut kokemaan henkistä väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista. Naisilla on myös erilaisia väkivalta-kokemuksia. Aina henkistä väkivaltaa ei seuraa fyysinen pahoinpitely. Sen sijaan, kuten Catherine Kirkwood (1993) on todennut, sellaista fyysistä väkivaltaa ei ole olemassa, joka ei olisi väkivaltaista myös henkisesti: pelkkä pahoinpitelyn uhka on äärimmäistä henkistä väkivaltaa. Henkistä tuskaa, kuten pelkoa, voidaan pitää väkivallan merkittävimpana ja yleisimpänä oireena pahoinpitelyjen määrästä ja laadusta riippumatta. (Mt., 44, 49–50.)

Esimerkkini naisilla fyysinen väkivalta piirsi pelon rajan naisten mieliin ja loi pelolle kasvualustan. Väkivallan saadessa yhä lujemman otteen parisuhteesta pelko myös kasvaa. Siitä tulee naisilla tunnetila, joka hallitsee väkivaltaisen parisuhteen tunne-skaalaa (Nyqvist 2001; Husso 2003). Näin tapahtui lähes kaikille aineistoni naisille. He pelkäsivät jatkuvan väkivallan uhan alla:

”Hän kyllä sanoi, että häntä eivät mitkään lähestymiskiellot mitenkään estä, että kyllä hän minut löytää. Ja kyllä hän tekee minusta selvää ja tappaa. Aina vaan tappaa ja tappaa.” (N 6, 49 v)

”Niin, siinä sai kyllä aina varoa ja asettaa sanansa sillä lailla, että hän ei hermostunut... Minä pystyin häntä kuin avointa kirjaa lukemaan. Ja aina sen mukaan minä yritin suhteuttaa tämän oman käyttäytymisenkin... minä käytin niin monet eri konstit, mitä ihminen vaan voi omalla käyttäytymisellään kokeilla, että miten ne vaikuttaa toiseen.” (N 11, 40 v)

”Ja sitten se, että hirveästi syyllistetään asioista, mitä toinen ei ole tehnyt. Minä muistan itse, että mulla oli semmoisia tilanteita hirveästi, että meille tuli joku mies käymään, hänen tuttavansa... niin mulle tuli niin hirveä olo, että minä en oikein tiennyt, että miten minä oikein siellä keittiössä pyörin, ettei joku vaan minun peppua tuijota vahingossa. Ja sitten tärisin aivan sillä tavalla, kun minun piti pöytään kahvia laittaa. Ja kun puhui toiselle, ei kuitenkaan uskaltanut katsoa päin.” (N 14, 43 v)

Anja Kaurasen (1995) *Pelon maantiede* -romaani edesauttoi naisen kokeman väkivallan pelon tulemistä yleiseen tietoisuuteen. Pelon maantiede sopii mielestäni käytettäväksi käsitteenä kuvaamaan parisuhdeväkivallan uhkaa ja pelkoa. Samoin kuin rakennetussa fyysisessä ympäristössämme on tiettyjä pelkoja aiheuttavia ”karttamerkkejä”, naiset löysivät näitä pelottavia merkkejä kodistaan ja parisuhteestaan, esimerkiksi sanat, äänensävyt, ilmeet ja liikkeet.

Pelon tunteesta tuli hyvin hallitseva. Pelko oli subjektiivinen, koettu ongelma, joka seuraustensa kautta muuttui myös objektiiviseksi ongelmaksi rajoittamaan naisten vapauksia, valinnanmahdollisuuksia ja jokapäiväistä elämää (vrt. Karisto 1993, 31). Väkivallan pelko toi aineistoni naisten elämään jatkuvan varuil-

laan olon. He miettivät tarkoin, mitä puhuivat ja miten asiansa ilmaisivat. He joutuivat harkitsemaan, mitä he tekivät ja miten käyttäytyivät, jopa liikkuivat. Nainen tarkkaili ja ennakoiki tilanteiden kehitystä ja miehensä tunteja ja mielialoja. Eräs haastateltavani totesi kuvaavasti, että oma ”ajatuskin kävi miehen kautta: mitähän se nyt tästä ajattelee?”. Pelon seurauksena naisen oma elämänpiiri ja valinnanmahdollisuudet kutistuiivat olemattomiin ja hän lakkasi olemasta omana miehestään erillisenä ja itsenäisenä yksilönä.

Sen ohella, että pelko aktivoi naisen varuillaanoloon ja tilanteen jatkuvaan tarkkailuun, se myös pysähdytti ja lamaannutti:

”Siinä oli se pelko ja kauhu, se lamasi minut niin, että minä ajattelin, että minä en pääse sieltä pois. Ja minä en jaksanut enää... sain ihan semmoisen täydellisen burn out’in ja masennuksen siitä. Ja sitten minä irtisanoin itseni töistäkin sen takia, kun minä en jaksanut olla siellä. Jotenkin tuntui siltä, että sillä oli ihan semmoinen totaalinen henkinen ylivalta.” (N 20, 29 v)

”Hän ei lyönyt mua avioliiton aikana koskaan. Mutta minä kyllä tunsin hirveätä uhkaa, kun hän sai jonkun raivo-kohtauksen. Kyllä minä olin silloin niin sanotusti kuin ’kusi sukassa’. Kyllähän mulla olisi ollut vielä paljon sanottavaa siihen, mitä hän teki ja miten hän toimi ja mitä hän sanoi, mutta minä en uskaltanut, kun minä pelkäsin häntä. Minä pelkäsin, että hän tulee mun päälleni, tai jotain kauheaa, että hän hajottaa kotona jotain tai muuta. Hän oli äärimmäisen pelottava... Mua on uhattu kaikin tavoin, mun henkeäni, se on uhannut tappaa mut moneen kertaan... Hän on luvannut tehdä kaikkensa tuhotakseen minut.” (N 8, 37 v)

”Ja mulle tuli semmoisia vaiheita, että minä ajattelin, että nyt kyllä tukehtuu, että minä en pysty vetämään henkeä. Mitä ihmettä tässä nyt tekee. Oli ihan niin, että ei tahtonut henki kulkea. Mulla oli semmoinen pala tuolla... Ei siinä miehen tarvinnut olla kotona... Ja jossain vaiheessa minä rupesin häntä sitten pelkäämäänkin, ja näitä hänen kiinni käymisiä ja kiukun puuskia.” (N 7, 49 v)

Tukehtumisen tunne, vaikeus hengittää, pelosta täriseminen ja kokemukset paikoilleen jähmettymisestä olivat naisen aistiman pelon ruumiintuntemuksia (ks. Husso 2003; Kvick 2001). Masen-

nus, ahdistus ja uupumus kertovat pelkoon kietoutuvasta psyykkisestä tuskasta. Nämä tuntemukset muodostavat kokemuksellisen kokonaisuuden. Susan Brison (1997, 16–17) on todennut, että mentaalinen tila, kuten pelko, on koettavissa myös fyysisenä tuskana, samoin kuin pelon aiheuttamat fyysiset jähmettymiset on tulkittavissa emotionaalisen tai tiedollisen pelosta halvaantumisen ruumiillistumiksi. Nämä tuntemukset voivat viestiä myös traumatisoitumisesta, mille väkivallan toistuvuus ja sen jatkuva pelko naisen altistavat.

Pelolla alistaminen on vahva vallankäytön muoto. Pelko sitoo naisen pelon aiheuttajaan, mieheen, ja estää häntä toimimasta itsenäisenä yksilönä. Väkivallan pelko voi syrjäyttää naisen omasta itsestäänkin (vrt. Bardy 2000, 153).

”Siinä tuli kaikenlaisia pelkoja ja väkivaltaa, uhkailuja ja kaikkea... ja minua koko ajan tarkkailtiin. Ihan koko ajan. Jos vaikka menin käymään naapurissa... Sinulta vietiin kaikki niin, että minä en tuntenut itseäni ihmiseksikään enää... Ketään ei saanut tuntea ja ketään ei saanut käydä meillä... Minä en ollut enää oma itseni. Minä oli vaan semmoinen hiirulainen, joka nurkkia pitkin käveli ja pelkäsi kaikkea. Enkä uskaltanut olla ihmisten kanssa tekemisissä. Siinä se oma minä hävisi ihan täysin. Ei siinä oikein tien-nyt, että kuka minä olen. Se on ollut minulle kaikkein hirvein kokemus, mitä minun elämässä on ollut.” (N 16, 40 v)

Inkeri Kvick (2001) kirjoittaa, miten pelko murtaa ihmisen suhdetta maailmaan ja itseensä. Pelkonsa ja ahdistuksensa takia ihminen ei voi olla sellainen kuin haluaisi, vaan hän on pakotettu olemaan jotain muuta, jopa itselleenkin vierasta. (Mt., 60, 63.) Esimerkkini nainen kadotti väkivallan pelon ja uhan vuoksi itsetuntonsa ja oman minuutensa. Lisäksi naiselle tärkeä koti muuttui pelottavaksi paikaksi, jonka seinien sisällä oli ahdistavaa. Koti myös sulki ja eristi naisen vankilan tavoin, koska hän ei saanut tai ei uskaltanut poistua sieltä oman tahtonsa mukaisesti. Näiltä kokemuksilta ei kukaan aineistoni naisista välttynyt, ei aina vielä silloinkaan, kun nainen oli lähtenyt yhteisestä kodista.

”Ja minä pelkäsin aivan kuollakseni. Ja minä en enää kestänyt sitä painetta, ja minä tiesin, että on olemassa turvakoti.” (N 8, 37 v)

”Vieläkin minä pelkään, että se saa jostakin tietää... ja koska se on tuossa oven takana.” (N 6, 49 v)

”Ja minä itsekin pelkäsin siinä ihan kauheasti kaikkia miehiä.” (N 13, 31 v)

Riitta Granfelt (1998) näkee kodin elämyksellisenä ja ruumiillisena kokemuksena tilasta, joka tuntuu omalta ja johon ihminen tuntee kuuluvansa. Koti on myös ymmärrettävissä sekä mahdollisuuksia luovana suhteena, jossa on hyvä olla, että sisäisenä kotina – eheyden ja autonomian kokemuksena, joka suojaa minuuden rajojen loukkauksilta. (Mt., 104–105.) Väkivalta ja sen pelko tekivät aineistoni naisista kodittomia, sillä ne muuttivat tutun tilan vieraaksi, toivat mukanaan turvattomuuden tunteen ja veivät mukanaan naisen autonomian ja vapauden kokemuksen (vrt. mt.).

Pelko jäi elämään naisten mielessä, vaikka pelon aiheuttaja ei olisi ollut edes läsnä tai parisuhde olisi jo päättynyt. Pelko saattoi laajeta ”kohteettomasti”, kuten esimerkissäni, koskemaan koko miessukupuolta. Väkivallan pelon pitkittyessä kiinteäksi osaksi omaa elämää siitä tulee jatkuvasti läsnäoleva hämärärajainen ahdistus, jolla ei ole selkeää kohdetta. Väkivallan pelon jatkumo laajenee näin pelon virraksi, jolloin väkivaltaa kokenut nainen alkaa pelätä myös sellaisissa tilanteissa, jolloin varsinaista pelon aihetta tai aiheuttajaa ei ole (Kvick 2001, 63, 84; ks. myös Nyqvist 2001).

Pelko saa naisen jäämään ja lähtemään

Väkivaltaisessa parisuhteessa sekä naisen suhteeseen jäämiseen että siitä lähtemiseen liittyy kysymys selviytymisestä. Edellisessä tilanteessa on kyse yrityksestä selvittää väkivallasta huolimatta ja jälkimmäisessä selviytymisestä väkivallasta irtautumisen jälkeen. Kummassakin tapauksessa päätöksenteon ohjaimissa on usein pelko. Pelon ohella on monia muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat naisen ratkaisuihin ja siihen, miten hän selviää väkivallasta. Inkeri Kvick (2001) toteaa analysoimiensa naisten pelkokertomusten perusteella, että pelko pyrkii suojelemaan elämää. Oma aineistoni sai minut kysymään, mitkä ovat pahaksi mielletävän pelon keinot

sen tavoittellessa jotakin hyvää, tässä tapauksessa naisten selviytymistä. Väkivallan pelko määrittelee usein naisten toimintaa. Se on ikään kuin naisena olemiseen kuuluvaa ”yleistä tietoutta” siitä, miten pahimmillaan voi käydä. (Nykyri 1998, 125.) Tällainen tietous näkyi aineistoni naisten toiminnassa muun muassa oman ja miehen käyttäytymisen ennakoitina ja tarkkailuna, jotka toimivat pelon aktivoimina keinoina tilanteen hallitsemiseksi. Varuillaan-olo saattoi lisäksi olla ainoa keino fyysisen väkivallan uhatessa:

”Hän kyllä pyyteli anteeksi kaikkea sitä, mitä meillä oli tapahtunut. Ja minulla oli koko ajan semmoinen tunne, että hän on kuitenkin sillä tavalla väkivaltainen. Minun oli pakko opetella lukemaan sitä silleen, että missä mennään ja olla varovainen sen kanssa.” (N 13, 31 v)

Väkivaltatilanteiden ennakoinnin ohella tai sijaan pelon ja vihan alla alistumisesta, periksi antamisesta ja väkivallasta vaikenemisestä tuli monelle aineistoni naisista keino selvitä päivästä toiseen. Eva Lundgren (1991) puhuu selviytymiskeinojen sijaan naisen sopeutumisstrategiasta tämän alistuessa ja luovuttaessa uhkausten ja pakottamisen seurauksena. Sopeutuminen luonnehtiikin tilannetta ehkä paremmin kuin selviytyminen, sillä selviytyminen merkitsee myös pelosta vapautumista. Naisen sinnittely väkivallan varjossa kulloinkin parhaaksi arvioimallaan tavalla ei merkitse pelon poistumista, se on edelleen hänen kumppaninaan. On kuitenkin huomioitava, että kysymyksessä on naisen tietyissä tilanteissa ja hetkessä ainoaksi mahdolliseksi arvioima keino selviytyä joutumasta väkivallan kohteeksi. Näin on siitakin huolimatta, että kysymyksessä on samalla ratkaisu, mikä mahdollistaa parisuhteen jatkumisen myötä myös väkivallan jatkumisen. Pelko omasta ja lasten turvallisuudesta sekä pelko perheen ja lasten menettämisestä olivat osa niistä syistä, jotka saivat aineistoni naiset jatkamaan väkivaltaista parisuhdettaan. Ola W. Barnett ja Alyce D. La Violette (1993, 47) katsovatkin, että väkivaltainen parisuhteen jatkuminen selittyy naisten pelolla, mikä estää heitä näkemästä ”metsää puilta”.

Minna Lahden (2001, 212–213) näkemys pelon ja väkivallan jatkumisen välisestä suhteesta painottuu hieman toisin. Lahden mielestä pelon hallinta on keino selvitä (cope) fyysisestä väkivallasta, tai ehkä oikeammin, tulla toimeen sen kanssa. Hallinta

merkitsee kykyä ennakoida väkivaltaa, sitä mikä väkivaltaisen käyttäytymisen milloinkin laukaisee. Lahti näkee joidenkin naisten olevan taitavia tässä arvioinnissa. Tällöin he voivat tuntea hallitsevansa tilannetta silloinkin, kun heihin kohdistuu fyysistä väkivaltaa. Naiset eivät myöskään enää ole samalla tavalla järkytetyneitä, kuin heidän joutuessaan ensimmäistä kertaa väkivallan kohteiksi. He ovat oppineet, miten selvitä tilanteesta. Minna Lahti pitää paradoksaalisena sitä, että väkivallan hallinta myös normalisoi sitä. Väkipalta ei ole enää ennustamatonta ja epätavallista, vaan pikemminkin arkipäivän rutiinia, osa naisten elämää, heidän ”jokapäiväistä kamppailuaan”. (Mt., 213–214; vrt. Lundgren 2001.)

Barnett ja La Violette (1993) näkivät, että pelko saa naisen jatkamaan väkivaltaista parisuhdetta. Lahti (2001) puolestaan katsoi naisten jatkavan suhdetta, koska he hallitsevat väkivallan pelon, eivätkä enää pelkää samalla tavoin kuin aikaisemmin (mt., 212–213). Oman aineistoni naiset myös ennakoivat ja tarkkailivat uhkaavia tilanteita, ja hekin oppivat näin tavallaan selviytymään pelkoa hallitsemalla. Pelko piti heitä kuitenkin lujasti otteessaan, sen tunne ei väistynyt tilanteiden ennakoinninkaan myötä. Pikemminkin pelosta irtautumisen prosessi osoittautui monien naisten kohdalla pitkäksi ja vaikeaksi. Ahdistuksen tunne saattoi elää vielä silloinkin, kun parisuhde oli päättynyt ja elämänkulku näytti saaneen uuden suunnan. Luonnollisesti naiset pelkäävät ja hallitsevat pelkojaan yksilöllisesti. Aineistoni naisia yhdistää asiakkuus turvakodissa, josta he hakivat suojaa pelkonsa aiheuttajalta ja apua pelkonsa kohtaamiseen. Heidän kohdallaan henkisen ja fyysisen väkivallan piirtämät pelon jäljet olivat pitkät ja syvät.

Pelko sai aineistoni naiset lähtemään kotoaan useaan kertaan: pakoon naapuriin, metsään, turvakotiin. Lopullinen lähtö kotoa ja parisuhteesta tapahtui vasta ylivoimaiseksi käyneen pelon edessä, kun muuta vaihtoehtoa ei enää ollut. Jatkuva pelko pakotti naiset lopulta tekemään ratkaisunsa:

”Mun oli silloin pakko lähteä turvakotiin, koska en enää kestänyt sitä, että minä pelkään joka yö ja mistä se taas tulee.” (N 8, 37 v)

”Ja kyllä ne lapsetkin tiedosti siinä, että meillä on tasan kaksi vaihtoehtoa, että meidät tapetaan jokainen – tai niin että me tapetaan tämän äijän puolesta itsemme, tai sitten se, että me nyt lähdetään pois. Ja sitten me tuumattiin, että meillä on oikeus elää... Niin, kyllä me lähdetään pois. Sitten me alettiin pakkaamaan.” (N 11, 40 v)

”Ja sitten se vaan rupesi pahenemaan... siinä oli se pelko, että jos se tilanne kärjistyy, niin mitenkähän sitten käy. Sitten oli niin, että minä tein sillä tavalla sen päätöksen, että nyt me lähdetään tänne turvakotiin... koska silloin kun meillä on ollut näitä kaaosmaisia tilanteita, niin minä olen ollut sen jälkeen niin poikki, että minusta ei ole ollut sen jälkeen enää lähtijää. Ja sittenhän siinä aina käy niin, että jos ei lähde, niin ei sitä sitten enää seuraavana päivänäkään tule lähteneeksi, kun se tilanne siitä helpottuu, niin ei sitä osaa sitten lähteä.” (N 4, 33 v)

Aineistoni naiset viestivät lopullisen kotoa lähdön pakottavuudesta ja vaikeudesta, vielä viimeisestä harkinnasta jäämisen ja lähtemisen välillä. Pelon vuoksi kodista oli kuitenkin tullut lopullisesti ulossulkeva tila (ks. Kvick 2001), josta oli paettava toisiin tiloihin. Aineistoni naisille ”toiset tilat” oli turvakoti, josta käsin vähitellen lähdettiin etsimään sitä uutta tilaa, joka jälleen voisi muuttua kodiksi.

6.1.2 Syyllisyyden monisärmäisyys

Pelon ohella syyllisyys väritti erittäin voimakkaasti aineistoni naisten tunnemaisemaa. Eva Lundgren (1991) kutsuu väkivallan normalisoinniksi prosessia, jossa väkivalta nivoutuu asteittain osaksi arkipäivää ja joka johtaa naisen siihen sopeutumiseen ja itsensä syyllistämiseen (mt., 2–3, 15–17). Naisten kokema syyllisyys parisuhteeseensa liittyvästä väkivallasta näyttäytyi eri tavoin heidän omassa tulkinnoissaan. Naisten kuvaukset heidän omasta syyllisyydestään perustuivat heidän minäkäsityksiinsä ja heidän toimintaansa.

”Ja minä syyllistin itseäni koko ajan. Minulla oli lähtökohdat, että pienestä pitäen olin aina oppinut siihen, että mitään hyvää ei mulle tule... ja kaikki mahdollinen paha kuitenkin.” (N 14, 43 v)

”Kyllähän sitä on koko ajan hirveän paljon syyllistänyt itseään ja on semmoinen huono omatunto ollut toisen puolesta... Minä tässä mietinkin sitä, että olenko minä tunnevammainen tämän lapsena kohtaamani väkivallan vuoksi, että minä en voi rakastaa... Velvollisuudesta tuli se, että minä koko ajan hoisin siinä kaikki. Ja se ukko osasi kyllä syyllistää minua joka hetki.” (N 11, 40 v)

”Siinä sitä vaan jotenkin yritti aluksi, että itsessähän tässä on ollut vikaa... Minä luulin, että minä olen tehnyt jotakin... Ja varmaan siihen rupesi sitten jo uskomaankin, kun siitä sai aina kuullakin, et miten huono sitä on ihmisenä ja muutenkin.” (N 4, 33 v)

Naiset hakivat väkivallan syitä omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja toiminnastaan. Sen myötä syyllisyyden jäljet johtivat joillakin naisilla lapsuuden kotiin. Heidän kohdallaan väkivallan normalisoitumisprosessi oli käynnistynyt jo lapsuuden kodin väkivaltaisten perhesuhteiden myötä. Omat syyllisyyden tunteukset yhdistyneinä kumppanin syytöksiin vahvistivat naisen uskoa heidän omaan syyllisyyteensä väkivallasta. Väkivallalla nähtiin jopa olevan oikeutuksensa ja sitä pidettiin ikään kuin ansaittuna (ks. Husso 2003, 113).

Sen ohella, että aineistoni naiset syyllistivät itsensä löytämällä vikoja ja puutteita omassa itsessään tai yksinkertaisesti vain uskomalla omaan syyllisyyteensä, he liittivät syyllisyytensä tiettyihin tekoihin tai tekemättä jättämisiin (vrt. Husso 2003, 271). He kantoivat syyllisyyttä perhe-elämän epäonnistumisesta, syyllisyyttä kyvyttömyydestä vaikuttaa miehen käyttäytymiseen, syyllisyyttä eroamisesta väkivaltaisesta parisuhteesta tai siitä, että eivät olleet eronneet aikaisemmin, he murehtivat huonoa vaimouttaan, äitiytään ja väkivallan mahdollisia vaikutuksia lapsiin.

”Ensimmäiset päiväthän siinä [turvakodissa] oli yhtä itkemistä ja syyllisyyden tunnetta ja velvollisuuden tunnetta... Ja justiin sitä, että kun me lähdettiin niin minä kävin pankkiautomaatilla ja nostin 400 markkaa ja tälle miehelle jätin 300 markkaa. Minä ajattelin, että kyllä se sillä selviää ainakin seuraavan viikon kun ruokaa on jääkaapissa... Minä jätin sen 300 markkaa ja ajattelin, että siinä on sille tupakkarahat. Minä tiesin, että kun se tulee sieltä putkasta, selvitäkseen se tarvii krapulakaljat, että se elää.” (N 11, 40 v)

Turvakotityössä tulee jatkuvasti esille se, miten nainen lakkaamatta hakee syytä itsestään miehen käyttämälle väkivallalle ja huoli kotiin jääneen miehen selviytymisestä täyttää hänen ajatuksensa. Nainen ei kykene pyytämään tilaa itselleen ja tarvitsee näin ollen apua voidakseen rauhoittua omaan selviytymisprosessiinsa. (Ks. Pohjoisvirta 2001, 147–148.) Anthony Giddens (1991) näkee syyllisyyden aiheuttavan pelkoa rajojen rikkomisesta siten, että yksilön ajattelu ja teot eivät vastaa niihin kohdistuneita normatiivisia odotuksia. Syyllisyyttä koetaan sekä tehdyistä että tekemättömistä asioista. Sitä tunnetaan teoista, jotka ovat rikkoneet sääntöjä ja tabuja tai tunteesta, että on tehty väärin toista ihmistä kohtaan (Mt., 64–65, 67.) Kyse on siis myös moraalista arvioinnista, jolloin syyllisyys perustuu käsitykseen moraalisen järjestyksen rikkomisesta (Hänninen 1999, 69). Aineistoni naisten syyllisyyden taustalta löytyvät kulttuurisesti määräytyneet odotukset ja normit, joita heidän edellytetään noudattavan puolisoina ja äiteinä, vastuunkantajina perheen ylläpitämisestä ja ihmissuhteista sekä lasten hyvinvoinnista. Syyllisyydessään nainen koki käyttäytyneensä näiden odotusten ja normien vastaisesti tai tehneensä moraalisesti väärin.

Syyllisyys ruokkii häpeää

Syyllisyyden rinnalla naisten tunnemaailmassa kulkee hyvin usein häpeä. Syyllisyyden liittyessä tunteeseen, että on tehnyt jotain väärin, häpeä liittyy ihmisen identiteettiin ja käsitykseen oman minän riittämättömyydestä tai epäkelpoisuudesta (Giddens 1991, 65–67). Kielteiset arviot ja tuntemukset omasta itsestä saavat naisen eristäytymään ja niistä muodostuu vähitellen este hänen toiminnalleen ja normaalin arjen kululle:

”Ja sitten minua rupesi se niin hävettämään, ja minua hävetti niin paljon, ja se tuntui niin pahalle, että minä en halua mennä mihinkään ihmisten ilmoille enää... Se häpeän tunne oli niin voimakas, että minusta tuntui, että minä en voi siitä [miehestä] erota.” (N 13, 31 v)

”Niin siitä rupesi masentumaan sillä tavalla, ettei huvittanut... lähteä mihinkään... ja sitten kun ne [jäljet] rupesi näkymään, niin sitten häpesi niitä asioita, niin kuin mennä

kauppaan... Ja häpesi ihmisiä. Musta tuntui, että ihmiset näki mun läpi kokonaan, että mulla on.” (N 6, 49 v)

”Mutta siinä oli oikeastaan jokin häpeä ja epäonnistuminen, kertoa toisille se, että ei tämä minun elämä ole ollut niin ruusunpunaista. Yleensä ihmisillä on niin, että taasko se tuossa sekoilee... Pikku hiljaa täällä [turvakodissa] alettiin kelata ja purkaa näitä minun juttuja... ja niin se tilanne alkoi rauhoittumaan ja järki palata. Minusta alkoi tuntu- maan, että minun pitäisi lähteä kotiin. Siinä tuli ihan käsittämättömiä ambivalenssin tunteita. Ne oli aivan hir- veitä kohtauksia, että minä niin kuin tappelin itseni kanssa, että mitä minä nyt oikein olen tekemässä. Mitä minä teen, miksi minä olen näin toivoton, ja olenko minä yli- reagoinut.” (N 12, 45 v)

Monien aineistoni naisten tunnekokemuksissa syyllisyys ja häpeä kulkivat rinnatusten. Naiset häpesivät sitä, että he elivät väki- valtaisessa suhteessa ja joutuivat väkivallan kohteeksi. Samalla velvollisuuden tunne ja vastuuntunto sitoivat naiset syyllisyyteen. He häpesivät ja tunsivat syyllisyyttä myös väkivaltaisesta suhteesta eroamisesta, koska joutuivat näin tunnustamaan avio- elämän epäonnistumisen. Yksityisen tragedian ohella eroaminen merkitsi samalla kokemusta julkisen lupauksen rikkomisesta ja epäonnistumista institutionaalisessa tehtävässä (Husso 2003, 147). Häpeä kontrolloi tehokkaasti naisten liikkeitä. Se sulki naisilta ovet ulkomaailmaan ja pelon ohella siitä muodostui monille este myös avun hakemiselle. Häpeän kynnyks voi olla niin korkea, että nainen ylittää sen vasta sitten, kun hän tajuaa, että muuta mahdollisuutta selviytyä tilanteesta ei enää ole.

”Sitten kun pääsee siihen semmoiseen vaiheeseen, häpeän yli, eli antaa itselleen mahdollisuuden, että nyt olen sellai- sessa kunnossa, että minun on pakko lähteä hakemaan apua. Eihän sitä aluksi edes myönnä sitä, että jotain apua edes tarviasi. Siinä tulee ensin niin suuri häpeäkin, että ei voi sanoa sitä, että meillä on ollut perheväkivaltaa.” (N 4, 33 v)

Suvi Ronkainen (1999) on analysoinut syyllisyyden ja häpeän tunteita parisuhdeväkivallan elementteinä. Yksilön omalla arviol- la on keskeinen merkitys puhuttaessa syyllisyydestä. Syyllisyyden tunnistaminen edellyttää, että on rikkonut jotain itselleen tärkeää.

Muutoin on kyse normeista ja säännöistä rakentuvan sosiaalisen järjestyksen rikkomisesta tai vallan tunnustamisesta. Syyllisyys johtaa joskus tarkastelemaan käsitystä itsestään ja sen myötä myös häpeän tunteeseen. Pohjimmiltaan syyllisyydessä on kuitenkin kyse väärästä teosta, eikä siitä, että minä olen väärä. Naisten syyllisyyden tunteet laajenevat ja liukenevat kuitenkin usein syyllisyydestä häpeäksi. (Mt., 139, 141–142.)

Myös oma aineistoni kertoo syyllisyyden ja häpeän toisiinsa kietoutumisesta. Naisen hävetessä perhe-elämänsä epäonnistumista tai hänen julkistaessa kokemuksensa siitä, että ”elämä ei ole ollut ruusunpunaista”, hän sekä häpeää sitä, mitä hän on, että kokee tiedostamattaan syyllistyneensä sosiaalisen järjestyksen rikkomiseen. Nainen kokee rikkoneensa niitä kulttuurisia normeja, joiden noudattaminen tekee naisesta odotusten mukaisen hyvän puolison ja äidin. Agnes Heller (1985) ilmaiseekin osuvasti, että häpeässä on kyse sisäistetystä ulkoisesta auktoriteetista. Se saa yksilöt mukautumaan kulttuuriseen ympäristöönsä ja integroitumaan yhteiskunnalliseen järjestykseen. (Mt., 5, 40.) Kulttuurinen mallimme naisen perheroolista saa naisen useimmiten viimeiseen saakka yrittämään, että odotettu järjestys säilyisi ja tuntemaan syyllisyyttä tämän järjestyksen rikkoutumisesta. Syyllisyyden realistinen kohtaaminen on edellytys sille, että nainen pääsee etenemään väkivallasta selviytymisen prosessissaan. Tässä kohtaamisessa nainen tarvitsee usein apua.

6.2 Parisuhteen sitovuus

Ola W. Barnett (2000) suhtautuu kriittisesti kysymykseen ”miksi nainen ei lähde” väkivaltaisesta parisuhteesta. Kysymykseen löytyy hänen mielestään monia vastauksia. Lisäksi parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset voivat tulkita kysymyksen oman yksilöllisen merkityksensä kautta ja se voi muotoutua kysymykseksi siitä, ”miten saan väkivallan loppumaan?” tai ”miten saan suhteestani onnellisen?”. (Mt., 343.) Kaiken kaikkiaan kysymys on *naisen selviytymisestä väkivaltaisessa parisuhteessa*. Tärkeä lähtökohta pohdittaessa naisten selviytymistä on sen tosiasian huomioiminen, että väkivalta on vain yksi osa väkivaltaista parisuhdetta. Monet naiset haluaisivatkin

väkivallan loppumista mutta suhteen jatkumista. Tässä tilanteessa heidän tulee samanaikaisesti sekä kyetä ylläpitämään kumppaniaan kohtaan tuntemaansa rakkautta että kestää väkivallan tuottama tuska. (Lempert 1996, 283–284; Anderson & Saunders 2003, 175.) Aineistoni naiset halusivat eroon väkivallasta, mutta moni heistä yritti aivan viimeiseen saakka pitää kiinni parisuhteestaan. Kiintymyksen, rakkauden ja väkivallan toisiinsa kietoutuminen näytti muodostavan suurimmalle osalle naisista sen kontekstin, jossa he toimivat erityisesti väkivallan käytön alkaessa:

”Kai se oli jonkinlaista rakkautta. Hän on mun lasteni isä. Ja minä koetin ymmärtää sen lapsuusaikaa... Minä sain jopa rakkauskirjeitäkin [turvakotiin], joita en ole ennen saanut. Kun minä olin turvakodissa ensimmäisen kerran, hän hommasi minulle kissankin, sellaisen penikan, kun hän tiesi, että minä tykkään kissoista... Ja tälläkin konstilla hän koitti. Ja minä ensimmäisen kerran menin turvakodista sinne takaisin, kun hän sai minut takaisin lupaamalla taas. Sitä autuutta ja onnea ei kestänyt kuin kaksi viikkoa.” (N 6, 49 v)

”Ja X:n vanhemmat ovat monta kertaa sanoneet, että X oli niin kiltti lapsena. Niin minä olen sitä ajatellut, että se on kasannut niin paljon sisäänsä, että se tulee nyt sieltä tämmöisenä kiukkuna ja pahana olona.” (N 2, 37 v)

”Minä en vaan ymmärrä, että miksi minä vaan olin siinä. Minä kuitenkin yritin monta kertaa siitä poisikin silloin. Mutta se aina tuli hakemaan minut takaisin tavallaan... Minä kuitenkin halusin sitä avioliittoa jatkaa. Minä kerrankin sanoinkin puolileikilläni sille, että minusta olisi tullut hyvä variksenpelätin, sillä olin niin pahan näköinen. Minä joskus mietinkin, että miksi minä en lyönyt takaisin... Niin, miksi sitä onkin niin sinisilmäinen, että aina uskoo kun toinen sanoo, ja se toistuu ja toistuu... Mulla ei ilmeisesti ollut rohkeutta jättää sitä. Hän uhkaili ja uhkaili... Ja sitten tuli se hyvä hetki. En minä pöljä vaan uskaltanut lähteä.” (N 14, 43 v)

”Ja sitten kuitenkin se, kun muisti niitä hyviä aikoja, että kuinka ihana ihminen hän oli silloin... Ja minä tavallaan ajattelin, että jos huomenna olisi päivä uusi.” (N 19, 36 v)

”Minä ehkä ajattelin sitä, että se johtuu hänen äitinsä juomisesta ja siitä hänen lapsuudestaan... hänen isänsä oli väkivaltainen... Jos minä olisin tiennyt, että hän hakkasi edellistäkin vaimoaan, niin kai minä olisin sittenkin luottanut siihen omaan rakkauteeni enemmän. Niin, se voittaa kaiken... ja me osaamme voittaa kaiken.” (N 9, 30 v)

Selviytyäkseen väkivallasta ja huolehtiakseen parisuhteen säilymisestä naiset pyrkivät tasapainoon ja tilanteen hallintaan elämällä muunneltua todellisuutta. He pyrkivät ymmärtämään ja *selittämään* miehen käyttäytymistä. Miestä ymmärtäessään ja hänen lupauksiinsa uskoessaan he yrittivät myös nähdä asioiden valoisat puolet ja uskoa myönteisiin tulevaisuuden näkymiin. Naista auttoi jaksamaan ja kestäämään usko onnen löytymiseen ja vanhemmuuden (isyyden) toteutumiseen kaikesta huolimatta. Jopa huumoria käytettiin välineenä pyrkimyksissä lieventää väkivallan merkitystä. Lähinnä fantasiaan perustuvaan *pakoon* tai *välttämiseen* (Folkman & Lazarus 1980; Folkman ym. 1986b) lukeutuivat usko oman rakkauden parantavaan voimaan tai toive siitä, että huomina olisi parempi päivä. Nämä ovat esimerkkejä siitä, miten haaveet ja unelmat paremmasta kantoivat naisia eteenpäin. Todellisuus pyrittiin myös *sivuuttamaan* palaamalla menneisyyden hyviin muistoihin ja taltioimalla nykyisyyden ajoittain toistuvat hyvät hetket. Tällainen naisen selviytymiskäyttäytyminen ikään kuin parisuhteen puolesta perustui nähdäkseen hänen ”sisäsyntyisiin”, subjektiivisiin tunteisiinsa ja kokemuksiinsa, mutta lisäksi se heijasti osaltaan hänen sisäistämäänsä kulttuurisia ja sukupuolirooleihin liittyviä asenteita ja odotuksia naisen sitoutumisesta parisuhteeseen ja perheeseen (ks. Barnett & LaViolette 1993; Barnett 2001).

Parisuhteessa tapahtuva väkivalta tunkeutuu alueelle, joka on varattu vastavuoroisuudelle, lämmölle, rakkaudelle ja seksuaalisuudelle (Husso 2003, 72). Väkivaltaisessa parisuhteessa väkivalta ja lämpö vuorottelevat, ja tämä yhdistelmä sitoo tehokkaasti naisen kumppaniinsa (Lundgren 1991, 10–11). Sidos on naiselle hämmentävä hänen hakiessaan ratkaisua ristiriitaan riippuvuuden ja siitä vapautumisen välillä. Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että siinä vaiheessa, kun nainen ei vielä tietoisesti ole hakeutumassa eroon väkivaltaisesta suhteesta, omaa selviytymistä keskeisimpänä asioina naisen ajatuksissa ja toiminnoissa ovat *pari-*

suhteen selviytyminen ja perhe-elämän jatkuminen. *Naisen oma selviytymisprosessi*, hänen mahdollisuutensa käsitellä kohtaamaansa väkivaltaa ja sen seurauksia, ei ole naiselle tuolloin vielä ajankohtaistunut. Naisen oma prosessi vaatii sen, että hän antaa itselleen tilaa. Omaan itseen keskittymisen vaikeus näkyy siinä, että nainen turvakodissa ollessaan usein kantaa huonoa omaatuntoa, syyllisyyttä ja huolta miehestään. Oman tilan haltuunotossa nainen tarvitsee tukea. Silloin kun nainen keskittyy omaan prosessiinsa, hakee omia rajojaan ja pohtii omaa toimintaansa, hän antaa samalla myös miehelle mahdollisuuden ottaa vastuu käyttämästään väkivallasta (Pohjoisvirta 2001, 148).

6.3 Naisten selviytymisstrategiat

Tarkastellessani naisten käyttämiä selviytymiskeinoja tukeudun lähinnä Susan Folkmanin ja hänen tutkijakollegojensa laatimaan selviytymiskeinojen luokitukseen, jossa he jaottelevat selviytymiskäyttäytymisen tunne- ja ongelmasuuntautuneeseen selviytymiseen. On havaittu, että ihmiset käyttävät tunnesuuntautuneita keinoja erityisesti tilanteissa, joissa ei ole tehtävissä mitään muutoksen aikaansaamiseksi. Ongelmasuuntautuneita selviytymiskeinoja käytetään silloin, kun on olemassa mahdollisuus ja resursseja tilanteen muuttamiseen. Nämä keinot eivät kuitenkaan sulje pois toisiaan, vaan ihmiset käyttävät tilanteen niin vaatiessa molempia selviytymisstrategioita samanaikaisesti. (Folkman ym. 1986a; ks. myös Folkman & Lazarus 1980; 1985; Lazarus & Folkman 1984.) Tarkastelen tässä luvussa tunnesuuntautuneita keinoja ja seuraavassa luvussa ovat esillä naisten käyttämät ongelmasuuntautuneet selviytymisen keinot.

Parisuhdevallan tutkijoiden näkemykset siitä, miten aktiivisia tai passiivisia naiset ovat selviytymispyrkimyksissään, eroavat toisistaan. Passiivisuus liitetään tällöin usein tunnesuuntautuneisiin keinoihin. Ola Barnett (2001) toteaa tarkastellessaan yksilöpsykologisin käsittein väkivallasta selviytymisen strategioita, että väkivaltaa kokeneet naiset ovat merkittävän alttiita turvautumaan aktiivisten selviytymisstrategioiden sijaan passiivisiin tunnesuuntautuneisiin keinoihin, kuten fantasiointiin, koska heidän ongelmanratkaisukykynsä on voinut alentua traumati-

soitumisen seurauksena. Näin ollen he eivät myöskään kykene irrottautumaan väkivaltaisesta parisuhteestaan. (Mt., 12; ks. myös Foa ym. 2000.) Edna B. Foa toimittamassa artikkelissa puolestaan viitataan useiden tutkijoiden tuloksiin, jotka osoittavat, että kaikki pahoinpitelyn kohteeksi joutuneet naiset eivät kärsi psyykkisistä ongelmista. He ovat aktiivisia avun hakijoita ja erittäin kykeneviä käyttämään erilaisia strategioita ja saatavilla olevia resursseja vähentääkseen ja välttääkseen väkivaltaa. (Foa ym. 2000.) Aineistoni naiset käyttivät sekä tunne- että ongelmasuuntautuneita keinoja selvitäkseen kohtaamastaan väkivallasta. Pohdin seuraavassa, millaisia naisten käyttämät tunnesuuntautuneet selviytymiskeinot olivat ja miten he niitä käyttivät. Niiden myötä tarkastelun kohteena ovat myös naisen aktiivisuus ja passiivisuus omassa selviytymisessään.

6.3.1 Tunnesuuntautuneisuus

Pyrkiessään huolehtimaan parisuhteensa säilymisestä ja selviytyäkseen siinä naiset käyttivät keinoinaan *selittämistä*, *välttämiskäyttäytymistä* ja *sivuuttamista*. Nämä lukeutuvat tunnesuuntautuneisiin selviytymiskeinoihin. Naiset turvautuivat myös *rationalisointiin*, mikä merkitsee tilanteeseen tottumista, väkivallan merkityksen *minimointiin* tai sen vaaran *kieltämiseen* sekä kuten aiemmin olemme saaneet todeta, *itsensä syyllistämiseen* osavastuuseen väkivallasta (Folkman ym.1986b; Kelly 1988b; Lempert 1996; Barnett 2001). Puolet aineistoni naisista oli tottunut väkivaltaan tai oppinut siihen jo omien lapsuudenkokemustensa myötä. Selitystä miehen väkivallalle saatettiin hakea miehen stressistä tai edellisen puolison uskottomuudesta tai miehen lapsuuden kokemuksista. Naiset minimoivat ja vähätelivät väkivaltaa siten, että he eivät osanneet nimetä tai kokea väkivaltaa väkivallaksi ja väkivallasta koettiin syyllisyyttä. Joidenkin naisten kohdalla väkivalta oli normalisoitunut osaksi arjen kulkua, jolloin fatalistinen usko kohtaloon kannatteli elämänkulkua.

”Ja sitten minä en enää nähnyt enkä tajunnut sitä tilannetta, koska minä olin niin tottunut siihen kaikkeen. Ja se alkoi

olla jo sitä, että se on ihan sama, että mitä kaikkea tässä elämässä tapahtuu.” (N 20, 29 v)

”Sitä oli niin kuin oppinut siihen, että sitä antoi sitten tehdä itselleen. Ja piti itseään syyllisenä siitä, ja mulle voi tehdä näin. Pidin itseäni niin huonona. Se oli tavallaan oikeutettua toisen tehdä mulle näin.” (N 14, 43 v)

Eva Lungrenin (1991) mukaan se, että nainen hyväksyy väkivallan ja puolustaa sitä, on seurausta väkivallan normalisoitumisprosessista ja siihen liittyvistä miehen uhkauksista, pakottamisista ja aivopesusta. Naisen selviytymisstrategiaksi muotoutuu passiivinen sopeutuminen väkivaltaan. (Mt., 2–3; 15–17.) Margareta Hydén (1995) kirjoittaessaan väkivallan neutralisoinnista ei yhdy Lundgrenin näkemykseen väkivallan hyväksymisestä. Vaikka neutralisoinnissa tapahtunut väkivalta ohitetaan ja jätetään käsittelemättä jopa niin, että miehet saavat kumppaninsa omaksumaan samanlaisen puhutavan väkivallasta puhuessaan, nainen ei kuitenkaan sisimmässään hyväksy väkivaltaa. (Mt., 184–185.)

Oman aineistoni pohjalta tarjoaisin tilaa sekä–että-tilannetulkinnolle. Lundgrenin näkemyksen mukaisesti monien naisten selviytymisstrategiaksi muotoutui miehen alistamisen seurauksena passiivinen sopeutuminen väkivaltaan ja sen mukaisesti väkivallan ”pakkohyväksyminen”. Edellä olevat naisten haastatteluotteet ovat tästä hyvänä esimerkkinä. Tilanne on vastaavanlainen silloin, kun nainen ei tunnista väkivaltaa väkivallaksi. Aineistossani oli naisia, jotka ajattelivat, että henkinen väkivalta ei ole väkivaltaa tai he arvioivat väkivallan olevan fyysistä vasta kun lyödään ”tosi kovaa”. Nämä naiset eivät sisimmässään hyväksyneet väkivaltaa, vaan joutuivat pakosta (suostumaan) sen kohteiksi. Syynä oli tietämättömyys väkivallasta ilmiönä ja sen seurauksista.

Rohkenen kuitenkin kysyä, voiko nainen myös *omasta* tahdostaan hyväksyä miehen väkivaltaisen käyttäytymisen esimerkiksi silloin, kun hän pitää imartelevana ja ihanana, ”että se vähän täräytti”. Puhuuko nainen tuolloin rehellisesti subjektiivisesta tunteestaan ja kokemuksestaan ja hyväksyy väkivallan, kunnes hän kokee tilanteen toisin väkivallan jatkuessa ja pahetessa ja oman tietoisuuden lisääntyessä? Tällöin naisen masokisti-

selta vaikuttava käytös olisi haluttaessa tulkittavissa naisen omasta näkökulmasta harkituksi ja kontekstissaan tarkoituksenmukaiseksi (Lehtinen 1998, 112). Toinen mahdollinen tulkinta on se, että nainen on niin täydellisesti sisäistänyt patriarkaalisen yhteiskunnan sukupuolistuneen valtarakenteen ja siihen liittyvän näkemyksen rakkauden, seksuaalisuuden ja väkivallan yhteenkuuluvuudesta, että ei itsekään kykene erottamaan näitä toisistaan. Näin ollen hän ei myöskään tiedä, mihin mies loppuu ja mistä hän itse alkaa (Hannonen 2001, 91).

Minua voidaan edellä kirjoittamani perusteella syyttää myyttisestä näkemyksestä masokistisesti väkivaltaan suostuvista ja sitä haluavista naisista (ks. Husso 2003, 113). Tämä ei kuitenkaan ole tarkoitukseni. Haluan vain tuoda esiin, että meidän on myös kyettävä tarkastelemaan naisen yksilöllistä kokemusta ja sen merkitystä sellaisenaan, siitä huolimatta, että se vaikuttaisi ulkopuolisen tarkastelijan mielestä jopa absurdilta. Naisen prosessi väkivallasta selviytymiseen voi olla hyvinkin pitkä ja monimutkainen, ja prosessin kulku vaatii sen seuraajalta tarkkaavaisuutta sekä sensitiivisyyttä tilanteiden, tosiasioiden ja niiden tulkintojen muutoksille.

Parisuhteessa pysyminen sen väkivaltaisuudesta huolimatta tarjoaa helposti kuvaa naisen passiivisesta alistumisesta ja tyytymisestä kohtaloonsa. Samalla passiivisuus leimautuu pelkästään kielteisesti. Tästä syystä onkin huomionarvoinen Marita Husson (2003) näkemys, jonka mukaan myös passiivisuudelta ja pysähtyneisyydeltä vaikuttavalla käyttäytymisellä on oma merkityksensä. Viipyminen, myötäileminen ja odottaminen ovat osa naisen väkivallasta irrottautumisen prosessia. (Mt., 211.)

”Niin, minä kyllä olen oppinut sen, että suu pitää sulkea jossakin tietyssä vaiheessa.” (N 2, 37 v)

”Niin sitä vaan alistui ja yritti aina vaan keplotella ja etsiä niitä konsteja, millä siitä selviäisi, että ei tarvis aina riitoihin joutua eikä sitten tulisi sitä väkivaltaa... Ja joskus sitä tuli hyvin varovaiseksi omissa sanoissaankin, niin että hyvin tarkkaan piti miettiä aina etukäteen, että miten minä jonkun asian tuon julki.” (N 11, 40 v)

”Se oli jatkuvaa uhkaa ja uhan alla olemista. Siinä piti aina olla varpaillaan, että ei tekisi mitään väärää niin, että se ei

vaan suutu. Siinä koko ajan joutui sitten ajattelemaan, että mitä tekee ja miten tekee... Meidän lapset ei koskaan nähneet perheriitoja, kun minä olin aina hiljaa. Tosiaankin, minä opin siinä luovimaan... minä en juurikaan koskaan sanonut mihinkään... Minä alistuin siihen tilanteeseen. Ja minä ajattelin, että sillä sitten selviää. Kyllä siinä kuitenkin on silleen paljon helpommalla päässyt.” (N 3, 43 v)

”Minä aina yritin välttää niitä tilanteita mahdollisimman pitkään, silleen, että minä tein hänen mielikseen siinä tilanteessa ettei tulisi pahempaa.” (N 17, 38 v)

Naiset kontrolloivat itseään ja käyttäytymistään. *Itsekontrolli* selviytymiskeinona merkitsee omien toimintojen tai tunteiden kontrolloimista (Folkman ym. 1986b). Naiset vaikenivat, harkitsivat omaa käyttäytymistään, myötäilivät ja mukautuivat miehen tahtoon. Nämä itsekontrollin keinot on tulkittavissa myös passiiviseksi käyttäytymiseksi tai toimimattomuudeksi. Lora Lempert (1996) tulkitsee toisin ja hän nimeää passiivisuuden aktiiviseksi selviytymisstrategiaksi. Naiset tekevät strategisia päätöksiä valitsemalla passiivisen vastustuksen toimintamallikseen. Käyttämällä erilaisia sopeutumiskeinoja he selviävät uhkaavista tilanteista. Yhdyn tähän Lempertin näkemykseen. Valitseminen on aktiivista toimintaa, jolloin puhuttaessa naisen alistumisesta miehen (väki)vallan edessä, on syytä tehdä ero ”*passiivisen aktiivisuuden*” ja ”*passiivisen alistumisen*” välillä.

Myös passiivisella alistumisella on oikeutuksensa ja paikansa naisen selviytymisprosessissa. Irmeli Järventien (1994) perustelu pysähtymiselle on järkevä. Silloin kun eteenpäin meneminen on mahdotonta, on mielekästä olla pyrkimättä eteenpäin. Vaikka odottaminen ja pysähtyminen ilmentävät muutoksen puutetta, vaihtoehtoista odottaminen voi olla vähemmän pelottava ja vähemmän ei-toivottu. Sen valitsemisella on mahdollista estää pelottavamman vaihtoehdon toteutuminen. (Mt., 172.) Naisen pysähtyminen ja paikalleen jääminen voivat estää väkivaltatilanteen käynnistymisen ja suojata myös henkisesti. (Mt., 172.) Passiivisuus voi toimia psyyken suojaimekseen, elämänvoiman ilmentymänä tilanteissa, jotka ovat liian tuskallisia tai raskaita kohdattaviksi. Passiivisuus voi tarjota suojaa silloin, kun muita suojaavia tekijöitä ei ole käytettävissä. (Husso 2003, 211.) Tunteilla, niiden muuttumisella tai puuttumisella voi olla

myös oma suojaava vaikutuksensa. Hellyyden ja rakkauden tunteet muuttuivat vähitellen väkivallan myötä aineistoni naisilla:

”Niin, mun tunteet – ehkä minä sitten pikku hiljaa rupesin siinä heräämään. Mun tunteet kuoli häntä kohtaan kaikkiaan, ne kuivui täysin.” (N 8, 37 v)

”Ja silloin minä rupesin häntä vieroittamaan itsestäni... Ja sitten siihen tuli semmoinen inho.” (N 14, 43 v)

”Mulla meni useampi vuosi, että minä en tuntenut mitään... Minä en tuntenut iloa, en surua, en pelkoa, en mitään... Kyllä se on jokin suojakeino... jonkinlainen puudutuspiikki varmasti on, että kuitenkin pystyy toimimaan, vaikka ei pysty tuntemaan. Asiat pystyin hoitamaan ja järjestelemään ja... Ja logiikka säilyi silleen, mutta tunteita ei siinä ollut... En tosiaankaan edes pelännyt.” (N 12, 45 v)

Yksilöt käyttävät tunnesuuntautuneena selviytymiskeinona *etäännyttämistä* erityisesti tilanteissa, joissa myönteisiä muutoksen mahdollisuuksia ei juuri ole. Tällainen toiminta voi olla edellytys sille, että ihminen kestää tilanteen. (Folkman & Lazarus 1980; McHaffie 1992.) Aineistoni naiset kertoivat tunteidensa vaihtumisesta kielteisiksi tai niiden häviämisestä jopa täydelliseen turtumukseen asti. Turtumuksen ja tunteettomuuden kokemukset voidaan ymmärtää merkkeinä väkivallan aiheuttamasta traumatisoitumisesta, mutta kyse voi olla myös selviytymisstrategiasta sietämättömäksi käyneessä tilanteessa, kuten Riitta Granfelt (1998, 106) on todennut. Silloin kun ongelmana on parisuhdeväkivalta, itsensä etäännyttäminen tunnetasolla väkivallan tekijästä on myös osa sitä prosessia, jota väkivallan kehästä ulospääsy edellyttää (ks. Koskelainen 2001, 55).

Lora Lempert (1996) korostaa naisten jatkavan alistuvalta näyttävästä käyttäytymisestään huolimatta eri vaihtoehtojen etsimistä. Heidän toiveikkuutensa myönteisistä muutoksista ja väkivallan loppumisesta säilyy niin kauan kuin heillä on uusia strategioita ja suunnitelmia ongelmien ratkaisemiseksi. Uusien strategioiden kehittämisessä naiset ovat myös hyvin tuotteliaita. (Mt., 281–282; ks. myös Anderson & Saunders 2003; Campbell ym. 1998.) Myös omassa aineistossani näkyi naisten selviytymiskeinojen moninaisuus. Naiset olivat hakeneet selviytymisen välineiksi erilaisia tunnesuuntautuneita passiivisen aktiivisuuden

keinoja. Myös passiivista sopeutumista käytettiin silloin, kun se nähtiin kontekstissaan rationaaliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi selviytymiskeinoksi.

Seuraavassa olen tiivistänyt naisten käyttämät tunnesuuntautuneet keinot esimerkkeineen kuvion muotoon.

Passiivinen aktiivisuus	Passiivinen sopeutuminen
Itsekontrolli: omien sanojen ja tekemisien varominen, miehen mieliksi tekeminen	Rationalisointi (fatalismi): ei enää välitä, väkivaltaan tottuminen ja oppiminen, sen oikeutettuna pitäminen
Etäännyttäminen: tunteiden häviäminen tai muuttumien kielteiseksi	
Sivuuttaminen: tukeutuminen hyviin hetkiin, huumori	Pako tai välttäminen (fantasiointi): luottamus rakkauden voimaan, toivo paremmasta huomisesta
Selittäminen: miehen huono lapsuus väkivallan syynä	
Minimointi: henkinen väkivalta ei ole väkivaltaa	
Syylittäminen: vian hakeminen itsestä, huono omatunto	
Positiivinen uudelleenarviointi: usko selviytymisen tukena	

(Muokattu aineistoanalyysin yhteydessä Folkman & Lazarus 1980; Folkman ym. 1986b; Lempert 1996 mukaan.)

Kuvio 1. Naisten käyttämät tunnesuuntautuneet selviytymiskeinot

6.3.2 Ongelmasuuntautuneisuus

Aineistoni naiset käyttivät myös selkeästi *ongelmasuuntautuneita selviytymiskeinoja* (Folkman & Lazarus 1984; Folkman ym. 1986b). He salasivat ja peittelivät väkivaltaongelmaa, pakenivat

kotoaan, hakivat apua ja tietoa ja harrastivat erilaisia asioita selviytyäkseen paremmin. Olen ryhmitellyt naisten ongelmanratkaisuun ja tilanteen muutospyrkimykseen lukeutuvat keinot seuraaviksi teemakokonaisuuksiksi: *pakeneminen, avun hakeminen ja rajojen asettaminen.*

Paon teitä

Naiset käyttivät *pakenemista* selviytymiskeinona kahdella tavalla. He joko yrittivät salata tilanteensa, tehdä sen näkymättömäksi tai pakenivat sitä konkreettisesti. Väkivallan salaamisen tulkitseen pakokeinoksi, johon naiset turvautuivat joko häpeästä tai peläten miehen väkivaltaisia reaktioita, mikäli he puhuisivat perheen tilanteesta kodin ulkopuolella:

”Hän heittää tölväsi minut silleen patteriin, että mulle tuli haava päähän. Mun täytyi tuolla terveystieteiden keskuksessa ompeluttamassa. Ja siellä kun kysyttiin, mistä tämä on tullut, niin minä sanoin, että minä kaaduin. En minä silloin sanonut, että mistä se johtui. Olisinhan minä uskaltanut sanoa siellä, mistä se tuli ja se oltaisiin kirjattu ylös. Mutta... kun mies sano, että sitä et sano, mistä se on tullut, että naurettavaksi sinä ittesi siellä teet. Ne on semmoisia asioita, joita ei kukaan usko, että sinuun on mies käsiksi käynyt. Enkä minä tietystikään sanonut.” (N 7, 49 v)

”Kyllä minä siinä ajattelin... jos minulta henki lähtee, niin se ei ole tämä sika, joka minuun viimeisenä koskee. Jos tässä ei nyt ole mitään muuta enää, niin sitten tämän oman käden kautta... Minä pelastin oman henkeni sillä, että minä viilsin kädet auki. Niin se sitten säikähti sitä veren määrää lattialla... Ja silloin lastensuojeluviranomaiset ovat joutuneet seuraamaan sitä lasten oikeutta ja asemaa. Niin ne vei sitä eteen päin. Niin, ei sieltäkään apua tullut. Minä kyllä sanoin, että tuo ukko on mustasukkainen ja raadollinen ja muuta. Mutta enhän minä sanonut sitä, että mitä se on todellisuudessa. Niin, enhän minä voinut.” (N 11, 40 v)

Väkivallan salaaminen selviytymiskeinona toimii sekä naisen hyväksi että häntä vastaan. Sen avulla voi torjua tai lykätä väkivaltatilanteita. Väkivallan uhka ja pelko eivät kuitenkaan poistu, jolloin jatkuva henkinen piina täyttää lyömisen ja sen

aiheuttaman tuskan vapaaksi jättämän tilan. Naisen selviytymisen kannalta ongelman salaaminen on haitallista, koska se estää naista hakeutumasta avun piiriin ja avun kohdentumista väkivalta-ongelmaan.

Salaaminen päättyi konkreettiseen tilasta toiseen pakenemiseen viimeistään silloin, kun naisten oli hengissä selvitäkseen paettava miestänsä omassa kodissaan, tai sitten heidän oli paettava kotoaan hengenvaaralliseksi muotoutuneen väkivaltatilanteen takia metsään, sukulaisiin ja ystävien luokse, naapuriin tai turvakotiin. Viimeiseen saakka salaamisen pakollisesta päättymisestä kertoo eräs aineistoni naisista:

”Mutta kun ei enää uskaltanut siellä sisällä olla. Sitä siitä sitten lähti, kun ei tiennyt, että mitä siinä oikein tapahtuu... Silloin kun hän minua sen kirveen kanssa ajoi takaa, silloin minun oli pakko vaan jatkaa ja juosta metsään karkuun... ja mennä niin pitkälle kuin metsää vain riitti... Kyllä se [mies] sitten jäi siitä matkasta kuitenkin, kun se ei jaksanut juosta niin paljon... Minä olin siellä metsässä näitä öitä... Kun se tilanne meni niin pahaksi niin silloin minun oli pakko mennä sanomaan sosiaalityöntekijälle, että minä en enää uskalla olla kotona... kun meillä on niin hirveätä ollut se elämä siinä... Niin sitten se sanoi minulle, että pistä kassit valmiiksi, kun tilanne tulee, niin lähdet lasten kanssa turvakotiin. Ja sitten se tilanne taas tuli.” (N 3, 43 v)

Alkoholin ja masennus- tai rauhoittavien lääkkeiden käyttö oli joidenkin naisten lähinnä tilapäiseksi mieltämä kemiallinen keino paeta todellisuutta tai vaimentaa sen kovuutta.

”Minulla oli alkuaikoina semmoista, että minä join aina välillä, että olo helpottuisi... En minä niin pahasti juonut, että siitä olisi työt kärsineet. Ja mitä enemmän minä ajattelin asioita, sitä enemmän ajattelin, että se ei nyt ainakaan ole mikään vaihtoehto.” (N 17, 38 v)

”Silloin kun sain sen pahan masennuksen, kävin siitä puhumassa psykiatrille, ja se laittoi minulle mielialalääkkeet... Ja kuukauden minä söin niitä ja sitten minä ajattelin, että nyt riittää, eikä tässä ole mitään järkeä, että tukahduttaa vaan.” (N 20, 29 v)

Fyodor Vasilyuk (1991) on erotellut kriisistä selviytymisen tavoissa eri tasoja, joista pinnallisimmalla, hedonistisella tasolla ihminen vain etsii illusorista tietä ulos kriisistä. Tällaista tietä tarjoavat esimerkiksi päihheet. Parisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille vastaavan tasoista pakomahdollisuutta tarjoavat myös lääkkeet. Ne helpottavat naisen tilaa, mutta eivät pysty sitä parantamaan. Näin ollen lääkkeiden käyttöön turvautumisen tulisi havahduttaa auttajatahoa, kuten terveydenhuoltoa ja psykiatrisia palveluja, pohtimaan naisen auttamista kokonaisvaltaisemmin. Perusterveydenhuolto ja psykiatriset palvelut ovat niitä haasteellisia tahoja, joissa parisuhdeväkivallan aiheuttama avun tarve useimmiten ensimmäiseksi kohdataan. Naisen selviytymisen ja sen tukemisen kannalta nämä palvelut eivät useinkaan ole riittäviä, vaikka välttämättömiä olisivatkin.

Tieto herättää tietoisuuden

Tiedon hankkimisella parisuhdeväkivallasta ilmiönä, väkivallan seurauksista ja selviytymiskeinoista oli suuri merkitys naisten tietoisuuden heräämisen ja muutosprosessin käynnistymisen kannalta. Naiset hakivat tietoa ja apua eri auttajatahoilta (ks. luku 7). Tiedonlähteinä olivat myös television keskusteluohjelmat, lehdet ja kirjat sekä Internet. Väkivaltateemaan liittyvää kirjallisuutta luettiin jopa salaa mieheltä. Naiset halusivat saada selvyyttä siihen, mistä on kysymys ja mitä heidän pitäisi tehdä:

”Ja sitten luin täällä [turvakodissa] sen yhden kirjan, jossa on viisikymmentä tapausta naisista. Niin, ne jotenkin siinä silleen, että hetkinen, tosiaan, en minä olekaan ainoa, enkä se hullu akka, jolle voi tehdä. Ja se, että on muitakin ratkaisuja kuin alistuminen.” (N 9, 30 v)

”Siinä vaiheessa minulla ei ollut ketään, kenelle olisin voinut puhua. Mutta minä luin kauheasti sentyyppisiä kirjoja... Ne oli tämmöisiä elämänhallintaan liittyviä kirjoja... Ja niistä minä sain sitten jotakin ohjenuoraa, että mihin suuntaan pitäisi mennä. Ja sitten minä rupesin saamaan ihan uusia ystäviä. Ja rupesin myöskin luottamaan niihin ihmisiin ja puhumaan niistä kaikista asioista mitä minulla oli. Minä en enää pitänyt niitä sillä tavalla sisälläni.” (N 17, 38 v)

”Minä sain siellä [turvakodissa] luettavaksi silloin tällaisen kirjan kuin Päänavaus selviytymiseen. Ja siinähan ne on silleen jaoteltu, että siinä on myös se henkinen väkivalta ja monet muut. Niin sillanhan sen sitten tajusi... että on väkivaltana pitänyt vasta sitä, kun se on ollut melkein jo sieltä raaimmasta päästä.” (N 4, 33 v)

Tiedon saaminen on tärkeä keino oikoa väkivaltaa kokeneen naisen virheellistä käsitystä itsestään jonkinlaisena poikkeuksena muiden joukossa. Sen myötä myös oikaistaan vääriä ja puutteellisia käsityksiä väkivallan olemuksesta, mikä voi naisen selviytymisen kannalta olla ensiarvoisen tärkeää. Lisätessään naisen ymmärrystä väkivaltailmiöstä ja sen seurauksista väkivaltatietous lisäksi rohkaisee naista puhumaan kokemuksistaan, mikä on yksi tie purkaa parisuhdeväkivallan salaisuutta. Jouduin tutkimusaineistooni perehtymisen myötä toteamaan sen, miten puutteellista tietoa väkivallasta tai sen omaksuminen yhä edelleen on niin väkivallan uhrien kuin heidän auttajiensakin kohdalla. Informaation lisääminen ja jakaminen on jatkuva haaste väkivaltatyön saralla. Tieto on vaikuttamiskeino myös asenteellisella tasolla, mihin myös auttamistyö perustaltaan nojaa.

Rajankäyntiä

Aineistoni naiset selviytyivät väkivaltaisessa suhteessaan myös *asettamalla rajoja* suhteelleen. Tämä merkitsi sekä omien totunnaisten rajojen murtamista että rajojen asettamista kumppanin käyttäytymiselle. Deborah Anderson ja Daniel Saunders (2003) toteavat eri tutkimuksiin perustuvassa kokooma-artikkelissaan, että useimmiten vähitellen prosessoiden naiset ryhtyvät kyseenalaistamaan tilannettaan ja suhdettaan. Ajattelutavan muutosta motivoivina tekijöinä tutkijat näkevät väkivallan pahenemisen, toivon menettämisen suhteen paranemisesta, havahtumisen väkivallan vaikutuksesta lapsiin sekä ystävien tai ammattiauttajien tarjoaman tuen. (Mt., 175–176.) Kaikki nämä tekijät toistuivat aineistoni naisten kertomuksissa. Se, missä määrin ja minkä ajan kuluessa ne voimistuivat muutoksen mahdollistaviksi ja sitä motivoiviksi tekijöiksi, vaihteli eri naisilla. Tämä puolestaan kertoo siitä, miten pitkä matka naisella saattaa olla kuljettavanaan väki-

valtaisessa suhteessa elämisestä muutostarpeen havaitsemisen kautta väkivallasta irtautumiseen.

Naisten alkaessa lopulta miesten sijaan kiinnittää huomiota itseensä ja omiin tarpeisiinsa (ks. Anderson & Saunders 2003, 176) he alkavat murtaa ja koetella rajojaan eri tavoin. Totunnaisten ajattelu- ja toimintatapojen muuttaminen ovat tästä esimerkkejä:

”Minä olen sanonut, että nyt minä en enää sinua pelkää... Ja katsotaan, että kumpi meistä sen viimeisen korren vetää... Ja sen jälkeen loppui nämä uhkailut sitten. Siinä kävi todennäköisesti niin, että hän huomasi, että hän ei enää pysty pelottelemaan minua.” (N 19, 36 v)

”Ja kun minä tulen sisälle... ja rupean laittamaan aamupalaa, niin se tulee yks kaks sieltä taas, kuin myrskyn merkki ja menee kodinhoituhuoneeseen ja vetää kaikki sieltä... Niin siinä rutina kävi, kun ne kaikki lähti niistä lenkeistä maahan. Ja se oli isänpäivä. Ja minä vasta joulun aaton aattona korjasin ne vaatteet. Minä aloin silloin tekemään sitä, että jos hän teki jotain tällaista, niin minä en enää korjannut. Siis minulle alkoi niin kuin tulla selvä.” (N 1, 43 v)

”Se oli suurin piirtein vuorokausi sen jälkeen, kun minä ilmoitin, että olin tämmöisen ajan meille varannut [perheasiainhoitajien kanssa], niin sitten alkoi häiriköinti ja henkinen jahtaaminen. Ja sitten minulle soitetaan puhelu, että jos minut laitetaan kovin linkkuun, niin minä teen itsarin. Ja minä tiedän nämä konstit. Minä en mennyt siihen halpaan. Minä en oikeestaan noteerannut sitä mitenkään. Minä vaan ajattelin, että omapahan on valintasi. Et tuolla sinä et minua kyllä kiristä.” (N 18, 36 v)

Nainen alkaa oman tiedostamisprosessinsa myötä tunnistaa oman tarpeensa muuttua tajuten samalla, että hän voi muuttaa vain itseään. (Koskelainen 2001, 55). Aineistoni naiset alkoivat kyseenalaistaa uhrautuvuuttaan ja vastuun yksin kantamisen vaatimusta. Tällainen ”rajojen aukeneminen” on lähtökohta muutokselle, joka mahdollistaa irrottautumisen väkivaltaisesta suhteesta.

Naiset myös rikkoivat väkivallan jähmettämiä rajoja lähtemällä pois kotoa harrastusten ja ystävien pariin. He opiskelivat, lukivat, kirjoittivat runoja, harrastivat kuorolaulua, yhdistys-

toimintaa, valokuvausta tai puutarhanhoitoa ja käyttivät näin selviytymiskeinona omaa luovuuttaan ja osaamistaan välittämättä miehen usein kielteisestä tai vähättelevästä suhtautumisesta:

”Ja sitten... rupesin harrastamaan ja olemaan pois kotoa. Kun lapset oli jo isoja ja ne pärjäsi... Hän rupesi kenkuilemaan, että hän saa harrastaa ja minä en. Ja minä ajattelin vaan, että täytyy olla sisukas. Mun ystävätkin neuvoi, että tule vaan pois sieltä, että kun sinä et mitään pahaa siinä tee, jos kuorossa käyt laulamassa.” (N 6, 49 v)

”Mutta sitten minä jossain vaiheessa tajusin, että herran jestas, minunhan on äkkiä saatava itselleni jotakin tai minä en kestä tätä. Minä aloin ihan tietoisesti hakemaan niitä vanhoja kavereita ja harrastamaan kaikkea mahdollista. Ja hän lähti mukaankin niihin harrastuksiin, kun ei halunnut minua yksinkään päästää niihin. Niin eihän se nyt ollut pahaksi ainakaan. Mutta sen piti päästä mukaan aina... Ja sitten, kun minulla oli näitä ihan henkilökohtaisia ystäviä, niin silloin minä en ottanut sitä mukaan. Minä halusin olla yksinäni niiden kanssa... Se... näytti silleen, että se ei passannut sille oikein. Mutta kyllä minä sen tein, täytyihän minun ulos päästä.” (N 12, 45 v)

”Minulla oli henkireikä puutarhanhoito. Ja minä nautin siitä hirveästi. Minä saatoin olla yöllä yhden aikaan kitkemässä joitakin penkkejä... Mutta ne oli ainakin semmoiset, jotka pysyi hetken minun olemassa olevassa järjestyksessä. Ja minä sain luoda sen puutarhan, istutuksia... minä nautin väreistä... Ja... minä opiskelin. Minä olin kansalaisopistossa. Ja se avasi mulle hyvin paljon, koska minulla oli siellä psykologiaa ja erityispedagogiikkaa. Siinä käytiin hirveästi läpi lapsuudesta asti ihmisen kehitysvaiheita. Ja siinä minä pääsin tavallaan myös kelaamaan omaa elämäni. Niin minä jouduin käymään läpi kaikki nämä, sen todellisuuden... Eli minä rupesin tajuamaan, että se ei ole missään tapauksessa normaalia se minun elämäni, missä minä olen ollut.” (N 1, 43 v)

Naiset alkoivat vaatia takaisin itselleen sitä tilaa, minkä miehen väkivalta oli kutistanut olemattomiin. Henkireiäksi muodostui kotoa lähtemisen mahdollistama oma aika ja tila, jotka miehen sijaan täyttivät edes lyhyeksi aikaa harrastukset ja omat ystävät. Niiden myötä naisen maailma pysyi hetken vain häntä itseään varten ”olemassa olevassa järjestyksessä”, kuten eräs haastatel-

tava osuvasti kuvasi puutarhan hoidosta kertoessaan. Harrastukset ja opiskelu tarjosivat toisten ihmisten arvostuksen ja kannustuksen myötä myös soveliaan keinon löytää oma arvo ja itsetunto, jotka henkinen väkivalta, alistaminen ja mitätöinti olivat nujertaneet. Kotoa lähteminen myös havahdutti naisen tarkastelemaan omaa tilannettaan ja elämäänsä rehellisesti. Tosiasioiden näkeminen ja tunnustaminen luovat perustaa muutokselle. Lopullinen valmius tilanteen muuttumiselle voi viedä pitkän ajan ja vaatia monia kotoa lähtemisiä, kuten avun hakemista eri tahoilta tai käyntejä turvakodissa.

Oman käyttäytymisensä muuttamisen lisäksi aineistoni naiset pyrkivät vaikuttamaan miehen käyttäytymiseen asettamalla sille eri tavoin selkeitä rajoja. Naiset tekivät pahoinpitelyistä rikosilmoituksia – joskin jättivät niitä myös tekemättä miehen suostuttelun tai pelon takia. He laittoivat avioeroja vireille ja muuttivat (välillä) pois kotoa tai lähtivät turvakotiin ja pyrkivät pitämään etäisyyttä mieheen torjumalla puhelinkontakteja:

”Ja sitten minä rupesin tarkemmin niitä rajoja luomaan ja tekemään sitä irtiottoa, kun ensimmäisen kerran nämä ajatukset kypsyivät minun päässäni pikku hiljaa... Ja sittenhän minä sanoin, että hän saa soittaa vain keskiviikkoisin ja viikonloppuisin... ja hän ei saa tulla juopuneena meille... Ja se jonkin aikaa siinä toimi.” (N 18, 36 v)

”Monesti minä olin silleen, että saattoi kymmenen kertaa illassa puhelin soida. Minä sanoin vaan, että 45 penniä meni ja panin luurin kiinni. Tai panin luurin pöydälle ja annoin sen paasata siihen, enkä kuunnellut. Minä kyllä nauhoitinkin niitä puheluita... Tämä toinen pahoinpitely tapahtui sillä tavalla, että minä olin jo tästä kotirauhan häirinnästä ja ekasta pahoinpitelystä tehnyt rikosilmoituksen. Tämä tuli siihen lisäksi vielä. Ja hänethän tuomittiin siitä korvauksiin ja sakkoihin... Sen jälkeen olen saanut olla rauhassa. Ei tule puheluita eikä mitään.” (N 15, 45 v)

Puhelinnumeroiden vaihtaminen, salaiset numerot ja puhelimen sulkeminen eivät välttämättä olleet tehokkaita tai pitkäaikaisia keinoja välttää miehen kohtaamista. Sinällään ne olivat selkeitä osoituksia naisen tahdosta irtautua miehestä, samoin kuin puheluiden nauhoittaminen mahdollisesti tarvittavia oikeustoimia varten. Rikosilmoituksen teosta voi muodostua naiselle selviyty-

misen väline kahdella tapaa. Osa naisista saa takaisin menettämänsä itsetuntoa, mikäli he saavat miehisten instituutioiden, kuten poliisin ja oikeuslaitoksen, tuomitsevan kannan miehen väkivaltaiseen käyttäytymiseen (Nirhamo 2001, 135.) Toisaalta rikosilmoituksen teko ja sen mahdolliset oikeudelliset seuraukset voivat toimia pelotteena miehelle, joka pelkää sosiaalisen kontrollin tuomaa häpeää. Mahdollisista oikeudellisista seurauksista voi muodostua uhkaa myös miehen sosiaaliselle asemalle. (Vrt. Nyqvist 2001, 200–202, 229.)

Vihan voimalla

Jotkut aineistoni naisista kertoivat aggressioistaan ja omasta väkivallan käytöstään vastatessaan heihin kohdistuvaan väkivaltaan. Anna Campbellin (1993) mukaan vihan osoittaminen merkitsee eri sukupuolille eri asioita. Miesten vihanpurkaukset ovat selkeästi päämäärähakuisia, kontrolliin ja hallintaan pyrkiviä. Sen sijaan naiset kokevat raivostuessaan, että vihan tunteet purkautuvat pakottavalla voimalla ulkoisten paineiden kasvaessa liian suuriksi ja sietorajan ylittyessä. Näin ollen miehet raivotessaan lyövät herkemmin kuin naiset, naiset sen sijaan räjähtävät ilman että heidän tekonsa (esimerkiksi tavaroiden viskely) olisi niin kontrolloitua ja kohdennettua kuin miesten. (Mt., 7, 74.) Aineistoni naisten käyttämä väkivalta oli esineiden heittäminen, rikkomista ja lyömistä jollakin esineellä. Väkivallan käyttö liittyi itsepuolustukseen tai väkivaltaepisodin synnyttämään raivostumiseen.

”Ja sitten kerran minulla oli siinä silitysrauta, ja minä makasin siinä lattialla. Ja minä sain siitä silitysraudasta kiinni ja sanoin sille, että nyt päästät irti Tai minä lyön tällä. Ja sitten minä huitaisin sillä johdolla sitä jaloille, kun se vaan potki minua. Ja siinä vaiheessa se lopetti sen.” (N 13, 31 v)

”Sanotaan nyt, että kyllä minä olen kerran tai kaksi kertaa käynyt puolustamaan ittäni miestä vastaan silloin kun se on lyönyt. Mutta sehän vaan yltyi ja eihän mulla nyt ole uskallustakaan käydä.” (N 9, 30 v)

”Minä menin nukkumaan... yks kaks tunnen sen, että minua otetaan kiinni ja hän heittää minut sängystä... Ja sitten lähtee patja minun perääni... Niin silloin minulle tuli se, että nyt... Ja sitten hän sanoi siinä, että jos nyt lähdet, niin hän soittaa poliisit, että sinä olet ruvennut riehumaan täällä. Minä taisin heittää siinä sen meidän toisen yö-lampun... Et minä niin kuin lähdin mukaan ja sanoin, että sitten anti mennä, kun minä olin niin täynnä. Tämä on ihan järjetöntä... Minä tunsin, että nyt minä sekoan. Minun on päästävä pois tästä kokonaan... Sitten se ottaa puhelimen, että hän soittaa poliisille. Minä otin sen puhelimen ja paikasinko minä sen sitten, ainakin minä revin siitä johdot irti. Minä sanoin, että sen minä nyt kuitenkin tiedän, että sinä et soita tällä puhelimella ja tämä on minun puhelin... Ja se meinasi vissiin, ettei minusta ole mihinkään lähtijäksi, kun minulla ei ole autoa tai muuta.” (N 1, 43 v)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkkitapauksessani kysymys oli naisten itsepuolustuksesta, ja heidän väkivaltainen käyttäytymisensä oli selkeästi päämäärähakuista pyrkimyksenä vahingoittumattomana tai hengissä tilanteesta selviäminen. Itsepuolustuksen ohella väkivallan käyttö voi olla naiselle viimeinen mahdollinen keino yrittää kertoa toiselle oman vihan määrästä (Campbell 1993, 48). Aggressiivisella käyttäytymisellään, mikä ilmeni sekä aktiivisena toimintana että miehen kiellon uhmaamisena, aineistoni kolmas nainen osoitti sen, että mitta alkoi olla ”niin täynnä”, että ”on päästävä pois tästä kokonaan”. En täysin yhdy Campbellin näkemukseen naisen käyttäytymisen kontrolloimattomasta reaktiivisuudesta, vaikka hän osoittaisi aggressiivisuuttaan epäadekvaatilla tavalla esimerkiksi tavaroita viskemällä tai rikkomalla. Tällä tavalla toimineella aineistoni naisella oli myös tietty päämäärä: rajojen osoittaminen miehelle.

Aggressio on naiselle jossain tilanteessa selviytymiskeino miehen samassa tilanteessa käyttämää väkivaltaa vastaan siitäkin huolimatta, että naisen väkivaltaisuuteen liittyy vaara väkivallan pahenemisesta. Väkivallan pelon vuoksi naiset pyrkivät usein ja mahdollisimman pitkään aggressiivisen käyttäytymisen sijaan kontrolloimaan omia tunteitaan ja käyttäytymistään (ks. myös Husso 2003). Naisten on tulkittu pelkäävän vihan ilmaisujaan myös siksi, että ne osoittavat heidän epäonnistuneen sekä yksityiselämässään ja parisuhteessaan että yhteiskunnallisissa velvoitteissaan ja että ne merkitsevät häviämistä ainakin

moraalisessa mielessä (Campbell 1993, 42–43; Nykyri 1998, 124). Parhaimmillaan viha voi kuitenkin olla koossapitävä ja paljon voimaa sisältävä elementti. Se estää luovuttamasta ja lamaantumasta ja sen voimalla jaksaa eteenpäin. Julia Kristevan (1992, 23) vihan luonnehdinta sopii hyvin kuvaamaan väkivaltaa kokenutta naista ja hänen ”tervettä” vihaansa: ”Viha tekee hänet todelliseksi, jollain tavalla oikeaksi, lujaksi tai vain olemassa olevaksi.” Oman vihan ”löytämisestä” voi myös tulla alku naisen selviytymisprosessissa (Nyqvist 2001, 119). Naisen viha on positiivista silloin, kun se ei muutu toista tuhoavaksi voimaksi, mikä saa äärimmäisessä tapauksessa myös naisen surmaamaan kumppaninsa, vaan aktivoi naisen lopulta lähtemään muutoksen tielle. Muutostarve on saattanut elää naisen ajatuksissa jo kauan. Kolmannen esimerkkini naisella odotusaika oli kuusitoista vuotta. Vihan saattama matka kotoa turvakotiin voi näin muodostua merkittäväksi käännekohtaksi naisen kulkiessa kohti väkivallasta selviytymistä.

6.4 Elämänpolun käännekohtat

Väkivallan tulo osaksi parisuhdetta ja perhe-elämää merkitsi aineistoni naisille käännekohtaa heidän elämänsä elämässä. Michael Rutter (1996) luonnehtii käännekohtia tapahtumiksi, jotka saavat aikaan pitkäaikaisia muutoksia ihmisen elämänsä elämässä. Ne voivat avata tai sulkea mahdollisuuksia, vaikuttaa yksilön minäkäsitykseen ja rooleihin sekä muuttaa ihmisen suhteita muihin ihmisiin ja maailmaan. Käännekohtiksi voivat muodostua ihmisen omien ratkaisujen ja valintojen ohella oman kontrollin ulkopuoliset tapahtumat. Olennaista on se, että yksilö itse kokee muuttuneensa tapahtuman seurauksena. (Mt., 614–615.) Anja Koski-Jännes (2000) käyttää vastaavista kokemuksista käsitettä avainkokemus tarkastellessaan riippuvuuksista irrottautumista. Käänteiksi muodostuvat tapahtumat voidaan lisäksi nähdä muutoskynnyksinä, joiden ylityksellä vaikeudet voidaan vähitellen voittaa (Hyväri 2001).

Aineistoni naisten elämä ja myös he itse muuttuivat kokemansa väkivallan myötä. Elämän sävyttyessä väkivallasta ja sen pelosta perhe-elämän osaksi ja arjen sisällöksi muotoutuivat

väkivallan salailu, pyrkimykset ennakoida ja välttää väkivaltaa sekä yritykset toipua väkivallan seurauksista. Parisuhdeväkivalta sai aikaan useita sellaisia kielteisiä muutoksia aineistoni naisten elämässä, joihin he eivät kyenneet vaikuttamaan. Väkivalta sulki naisilta monia mahdollisuuksia, eristi heidät kotiin, sulki ihmissuhteilta ja musersi heidän itsetuntoaan. Väkivallasta muodostui naisille käännteentekevä kokemus, epifani, joka vaikutti syvästi heidän elämäänsä ja muutti sen pysyvästi toisenlaiseksi (vrt. Denzin 1989, 17).

Norman K. Denzinin mukaan kumulatiivinen käännekohta tapahtuu yksilön elämään vaikuttavien tapahtumien lopputuloksena, esimerkiksi vuosia jatkuneen pahoinpitelyn seurauksena nainen eroaa miehestään (mt., 17). *Väkivaltaisesta parisuhteesta irtautuminen* on naisen elämässä mahdollisuuksia avaava käännekohta. Tarkoitan tässä käännekohdalla sellaisia asioita, kokemuksia tai tilanteita, jotka saavat naisen tajuamaan, että elämä ei voi enää jatkua entisellään, vaan muutoksen on tapahduttava. Naisen selviytymisprosessi käynnistyy muutostarpeeseen havahtumisen myötä. Aineistoni naiset tarvitsivat monia käännteentekeviä kokemuksia väkivallasta irtautumisen prosessissaan. Tämä prosessi edellytti siis Denzinin esittämää kumulatiivista käännekohta. Väkivallasta irrottautuminen ei yhdenkään naisen kohdalla toteutunut yhden käännteentekevän kokemuksen perusteella, esimerkiksi ensimmäisen fyysisen väkivallanteon jälkeen. Väkivallasta irtautumisen prosessi onkin usein edestakaista liikettä sisältävä spiraali pikemmin kuin suoraviivainen vaikeuksista voittoon -kehityskertomus (Forsberg 2002, 43). Väkivallan jatkuminen ja paheneminen, väkivallan pelko, oman ja lasten aseman tajuaminen ja turvakotikokemukset paikantuivat analyysissä keskeisiksi käännekohdiksi aineistoni naisten kertoessa irtautumisestaan väkivaltaisesta parisuhteesta.

”Minä vaan toivoin, että se muuttuu. Ja minä annoin anteeksi taas... Mutta kun ei noin vaan saanut sitä otetta itsestäni. Se täytyi vaan määrättyyn asti mennä... Mutta sitten, kun menin toisen kerran [turvakotiin], niin minä ajattelin, että nyt, takaisin minä en nyttän mene.” (N 6, 49 v)

”Niin, se ensimmäinen kerta [lähtö turvakotiin] oli se, että tämä mies heitti minut lattiaan ja veti hiuksista. Niin silloin

minä mielessäni ajattelin, että et toisen kerran tee tätä.” (N 14, 43 v)

”Hän kävi siinä minuun kiinni. Silloin hän minua ensimmäisen kerran kuristi. ... Silloin otin lapset ja vein ne äidille ja siinä vaiheessa minun äiti kyllä tiesi, että meidän elämässä oli tällaista... ja sitten minä sanoin sille, että minä lähdän. Ja nyt tämä loppui ja nyt minä lähdän lääkäriin... Ja minä sitten kerroin niin sitten se lääkäri sanoi minulle, että ainahan sitä nyt on perheessä vähän tällaisia juttuja... Se oli törkeä käynti... Minä sisuunnuin sielläkin niin hirveästi, että siitä minä aloin hakemaan ensimmäisen kerran omaa asuntoa kunnalta. Mutta minä en saanut sitä.” (N 1, 43 v)

Fyysisen väkivallan tuottama käännekohtaksi tulkittava sisuuntumisen kokemus tyrehtyi kuitenkin miehen lupauksiin siitä, että ”ei koskaan enää”, hänen vetoamisiinsa ”ihaniin lapsiin” ja lupauksiinsa kahdestaan ja toisiaan varten olostasta sitten joskus. Kesti pitkälti toistakymmentä vuotta selviytymistä väkivaltaisessa suhteessa, kunnes:

”Sitten tuli se tiistaiamu, kun minä pakkasin ja ajattelin, että nyt tuli viimeinen lähtö, nyt se tapahtuu tai sitten ei koskaan... ja siitä sitten tuli se, että minä vaan lähdin.” (N 1, 43 v)

Aineistoni naisten kertomukset elämästään väkivaltaisessa parisuhteessa toivat kiistatta esiin sen, miten vaikea ja aikaa vievä väkivallasta irtautumisen prosessi osana selviytymisprosessia on. Naisen oma henkilökohtainen tiedostamisprosessi rakentui lopulta muutosta vaativaksi käännekohtaksi:

”Sen [pahoinpitelyn] salasin silloin, kun odotin [lasta]. Mutta sen jälkeen sitten, kun menin terveystieteiden keskukseseen, silloin kun menin hakemaan sen henkivakuutuksen, niin minä olin päättänyt, että minä sanon, ketä minut hakkasi. Ja neuvottiin kyllä, että tee rikosilmoitus pahoinpitelystä... Minä sanoin, että en minä lähde sellaiseen, ei siitä ole apua. Minä ajattelin, että siitä olisi kyllä apua, kun minä pystyn menemään ja kertomaan tämän asian jollekin. Ja sitten... siinä loppuvaiheessa, kun minä menin kauppaan ja mulla oli naama ihan keltaisena... Mulle tuli siinä uhma, että okei, kattokaa nytten, että tehdään sitä vielä tälle. Niin

justiin se, että minä olin sen salailun lopettanut, joka on siinä alkuvaiheessa... Se oli varmaankin se mun ensimmäinen kapina.” (N 9, 30 v)

”Ja sitten, kun minä rupesinkin pikkuisen sanomaan vastaan ja tämmöistä kaikkea näin, niin siinä sitten heräsi minussa semmoinen, sanotaan nyt, että kapinahenki, että tämä ei mene näin ja minä en halua niin kuin olla. Kun minä olen sentään viidelle lapselle äiti, ja minä aloin sitten tiedostaa niitä asioita, ja minä en halunnut olla enää tälle miehelle niin kuin äiti. Ja se, että kun minä rupesin pikkuhiljaa tajuamaan tämän meidän suhteen sairaalloisuuden... Minä olen ollut kaksi kertaa turvakodissa näitten nuorempien lasten kanssa. Et minä olen kaksi kertaa yrittänyt irtaantua siitä suhteesta. Ja vuoden asuin näitten kolmen nuoremman lapsen kanssa erilläns tästä miehestä. Ja sitten menin vielä muutamaksi kuukaudeksi tämän miehen kanssa yhteen. Ja sitten syyskuussa -99 minä muutin lopullisesti pois. Silloin vasta minä olin niin vahva ja loppuun saakka kokenut kaiken, et silloin minä pystyin pitämään sen päätöksen, että se oli mulle niin selvä, että tämä suhde on pohjamutia myöten läpikäyty.” (N 7, 49 v)

”Kovasti minä yritin siinä kyllä, minulle tuli semmoinen vaihekin siinä, että että minä en enää jaksanut sitten töisäkään käydä... Minä lähdin sitten opiskelemaan, ja sitten pääsin kirjastoon töihin, se oli fyysisesti helpompaa. Ja sitten tavallaan siinä vaiheessa rupesi purkautumaan tämä meidän avioliittokin. Minä rupesin siinä miettimään, että mikä tässä meillä on homman nimi, saanko minä siitä itselleni yhtään mitään.” (N 17, 38 v)

”Ja en minä tiedä, mutta sitten siinä oli vaan joku, et tämä ei voi olla minun ja lasten elämää. Ei meidän ole mikään pakko jaksaa... Se oli sitten vaan siinä, että nyt ei enää. Kyllä minä olen sitä jälkeinpäin ihmetellyt, että miksi minä olin silloin niin tyhmä.” (N 19, 36 v)

Naisten kapinahengen herääminen oli myönteistä aggressiota, joka sysäsi kohti muutosta. Eräälle aineistoni naisista kapina merkitsi rohkeutta lopettaa väkivallan salaaminen, toiselle oman itseytensä tajuamista. Esimerkkini nainen alkoi lopulta kapinoida sekä vallitsevaa itseään että miestäns vastaan. Hän alkoi tajuta, että parisuhteessa hänen naiseutensa ja vaimoutensa oli jäänyt täysin äitiydelle alistaiseksi. Tärkeimpänä tehtävänäns hänellä oli

miehensä mielestä ollut ”keittää hänelle perunat valmiiksi, kun hän tulee töistä”. Nainen oli ollut ensisijaisesti äiti myös miehelleen, huolenpitäjä ja hoivaaja, jolla kuitenkin ei ollut kodissa ”omaa huonetta”; hän oli kaikkialla ja ei missään. (Jokinen 1996, 104–105; Saarikangas 1991, 248.) Patriarkaalisen äidin roolin lisäksi oman tilan oli kutistanut olemattomiin väkivalta ja sen pelko.

Selviytymisprosessiin tarvitaan aikaa, koska selviytyminen edellyttää olosuhteiden muuttumista ja resursseja ja lisäksi yksilön muuttumista jollakin tavoin (Ikonen 2000, 34). ”Serviisorin” asemaan havahtuminen ja herääminen kysymään, mitä väkivaltainen parisuhde lopulta antaa naiselle itselleen ja hänen lapsilleen, alkoivat vähitellen tuottaa aineistoni naisille ”jo riittää”-kokemuksia. Erilaisia ”viimeisiä pisaroita”, ”silloin minä tajusin”-oivalluksia ja ”viimeisiä niittejä” naiset tarvitsivat kuitenkin monta kertaa. Ne saivat aikaan välillä yhdessä ja taas erikseen asumisia kumppanin kanssa tai lukuisia turvakotikäyntejä. Naiset elivät muutosprosessiaan. Siihen kuuluu horjumista omien tunteiden ja ajatusten ristiaallokossa suhteessa omaan itseensä, lapsiin ja kumppaniin, menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Selviytymisprosessiin kuuluu myös oman itsetunnon voimistamista siihen asti, että se ylittää yllyttämään uhmaan ja kapinaan ja tekemään naisesta niin vahvan, että hän pystyy päättämään lopullisesti väkivaltaisesta suhteesta irtautumisesta. Kumulatiivisten käännekohtien, ”viimeisten pisaroiden” syntymiseen naiset tarvitsivat ja saivat usein tukea itsensä ja kodin ulkopuolelta. Lapsilla oli monissa tapauksissa merkittävä rooli äidin tilanteen ymmärtämisen ja muutostarpeen herättäjinä. (Ks. luku 5.3.) Harrastukset sekä tiedon ja avun hakeminen ruokkivat naisen tietoisuuden heräämistä ja vahvistivat hänen itsetuntoaan.

Kaikki aineistoni naiset olivat olleet turvakodin asiakkaina yhden tai useamman kerran. Kun naiset hakivat muutosta elämänsä ja irtautumista väkivaltaisesta parisuhteesta, kokemuksista käynneistä turvakodissa ja siellä asumisesta muodostui monelle heistä merkittäväksi käännekohtaksi tulkittava kokemus.

”Ja täällä minulle heräsi se omien oikeuksien puolustaminen... Niin minä ajattelin, että nyt kyllä pannaan tuulemaan, että minä en katso tätä hommaa loppuelämäni.” (N 13, 31 v)

”Silloin täällä turvakodissa ollessa minulle syntyi ensimmäisen kerran nämä asiat minun päähän, että minä haluan tästä ihmisestä eroon... Ja minulle syntyi silloin eka kerran se ajatus... että muuttaisi pois, et se ei tietäisi, missä me asutaan... Silloin minä olin niin pohjalla käynyt, että minä muutan nyt oman elämäntapani. Silloin minä sanoin hänelle eka kerran kun hän soitti, että minä en ota enää hänen puhe-
luja vastaan. Minä tiesin, että kun olen tullut turvakodista, niin sitten alkaa se rimputtelu... Minä olin jo silloin itsekin tajunnut, että tämä tilanne vain pahenee, että nyt täytyy ruveta pistämään täältä käsin, ja sitten minua tuettiin. Se oli enemmänkin sitä, että minua on tuettu, sitä minun omaa ajatusta.” (N 18, 36 v)

”Se, että lähdin [turvakotiin] silloin ja silleen tavallaan sain sen pään auki. Minä sain täällä niitä asioita eteenpäin... Jos silloin olisikin ollut niin päin, että mies olisi siitä lähtenyt ja minä olisin jäänyt yksin kotia, niin minä olisin märehtinyt siellä ne asiat niin, että en tiedä, miten päin ne olisivat sitten kääntyneet. Ja tuskin minä olisin osannut lähteä juttelemaan kenenkään kanssa.” (N 2, 37 v)

”Minä sain turvakodista niin hyvän lähdön asioilleni, että minä ilmeisesti olisin vieläkin hakattavana ja asuisin sen miehen kanssa, jos minä en olisi päässyt tänne.” (N 10, 51 v)

”Ja sitten minä huomasin, että minä en olekaan yksin tämän asian kanssa. Minähän voin saada apua... Siinä tietyllä lailla semmoinen vahvuus kasvoi täällä. Et jos minä olisin ollut yksin, niin minä olisin saattanut jälleen kerran mennä takaisin niihin lankoihin. (N 19, 36 v)

Turvakotiin meneminen toimi aineistoni naisille pään avaajana muutokseen ja orastavan muutospyrkimyksen vahvistajana. Naisten puheesta kävi hyvin selkeästi ilmi se, miten ratkaiseva merkitys turvakodilla oli naisen tukemisessa hänen tehdessään päätöstään irtautua väkivaltaisesta parisuhteesta. Tässä yhteydessä on huomioitava se, että tulo turvakotiin on jo sinällään käännekohta monien naisten elämässä. Se tapahtuu useimmiten vasta, kun väkivalta kotona on jatkunut pitkään ja pahentunut, ja nainen on käyttänyt lukuisia eri keinoja selviytyäkseen väkivaltaisessa suhteessaan ja saadakseen väkivallan loppumaan. Näistä selviytymiskeinoista naiset ovat välitykselläni kertoneet edel-

lisissä luvuissa. Turvakotiin tuloja ja sieltä lähtemisiä kertyi useimpien naisten kohdalla monia. Näin käynnit turvakodissa olivat osa kumulatiivisen käännekohdan sarjaa. Turvakotikäyntien merkitys kuitenkin korostuu siinä, että ne vahvistavat muita väkivallasta irtautumiseen suuntaavia kokemuksia tarjoamalla turvaa ja apua sekä lisäämällä naisten tietoisuutta.

Marita Husso (2003) kirjoittaa siitä, että keskeistä väkivaltaisesta suhteesta irrottautumisessa ja väkivallasta selviytymisessä on liike lähtemisen ja jäämisen välillä. Tarvitaan kodin rajojen liikuttamista ja liuentamista ja elämänpiirin laajentamista, liikettä pois kotoa ja liikkumista kodin ulkopuolella. Irtautuminen merkitsee sekä emotionaalisesti, kognitiivisesti että fyysisesti liikkumista. (Mt., 243.) Käännekohtat merkitsivät naisten elämänkulussa tällaista emotionaalista, kognitiivista ja fyysistä liikettä, kasvavaa halua ja tarvetta saada muutos vallitsevaan elämäntilanteeseen.

Käännekohtien merkitys tai tehtävä väkivallasta irrottautumisessa konkretisoituu peilattaessa niitä Tuula Ikosen (2000) hahmottamia muutostekijöitä vasten. Ikosen mukaan selviytymisprosessiin sisältyvässä muutoksessa on usein mukana sopeutumista, mukautumista, periksi antamista, hyväksymistä, asettautumista aloilleen ja päättäväistä asennetta aloittaa ikään kuin alusta. Esimerkiksi sairaudesta selviytymistä voidaan tarkastella mukautumisena muuttuneeseen elämäntilanteeseen. (Mt., 34.) Väkivaltaongelman ollessa kysymyksessä tilanne on aivan toinen. Naiset ovat väkivaltaisessa suhteessa selviytyäkseen tehneet kaikkea edellä mainittua. Silloin kun väkivalta ei lopu naisten monista yrityksistä huolimatta, käännekohtia tarvitaan mainittujen tekemisten kääntämiseksi tavallaan vastakohtikseen: väkivaltaan sopeutumattomuudeksi, kielteiseksi suhtautumiseksi siihen ja päättäväistä asennetta lopettaa eläminen väkivaltaisessa suhteessa. Omassa aineistossani muutos edellytti irtautumista parisuhteesta. Vasta tämä irrottautuminen mahdollisti naisten selviytymisen väkivallasta (ks. myös Husso 2003; Nyqvist 2001).

7 SELVIYTYMINEN VAI SELKIYTYMINEN?

7.1 Naisten palvelukokemukset

7.1.1 Kohtaamisen ulottuvuudet

Selviytyäkseen väkivaltaisessa suhteessaan aineistoni naiset olivat ennen turvakodin asiakkaiksi tuloaan *hakeneet apua* terveydenhuollon eri palveluiden ohella kuntien sosiaalitoimelta, päihdehuollosta ja poliisilta. Naisista puolet oli turvautunut vähintään kolmen eri auttajatahon apuun, ainoastaan kaksi heistä ei ollut ennen turvakotiin tuloaan käyttänyt mitään auttamis- tai tukimuotoja, mikäli sellaiseksi ei heidän kohdallaan lueta miehen väkivaltaisen käyttäytymisen aiheuttamia poliisi-interventioita. Se, että naiset olivat valmiita käsittelemään ongelmaansa ja hakemaan apua, merkitsi halua ja tarvetta murtaa väkivallan salaisuus sekä selviytymismahdollisuuksien avautumista. Tarkastelen tässä luvussa sitä, millä tavalla eri auttajatahot kohtasivat naisen ja hänen kokemansa parisuhdeväkivallan ja miten palvelujärjestelmä tuki naisten selviytymistä. Pyrin paikantamaan sitä, miten parisuhdeväkivalta ja naisen tukeminen sillä tavoin, että hän selviytyisi siitä, näkyvät auttamisen käytännöissä. Perustan tarkasteluni ja tulkintani naisten omakohtaisiin kokemuksiin ja kerrontaan kokemuksistaan.

Lähtökohtana naisten auttamis- ja palvelukokemuksista puhuttaessa on väkivaltaongelman erityisluonne. Sektoroitunut palvelujärjestelmämme kyllä tuntee esimerkiksi toimeentulotuen saajiksi, pitkäaikaistyöttömiksi tai huumeiden käyttäjiksi nimeämiensä asiakkaat. Sen sijaan ”parisuhdeväkivallan uhrit” omana viiteryhmänään on järjestelmämme kannalta hankala. Heidän kanssaan työskentelylle ei ole vakiintuneita toimintamalleja eikä yhteistyökäytäntöjä. Näin ollen parisuhdeväkivallan ongelma ja väkivaltaa kokeneen auttaminen lankeaa monelle palvelujärjestelmämme sektorille ja organisaatiolle asettumatta minkään julkisen sektorin auttajatahon pääasialliseksi tehtäväksi. Vastuu väkivaltaa kokeneen auttamisesta kuuluu ikään kuin kaikille ja samalla ei kenellekään. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa väkivalta ei näytä kovin usein nousevan keskiöön ongelmia käsiteltäessä (Nyqvist 2001, 184). Tämä näkyy selkeästi tarkas-

teltaessa aineistoni naisten palvelukokemuksia. Yli puolet (13/20) heistä oli kokenut jääneensä vaille toimivaa ja tukevaa vuoro-vaikutusta suhteessaan auttajaansa. Aineistoni perusteella erotin neljä erilaista parisuhdeväkivaltaa kokeneen naisen kohtaamisen tapaa, jotka poikkesivat toisistaan siinä, miten niissä painottuivat väkivallan kohtaaminen, naisen kohtaaminen tai mahdollisesti ei kumpikaan. Olen nimennyt nämä kohtaamisen tavat näennäiseksi, kieltäväksi ja syyllistäväksi kohtaamiseksi ja kohtaamisen puuttumiseksi.

Näennäisessä kohtaamisessa aineistoni naiset saivat kokea auttamisorganisaatioiden, hallinnon toimintaperiaatteiden ja ammatillisten käytäntöjen aiheuttamat kielteiset vaikutukset avun laatuun, mikä on hyvin luonnehdittavissa Leo Nyqvistin (2001) käyttämän ilmaisun mukaisesti ”hyväntahtoiseksi välinpitämättömyydeksi”. Siinä auttajan suhtautumistapa on sinänsä korrekti mutta samalla autettavan ongelmaan sitoutumaton. (Mt., 164.) Tällaisen suhtautumisen koki moni nainen apua hakiessaan:

”Me käytiin terveyskeskuksessa ja ei niillä ole siellä aikaa. Hän [lääkäri] vaan neuvoi meitä ja antoi diabameja.” (N 9, 30 v)

”Minä kyllä joskus olenkin sitä [onko väkivalta oikea kriisi] terveyskeskuslääkäriltä kysynytkin. Mutta niillä ei ole aikaa puhua. Ne vaan sanoo, että mene mielen-terveystoimistoon. Niillä ei ole aikaa kiinnittää huomiota tarpeeksi tähän puoleen.” (N 13, 31 v)

”Kyllähän ne tietysti tuolla sosiaalitoimistossakin, mutta sinne on hirveän vaikea saada yhteyttä... mun mielestä siellä on semmoinen olo, että se on yhtä kaaosta... Kyllä ne tekee, ja oikein, mutta se on semmoista halveksintaa siellä. Sen tähden se on niin voimatonta. Ne on aina jossain kokouksessa tai koulutuksessa tai jossain pois. Ja sitten työntekijät vaihtaa hommaa koko ajan. Aina piti olla jollekin uudelle ihmiselle olla kertomassa, että tämmöinen asia.” (N 8, 37 v)

”Kyllä me siinä jonkin verran juteltiin, mutta hänen [kirurgin] mielestään minä olen ihan tervejärkinen, että ei tässä mielenterveyspuolelle tai muualle kannata lähteä. Hän sanoi kyllä, että seuraavan kerran, kun tulee niin tiukka tilanne, niin koeta keksiä joku muu ratkaisu [kuin käsien

auki viiltäminen]. Älä ainakaan toista kertaa tämmöistä konstia käytä.” (N 11, 40 v)

Ajanvarausjärjestelmät ja rajatut tapaamisajat eivät juuri sallineet väkivaltaongelmaan puuttumista. Kehotukset hakea apua joltain muulta taholta, työntekijöiden vaihtuvuus, ja sen myötä naisen asiaan sitoutumisen mahdottomuus, jatko-ohjaamisen puuttuminen tai naisen ”lohduttaminen” tunnustamalla hänet mieleltään terveeksi väkivaltaongelmasta huolimatta merkitsivät naisten jättämistä ”tyhjän päälle” ja edelleen oman onnensa nojaan. Naiset jäivät vaille auttajaa, jonka he olisivat voineet kokea olevan juuri heitä varten. On tärkeää huomata myös se, että kriisitilanteessa ei useinkaan pelkkä kohteeton ohjaus ole riittävä, vaan asiakkaan auttaminen edellyttää lähettävältä taholta aktiivista auttamispanosta, esimerkiksi soittoa turvakotiin asiakkaan puolesta (Nyqvist 2001, 167).

Väkivaltaa kokeneina naiset ovat herkkiä sille, miten heitä kohdellaan silloin kun he hakevat apua. Eräs haastateltava ihmetteli syvästi kunnan sosiaalityöntekijän lausumaa siitä, että hänen on vaikea ymmärtää kyseisen naisen tilannetta, koska hänellä itsellään ei ole perhettä. Haastateltavani ymmärsi työntekijää, mutta oli myös sitä mieltä, että ammatti-ihmisenä sosiaalityöntekijän ei olisi pitänyt niin sanoa. Lee Ann Hoff (1990) muistuttaa osuvasti siitä, että väkivaltaa kokeneet naiset eivät ole ”kulttuurisia idiootteja” (cultural dopes). He tietävät, miten tunnistaa ”hyvän” ammattiauttajan. Hoff poimii esimerkin omasta tutkimuksestaan ja toteaa, miten eräs väkivaltaa kokenut nainen oli todennut, että masennuslääkkeiden määrääminen ei ole oikea keino auttaa hänenlaistaan. (Mt., 112.) Vastaavanlaista tulkintaa masennuslääkkeiden käytöstä löytyi omasta aineistostanikin.

Organisatoristen ja hallinnollisten auttamisen esteiden ohella asiakkaan kohtaamattomuus voi selittyä myös auttajatahon kyvyttömyydestä nähdä ja kohdata väkivaltaongelmaa, jolloin kysymyksessä on **ongelman kieltävä kohtaaminen**. Sirkka Perttu (1999) on tutkimuksessaan todennut sosiaali- ja terveydenhuollon valmiuksien väkivaltaa kokeneen asiakkaan kohtaamiseen olevan hyvinkin puutteellisia. Auttajien kyvyttömyydestä ja mahdollisesti osittain siihen liittyvästä haluttomuudesta viestivät seuraavat aineistoni naisten kokemukset:

”Kyllähän ne ihmiset varmasti näki, kun minä menin siellä äitipolilla käymään, että silmän seutu oli semmoinen keltävään ruskea, että turpaan oli tullut. Mutta ei ne siitä sen enempää.” (N 11, 40 v)

”Ja minä ihmettelen sitä ensimmäistäkin avioliittoa, että sosiaalityöntekijät siinä pitäjässä, missä me asuttiin, niin tiesivät koko ajan kaiken. Kukaan ei tehnyt mitään... He olivat nähneet ainakin tässä minun tilanteessa tavallaan, että... sillä meidän avioliitolla ei ole jatkuvuutta, tai jos se jatkuu, niin se ei ainakaan parane. He myöhemmin sanoivat sen minulle. Sitten, kun minä olin tehnyt oman päätökseni. He sitten sano, että kyllä he näkivät sen.” (N 14, 43 v)

Naisten kohtaama välinpitämättömyys, mikä esimerkeissäni näkyi väkivallan (näkemisen) kieltämisenä, ei välttämättä johdu työntekijän puutteellisesta auttamishalusta. Selitys voi löytyä Anneli Pohjolan (2002) mukaan siitä, että työntekijä yrittää suojata itseään vaikeissa asiakastilanteissa säätelemällä etäisyyttä ja tekemällä eroa suhteessa asiakkaaseen (mt., 53). Väkivallan kohtaaminen on vaikeaa, koska silloin usein kohtaavat sekä asiakkaan että auttajan neuvottomuus. Yksinkertaisin työntekijän käytävissä oleva torjuntakeino on se, että hän ei ota lainkaan vastaan asiakkaan asiaa.

Asiakkaan kohtaamistapaan vaikuttaa myös se, että auttajat ovat asiakkaan todellisuutta tarkastellessaan omien näkökulmiensa ja tiedonintressiensä vankeja (Särkelä 2001, 29). Näin ollen parisuhdeväkivalta näyttäytyy erilaisena eri auttajien silmissä. Tämä vaikuttaa siihen, mikä merkitys väkivallalle auttamisprosessissa annetaan ja miten asiakkaan kanssa ryhdytään työskentelemään, vai ryhdytäänkö ollenkaan. Narratiivisen tulkinnan mukaan eri ammattiryhmillä ja organisaatioilla on omaksumiinsa arvoihin, ideologioihin ja teorioihin perustuvat tarinat maailmasta ja elämästä. Nämä mallitarinat vaikuttavat siihen, miten asiakkaan ongelmat tulkitaan ja millaisia auttamiskäytäntöjä kyseisessä yhteisössä luodaan. Ammatilliset mallitarinat eivät aina sovi yhteen asiakkaan oman tarinan kanssa. Tällöin vaarana on, että asiakas johdatellaan johonkin valmiiseen malliin, mikä ei tue hänen omaa elämäänsä. (Rekola 2000, 26; Valkonen 1998, 81.) Näin voidaan tulkita tapahtuneen esimerkkieni naisten kohdalla:

”Et tuolla perheneuvolassa minä kävin silloin, kun oli tätä ruumiillista väkivaltaa poikaa kohtaan. Ja siellä kävi miehkin mukana ja oli poika mukana. Mutta siellä ei puhuttu niistä asioista yhtään mitään. Et ne sivuttiin täysin, ei sitä niin kuin päästy käsittelemään.” (N 7, 49 v)

”Kyllä minä jossain vaiheessa olin perheneuvolassa. Se oli sitä aikaa, kun... hänellä [pojalla] oli joitakin ongelmia... Mutta ei sitten näihin, me ei siellä vatvottu ollenkaan tätä, että mitä muuta meillä perheessä tapahtuu.” (N 17, 38 v)

”Ja me mentiin perheneuvolaan, ja siellähän mua odotti oikein varsinainen neropatti, siellä perheneuvolassa. Siellä oli semmoinen nainen, että se ei sanonut muuta kuin toisteli tätä samaa lausetta, että teidän pitää katsoa tulevaisuuteen ja unohtaa menneet... Minä kävin siellä yksin puhumassa sellaisista asioista, joista minä en halunnut hänen [miehen] kuullen puhua. Mutta tämä ihminen ei kertaakaan kysynyt tai todennut, että meillä olisi ollut mitään väkivaltaa siinä suhteessa, tai että minä elän ihan helvetillisissä olosuhteissa. Minä jopa kerroin, että hän oli käynyt hakkaamassa mun vanhempani sitten lopulta. Mutta hän vaan sanoi, että katsokaa tulevaisuuteen ja unohtakaa menneet. Ja sitten minä kysyin vielä, olisiko jotain kirjallisuutta, mitä minä voisin lukea ja koota näitä ajatuksiani. Niin hän sanoi mulle, että voi, voi, ei tule nyt mitään mieleen... Sitä paitsi ne on kaikki yliopistotasoisia ja jopa englanninkielisiäkin. Ja minä olin justiin kertonut hänelle, että minä kärsin siitä, kun mun mies vähätteli mua koko ajan.” (N 8, 37 v)

Se, että *naisen kokemaa* väkivaltaa ei auttamisorganisaatiossa oteta esille, voi johtua paitsi työntekijästä ja häntä ohjaavasta ammatillisesta mallitarinasta myös naisesta itsestään. Hänen voi olla vaikea puhua osakseen tulleesta väkivallasta. Nainen ikään kuin odottaa työntekijältä rohkeutta puuttua asiaan, vaikka avun hakemisen perusteena on esimerkiksi avun hakeminen lapselle. Naisten kerronta peilasi hyvin heidän toiseuttaan väkivaltaongelman edessä, työntekijät eivät olleet herkkiä naisten omille tarpeille.

Syvän loukkauksen ja pettymyksen sai kokea kolmannen esimerkkini nainen. Työntekijä sivuutti täysin hänen kokemansa väkivallan sekä parikeskustelussa että naisen hakiessa apua yksin. Lisäksi nainen sai työntekijältä osakseen samanlaista vähättelyä kuin mieheltäänkin. Kehotus menneiden unohtamiseen ja tulevai-

suuteen katsomiseen ei auta naista selviytymään edes nykyisyydestä, joka on väkivallan kyllästämä. Kyseiseltä perheneuvolan työntekijältä puuttui kyky käsitellä väkivaltaongelmaa. Hän oli myös oman ammatillisen perheterapeuttisen mallitarinansa vanki ainoana tavoitteenaan perhekokonaisuuden säilyttäminen. Hän ei tarttunut ongelmaan siten kuin nykyisin jo enenevässä määrin katsotaan hyväksi toimia parisuhdeväkivallan perheterapeuttisessa kohtaamisessa: ohjenuorana ja edellytyksenä pariterapeuttisen hoidon mahdollistumiselle tulee olla väkivallan ja sen uhan loppuminen (ks. esim. Antikainen 1999; Väisänen & Väisänen 2000).

Palvelukokemuksesta voi auttamisen sijaan tulla osa väkivaltaa kokeneen naisen ongelmaa (Hoff 1990, 113) erityisesti **syyllistävässä kohtaamisessa**, jossa auttajataho syyllistää apua tarvitsevaa ongelman aiheuttamisesta. Väkivaltaa kokeneita naisia tällainen tilanne järkytti, sillä heidän syyllisyytensä taakka oli jo useaan kertaan entuudestaan kuormittunut oman kumppanin ja heidän itsensä toimesta:

”Minä sanoin [lääkärille], että nämähän on ihan selvät jäljet ja näethän sinä, että minua on kuristettu... niin sitten se sanoi, että mitäs sinä sanoit sille. Ja sitten vaan sitä, että voihan sitä nyt alkoholin vaikutuksen alaisena tehdä jotakin.” (N 1, 43 v)

”Ja sitten minä lähdin hakemaan apua A-klinikalta, että saataisiin tähän asiaan jotakin apua. Minä puhuin miehelle ja mun mies puhui naiselle. Eikä siitäkään mitään apua tullut... Tämä kyllä naurattaa nyt, mutta silloin tämä ei naurattanut: siinä minä rupesin sitä oikeasti miettimään, että minähän saan kerran kuukaudessa selkääni. Tämä terapeutti sanoi, että olisikohan vika sinun kuukautisissasi. Minkälainen sinä olet? Se oli jotakin ihan järkyttävää.” (N 9, 30 v)

Näissä kohtaamisissa vuorovaikutustilannetta sävytti epäasiallisuus ja sen sisällöksi tuli naisten kokemuksen ja sen ymmärtämisen sijaan heidän syyllistämisen. Samalla kyseenalaistettiin heidän uskottavuuttaan ja arvostelukykyään. Naisen syyllisyyttä ruokkii helposti pelko lasten menettämisestä, minkä vuoksi hän ei uskalla lähteä hakemaan apua itselleen (ks. myös Nyqvist 2001).

Lasten menettämisen pelko sai aineistoni naiset ”yrittämään esittämään vahvaa”. Näin kertoi eräs haastateltavani:

”Niin se oli hyvin mustavalkoinen juttu, joka minulle töksäytettiin. Jos minä en muuta lasten kanssa sieltä pois, niin se on lasten huostaanotto. Ja jos minä en selviä sitten lasten kanssa, niin sekin on huostaanotto.” (N 3, 43 v)

Vaihtoehdoksi ei näin jäänyt muuta kuin yritys selviytyä. Naisen sinnittely oireilevien lasten kanssa kääntyi lopulta mahdottomuudeksi ja pakotti huostaanoton pelosta huolimatta hakemaan apua sosiaalityöntekijöiden ihmetellessä, miksi hän ei ollut tullut puhumaan vaikeuksistaan aikaisemmin. Monivaiheiseen tapahtumaketjuun sisältyi myös naisen viranomaisten taholta saamat syytökset siitä, että hän oli harjoittanut passiivista ja henkistä väkivaltaa, kun ei ollut vienyt perhettä pois aktiivista väkivaltaa harjoittavan isän ulottuvilta. Haastatteluhetkellä naista ja hänen lapsiaan autettiin ja tuettiin eri tavoin ja haastateltavani totesi tyytyväisenä avun merkityksen ja välttämättömyyden. Ilman ulkopuolista apua hän ei omien sanojensa mukaan olisi selviytynyt.

Huostaanoton pelko ja sillä pelottelu ovat itse asiassa varsin merkittäviä asioita naisten auttamistilanteissa. Huostaanoton puheeksi ottaminen voi olla sosiaalityöntekijän viimeinen keino vastata perheen jatkuviin kriisitilanteisiin ja tukea eroratkaisua. Nainen mieltää asian helposti työntekijän epäilyksi hänen kyvystään hoitaa lapsiaan. (Ks. Nyqvist 2001, 169.) Työntekijältä vaaditaan empatiaa ja vuorovaikutustaitoja hänen selvittäessään naiselle huostaanoton merkitystä ja sisältöä. Huostaanotosta voi parhaimmillaan rakentua naisen taakkaa keventävä ja hänen selviytymistään tukeva ratkaisu. Huomionarvoista väkivaltaa kokeneen naisen kannalta on se, että huostaanoton ja myös muiden lastensuojelullisten toimenpiteiden myötä *väkivallasta selviytymisen kysymys kääntyy naisen osalta lastensuojelukysymykseksi*. Nämä kysymykset eivät ole toisiaan pois sulkevia, vaan ne kulkevat rinnakkain ja sisäkkäin. Lastensuojelutyön ammatti-ideologinen perusta korostaa perhekokonaisuutta ja vanhempien tärkeyttä (Hurtig 2003, 179). Naisen selviytyminen voikin olla vaarassa jäädä sivuun, silloin kun ryhdytään pohtimaan naisen *äitiydestä* selviytymistä. Siobhan Lloyd (1995)

on kritisoinut sosiaalityöntekijöiden toimintatapoja perheväkivallan yhteydessä, koska he asettavat naisen tarpeet toissijaisiksi lasten tarpeisiin nähden sen sijaan että he vastaisivat molempien tarpeisiin. Hänen mielestään sosiaalityöntekijöiden toimintaa perheväkivaltatilanteissa ohjaa heidän oma arvomaailmansa ja näkemyksensä naisesta perheroolissaan pikemmin kuin yksilönä omine oikeuksineen. (Mt., 153, 159.) On tärkeä huomioida se, että naisen selviytyminen on keskeinen edellytys myös lapsen selviytymiselle ja hyvinvoinnille. Naisen kokemus omassa tarinassaan kuulluksi tulemisesta luo perustan sille, että hän äitinä kykenee kohdistamaan huomionsa lapsen hätään (Pohjoisvirta 2001, 149).

Naisen **kohtaamattomuus** auttamisjärjestelmässä tuli selkeästi esiin eroon liittyvissä huoltajuuskiistoissa ja lasten tapaamisoikeuksia koskevissa järjestelyissä. Mainitut tilanteet ovat vaikeita sekä autettavan että auttajan kannalta, koska niissä lapsi ja hänen etunsa valvominen nivoutuvat osaksi väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen prosessia, ja lapsi saattaa olla miehelle viimeinen side, jolla hän voi yrittää pitää suhdetta ja perhettä vielä koossa. Asioiden selvittelyjen yhteydessä naiset pitivät hyvin loukkaavana vaikutelmiaan siitä, että auttaja asettuu miehen puolelle tai kuuntelee enemmän häntä:

”Se tässä vaikeinta on, että ei uskota. Minulle on käynyt näin poliisin kanssa. Ja me nyt käydään tätä huoltajuuskiistaa, niin tuolla perheasiaintoimistossa. Niin siellä ainakin minun kokemuksen mukaan oli semmoista, että minua ei kuunnella. Vaan sitä isää kuunnellaan. Ja niillä on ollut nyt hirveä hätä, kun miehellä ei ole asuntoa... Eikä ollenkaan ajatella, että miltä minusta on tuntunut... Hän on erittäin lahjakas puhuja... hirveän uskottavaa, hän osaa puhua. Sehän tässä onkin, että se hulluus ei näy päälle päin. Ennen kuin hänen kanssaan joutuu enemmän tekemisiin.”
(N 16, 40 v)

”Minulle ne oli tosi törkeitä [perheneuvolassa] ne naiset. Se oli tosi törkeätä, miten ne suhtautuivat. Ja sitten minulle soitettiin sieltä. Jompikumpi näistä ja sanoi... että kyllä olisi sinun syytä vähän ajatella, että tulisitte tänne. Kun mies yrittää niin kovasti. Hän todella yrittää teidän eteen. Niin minä siinä vaiheessa hermostuin ja sanoin, että minä olen kolmetoista vuotta yrittänyt ja minulle riitti. Minä

sanoin, että minä en enää yritä. Mutta sitten se nainen sanoi siihen, että onhan tämä yksi vaihtoehto todellakin, että sinä lähdet sieltä talosta pois, jos sinulla on vaikeata olla siellä. Ja minä siihen, että kuulkaapas nyt, että nyt tämä minulle riitti.” (N 1, 43 v)

”Niin, nämä haastattelut ja lausunnot, mitä tuolla perheneuvolassa oli, ne ei kyllä perustu tosiasioihin. Ne perustuu johonkin systeemiin tai menetelmään, mitä ne noudattaa siellä. Fläppitaululle piirretään kuvia ja niin minä olen mies ja mies on minä ja sitten kuvitellaan itsemme siihen tilanteeseen, että mitä sinä sanoisit tällaisessa tilanteessa, jos olisit mies... Tällaisia roolileikkejä... Siellä oli vaan näitä hienoja teorioita, mitä sovelletaan... Siellä kun me istuttiin, minä, mies ja kolme naista, niin hän [mies] siinä vieressä sanoi, että vaikka yhdellä nyrkin iskulla minä sinut tapan, jos vaan haluan. Niin silläkään ei ollut mitään merkitystä. Se [mies] tulee minun leuan alle, eikä silläkään ollut mitään merkitystä. Ei sitten mitään... Mulle tuli semmoinen tunne, että ne niin kuin naittaa meitä. Vaikka me on jo erottu vuosikausia sitten ja vaikka ne näkee, että me ei tulla keskenämme toimeen ollenkaan, niin siellä oli semmoinen tunne, että meitä yritetään saada sopimaan.” (N 15, 45 v)

Väkivaltaa kokeneet naiset odottavat empaattista ja sitoutuvaa vuorovaikutusta auttajaltaan. Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen on keskiössä naisten turvautuessa ulkopuoliseen apuun. Esimerkkieni naiset kokivat, että heidät sivuutettiin täysin. Heidä loukkasi syvästi se, että heitä ei uskottu eikä heidän tunteitaan ja kokemuksiaan arvostettu. Viimeisessä esimerkissäni naisen hämmennys oli suuri, koska hän koki auttajien omiin teorioihinsa tukeutuen yrittävän johdattaa häntä takaisin tilanteeseen, josta hän on taistellut itsensä irti. Samalla kun hän sai kokea omaa arvostelukykyään epäiltävän, hänen huoltaan lisäsi se, että eri auttajatahot eivät tehneet yhteistyötä lasten tapaamisasiassa. Perheneuvola ei ollut yhteydessä lasten tarhapaikkaan, josta olisi voitu kertoa lasten ahdistus ja haluttomuus isän yhteydenotoissa. Tämän aineistoni naisen luottamusta ammattiauttajan kykyyn tehdä oikea ratkaisu asiassa oli omiaan horjuttamaan perheneuvolan näkemys siitä, että ”päätös tehdään sillä perusteella, mitä ne näkee tässä huoneessa”. Tämän huoneen sijaan hän –

aivan oikein – kaipasi sen arjen kartoittamista, missä hän ja lapset elävät.

Siobhan Lloyd (1995) on väkivaltaa kokeneen naisen auttamisen paikkaa hakiessaan kiinnittänyt huomiota ristiriitaisten viestien esiintymiseen puhuttaessa kodin ja perheen yksityisyydestä. Näin tapahtuu, kun on kyse yksityisyydestä toisaalta aikuisten kohdalla ja toisaalta yksityisyyden uhmaamisesta lastensuojelukysymyksen noustessa esiin. Naiselle tästä on seurauksena se, että sosiaalityöntekijät ovat halukkaampia auttamaan naista sen jälkeen, kun hän on eronnut. Vasta silloin esiintyy Lloydin mielestä suurempaa valmiutta määritellä naisen tarpeet hänen omien oikeuksiensa mukaisesti ja uudelleen luokitella hänet ”ansioituneeksi” (deserving) (Mt., 159.) Omasta aineistostani löytyi tukea Lloydin kannanotolle, kun eräs haastateltavista kertoi kokemuksestaan hakiessaan apua sosiaalitoimelta:

”Minä olin siellä jo vuosien takaa ja tämä meidän tapaus oli tuttu. Et siinä ihan selvästi nähtiin tämä kaari, että mihin me ollaan menossa. Ja he sano, että he ei voi auttaa ja tehdä ennen, eikä heillä ole asiaa ja oikeutta puuttua meidän perhe-elämään. Jos minä valitin siellä, että eikö he voi tulla, kun mies kohtelee lapsia tuollein ja tuollein, niin mulle tehtiin selväksi että ei heillä ole oikeutta ketään kasvattaa eikä selittää, eikä sanoa tälle miehelle, että nyt muutat tapasi. Niin kauan, kun minä olen siellä, niin he ei voi auttaa koko meidän perhettä, eikä ole oikeutta puuttua.” (N 7, 49 v)

Naisten tilanteen tiivistää hyvin Lee Ann Hoff (1990), joka tutkimuksensa perusteella näkee viranomaisilla olevan ”kädet ylös” -asenne väkivallan aikana, jolloin naisen tukeminen mahdollistuu vasta eron jälkeen (mt., 142). Aineistossani on esimerkkejä myös siitä, että nainen joutui miehensä vuoksi taloudelliseen ahdinkoon, mutta tuen saaminen kaatui miehen tuloihin tai miehen taloudellisiin väärinkäytöksiin perustuvaan todellisuuden vastaiseen kuvaan naisen taloudellisesta tilanteesta. Näissä tapauksissa sosiaalityön ammattilaiset tarkastelivat ammattillisen kulttuurinsa ohjaamana naisten tarpeita sitoen ne perheeseen, jolloin perheen tukemisen idea kontrolloi yksilöllisten oikeuksien ideaa (vrt. Hurtig 2003, 178). Johanna Hurtig tuo väitöstutkimuksessaan esiin huolensa siitä, kuinka ammattilais-

kulttuurin rakenteissa on vain vähän tilaa lapsille (mt., 179). Vastaava tilanpuute ahdistaa myös parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia, silloin kun he yrittävät hakea apua itselleen.

Haluan korostaa, että joskin yli puolet aineistoni naisista oli pettynyt saamaansa palveluun, myös myönteisiä kokemuksia esiintyi. Auttajataho oli esimerkiksi ottanut väkivaltaongelman puheeksi, ohjannut naisen turvakotiin, neuvonut tekemään pahoinpitelystä rikosilmoituksen tai kehottanut hakemaan lähestymiskieltoa. Lisäksi on tarpeen huomioida se, että joissakin esimerkeissäni autettavan ja auttajan kohtaamisista, auttajatahon näkemys asiasta ja menettelytavasta voi olla toisenlainen, eikä asiakkaan kertoma välttämättä tee sille oikeutta. Kyseessä on kuitenkin naisen oma kokemus. Monen naisen kokemuksena oli väkivaltaongelman vähättely tai ohittaminen, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen puute sekä syyllistäminen tapahtuneeseen heidän hakiessa apua tilanteeseensa. Työntekijän on aina huomioitava asiakkaan subjektiiviset kokemukset jo auttamisen etiikan velvoittamana. Pahimmillaan kielteiset auttamiskokemukset voivat saada naiset sulkeutumaan entistä tiiviimmin kodin seinien sisäpuolelle ja väkivallasta irtautuminen vaikeutuu. Marjatta Bardy (1999) kirjoittaa eräässä artikkelissaan kohtaamisten merkityksellistämistä. Hän sijoittaa merkityksellisten kohtaamisten oleellisen perustan ihmisten väliseen kommunikatioon. (Ks. mt., 264–265.) Miettiessäni aineistoni naisten kokemuksia kohtaamisistaan formaalin palvelujärjestelmän kanssa, voin vain todeta sen, miten tärkeää naisten auttamisen ja heidän selviytymisensä näkökulmasta on heidän kannaltaan merkityksellisten kohtaamisten mahdollistaminen, ja miten suuri haaste se on palvelujärjestelmällemme.

7.1.2 Väkivaltaspesifisyyden merkitys auttamisessa

Kaikki aineistoni naiset ovat olleet turvakotien kriisityön asiakaina. Käyntikerrat turvakodeissa vaihtelivat yhdestä kymmeneen ja yhtäjaksoiset oleskeluajat yhdestä vuorokaudesta kolmeen kuukauteen. Naiset olivat myös turvakotien kriisivaiheen hoidon jälkeisen selviytymistä tukevan työn piirissä osallistumalla *Kriisistä selviytymiseen* -projektityöhön, jossa heidän selviytymis-

tään tuettiin erilaisin yksilö-, ryhmä- ja verkostotyön menetelmin. Yhtä lukuun ottamatta naiset osallistuivat näihin avopalveluna toteutettuihin työmuotoihin (ks. Nyqvist 2001; Ojuri 2001).

Turvakotityössä kriisivaiheen ja selviytymistä tukevan työn välinen raja on liukuva ja se myötäilee naisen elämänsä muotoutumista, jossa akuutit kriisit voivat yhä uudelleen mutkistaa naisen matkaa hänen tiellään kohti väkivallasta selviytymistä. Olennainen ero kriisivaiheen työn ja selviytymistä tukevan työn välillä on se, että jälkimmäisessä naiset sitoutuvat pitempiaikaiseen työskentelyyn ja sen myötä muutoksen hakemiseen ja vakiinnuttamiseen elämäksi ilman väkivaltaa (ks. myös Nyqvist 2001).

Nainen lähtee turvakotiin harvoin heti ensimmäisen pahoinpitelyn jälkeen, ja monille turvakodin kynnyks on korkea. Syyllisyys, häpeä, (miehen) pelko, naisten sisäistämä selviytymisen pakko ja epätietoisuus siitä, milloin on oikeutettu turvakodin apuun, näkyivät aineistossani syinä, jotka estivät tai lykkäsivät avun hakemista. Apua oli haettu ennen turvakotiin tuloa monilta formaalin auttamisjärjestelmän tahoilta.

Monien naisten palvelukokemuksia sävytti pettymys ja tyytymättömyys, kuten edellä on käynyt ilmi. Leo Nyqvist (2001) on tulkinnut tyytymättömyyden johtuvan siitä, että formaalissa palvelujärjestelmässä käsitellään tavallisesti vain osaa väkivallan tuomasta problematiikasta (mt., 183–184). Parisuhdeväkivallan ongelma saatettiin myös jättää kokonaan käsittelemättä. Turvakodeissa auttamisen fokus on väkivallassa ja siitä selviytymisessä ja tämä näkyi luonnollisesti myönteisinä auttamiskokemuksina. Turvallisuuden ohella naiset lukivat turvakotityön ansioksi sen, että he tulivat ymmärretyiksi ja kuulluiksi, saivat heille olennaista tietoa ja tarvittaessa konkreettista apua. Lisäksi toisten väkivaltaa kokeneiden naisten tarjoamalla vertaistuellalla oli erittäin suuri merkitys. Vanhan sananlaskun viisaus ”siitä puhe, mistä puute” todentui naisten kerronnan myötä. Yli puolet aineistoni naisista korosti erityisesti kuulluksi tuleminen merkitystä auttamiskokemuksena:

”Tämä oli ainoa paikka, missä siihen [väkivaltaan] suhtauduttiin siten, että minä puhun ihan asiaa. Ja sitten se, että minua kuunnellaan.” (N 1, 43 v)

”Minusta täällä turvakodissa oli tosi ihanaa se... että he eivät missään nimessä syyllistäneet enää lisää. Ei yhtään tullut sellaista aikaa, että olisi kokenut, että olisi itse ollut syyllinen... Ja ne todella ymmärsi, että tämmöistäkin voi olla.” (N 11, 40 v)

Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen merkitsee myös puhumisen sallimista. Naisten ilmaisut siitä, miten tärkeää oli, että ”on saanut sanoa sen, miten paha olo minulla on” (N 2) ja että turvakoti on ”paikka, jossa saa kertoa” (N 6) viestivät siitä, että turvakodeissa on aikaa ja tilaa naisten kokemuksille ja niiden kohtaamisille sen sijaan että ne esimerkiksi ajan puutteen tai joidenkin ammatillisten käytäntöjen vuoksi ohitettaisiin. Tästähän naisille oli jo kertynyt kokemuksia ennen turvakotiin tuloaan. Turvakoti tarjosi myös naisille itselleen rauhan ja tilaisuuden miettiä asioita, ”kelata ja purkaa juttuja” (N 12).

Eräs turvakotityössä ”purettava juttu” on kysymys naisen syyllisyydestä väkivaltaan. Naisilla saattoi olla harteillaan kolminkertainen syyllisyyden taakka. Miehen taholta tullut syyllistäminen on ollut hyvä kasvualusta naisen itsensä syyllistämiseksi, ja naisen hakiessa apua on saatettu vastausten sijaan tarjota syyllistävää kysymystä ”mitäs sinä sanoit sille?”. On ymmärrettävää, että syyllisyydestä muodostuu helposti este naisen avun hakemiselle. Nainen tarvitseekin apua, jotta hän pystyy tarkastelemaan realistisesti omaa syyllisyyttään. Turvakodin kriisivaiheen työssä syyllisyyttä käsiteltäessä keskitytään paljolti juuri syyllisyyden purkamiseen. (Pohjoisvirta 2001, 150.) Syyllisyyden käsitteleminen vapauttaa naisen sallimaan itselleen oma selviytymisprosessinsa, koska se saa ”silmät aukeamaan” (N 11).

Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen toteutui monen naisen mielestä erinomaisella tavalla vertaisryhmissä, joissa naiset jakoivat kokemuksiaan.

”Siellä [turvakodissa] oli tutut naiset ja heillä oli samantaisia kokemuksia joita voimme verrata keskenämme ja puhua niistä.” (N 13, 31v)

”Se oli tosiaankin hyvä ryhmä. Minä oikein nautin olla siellä, vaikka minua sattui välillä aivan hirveästi.” (N 16, 40 v)

Vertaistuen myötä naiset voivat hälventää häpeän ja syyllisyyden tunteitaan kuullessaan muillakin olevan samanlaisia ongelmia. Kohtalonyhteys jakoi ja lievensi naisten kipua ja antoi tilaa myös naurulle vaikeiden asioiden keskellä. Aivan ilmeisesti vertaisryhmät olivat naisille voimaantumisen paikkoja, jotka tukivat heidän muutospyrkimyksiään.

Empaattisen vuorovaikutuksen ohella naiset arvostivat ja tarvitsivat turvakotien tarjoamaa tietoa väkivallasta, siihen liittyvästä lainsäädännöstä ja mahdollisista tukijärjestelmistä. Naisille merkitsi paljon myös konkreettinen auttaminen asioissa, joita he eivät hallinneet, esimerkiksi apu tehtäessä rikosilmoitusta tai haettaessa lähestymiskieltoa, tuki huolto- ja tapaamisasioiden huoltoselvityksissä ja oikeudenkäynneissä. Väkivaltaa kokeneet naiset voivat tarvita tällaista ”kädestä pitäen viemistä” ja heidän asioidensa ajamista, koska etenkin kriisitilanteessa rationaalinen toimintakyky omien etujen puolesta rajoittuu (Nygqvist 2001, 184). Riitta Pohjoisvirta (2001) on turvakodin työntekijänä saanut monesti todeta, että naisen elämä ”velloo” ja hän saattaa tarvita kannattelua myös erotilanteessa. Eroprosessi harkinta-aikoinen voi kriisiyttää tilannetta eivätkä väkivalta ja sen uhka välttämättä pääty eron myötä. Huolto- ja tapaamisoikeuskiistoista saattaa tulla hyvin vaikeita, kuten eräs tapausesimerkkini osoitti. Lisäksi naiset äiteinä joutuvat liian lujille lasten jäädessä erossa heille. Kenties vasta tällöin tulee tilaa heidän pahan olon oireiluilleen. (Mt., 146–147.) Myös tästä oli näyttöä aineistossani. Turvakodeilla on mahdollisuus tarjota toistuvasti tukea elämän kriisiytyessä. Naisten kokemukset osoittivat selkeästi, miten suuri merkitys heidän selviytymiselleen on tuella, jota he saavat väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen.

Väkivaltaspesifi auttaminen sekä sitoutuva, tukeva ja sensitiivinen vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä olivat ne keskeiset tekijät, mitkä saivat naiset kokemaan turvakotien auttamisen poikkeuksetta erittäin myönteisenä verrattuna heidän palvelukokemuksiinsa formaalissa palvelujärjestelmässä. Turvakotikokemusten myönteisyyteen vaikutti varmaan osaltaan se, että aineistoni naiset olivat *Kriisistä selviytymiseen* -projektin asiakaina saaneet intensiivistä tukea projektityöntekijältä ja he olivat motivoituneita muuttamaan elämänsä suuntaa. Useimmat heistä olivat kuitenkin jo etsineet muutoksen mahdollisuutta pidemmän

aikaa tukeutuen lähinnä virallisen palvelujärjestelmän apuun onnistumatta yrityksissään. Onnistunut työ edellyttää työntekijän tulemista asiakkaan *lähelle*, sekä henkisesti että fyysisesti (Nygqvist 2001, 237). Tämä ei virallisessa auttamisjärjestelmässämme useinkaan ole organisatorisista syistä mahdollista – tai siihen ei ole totuttu. Kyse ei välttämättä ole työntekijän kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta auttaa. Asiakkaan empaattinen kohtaaminen ei kuitenkaan aina edellyttäisi juuri muuta kuin ”vaikka taputetaan olan päälle ja kysytään, että mitä sinulle kuuluu?” (N 14). Tätä haastetta voidaan jatkaa toisen naisen toivomuksella siitä, että väkivallan kokemusten keskellä ”tarvis olla joku, josta ottaa kiinni” (N 12). Vaikka toivomus on pieni, se on suuri haaste toteutettavaksi.

7.1.3 Sosiaalisen verkoston rooli

Naisen sosiaalinen verkosto tuntuu luontevalta avulta silloin kun hätä on suurin. Monet aineistoni naisista pakenivatkin väkivaltatilanteen kärjistyessä tai omien voimien ehtyessä naapuriin, vanhempien, muiden sukulaisten tai ystävien luo. Tämän avun käyttö ja sen saaminen ei aina ollut itsestään selvyys niin avun hakijan kuin avun pyynnön kohteenkaan osalta. Itse asiassa yllätyin siitä, kuinka vähän tukea aineistoni naiset hakivat tai saivat läheisiltään ja tuttaviltaan. Neljännes naisista kertoi saaneensa tukea ja turvaa sosiaaliselta verkostoltaan.

Lähiverkoston tuki jäi puuttumaan monesta eri syystä. Naiset eivät olleet halunneet kertoa kenellekään omasta tilanteestaan häpeän ja syyllisyyden painaessa mieltä. Naiset saivat myös huomata läheistensä ymmärtämättömyyden ja kyvyttömyyden auttaa: ”Kukaan ei uskalla sanoa” tai ”ne oli liian läheisiä neuvomaan”. Lisäksi väkivallan tunnistaminen ja tunnustaminen oli vaikeaa myös läheisille, kuten seuraava haastateltava sai kokea:

”Ja sitten jos minä omalle äidilleni puhuin, niin äidille tuli paha mieli, ja äiti ei oikein ollut oikea henkilö kuitenkaan, kun hän näki minussa vaan niin kuin lapsensa... Mun isäni sanoi, että ajattele nyt kuitenkin, sulla ja sun lapsillasi on kuitenkin katto pään päällä ja ruokaa. Et mieti, mikä on

tärkeämpää... Hän ei nähnyt eikä tiedostanut tätä mun pahaa oloani.” (N 7, 49 v)

Naiset eivät myöskään halunneet toistamiseen rasittaa lähipiiriään ongelmillaan ja avunpyynnöillään. ”Valinnanvaraa” avun ja tuen saamiseksi rajoitti osaltaan se, että sosiaalinen verkosto oli haurastunut väkivallan myötä. Monet naiset olivat jääneet vaille sosiaalisia kontakteja miehen eristäessä heidät heidän omista sosiaalisista suhteistaan. Eristäytyminen ja vaikeneminen olivat naiselle myös selviytymiskeino väkivallan pelon edessä:

”Välit sukulaisten kanssa oli kaikki silloin poikki. Minä en voinut pitää mitään yhteyksiä, koska siitä tuli paljon pahempi olo. Siinä oli hirveä henkinen prässä... Minä katsoin paremmaksi sen, että kaikki suhteet panen poikki, niin saan olla rauhassa niiltä. Kyllä siinä oli niin, että se oli mulle parempi, kun kukaan ei tiedä meidän asioista mitään. Ja kukaan ei käy vahingossa lipsauttelemassa mitään.” (N 11, 40 v)

Eeva Liisa Oksman (2001) muistuttaa siitä, että lähes jokainen väkivaltaa kokenut nainen on eristäytynyt läheisistään ja tarvitsee tukea ja rohkaisua löytääkseen kadotetut yhteydet uudelleen. Suhteiden uudelleenmäärittelyn tarpeita on myös naisen lähipiirissä. Puhumattomista asioista syntyy vuorovaikutusta vääristäviä perhesalaisuuksia, jotka läpityöskentelemättöminä siirtyvät sukupolvelta toiselle tunteina ja asenteina muuntuen tunnistamattomiksi. Vuoropuhelu mahdollistaa näiden purkamisen ja uudelleen jäsentämisen. (Mt., 121.)

Mikäli naisilla ei ollut mahdollisuutta saada tukea lähi-verkostoltaan ja virallinen auttamisjärjestelmä petti tai toimi puutteellisesti, nainen (lapsineen) jäi hädässään ja pelossaan yksin ja vaille tarvitsemaansa vuoropuhelua. Naisen selviytymisen näkökulmasta auttamistyön ammatillinen haaste on siinä, että naisen identiteetin ja toimijuuden rakentamisessa ja hänen uuden tarinansa edellytysten luomisessa eri auttajatahojen välinen yhteistyö toimii ja siinä huomioidaan myös se sosiaalinen verkosto, jossa nainen tulee tarinaansa elämään (vrt. Jokinen 2000, 164–165).

7.2 Konstruoidut naisten tarinat

Siirryn seuraavassa siihen tarinoiden vaiheeseen, jossa aineistoni naiset ovat astuneet sen muutoskynnyksen yli, mikä on irrottanut heidät väkivaltaisesta parisuhteesta rakentamaan omaa elämäänsä. Heidän tarinansa ovat osoittaneet väkivallasta selviytymisen vaikeuden. Lähdin seuraamaan naisten elämänkulkua heidän lapsuudestaan. Aivan muutamaa naista lukuun ottamatta väkivalta oli liittynyt heidän elämänkulkuunsa jo lapsuuden kodista lähtien. Väkivallan ohella alkoholiongelmät sekä turvattomuuden ja hylkäämisen kokemukset muistuiivat naisten mieleen ja purkautuivat esiin heidän kertoessaan tarinaansa. Oma parisuhde- ja perhe-elämä oli rakentunut jopa useammastakin väkivaltaisesta suhteesta väkivallan ollessa fyysistä pahoinpitelyä, seksuaalista väkivaltaa ja erilaista henkistä väkivaltaa, kuten alistamista, mitätöintiä, tai eristämistä. Joissakin tapauksissa naiset olivat myös taloudellisesti hyväksikäytettyjä. Pelko ja syyllisyys kulkiivat naisten tarinoita yhdistävänä juonteena.

Naiset olivat käyttäneet lukuisia selviytymiskeinoja sinitelläkseen väkivaltaisessa parisuhteessaan ja saadakseen väkivallan loppumaan. Naiset olivat myös tarvinneet useampia käännteentekeviä kokemuksia tiedostaakseen ja ymmärtääkseen vähitellen tilanteen muuttumattomuuden ennen lopullista päätöstään väkivaltaisesta suhteestaan irtautumiseksi. Kaikilla aineistoni naisilla oli omat elämäntarinansa. Niillä oli kuitenkin tietyllä tavalla samanlainen juoni: eläminen väkivallan varjossa, useimmilla lapsuudesta asti, yritykset selviytyä parisuhteesta väkivallasta huolimatta ja lopulta väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen ja oman elämän rakentaminen parisuhteen päätyttyä. Jokaisen naisen *yksittäiseen* tarinaan sisältyi sekä progressiivisiä, regressiivisiä että staattisia vaiheita (ks. Gergen 1988; Gergen 2003): elämässä ja parisuhteessa oli hyviä ja onnellisia aikoja, mutta myös väkivaltaa ja pakenemisiä sen tieltä, pettymyksiä miehen lupauksiin sekä yksinäisyyden ja avuttomuuden tunteita. Välillä naisen elämä oli tavallaan pysähtyneessä tilassa, siitä puuttui väkivalta, mutta sen pelko varjosti usein naisen ja lasten normaalia arkea. *Yleisesti* luonnehtien naisten tarinat olivat ensin regressiivisiä tarinoita, joissa heidän elämänkulkuaan varjosti jatkuva väkivalta tai sen pelko ja väkivallan paheneminen ajan

myötä. Näin tapahtui aina siihen asti, kunnes naiset erilaisten kokemiensa käännekohtien myötä irtautuivat parisuhteestaan ja tarinat saivat tuossa vaiheessa progressiivisen luonteen.

Miten naiset selviytyivät? Muodostuivatko heidän tarinansa lopulta progressiivisiksi selviytymistarinoiksi? Olen aiemmin (luku 3.5.4) pohtinut selviytymisen tuloksellisuutta. Kaikki aineistoni naiset olivat selviytyneet, mikäli selviytyminen rajataan irtautumiseen väkivaltaisesta parisuhteesta. Mutta alkaako selviytyminen siitä mihin väkivalta loppuu? Onko nainen selviytynyt huolimatta siitä, että väkivallan pelko vielä varjostaa hänen elämäänsä? Pyrin tulkitsemaan naisten omista lähtökohdista, mitä he selviytymisestään kertovat.

Väkivallasta irtautuminen merkitsee suurta elämänmuutosta ja vaatimusta uuden toimijuuden ja identiteetin rakentamiseksi. Naiset joutuivat kutomaan arjen kuviot uudella tavalla. Esimerkiksi työn ja toimeentulon kysymykset, lasten tarpeisiin vastaaminen tai keskeneräiset lasten huolto- ja tapaamisjärjestelyihin liittyvät kysymykset vaativat paikkaansa naisen elämässä siinä missä hänen omat henkilökohtaiset toistaiseksi siirretyt ja ohitetut tarpeensa ja toiveensakin. Naiset kertoivat myös yhä jatkuvasta pelosta, pettymyksen, voimattomuuden ja huonommuuden tunteistaan. Aineistoni kertoi selkeästi sen, että väkivallasta irtautuminen ei kaikille naisille merkinnyt suoraviivaista ja välitöntä kiinnittymistä selviytyjän identiteettiin. Tarja Heiskasen (1995) mukaan selviytymisen merkitys ja sisältö vaihtelevat yksilöittäin. Kaikki selviytymisyrittäjät tähtäävät kuitenkin siihen, että muutoksesta olisi mahdollista saada ote, jolla sen saisi jotenkin hallintaan. Selviytyminen ei tarkoita elämän saamista täydelliseen järjestykseen, vaan kykyä vähentää ja lieventää sen kitkakohtia ja kykyä sopeutua uusiin asioihin ja hyväksyä elämän muutoksia. (Mt., 162, 166.) Naisten tarinat saivat toisistaan poikkeavia päätöksiä suhteessa väkivallasta selviytymiseen. Olen jaotellut tarinat kolmeen ryhmään noudattaen naisten omia käsityksiä selviytymisestään. Keskeinen naisten tarinoita erotteleva piirre on niiden tulevaisuusnäky, ja se missä määrin menneisyys mahdollisesti ohjaa naisten tulevaisuuden rakentamista, kuten elämän arvojen ja tavoitteiden asettamista. Anneli Pohjolan (1994) käyttämä ilmaisu tulevaisuuskynnys sopii hyvin tähän yhteyteen. Menneisyys sisältää merkityksiä, joiden

perintö voi rakentua sekä voimavaroista että rajoitteista. Niin myös ajatus tulevaisuudesta saattaa merkitä mahdollisuuksia ja haasteita tai uhkaavaa kohtaloa. (Mt., 134.)

Nimesin tarinat selviytyjän (10), etsijän (6) ja epäilijän (4) tarinoiksi. Tarinat eivät ole autenttisia, joten yksikään niistä ei sellaisenaan ole kenenkään tutkimukseeni osallistuneen naisen tarina. Tarinat ovat konstruktioita, joissa olen yhdistellyt eri henkilöitä koskevia tietoja ja lausumia. Naisten kertomaa olen kuvannut omin sanoin. Joissain tilanteissa olen käyttänyt myös suoria lainauksia korostaakseni jonkin asian merkitystä. Tyypittelyssä ei ole mahdollista tuoda esille yksittäisten elämäntarinoiden yksityiskohtia. Näitä yksityiskohtia olen pyrkinyt tavoittamaan aineistoni temaattisen analyysin myötä. Naisten kertomat elämäntarinat eivät myöskään ole täysin ”tyyppi-puhtaita” ja mahdu sellaisenaan tiettyyn tyyppiin, vaan haastatteluissa oli kuultavissa useamman tarinan aineksia ja tyypittelyni on näin ollen omien tulkinnallisten kompromissieni summa. Olen yhdistänyt useamman naisen haastatteluja, sillä katson, että tiettyyn tarinatyyppiin sijoittamani naisten kertomukset kuvaavat perustaltaan samaa yhteistä tarinaa, mikä mahdollistaa niiden yhdistämisen. (Vrt. Hänninen & Polso 1991; Valkonen 1994; Koski-Jännes 2000.) En siis tyypittele naisia ja pyri rakentamaan ”ihmistyyppiä”, vaan tarkastelen tyypittelyn kautta väkivalta-ilmiötä. Tarinoiden naisten nimet ovat minun antamiani.

Kuten olen todennut, tarinoiden muotoutumisessa keskeiseksi näytti nousevan kysymys menneisyyden ja tulevaisuuden välisestä dialogista ja erityisesti siitä, missä määrin uutta (selviytyjän) tarinaa mahdollisesti ohjasi entinen (väkivaltaa kokeneen) tarina. Haluan samalla muistuttaa, että väkivaltaa kokeneet naiset olivat parisuhteensa aikana sekä väkivallan uhreja että väkivallassa selviytyjiä. Sen tähden naisten menneisyyden tarinat eivät ole pelkästään uhrin tarinoita. Ihmisen identiteetti rakentuu sekä menneisyyden kokemuksista että siitä, miten hän suuntautuu tulevaisuuteen. Susanna Hyväri (2001) toteaa osuvasti, että uutta ei voi tulla näkemättä vanhaa kunnolla. Minän kuvaan on paneuduttava huolellisesti, jotta siitä saisi otteen ja muutoksen välineen. (Mt., 114.) Aineistoni naiset olivat hakeneet vuosikausia minäänsä sinnitellessään parisuhteessaan, mutta he eivät saaneet siitä tarpeeksi lujaa otetta kyetäkseen irtautumaan väkivallasta.

Tämän moni naisista totesikin. Naisten selviytymisen tarkastelu osoitti puolestaan sen, kuinka entinen minä ja elämäkokemukset pitivät monta naista vielä lujasti otteessaan väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeenkin. Kuvaamani tarinat ovat naisten muutosprosessien ja heidän identiteetti muutostensa kuvauksia (vrt. Hyväri 2001, 47). Lähden liikkeelle selviytyjän tarinasta. Näitä tarinoita löysin kymmenen eli puolet koko aineistostani.

7.2.1 Selviytyjän tarina

Ilona on hieman alle neljänkymmenen ikävuoden. Hän asuu kahden alaikäisen lapsensa kanssa. Nuorempi heistä on alle esikouluikäinen ja vanhempi elää varhaisnuoruuttaan. Vanhin lapsista on jo muuttanut kotoaan. Perheen elämäntilanne on Ilonan mielestä vähintäänkin tyydyttävä. Ex-mieskään ei enää ole häirinnyt saatuaan tuomion hänelle määrätyn lähestymiskiellon rikkomisesta. Ilona oli kirjannut miehen tekemät lähestymiskiellon rikkomukset ja tehnyt niistä rikosilmoituksen haluten näin osoittaa miehelle, että hän on tosissaan. Ilona on helpottunut siitä, että hän ei enää kokenut olevansa millään tavalla sidoksissa entiseen mieheensä. Fyysisen eron ohella Ilona korosti omassa itsessään tapahtuneen muutoksen merkitystä. Hän piti olennaisena tekijänä selviytymisensä kannalta oman ajattelutavan muuttamista. Tämä on merkinnyt syyllisyydestä vapautumista, sen tajuamista, ettei ole mitään järkeä syyllistää itseään asioista, joita ei ole tehnyt, ja myös luopumista kohtuuttomasta vastuunkannosta toisten puolesta. Ilonasta oli helpottavaa huomata, ettei hänen tarvitse olla mikään ”kaikkivoipa” tai ”yli-ihminen”. Hän nautti tunteesta, että on nyt ”oman elämänsä herra” ja totesi oppineensa sen, että ”on kysymys *minusta*”.

Hyvien ja pahojen muistojen läpikäymisen Ilona koki omana kasvunaan ja oman itsensä voittamisena. Pohtiessaan elämäänsä hän ryhtyi myös etsimään sitä menneisyyttä, joka hänen tarinansa paikantui parisuhteen alkuaikoihin. Ilona huomasi, että tuo osa hänen tarinansa juonta oli tavallaan kadonnut avioliiton aikana. Ilonan kodin ulkopuolinen työ tai harrastukset ja niistä puhuminen olivat herättäneet miehessä mustasukkaisuutta ja hänen toimintansa mitätöintiä, joten hän oli väkivallan pelossa

katsonut parhaaksi luopua ja vaieta. Nyt tilanne oli toisin. Ilona lähti hakemaan sitä itsetuntoa, jonka hän muisti itsellään aikanaan olleen. Työltä ja lapsilta jäävä aika on täyttynyt opiskelulla ja energiaa on riittänyt myös järjestötoimintaan. Harrastustensa myötä Ilona oli löytänyt uusia ystäviä ja hänen sosiaalista verkostoaan vahvistivat turvakodissa olon aikana syntyneet ystävyys-suhteet, joita hän piti yllä edelleen. Nykyisessä elämäntilanteessaan Ilona koki, että hän on ”noussut hirveästi ylöspäin” ja totesi tyytyväisenä, että ”minäkin olen jotakin, enkä vaan se köyhän mökin nuorin tyttö, jota saa potkia ja haukkua”. Tulevaisuutensa suhteen Ilona oli utelias. Vaikka hän vielä hieman surikin sitä, että ydinperhe hänen ympäriltään särkyi, hän uskoi kuitenkin parhaimpien aikojen olevan vielä edessäpäin niin oman elämän rakentamisen kuin lasten hyvinvoinninkin kannalta. Ilona toivoi, että osaisi kasvattaa lapset tasapainoisiksi kaiken kokemansa jälkeen. Periksi hän ei enää tulisi antamaan eikä hän myöskään halunnut jäädä menneisyytensä vangiksi.

Selviytyjän tarinassa naisen irtautuminen väkivaltaisesta parisuhteesta johti selviytymistä osoittavalle tielle. Selviytyjän tarinaa luonnehtii selkeä ero menneen ja nykyisen minän välillä. Väkivaltaisesta suhteesta irtautumisesta muodostui naiselle uusia kokemuksia ja tavoitteita mahdollistava muutos. Syyllisyys ja vastuunkanto saivat väistyä oman vapauden ja itsensä toteuttamisen tieltä. Avainkokemuksena oli oman *itseyyden löytyminen*. Tämä merkitsi miehen ja väkivallan asettamien rajojen purkautumista ja myös oman itsen luomien minuuden rajojen paikantamista uudelleen. Naispsykologian tuntija Harriet Lernerin (1991) näkemysten mukaisesti naisten suorittama rajojen uudelleen määrittely oli tulosta heidän itsetutkiskelustaan ja syvästä tietoisuudestaan omista tarpeistaan ja oman kärsivällisyytensä rajoista (mt., 100–101). Itseys merkitsi myös itsetunnon löytymistä ja oman itsensä arvostamista. Susanna Hyvärin (2001) mielestä itsetuntoa ei tulisi tulkita vahvuuden saavuttamiseksi vaan tuntemukseksi itsestä, itseymmärrykseksi (mt., 119). Näkemykseni mukaan väkivallasta selviytyneen naisen uudelleen rakentama itsetunto ilmentää sekä itseymmärrystä, omien tunteiden ja tarpeiden tiedostamista ja tunnustamista että (tahdon)-voimaa hakea tämän itseymmärryksen ohjaamana elämälle uutta suuntaa mahdollisista vaikeuksista huolimatta.

Yksilön oman elämänhistorian ja kokemusten ohella ihmisen elämänmuutoksilleen antamiin merkityksiin vaikuttavat myös kulttuuriset merkitysjärjestelmät (Hänninen 1999, 73). Selviytyjän tarinassa nainen joutui luopumaan ainakin väliaikaisesti hänelle tärkeästä, perinteiden ohjaamasta ja hänen identiteettinsä perustana olleesta (perheen)äidin ja vaimon roolista. Se vaihtui yksinhuoltajaäidin rooliin. Selviytyjänä identiteettiperustan muutos ei kuitenkaan merkinnyt naiselle lopullista menetystä tai sen uhkaa vaan pikemminkin haastetta (vrt. Lazarus & Folkman 1984), johon hän nyt tarttui omana itsenään naisena äidin roolin ohella. Tulevaisuuteen selviytyjä suhtautui uteliaasti ja uskoi parhaiden aikojen olevan vielä edessäpäin. Hän ei antanut entiselle tarinalleen ohjausvaltaa elämälleen, vaan väkivallasta irrottautumisen jälkeen tarina sai progressiivisen käänteen ja se muotoutui positiiviseksi selviytyjän tarinaksi. Elämä alkoi tuntua yhä paremmalta joka suhteessa (ks. Gergen 2003).

7.2.2 Etsijän tarina

Onerva on noin neljäkymmenen vuoden ikäinen nainen. Hänen kolme alaikäistä lastaan ovat iältään kymmenen vuoden molemmin puolin. Onerva on tyytyväinen, että on päässyt miehestään eroon. Mukavaa tunnetta siitä, että hän voi nyt rakentaa omaa elämää ja itse päättää omista asioistaan, häiritsi ajoittain esiin pulpahtava pelko ”voinko minä päästä tästä koskaan eroon”. Onerva kantoi erityisesti huolta lapsistaan ja heidän hyvinvoinnistaan ja hän oli huolissaan siitä, miten väkivalta oli vaikuttanut lapsiin. Onerva syyllisti itseään siitä, ettei ollut kyennyt aikaisemmin tekemään eroratkaisuaan. Hän alkoi vähitellen noudattamaan entistä elämäntyyliään, johon kuului muun muassa lukeminen ja liikkuminen. Uimisen hän totesi hyväksi keinoksi karistaa vuosien aikana kertyneet liikakilot. Onervan tavoitteena oli myös saada päätökseen kesken jääneet opinnot. Häntä vaivasi kuitenkin toisinaan avioliiton aikana iskostunut huonommuuden tunne, ja hän totesikin hakevansa ”omaa itseäni, sitä omaa minääni, mitä minä olen joskus ollut. Mulla on vielä pitkä matka siihen, koska mulla on ollut vieläkin paljon se tunne, että minä en ole mitään.”

Kaiken kaikkiaan elämä oli kuitenkin alkanut tuntua hyvältä, koska Onerva oli mielestään päässyt pahimman yli eli oli toipumassa kotinsa ja elämänkumppaninsa menetyksestä ja yksin jäämisen outoudesta. Tätä elämänvaihetta Onerva oli nyt kääntämässä voimavarakseen. Hän tiesi, miten eletään ”normaalisti” ja pyrki nyt siihen. Hän oli kuitenkin sitä mieltä, ettei elämässä monien vuosien jälkeen voi yks kaks aikaan saada ”repäisevää muutosta”, vaikka haluaisikin. ”Aika se on, joka tässä parantaa. Pikku hiljaa ja parempaan suuntaan tässä koko ajan mennään, ja kun on tottunut, että on pieneen tyytyväinen ja pienistä asioista onnellinen.” Ystävien tuen Onerva koki tärkeänä. Lisäpuhtia selviytymiselleen hän on hakenut käymällä keskustelemassa turvakodilla ja osallistumalla siellä pidettäviin naisten ryhmiin.

Etsijän tarinan nainen keskittyi enemmän nykyisyyden haltuunottoon kuin uuden ja entistä paremman elämän nopeaan jäljittämiseen. Luottamus tulevaisuuteen ja elämänusko olivat kuitenkin olemassa. Naisen oma itseys näytti olevan vielä lopullista vahvistusta vailla ja eheytymisprosessi vaatii ulkopuolista vahvistusta. Etsijän identiteetti rakentui vahvasti äitiydelle, oma prosessi naisena oli ikään kuin taka-alalla. Äitiydellä oli suuri merkitys naiselle. Lapset merkityksellistivät hänen elämäänsä ja tukivat hänen selviytymistään.

Harriet Lerner (1991) on esittänyt äiti-lapsisuhteesta oman aineistoni kannalta merkittävän näkemyksen. Hänen mielestään keskittyminen lapseen on tapa kestää ahdistusta, mutta se tapahtuu naisen oman itseyden kustannuksella. (Mt., 42.) Joidenkin naisten kohdalla tilannetta voitaisiin tulkita myös näin. Kysymys äidistä ja lapsesta ja kummankin selviytymisestä on jatkuvasti esillä turvakodin kriisityössä työskenneltäessä väkivaltaa kokeneiden naisten kanssa. Tällöin tärkeää on näkemys siitä, että äidin kanssa työskentelyn perustana on hänen kohtaamisensa *naisena*. Naisen kokemus omassa tarinassaan kuulluksi ja siten ymmärretyksi tulemisesta luo perustan sille, että äiti kykenee lisäksi huomioimaan lapsensa hädän. Toisaalta lapsen tilanteen tajuaaminen voi auttaa naista näkemään selkeämmin myös oman tilanteensa. (Pohjoisvirta 2001, 149.) Myös selviytymisen vaiheessa, naisen jo rakentaessa omaa ja lastensa elämää, naisen selviytyminen naisena on tärkeää ja tarvittaessa sen tukeminen, että hän selviytyisi myös äitinä. Etsijän tilannetta voisi tulkita myönteisen

odottavaksi: kaikki (mahdollinen hyvä) tapahtuu ”*sitten kun*” (nainen on eheytynyt tarpeeksi). Etsijän tarina etenee progressiivisesti ja se on todennäköisesti etsijän omien ponnistelujen ja ulkopuolisen tuen myötä pikku hiljaa vakiintumassa positiiviseksi selviytyjän tarinaksi.

7.2.3 *Epäilijän tarina*

Viola on yli kolmenkymmenen ikäinen nainen, joka elää kahden lapsensa kanssa. Toinen heistä ei ole vielä täyttänyt viidettä ikävuottaan, toinen on iältään alle kymmenvuotias. Violan olo oli helpottunut, kun hän oli päässyt eroon väkivaltaisesta suhteestaan, ja hän katsoi olevansa menossa kohti parempia aikoja verrattuna kaikkeen aikaisemmin elämän varrella kokemaansa. Yksin oleminen tuntui kuitenkin vaikealta ja opeteltavalta asialta: ”Olisi kaikkein tärkeintä, että pääsisin itseni kanssa sinuksi silleen, että hyväksyisin sen, että olen nyt yksinhuoltaja ja oppisin nauttimaan siitä, että olen yksin. Ja pääsisin sellaiseen tasapainoon, että osaisin olla lapsille hyvä äiti.” Viola haluaisi olla samankaltainen kuin hän muisti olleensa ennen kokemaansa väkivaltaa. Tällä hetkellä kuitenkin tuntui kuin ”olisi pala sielusta pois”. Elämästä ei oikein osannut nauttia, ja olotila oli vähän sekava ja saamaton. Menneisyyttä ei Violan mielestä pitänyt kuitenkaan kovin surra. ”Se on elettyä elämää ja se on sillä selvä, ja onhan hirveän paljon positiivisiäkin juttuja, niitähän voi keksiä ihan mistä tahansa!”

Violan tunteet ja ajatukset risteilivät epäilyn ja myönteisen tulevaisuususkon välillä. Toisinaan hän suri sitä, että elämä oli levällään ja epäili, tulisiko mistään mitään, kun ”semmoisia seiniä tulee vastaan vielä”. Hän totesi olevansa ”taas siellä lähtöviivoilla”, mutta tunnusti tämän itsensä paikantamisen samalla merkitsevän mahdollisuuksia mihin tahansa. Tulevaisuuden haaveita ja suunnitelmia Viola oli jo mielessään miettinytkin. Niinpä hän itsekseen ihmettelikin sitä, että ”mikä tässä silti mättää?” Itseanalyysin perusteella Viola oli tullut siihen lopputulokseen, että hän ei ollut vielä tasapainossa itsensä kanssa. Hän vertasi tuntemustaan heikoilla jäillä seisomiseen. Selvitäkseen Viola tarvitsi vielä apua. Sitä hän sai pahimpien kriisivaiheiden

aikana tutuksi ja turvalliseksi kokemaltaan turvakodilta osallistamalla siellä pidettäviin naisten ryhmäkeskusteluihin.

Epäilijän tarinan naisella raja menneen ja nykyisyyden välillä oli häilyvä, samoin kuin jossain määrin hänen tulevaisuudenuskonsakin. Lapset olivat hänelläkin elämän kiinne-kohta ja heidän tulevaisuutensa turvaaminen elämän keskeinen sisältö. Identiteetti naisena oli vielä haavoittuva ja etsimisen kohteena. Entisen elämän malli, ydinperhe ja siinä äidin ja vaimon rooli näyttivät olevan vielä se ”rautalanka”, joka piti epäilijää otteessaan. Väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen oli naiselle toisin toimimisen ja valitsemisen mahdollistava muutos, mutta siihen tarttuminen tuntui ajoittain vaikealta. Ainakin osittain voisi yhtyä Harriet Lernerin (1991) näkemykseen siitä, että vain pieni vähemmistö naisista ajattelee ensi sijassa *elämää*, joka ei sen enempää vaadi kuin sulje pois avioliittoa. Tämä ajattelutapa on muodostunut naisten ongelmaksi sukupolvien kasvatusperinteen myötä. (Mt., 218.) Epäilijän tarinassa entinen tarina ohjasi vielä vahvasti hänen elämäänsä ja se oli ainakin toistaiseksi vakiinnuttanut elämäntilanteen ”toisaalta–toisaalta”-aiheeseen. Elämä soljui eteenpäin, se ei tuntunut kovin huonolta, mutta ei sitä voinut hyväksikään kehua. Epäilijän tarina kertoo naisesta, jonka tulevaisuudennäky on hämärän peitossa. Hänen tilanteensa on *selkiytynyt*, mutta selviytymisen prosessi yhä jatkuu hänen kohdallaan.

Pohdintaa

Epäilijän tarina osoittaa erittäin selvästi väkivallasta toipumisen todellisuuden: naiselle selviytymisen prosessi on useimmiten pitkä ja monimutkainen. Harvoin tarina etenee pelkästään progressiivisena ja vakiintuu suoraviivaisesti positiiviseksi selviytymistarinaksi. Väkivallasta irtautumisen jälkeen muotoutuva naisen selviytymistarina sisältää eri vaiheita samalla tavoin kuin hänen aiempi tarinansa, joka päättyi progressiiviseen, positiivista muutosta merkitsevään irtautumiseen. Niin selviytyjän, etsijän kuin epäilijänkin elämä rakentuu sekä progressiivisista, stabiileista että regressiivisistä vaiheista. Välillä elämä tuntuu kulkevan myötätuulessa, kaikella tavalla yhä paremmin,

välillä se etenee ikään kuin omaa tahtiaan tuntumatta sen enempää hyvältä kuin pahaltakaan. Toisinaan elämänkulku voi saada regressiivisiä sävyjä, kuten pahaa oloa, menneisyyden kaipausta ja epä tietoisuutta omasta selviytymisestä ja tulevaisuudesta. Naisen kertomus selviytymisestä sisältää näin monta tarinaa. Regressiiviset sävyt voivat myös muistuttaa väkivallan traumatisoivista vaikutuksista. Ajoittain esiin nousevat ahdistuksen, pelon ja syyllisyyden tunteet ja itsetunnon horjuvuus saattavat olla oireita väkivallan aiheuttamasta traumasta. Traumaattisten tapahtumien jälkeen niihin liittyvät erilaiset reaktiot ja oireet voivat palautua ja tapahtuma saatetaan kokea uudelleen viikkojen, kuukausien tai vuosienkin jälkeen. Kysymyksessä on tällöin post-traumaattinen stressireaktio (PTSD). (Ks. Carlson & Dalenberg 2000, 10–14, 20–25; ks. myös Jones & Hughes & Unterstaller 2001.) Salli Saari (2000) vertaa psyykkistä traumaa näkymättömiin kahleisiin, joiden vaikutusta ihminen ei voi valita vapaasti, vaan hänen on aina valittava samoin (mt., 315). Mahdollinen traumatisoituminen selittää osaltaan väkivallasta selviytymisen prosessin pituutta.

Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen on väkivallasta ja sen seurauksista selviytymisen edellytys ja mahdollistaja. Kuten naisten tarinat osoittavat, selviytymisestä muodostuu jokaiselle naiselle vaativa identiteetti-projekti. Se sisältää sekä henkilökohtaisen minuusprojektin, pyrkimyksen sisäiseen kasvuun ja oman itsensä löytämiseen, että sosiaalisen minuusprojektin, joka rakentuu yksilön suhteista kanssaihmissiin ja toimintaan sosiaalisessa verkostossa (ks. Koski-Jännes 2000, 174–183). Näiden projektien toteuttamisen myötä syntyvän uuden tarinan muodostumista voi vaikeuttaa entisen (elämän)tarinan kiinnipitävyys ja pakottavuus. Vilma Hännisen (1999, 70–71) mielestä vanhasta tarinasta ei aina ole helppo luopua, eikä uutta tarinaa voi luoda vain tietoisesti uudelleen ajattelemalla.

Soile Veijola ja Eeva Jokinen (2001) kuvaavat hyvin kotinsa jättäneen (parisuhteesta irtautuneen) naisen tunteita ja kokemusmaailmaa verrattaessa sitä tavanomaisena pidettyyn tilanteeseen eron yhteydessä, jolloin mies lähtee naisen jäädessä (lasten kanssa) kotiin: ”Niinpä nainen, joka jättää kotinsa, joutuu uimaan vastavirtaan suhteessa sekä ympäristön odotuksiin että omiin tunteisiinsa, olipa hän kuinka emansipeerattu tahansa” (mt., 128).

Naisen tilannetta ja orientoitumista tulevaisuuteen ei mitenkään helpota se, että hän oli joutunut uimaan vastavirtaan jo parisuhteen aikana, mistä ovat kertoneet yritykset salata väkivalta, arkuus hakea apua ja usein myös vaikeudet tai epäonnistuminen avun saamisessa.

Kirsi Pohjola (1999) kirjoittaa osuvasti siitä, että naisen pyrkiminen hyvään elämään saa eri aikoina ja eri yhteyksissä erilaisia muotoja, jotka jäsentyvät sen mukaan, painottuvatko ehyen minuuden elämisessä minä vai muut. Pohjola kysyy, milloin tulee naisen oman itsen vuoro ja miten itseyyttä on mahdollista elää. (Mt., 35.) Päätöksenteko siitä, miten elää itseyyttä, miten lähteä rakentamaan omaa elämäänsä väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen, ei ole vain tahtokysymys. Naisen elämänsuunnitelmaan vaikuttavat monet seikat, kuten omat fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset voimavarat, ympäristö sekä ulkopuolinen tuki. Susanna Hyvärin (2001) näkemys siitä, että itseyyttä työestetään dialogisissa suhteissa (mt., 112) on huomionarvoinen pohdittaessa väkivaltaa kokeneen naisen selviytymistä. Dialogin mahdollisuuden aineistoni naisilta olivat vieneet pelko, syyllisyys ja häpeä sekä kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen puute. Väkivallasta selviytymisen prosessissaan he tarvitsevat realistista käsitystä siitä, millainen minä olen, mihin olen matkalla ja mitkä ovat vaihtoehtoni ja toimintamahdollisuuteni. Tämä mahdollistuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Jokinen 2000, 164–165.)

Turvakodit ovat niin kriisityössään kuin väkivaltaa kokeneen naisen selviytymistä tukevassa työssään pyrkineet tarjoamaan naisille heitä auttavan vuoropuhelun mahdollisuutta. Sen tarjoaminen on haaste kaikille niille auttajatahoille, jotka työssään kohtaavat väkivaltaa kokeneen naisen. Haaste on erityisen suuren vuoksi, että naisen omassa tarinassaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen ja hänen minuutensa rakentuminen vaativat myös niiden kokemusten kuulemista, joilla ei ole vakiintunutta sanastoa (vrt. Pohjola 1999, 57). Väkivaltaa kokeneella naisella sanoittamattomia kokemuksia on paljon.

Irtauduttuaan väkivaltaisesta suhteesta naiset ovat puhuneet pettymyksestä ja vihan ja surun tunteista, mutta myös kasvaneesta rohkeudesta, sitkeydestä ja vahvuudesta, oman minän vankistumisesta. Anja Riitta Lahikainen (2000) kirjoittaa toisaalta lohdut-

tavasti, toisaalta haastavasti, että ihmisen identiteetti ei ole koskaan valmis eikä varmasti saavutettu, vaan kysymys on dynaamisesta elinikäisestä projektista (mt., 77). Ei siis ole mikään ihme, että väkivaltaa kokenut nainen, joka väkivallasta irtautuessaan joutuu aloittamaan niin monta asiaa alusta uudestaan, jopa omien tunteidensa löytämisen, etsii ja epäilee hakiessaan omaa minäänsä ja selviytymistään.

Tutkimukseni väkivaltaa kokeneiden naisten todellisuudesta toi esiin selviytymisen sisällöllisen monimuotoisuuden, jota käsitteen teoreettiset määrittelyt eivät riittävästi tavoita. Selviytyminen parisuhteen aikana on eri asia kuin selviytyminen parisuhteesta irtautumisen jälkeen. Naisten selviytyminen väkivaltaisessa suhteessa merkitsi sopeutumista, alistumista, sinnittelyä, hyväksymistä ja pärjäämistä lukuisia eri strategioita apuna käyttäen (ks. luku 6). Naiset selviytyivät niin kauan kuin heillä oli näitä keinoja, sillä kuten Lora Lempert (1996) on todennut, toiveikkaus myönteisistä muutoksista ja väkivallan päättymisestä säilyy niin kauan kuin uusia strategioita löytyy ongelman ratkaisemiseksi. Toiveikkaus ja usko muutoksen mahdollisuuteen sai naiset selviytymään väkivallan jatkumisesta huolimatta. Fyodor Vasilyukin (1991) kriisiteorian mukaisesti naiset pyrkivät luomaan vaikeille tapahtumille ja tunteille uusia merkityksiä niistä selviytyäkseen.

Väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen selviytymisen fokus siirtyy naiseen itseensä parisuhteen sijaan. Selviytyminen merkitsi muun muassa naisten syyllisyydestä vapautumista ja oman itseyden löytymistä, itsetunnon vahvistumista ja minuuden rajojen paikantamista uudelleen. Rajojen murtaminen salli naisille heidän omien tarpeidensa tunnustamisen ja sekä halun ja kyvyn sosiaaliseen vuorovaikutukseen entisen eristäytymisen sijaan. Selviytymisestä kertoi myös luottavainen suhtautuminen tulevaisuuteen ja asioiden myönteiseen kehitykseen. Näitä naisten myönteisiä kokemuksia voisi kokoavasti kuvata voimaantumisenä (empowerment), jossa selviytyminen rakentuu sekä henkilökohtaisen että sosiaalisen prosessin myötä. Kysymys on kokonaisuudesta, mikä koostuu yksilön itselleen asettamista päämääristä, uskomuksista omasta itsestään sekä emootioista ja suhteesta toimintaympäristöön. (Ks. Siitonen 1999.)

Tarkasteltaessa selviytymistä omien rajojen löytymisenä, se sisältää myös heikkouden ja ajoittaisten selviytymättömyyden kokemusten sallimisen itselleen. Väkivallasta selviytymistä ei voida kuvata Cullbergin (1977) kriisiteoreettisen mallin tapaan yksisuuntaisen nousujohteiseksi kriisistä selviytymiseen kulkevaksi prosessiksi. Naisten selviytymättömyyden kokemukset kyseenalaistavat myös heidän selviytymisensä määrittymisen elämänhallintana. Käsite on laaja, eikä hyvää elämänhallintaa pysty kukaan määrittelemään. Jokaisen ihmisen kohdalla elämänhallinta on suhteellista, mikä korostuu silloin, kun vaikea sosiaalinen ongelma, kuten väkivalta, on järkyttänyt elämäntulkua. Juuri tästä naisten ajoittaiset selviytymättömyyden kokemukset kertovat. Selviytymistä ei voi luonnehtia yksiselitteisesti menestystarinaksi, se on suhteellista, kuten elämä yleensäkin.

8 TARINOIDEN OPETUKSET

Olen tarkastellut tutkimuksessani naisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa, heidän selviytymistään sen varjossa sekä siitä irtautumisen ja selviytymisen prosessia. Kohderyhmänäni olivat turvakotien asiakkaina olleet naiset. Tutkimusjoukkoni oli valikoitunutta siten, että suurin osa naisista oli ollut julkisen palvelujärjestelmän piirissä ennen turvakotiin tuloaan. Näin he olivat motivoituneita purkamaan omaa tilannettaan ja hakemaan siihen muutosta. Selviytymiseen liittyvien kysymysten myötä tarkasteluni kohteena olivat myös naisten asiakkuus- ja auttamiskokemukset virallisessa palvelujärjestelmässä ja heidän lähiverkostossaan. Se, että työskentelen väkivaltatyön parissa, vaikutti sekä omaan kiinnostukseeni tutkia parisuhdeväkivaltaa että aineistoni valintaan. Tutkimukseni ja tulkintani perustuivat naisten kertomuksiin kokemuksistaan. Olen tietoinen, että taustallani on vaikutusta siihen, miten olen aineistoani lukenut ja mihin olen huomioni kiinnittänyt. Olen kuitenkin pyrkinyt antamaan mahdollisimman tarkan kuvan aineistoni naisista ja heidän todellisuuksistaan. Luotettavuuden ja luettavuuden lisäämiseksi olen käyttänyt paljon naisten omaa puhetta suorien lainausten muodossa. Olen myös tietoinen tulkintani rajallisuudesta, siitä että joudun jäämään tietylle tasolle naisten todellisuuden ymmärtämisessä. Tuo taso ei kata naisten koko elämää, sillä he jakavat tutkijan kanssa vain osan tarinastaan, eletystä elämästään ja sen kokemuksista. Naisten elämä(n tarina) sisältää lisäksi salaisuuksia, joita naiset eivät kerro.

Kertoessaan elämänsä tarinoita naiset jäsensivät, merkityksellistivät ja arvioivat niitä itselleen ja tutkijalle. Narratiivinen lähestymistapa ja sen keskeiset käsitteet ohjasivat tutkimukseni kulkua. Tarinat, mallitarinat ja myytit yhdessä selviytymisen käsitteen kanssa olivat tutkimukseni tärkeitä rakennusvälineitä. Mallitarinoiden ja myyttien käsitteet auttoivat ymmärtämään sitä, miten naisten väkivallan kokemukset, ongelman tunnistaminen ja sen selittäminen itselle ja muille olivat vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Naisten oli esimerkiksi vaikea murtaa kulttuuriseen käsikirjoitukseen vahvasti piirtynyttä käsitystä parisuhdeväkivallan salaisuudesta tai tunnistaa henkistä väkivaltaa väkivallan muodoksi. Sisäisen

tarinansa, kokemuksistaan ja omaksumistaan mallitarinoista rakentuneen oman elämän jäsentämisen prosessin kautta naiset määrittivät omaa identiteettiään (vrt. Hänninen 1999), jota väkivalta horjutti monin tavoin. Sen jälleenrakentamisesta muodostui heille suuri haaste väkivaltaisesta parisuhteesta irtautumisen jälkeen mahdollistuneen selviytymisprosessin myötä.

Naisten elämäntarinoita yhdisti tavallaan yhtenäinen juoni: eläminen väkivallan varjossa, yritykset selviytyä parisuhteessa väkivallasta huolimatta ja lopulta parisuhteesta irtautuminen ja elämän rakentaminen sen jälkeen. Naisten väkivallan varjostama elämänkulku ei mahtunut yhteen tarinaan, vaan yhtenäisen tai selkeän (elämän)tarinan sijaan heidän elämäkulustaan paikantui väkivallan pilkkomana useita tarinoita, joihin sisältyi hyvien ja huonojen episodien vaihtelua ja myös epäselvyyttä oman tarinan suunnasta ja jatkuvuudesta.

Puolella aineistoni naisista väkivalta liittyi jo lapsuudessa heidän elämänsä. Sen seurauksena turvattomuus, pelko, hylkäämisen kokemukset ja rakkauden ja arvostuksen puute olivat varjostaneet heidän lapsuuttaan. Näiden rajatuiksi tunnesuhteiksi nimeämäni kokemusten ohella toisista huolehtiminen ja vastuunkanto oman tarvitsevuuden sijaan päättivät naisten lapsuusajan liian varhain. Tämä emotionaalisella ja kognitiivisella tasolla tapahtunut lapsuudesta irrottautuminen johti monien naisten kohdalla varhaiseen itsenäistymiseen ja irtautumiseen kodista ja edelleen varsin pian uuteen kiinnittymiseen ja sitoutumiseen, 15–18-vuotiaana solmittuihin avo- tai avioliittoihin. Vailla todellisuuspohjaa ei liene ajatus siitä, että nämä nuoret naiset siirsivät usein lapsuutensa perheissä toteutumattomiksi jääneet rakkauden ja hoivan odotukset parisuhteeseen (vrt. Apo 1995). Väkivalta kuitenkin esti tai vaikeutti niiden täyttymistä myös omassa parisuhteessa.

Kulttuurisesti välittyneet ja yhteiskunnan arvottamat ja normittamat käsitykset perheen asemasta sekä naisen asemasta ja roolista siinä ohjasivat naisten ajattelua ja toimintaa. Naisten subjektiiviset tunteet, kiintymys ja rakkaus sekä myönteiset kokemukset kiinnittivät osaltaan heidät parisuhteeseen sen väkivaltaisuudesta huolimatta. Toisaalta naiset olivat myös sisäistäneet vahvasti roolinsa parisuhteen ja perheen ylläpitäjinä. Ydinperhe oli monille naisista myyttinen oikean elämisen malli ja

naisen kelpoisuuden ja normaalisuuden mitta. Lapsuudenkodin ”hyvyys” tai sen puutteellisuus saivat naiset tavoittelemaan sellaista perhe-elämää, jonka he kuvittelivat tai tiesivät olevan ”normaalia”. Lisäksi ympäristön taholta tulevat paineet vahvistivat naisten perhesidettä. Parisuhdeväkivallan ja perhe-elämän kulttuurinen määrittäminen tuli näin selkeästi esiin. Sen vaikutus näkyi siinä, miten naiset väkivallasta huolimatta ja samalla juuri tästä syystä pyrkivät viimeiseen saakka ajattelemaan ja toimimaan siten, että he voisivat tukea parisuhteen ja perheen selviytymistä. Naisten oma henkilökohtainen selviytymisprosessi, mahdollisuudet käsitellä väkivaltaa ja sen seurauksia, ajankohtaistui vasta sitten, kun he tajusivat, että väkivalta jatkui huolimatta heidän yrityksistään monin eri keinoin muuttaa tilannetta.

Parisuhdeväkivalta kosketti monin tavoin perheen lapsia. Myös he saivat osansa ruumiillisesta ja henkisestä väkivallasta. Huomionarvoista oli lisäksi heidän toimimisensa monissa rooleissa äitinsä rinnalla. Lapset tukivat äitinsä jaksamista ja selviytymistä sekä parisuhteen aikana että sen jälkeen ja he myös saivat äitinsä havahtumaan muutoksen välttämättömyyteen. Lisäksi lapset joutuivat syyllistämisen välineiksi tai suojamuuriksi äidilleen väkivaltatilanteissa. Äitinsä opastamina he joutuivat väkivaltatilanteista selvitäkseen myös vaikenemaan ja oppimaan käyttäytymään tietyllä tavalla tai tunnistamaan ennusmerkkejä väkivallan vaaran läheisyydestä. Tämä merkitsi turvattoman lapsuuden ohella kasvualustaa väkivallan ja sen salaisuuden jatkumiselle mahdollisesti yli sukupolven.

Vasta irtautuminen väkivaltaisesta parisuhteesta mahdollistaa naisen oman selviytymisen. Ennen lopullista käännekohtaa, päätöstä irtautua suhteesta, naiset tarvitsivat monia käänntekekeviä kokemuksia varmistuakseen lopullisesti muutoksen välttämättömyydestä: väkivallan jatkumista, sen pahenemista, heräämistä lasten ja oman tilanteen todellisuuteen, yrityksiä hakea apua ja mahdollisesti useita turvakotikäyntejä.

Luonnehdin tutkimustani väkivaltatutkimukseksi, mutta väkivallasta selviytymisen teeman myötä siihen liittyi interventiotutkimuksen piirteitä. Selviytyäkseen väkivaltaisessa suhteessaan naiset olivat hakeneet apua julkisen palvelujärjestelmän piiristä. Tarkastelin naisten tuen tarvetta ja heidän kokemuksiaan tarjotusta avusta. Heillä oli myönteisiä kokemuksia saamastaan

avusta, mutta hyvin usein sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä sai osakseen voimakasta kritiikkiä. Erotin naisten kertomuksista neljä auttajan ja väkivaltaa kokeneen naisen kohtaamisen tapaa. Näennäinen, kieltävä ja syyllistävä kohtaminen tai ongelman kohtaamattomuus erosivat toisistaan siinä, miten niissä painottuivat väkivallan kohtaminen, naisen kohtaminen tai mahdollisesti ei kumpikaan. Kohtaamiset kertoivat auttajien tietämättömyydestä ja kyvyttömyydestä käsitellä väkivaltaongelmaa, mihin voi liittyä myös naisen neuvottomuus ja vaikeus puhua kohtaamastaan väkivallasta. Lisäksi eri ammattiryhmät ja organisaatiot tulkitsevat asiakkaan ongelmia ja tarjoavat ammattikäytäntöjä omaksumiensa arvojen, ideologioiden ja teorioiden muokkaamien mallitarinoiden mukaisesti. Ammatillisten mallitarinoiden ongelmallisuus näkyi esimerkiksi siinä, että auttajan tarjoama auttamisen malli ei lainkaan kohdannut asiakkaan ongelmaa, mikä aineistoni naisten kohdalla tarkoitti väkivaltaongelman jättämistä vaille käsittelyä. Perhekeskeisyyttä korostavissa sosiaalityön ammattikäytännöissä naisen selviytymisen kysymys saattoi jäädä kokonaan sivuun. Näin tapahtui työntekijän tarkastellessa ammatillisen kulttuurinsa ohjaamana naisen tarpeita pelkästään perheen tai äitiyden ja siitä selviytymisen kautta. Lastensuojelullisten toimenpiteiden yhteydessä jäi huomiotta se, että naisen selviytyminen on edellytys myös lapsen selviytymiselle ja hyvinvoinnille. Johanna Hurtigin (2003) tuodessa tutkimuksessaan esiin huolensa siitä, miten ammattilaiskulttuurin rakenteissa on vain vähän tilaa lapsille, oma tutkimukseni nosti esiin huolen tilanpuutteesta parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten kohdalla heidän yrittäessään hakea apua itselleen.

Entä miten naiset selviytyivät? Tarkastelin heidän selviytymistään siltä pohjalta, miten he itse merkityksellistivät kokemuksensa ja kertoivat niistä. Näkemykset selviytymisestä ovat naisten subjektiivisia tunteita ja kokemuksia. Selviytymisen objektiivista määrittelyä en näin ollen voinut tutkijana tehdä, vaan tehtäväni oli mahdollisimman rehellinen naisten kokemusten ja todellisuuden tulkintatyö. Tutkimukseni lähtökohta-ajatuksena oli tarkastella naisten selviytymistä heidän irtauduttuaan väkivaltaisesta parisuhteesta, mutta tutkimus toi esiin selviytymisen tärkeyden suhteen aikana. Tämä vaikutti tutkimustehtävän muotoutumiseen siten, että se vei tarkastelemaan koko naisen

elämäntarinaa. Näin tutkimuksen painopiste muuttui ja tarkastelin naisten selviytymistä sekä väkivaltaisessa parisuhteessa että suhteen päättymisen jälkeen.

Sopeutuminen, alistuminen, sinnittely, hyväksyminen, periksi antaminen ja pärjääminen olivat naisten selviytymisen muotoja parisuhteen aikana. Tarkastellessani naisten selviytymistä heidän irtauduttuaan väkivaltaisesta parisuhteestaan käytin hyväkseni naisten tarinoiden tyypittelyä (ks. Gergen 1988; 2003). Selviytyjän, etsijän ja epäilijän tarinat määrittyivät sen mukaisesti, miten naiset kokivat eheytyneensä ja löytäneensä oman itseytensä ja identiteettinsä, miten he suuntautuivat tulevaisuuteen ja millä tavoin heidän tulevaisuusorientaatioissaan ja uuden tarinan rakentamisessaan vaikuttivat menneisyyden tarinat. Ymmärsin, että selviytyminen ei ollut kerralla haltuun otettavissa oleva ”hyvän” kokonaisuus. Sen sijaan se oli tulkittavissa prosessiksi, jonka kuluessa eri palaset aikaa myöten täydentävät toisiaan. Selviytyminen merkitsi naisille myös eri asioita. Kaikkien naisten yhteisesti jakama selviytymisen kokemus oli pääseminen eroon väkivaltaisesta suhteesta, siihen liittyvä helpotuksen tunne ja kokemus mahdollisuuksien avautumisesta muutokseen. Selviytyminen merkitsi naisille syyllisyydestä vapautumista ja omien rajojen löytymistä, tunnetta siitä, että ei tarvitse olla ”kaikki-voipa”. Heikkouden salliminen itselleen entisen pärjäämisen pakon sijaan oli merkittävä naisen ajattelutavassa tapahtunut muutos. Tärkeä kokemus oli oman itseyden ja itsetunnon löytäminen: ”kysymys on minusta”. Selviytyminen merkitsi myös kykyä käydä läpi menneisyyden hyviä ja pahoja muistoja, ajatusta omasta kasvusta ja itsensä voittamisesta sekä uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että paremmat ajat ovat edessäpäin.

Sen ohella, että selviytyminen koostui eri asioista, jotka naiset merkityksellistivät omalla subjektiivisella tavallaan, myös selviytymisen vaatima aika oli yksilöllinen. Siinä missä toinen arvioi olevansa selviytynyt entisistä kokemuksistaan, toinen katsoi varovaisesti etenevänsä parempaan suuntaan. Kysymys oli avautuneista mahdollisuuksista parempaan ja oman itsensä hakemiseen. ”Repäisevään muutokseen” nainen ei entisten kokemusten jälkeen kyennyt, vaikka olisi halunnutkin. Tulevaisuusorientaatio oli kuitenkin myönteinen. Joidenkin naisten tilanteen tulkitsin vasta selkiytymiseksi selviytymisen sijaan. Uuteen

elämäntilanteeseen sopeutuminen ei ollut aivan helppoa. Nainen seisoi ikään kuin lähtöviivoilla, kuten eräs haastateltava itsensä paikansi. Mielessä oli vielä entisen elämän malli ydinperheineen ja vaimon ja äidin rooleineen, vaikka tulevaisuuden haaveita ja suunnitelmia jo olikin.

Selviytymisen prosessiluonne kertoi osaltaan myös selviytymättömyyden kokemusten olemassaolosta. Itsetunnon hauraus, jota kuvasti esimerkiksi ”vieläkin paljolti se tunne, että minä en ole mitään”, tunne oman eheytyksen puutteellisuudesta, yksinolon hyväksymisen vaikeus ja horjuva tulevaisuudenusko ovat esimerkkejä naisten kokemuksista, joiden työstäminen vaatii naisilta oman, jopa pitkänkin aikansa.

Naisten selviytymiskokemuksia voidaan tulkita siten, että ei ole yhtä hyvää selviytymistä, vaan mahdollisuuksia on monia. Selviytymistä ei liene tarkoituksenmukaista ymmärtää tilanteen täydellisenä hallintana tai elämän saattamisena täydelliseen järjestykseen. Inhimillistä ja mahdollista olisi sen sijaan selviytymisen näkeminen taitona vähentää ja lieventää elämän kitkakohtia siten, että sopeutuminen uusiin tilanteisiin paranee. (Lazarus & Folkman 1984; Heiskanen 1995.) Tämä selviytymisen tulkinta haastaa sekä eri auttajatahot että tutkimuksen naisten selviytymistä tukevaan työhön. Oma tutkimukseni rajautui selviytymisprosessin alkuun, taitekohdan syntymiseen naisten elämänseläntulun hakiessa uutta suuntaa. Seurantatutkimuksen myötä mahdollistuisi naisten selviytymisen tarkastelu pidemmällä aikavälillä. Sen avulla voitaisiin saada tietoa selviytymisestä ja siihen mahdollisesti liittyvistä ongelmista naisten auttamisen ja tukemisen kehittämiseksi.

Yksi naisten tarinoiden opetus on jatkotutkimuksen tarve. Toinen liittyy tarpeeseen saada väkivaltaongelma nykyistä näkyvämmäksi. Markku Heiskanen ja Minna Piispan (1998) valtakunnallisen kyselytutkimuksen mukaan vain 12 % parisuhdeväkivallan naisuhreista oli hakenut apua. Viimeisimmässä väkivaltaisessa suhteessaan runsas neljännes naisista oli turvautunut viranomaisapuun. Turvakodeista apua oli hakenut vajaa kolme prosenttia vastaajista. Niistä haetaan apua useimmiten vast sitten, kun väkivalta on jatkunut jo pitkään ja on sen myötä pahentunut. Näin olivat menetelleet myös aineistoni naiset. Korkea avun hakemisen kynnyks herättää kysymyksen siitä, miten

nainen merkityksellistä ja arvioi kokemaansa väkivaltaa, ja mistä nuo merkitykset tulevat. Kysymys liittyy Nyqvistin (2001, 26) näkemykseen, että tarvitsimme kipeästi tietoa niistä intiimin väkivallan erityispiirteistä, mitkä estävät avun hakemisen. Husso (2003) esittää arvionaan avun hakemisen kynnyksen korkeuden johtuvan siitä, että suhtautumisessa parisuhdeväkivaltaan on kyse sekä tiedostamattomista mielikuvista ja hitaasti muuttuvista asenteista ja tulkinnoista että yhteiskunnallisista järjestyksistä ja päätöksistä (mt., 20). Avun hakemisen vähäisyys kertoo osaltaan siitä, kuinka paljon on niitä parisuhdeväkivaltaa kokevia naisia, jotka eivät ”näy” missään. Sekä tutkimukselle että käytännön työlle kaikilla niillä tahoilla, jotka kohtaavat naisen, esimerkiksi eri sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden puitteissa, on haaste saada väkivaltaa kokeneet naiset hakeutumaan avun piiriin.

Tutkimusaineistoni paljasti sen, miten puutteellista tietoa väkivallasta ja sen omaksuminen edelleen on sekä väkivaltaa kokeneiden että heidän auttajiansa kohdalla. Mikäli naiset eivät tiedosta ja tunnista väkivaltaa ja sen seurauksia itselleen ja lapsilleen, he eivät hae apua tilanteeseensa eivätkä myöskään kykene irtautumaan väkivaltaisesta suhteesta. Seurauksena on väkivallan ja sen salaamisen jatkuminen ja tämän ajattelu- ja toimintamallin mahdollinen siirtyminen lapsille. Avain ongelman näkyvyyden parantamiseksi sekä väkivaltaa kokeneiden ja väkivallantekijöiden saamiseksi auttamis- ja tukitoimien piiriin on väkivallatietouden jatkuva lisääminen.

Avun piiriin saattamisen ohella mahdollisuus toistuvaan apuun tarvittaessa sekä tukemisen pitkäkestoisuus ovat väkivallasta ja sen seurauksista selviämisen kannalta tärkeitä. Tämä ilmeni siinä, kuinka suuren merkityksen naiset antoivat turvakotien selviytymisvaiheen työlle väkivaltaisesta suhteesta irtautumisen jälkeen. Naiset antoivat myös erittäin suuren arvon vertaisuudelle. Vertaisen kohtaamisessa samankaltaisten vaikeuksien tai selviytymiskokemusten jakamisesta muodostuu väkivaltaa kokeneelle naiselle tärkeä voimaantumisen lähde, mikä tukee hänen muutospyrkimyksiään ja selviytymistään. Näyttäisi siltä, että vertaisuuden käyttäminen auttamisen voimavarana on mahdollisuus, johon tulisi tarttua nykyistä herkemmin (ks. Hokkanen 2003).

Naisten myönteiset kokemukset turvakotien tarjoamasta väkivaltaspesifistä avusta haastavat väkivaltatyön ja sen muotojen kehittämiseen. Näen työn rakentuvan yleisen ja erityisen työn muodostamasta kokonaisuudesta. Ensin mainitulla tarkoitan väkivaltailmiön tunnistamisen ja ongelman kohtaamisen taidon sisällyttämistä kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon alojen työntekijöiden perusvalmiuksiin. Näiden valmiuksien saaminen edellyttää väkivaltakysymyksiin perehtymistä ammatillisen- ja täydennyskoulutuksen kautta.

Tutkimusaineistoni toi esiin sen, miten vaikeaa naisten oli tunnistaa, tunnustaa ja puhua väkivallasta. Lisäksi aineistoni antoi viitteitä naisten kokemaan väkivalltaan (siitä selviytymiseen) liittyvästä päihteiden käytöstä sekä inestikokemuksista. Nostin esiin myös naisten omien tarpeiden varjoon jäämisen eri auttajaorganisaatioissa ja sen, että he eivät uskaltaneet hakea apua pelätessään viranomaisten vievän heidän lapsensa. Nämä tulokset herättävät kysymyksen naisspesifin työn tarpeesta, jonka myötä nainen tulisi kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. Yhteiskunnassamme on paljon ihmisiä ja ihmisryhmiä, joista keskustellaan paljon, mutta jotka harvoin itse osallistuvat heitä koskevaan keskusteluun. Parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset ovat yksi tällainen ryhmä. (Vrt. Hurtig & Laitinen 2003.) Tällä hetkellä keskustelu omasta väkivaltaisuudestaan huolissaan olevista naisista on avautumassa. Inestin syyllistämien naisten ahdistus ja avuntarve ovat vielä täysin keskustelun ulkopuolella. Tarkoitukseni ei ole naisspesifin auttamisen myötä korostaa naisena olemisen erityisyyttä tai ongelmallisuutta, vaan tavoittelen mahdollisuutta madaltaa naisten itselleen hakeman avun kynnystä sekä raottaa samalla enemmän myös avun saamisen ovea.

Naisten avun ja naisten kohtaamisen paikkoina voisivat toimia naisten alueelliset tukikeskukset, jotka mahdollistaisivat sekä naisten kokonaisvaltaisen kohtaamisen että paneutumisen erityiskysymyksiin, kuten väkivalltaan, päihteisiin tai inestiin. Nämä ongelmathan voivat myös kietoutua toisiinsa ja ne aiheuttavat naisissa neuvottomuutta ja syyllisyyttä. Tukikeskukset voisivat omien neuvonta, tuki- ja hoitopalveluiden ohella toimia ohjaajina tarvittavien erityispalveluiden piiriin. Lisäksi näkisin niiden tärkeänä tehtävänä tiedonmuodostamisen ja tiedon välittämisen asiakkaiden ohella alueen muille asukkaille ja

auttajatahoille. Näin niiden tehtäviin lukeutuisi myös yhteiskunnallisen vaikuttaminen.

Kirjasin tutkimustehtäväni hahmottelussa pyrkimykseni tämän tutkimuksen kautta antaa parisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille ääni ja tilaisuus puhua kokemastaan väkivallasta toivoen samalla, että heidän todellisuutensa avautumisella olisi merkitystä heille itselleen ja heidän selviytymiselleen. Pyrin naisten todellisuuden avaamiseen nimenomaan heidän omista näkökulmistaan. Tämä todellisuus paljasti selkeästi sen, että yksilötasolla koetut ilmiöt, kuten väkivalta, liittyvät myös yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin suhteisiin. Työssä väkivaltaa kokeneiden naisten auttamiseksi ja heidän selviytymisensä tukemiseksi nämä molemmat puolet tulee huomioida. Työn lähtökohtana on ”näkymättömän tekeminen näkyväksi”. (Vrt. Pohjola 2003.) Tästä työstä sekä väkivaltailmiötä koskeva tutkimus että se työ, jota tehdään väkivaltaa kokeneiden ja sitä käyttävien kanssa, ovat yhteisesti vastuussa.

Lähteet

- Ahponen, Pirkkoliisa & Marttinen, Heli 1997: Parisuhde riskiyhteiskunnassa. Teoksessa Ahponen, Pirkkoliisa (toim.): Riskikirja. Uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 9. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 177–205.
- Alanen, Leena 1989: Perhe, valta ja sukupuoli. Sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Vammala, 135–143.
- Alasuutari, Pertti 1993: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Anderson, Deborah K. & Saunders, Daniel G. 2003: Leaving an Abusive Partner: An Empirical Review of Predictors, the Process of Leaving, and Psychological Well-Being. Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal 4 (2), 163–191.
- Antikainen, Jukka 1999: Perheväkivallan perhekeskeinen hoito. Teoksessa Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (toim.): Perhe terapiassa. Vuoropuhelua vuosituhaten vaihtuessa. Gummerus. Jyväskylä, 194–217.
- Antonovsky, Aaron 1979: Health, Stress, and Coping. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- Antonovsky, Aaron 1993: Complexity, Conflict, Chaos, Coherence, Coercion and Civility. Social Science and Medicine 37 (8), 969–974.
- Apo, Satu 1993: Orjatyöstä oman kodin valtiaaksi. Näkemyksiä kahdeksasta maalaiselämän kuvauksesta. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 125–148.
- Apo, Satu 1995: Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Hanki ja jää. Helsinki.
- Aro, Laura 1996: Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Ayalon, Ofra 1995: Selviydyn! Yhteisön tuki ja selviytyminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki.
- Baars, Jan 1997: Vanheneminen ja aika – kohti kasvavaa ymmärtämistä. Gerontologia 11 (1), 34–42.
- Barata, Paula & Senn, Charlene Y. 2003: When Two Fields Collide: An Examination of the Assumptions of Social Science Research and Law within the Domain of Domestic Violence. Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal 4 (1), 3–21.
- Bardy, Marjatta 1999: Uupuneet äidit kuvan avulla elämänsä äärelle. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja sääteleyä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 249–268.
- Bardy, Marjatta 2000: Sisäinen koti, tarinallisuus ja elämän lukutaito. Yhteiskuntapolitiikka 65 (2), 151–155.

- Barnett, Ola W. 2000: Why Battered Women Do Not Leave, Part 1: External Inhibiting Factors within Society. *Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal* 1 (4), 343–372.
- Barnett, Ola W. 2001: Why Battered Women Do Not Leave, Part 2: External Inhibiting Factors – Social Support and Internal Inhibiting Factors. *Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal* 2 (1), 3–35.
- Barnett, Ola W. & LaViolette, Alyce D. 1993: *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay*. Sage Publications. Newbury Park, London, New Delhi.
- Bauman, Zygmunt 1993: *Postmodern Ethics*. Blackwell. Oxford, Cambridge.
- Bengtsson, Jan 1989: Fenomenologi: Vardagsforskning, existensfilosofi, hermeneutik. Teoksessa Månson, Per (toim.): *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Prisma. Stockholm, 67–108.
- Berger, Peter L. & Luckman, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus. Helsinki.
- Billings, Andrew G. & Moos, Rudolf H. 1981: The Role of Coping Responses and Social Resources in Attenuating the Stress of Life Events. *Journal of Behavioral Medicine* 4 (2), 139–157.
- Bograd, Michele 1988: *Feminist Perspectives on Wife Abuse: An Introduction*. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Sage Publications. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 11–27.
- Breakwell, Glynis 1986: *Coping with Threatened Identities*. Methuen. & Co. London and New York.
- Brison, Susan J. 1997: *Outliving Oneself. Trauma, Memory, and Personal Identity*. Teoksessa Meyers, Diana Tietjens (toim.): *Feminists Rethink the Self*. Westview Press. Colorado and Oxford, 12–39.
- Brison, Susan J. 1998: *Surviving Sexual Violence: A Philosophical Perspective*. Teoksessa French, Stanley G. & Teays, Wanda & Purdy, Laura M. (toim.): *Violence Against Women*. Cornell University Press. Ithaca and London, 11–26.
- Brown, Kevin & Herbert, Martin 1997: *Preventing Family Violence*. John Wiley & Sons. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto.
- Bruner, Jerome 1987: Life as Narrative. *Social Research* 54 (1), 11–32.
- Bury, Michael 1982: Chronic Illness as Biographical Disruption. *Sociology of Health and Illness* 4 (2), 167–182.
- Campbell, Anne 1993: *Men, Women and Aggression*. Basic Books. New York.
- Campbell, Jaquelyn & Rose, Linda & Kub, Joan & Nedd, Daphne 1998: *Voices of Strength and Resistance. A Contextual and*

- Longitudinal Analysis of Women's Responses to Battering. *Journal of Interpersonal Violence* 13 (6), 743–762.
- Carlson, Bonnie E. 2000: Children Exposed to Intimate Partner Violence: Research Findings and Implications for Intervention. *Trauma, Violence, & Abuse. A Review Journal* 1 (4), 321–342.
- Carlson, Eve B. & Dalenberg, Constance J. 2000: A Conceptual Framework for the Impact of Traumatic Experiences. *Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal* 1 (1), 4–28.
- Cavanagh, Kate & Lewis, Ruth 1996: Interviewing Violent Men: Challenge or Compromise? Teoksessa Cavanagh, Kate & Cree, Vivienne E. (toim.): *Working with Men. Feminism and Social Work*. Routledge. London and New York, 87–112.
- Cayouette, Susan 1999: Safety Issues for Women Cofacilitating Groups for Violent Men. Teoksessa Wild, Jim (toim.): *Working with Men for Change*. UCL Press. London, 153–165.
- Cullberg, Johan 1977: *Tasapainon järkkyyssä. Psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma*. Suom. Mirja Rutanen. Otava. Helsinki.
- Denzin, Norman K. 1984: *On Understanding Emotion*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco, Washington, London.
- Denzin, Norman K. 1989: *Interpretative Interactionism*. Sage Publications. Newbury Park, London, New Delhi.
- Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. 1979: *Violence Against Wives: A Case Against the Patriarchy*. Open Books. London.
- Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. 1992: *Women, Violence and Social Change*. Routledge. London and New York.
- Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. 1998: *Violent Men and Violent Contexts*. Teoksessa Dobash, D. R. & Dobash, R. P. (toim.): *Rethinking Violence against Women*. Sage. Thousand Oaks, London, New Delhi, 141–168.
- Dufva, Virpi 2001: *Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 25. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Edleson, Jeffrey L. 1999: Children's Witnessing of Adult Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 14 (8), 839–871.
- Eisikovits, Zvi C. & Buchbinder, Eli 1996: *Toward a Phenomenological Intervention with Violence in Intimate Relationships*. Teoksessa Edleson, Jeffrey L. & Eisikovits, Zvi C. (toim.): *Future Interventions with Battered Women and Their Families*. Sage Publications. Thousands Oaks, London, New Delhi, 186–200.
- Eisikovits, Zvi & Peled, Einat 1990: *Qualitative Research on Spouse Abuse*. Teoksessa Besharov, Douglas J. (toim.): *Family Violence. Research and Public Policy Issues*. The AEI Press. Washington, 1–12.
- Eräsaari, Leena 1995: *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Gaudeamus. Helsinki.

- Eskola, Katarina 1987: Nykysuomalaisten suuret kertomukset. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): Kieli, kertomus, kulttuuri. Gaudeamus. Helsinki, 134–154.
- Eskola, Katarina 1998: Taiteen merkityksellistämä elämä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Taide tiedon lähteenä. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä, 39–51.
- Foa, Edna B. & Cascardi, Michele & Zollner, Lori A. & Feeny, Norah C. 2000: Psychological and Environmental Factors Associated with Partner Violence. *Trauma, Violence, & Abuse. A Review Journal* 1 (1), 67–91.
- Folkman, Susan & Lazarus, Richard S. 1980: An Analysis of Coping in Middle-Aged Community Sample. *Journal of Health and Social Behavior* 21, 219–239.
- Folkman, Susan & Lazarus, Richard S. 1985: If It Changes It Must Be a Process: Study of Emotion and Coping during Three Stages of a College Examination. *Journal of Personality and Social Psychology* 48 (1), 150–170.
- Folkman, Susan & Lazarus, Richard S. & Dunkel-Schetter, Christine & DeLongis, Anita & Gruen, Rand J. 1986b: Dynamics of a Stressful Encounter: Cognitive Appraisal, Coping, and Encounter Outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (5), 992–1003.
- Folkman, Susan & Lazarus, Richard S. & Gruen, Rand J. & DeLongis, Anita 1986a: Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (3), 571–579.
- Forsberg, Hannele 1995: Perhe ja elämän eväät. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki, 54–77.
- Forsberg, Hannele 2002: Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki.
- Forsberg, Hannele 2003: Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki, 86–102.
- Gelles, Richard J. 1993: Family Violence. Teoksessa Hampton, Robert L. & Gullotta, Thomas P. & Adams, Gerald R. & Potter III Earl H. & Weissberg, Roger P. (toim.): Family Violence. Prevention and Treatment. Sage Publications. Newbury Park, London, New Delhi, 1–24.
- Gergen, Kenneth J. 2003: Narrative, Moral Identity and Historical Consciousness: A Social Constructionist Account.
<http://www.swarthmore.edu/SocSci/kgergen1/web/printerfriendly.html?id=manu3> [9.9.2003.]

- Gergen, Mary M. 1988: *Narrative Structures in Social Explanation*. Teoksessa Antaki, Charles (toim.): *Analysing Everyday Explanation*. Sage Publications. London, Newbury Park, Beverly Hills, New Delhi, 94–112.
- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press. Cambridge.
- Giddens, Anthony 1992: *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Polity Press. Cambridge.
- Gordon, Tuula 1994: *Single Women. On the Margins?* Macmillan. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Granfelt, Riitta 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Grassman, Eva Jeppsson 2001: *Tid, tillhörighet och anpassning. Kronisk sjukdom och funktionshinder ur ett livloppsperspektiv*. *Social Vetenskaplig Tidskrift* 8 (4), 306–325.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1995: *Biographical Work and New Ethnography*. Teoksessa Josselson, Ruthellen & Lieblich, Amia (toim.): *Interpreting Experience. The Narrative Study of Lives*, vol. 3. Sage. Thousand Oaks, 45–58.
- Haavio-Mannila, Elina 1998: *Jeffrey Weeks'n seksuaalielämänpolitiikka*. Teoksessa Roos, J.-P. & Hoikkala, Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus. Tampere, 292–313.
- Hallitusohjelma 24.6.2003.
www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/fi/39357.pdf
- Hannonen, Pirkko 2001: *Vanhemmuus perheväkivaltaperheissä*. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): *Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Hearn, Jeff 1998: *The Violences of Men. How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. Sage Publications. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998: *Usko, Toivo, Hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Tilastokeskus, Tasa-arvoasian neuvottelukunta, Oikeus 1998:12. SVT. Helsinki.
- Heiskanen, Markku & Sirén, Reino & Aromaa, Kauko 2004: *Suomalaisten turvallisuus 2003. Vuoden 2002 haastattelututkimuksen ennakkotietoja suomalaisten tapaturmien ja rikosten kohteeksi joutumisesta ja pelosta*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Tutkimustiedonantoja 58. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 29. Helsinki.
- Heiskanen, Tarja 1995: *Suomalaiset selviytyjät. Tarinoita elämästä, kriiseistä ja selviytymisestä*. Tammi. Juva.
- Heiskanen, Tarja 1996: *Elämän palapeli. Johtolankoja vaikeuksista selviytymiseen*. Gummerus. Jyväskylä.

- Heller, Agnes 1985: *The Power of Shame. A Rational Perspective.* Routledge & Kegan Paul. London, Boston, Melbourne and Henley.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991: *Teemahaastattelu. Yliopistopaino.* Helsinki.
- Hoff, Lee Ann 1990: *Battered Women as Survivors.* Routledge. London and New York.
- Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut.* PS-kustannus. Jyväskylä, 254–274.
- Holden, George W. 1998: Introduction: The Development of Research into Another Consequence of Family Violence. Teoksessa Holden, George W. & Geffner, Robert & Jouriles, Ernest N. (toim.): *Children Exposed to Marital Violence.* American Psychological Association. Washington.
- Honkasalo, Marja-Liisa 1988: Oireiden ongelma – sosiaalilääketieteellinen tutkimus oireista, niiden esiintymisestä ja merkityksistä kahta tutkimusmenetelmää käyttäen. *Kansanterveystieteen julkaisuja M 101: 1988.* Helsinki.
- Huotelin, Hannu 1992: Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Esimerkkitaipauksena ”Koulun merkitystä etsimässä” -projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 46. Sosiologia. Joensuu.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 60.* Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2000: Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 8 (3), 249–265.*
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2003: Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus.* Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Husso, Marita 2003: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila.* Vastapaino. Tampere.
- Hydén, Margareta 1995: *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga.* Liber Utbildning. Falköping.
- Hydén, Margareta 2000: Att lyssna till en kör av röster: Den berättarfokuserade intervjun. *Socialvetenskaplig tidskrift 7 (1–2), 137–158.*
- Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen – Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Tietosanoma Oy. Vammala.
- Hyvärinen, Matti 1998: Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.): *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa.* Vastapaino. Tampere, 311–336.

- Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni 1998: Johdanto. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere, 7–25.
- Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Hänninen, Vilma & Polso, Lea 1991: Työpaikan menetys elämänmuutoksena. Tutkimuksia A: 21. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka 1998: Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (toim.): Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998. Helsinki, 3–20.
- Ikonen, Tuula Hannele 2000: Tuhkasta uusi elämä. Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat. Yliopistopaino. Helsinki.
- Jallinoja, Riitta 1984: Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet (toim.): Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Porvoo, Helsinki, Juva, 37–110.
- Jallinoja, Riitta 2000: Perheen aika. Otava. Helsinki.
- Johnson, Holly 1996: Dangerous Domains. Violence against Women in Canada. Nelson Canada. Scarborough, Ontario.
- Johnson, Michal P. 1995: Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and the Family* 57 (2), 283–294.
- Johnson, Michael P. & Ferraro, Kathleen J. 2000: Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and the Family* 62 (4), 948–963.
- Johnson, Norman 1995: Domestic Violence: An Overview. Teoksessa Kingston, Paul & Penhale, Bridget (toim.): Family Violence and the Caring Professions. Macmillan Press. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London, 101–126.
- Jokinen, Arja 2000: Narratiivit muutostyön resurssina. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.): Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino. Tampere, 131–166.
- Jokinen, Arto 2000: Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press. Vammala.
- Jokinen, Eeva 1996: Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus. Tampere.
- Jones, Loring & Hughes, Margaret & Unterstaller, Ulrike 2001: Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) in Victims of Domestic Violence: A Review of the Research. *Trauma, Violence, & Abuse: A Review Journal* 2 (2), 99–119.
- Julkunen, Raija 1985: Naisten aika. *Tiede & Edistys* 4/85, 295–308.

- Julkunen, Raija 1994: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku kään-
teenä. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin,
Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino. Tampere,
179–201.
- Junkkari, Kaija Maria 1992: Naiseksi joka olet. Kirjapaja. Helsinki.
- Järventie, Irmeli 1993: Selviytyä hengiltä. Sosiaalipsykologinen ja
sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. *Stakes. Tutkimuksia*
34. Gummerus. Jyväskylä.
- Järvinen, Irma-Riitta 1993: Lapsuuden rajalla. Teoksessa Piela, Ulla
(toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suoma-
laisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 111–124.
- Karisto, Antti 1993: Pelottava kaupunki. Teoksessa Granfelt, Riitta &
Jakobsson, Gunborg & Siiriäinen, Inger & Suominen, Sauli &
Törrönen, Maritta (toim.): Tulevaisuus nykyisyydessä. *Framtiden i*
nuet. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
Yliopistopaino. Helsinki, 30–41.
- Kauranen, Anja. 1995: Pelon maantiede. WSOY. Helsinki.
- Kelly, Liz 1988a: How Women Define Their Experiences of
Violence. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.):
Feminist Perspectives on Wife Abuse. Sage Publications. Newbury
Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 114–132.
- Kelly, Liz 1988b: Surviving Sexual Violence. Polity Press.
Cambridge.
- Kelly, Liz & Radford, Jill 1996: "Nothing Really Happened": The
Invalidation of Women's Experiences of Sexual Violence.
Teoksessa Hester, Marianne & Kelly, Liz & Radford, Jill (toim.):
Women, Violence and Male Power. Open University Press.
Buckingham and Philadelphia, 19–33.
- Keskinen, Suvi 1996: Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämä-
kerroissa. Naistutkimusraportteja 3/1996. Sosiaali- ja terveys-
ministeriö. Helsinki.
- Kirkwood, Catherine 1993: Leaving Abusive Partners. From the Scars
of Survival to the Wisdom for Change. Sage Publications. London,
Newbury Park, New Delhi.
- Kirmanen, Tiina 2000: Pelon hallinta ja lapsen turvallisuus. Teoksessa
Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.): Inhimillinen
turvallisuus. Vastapaino. Tampere, 119–146.
- Komulainen, Katri 1998: Naisten naissuhteet. Kerrottu ja puhuteltu
sukupuoli itsenäistymiskertomuksissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti
& Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Suku-
puoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere, 153–185.
- Korhonen, Anu 2000: Kiivaat perheenpää, nalkuttavat äkäpussit:
väkivalta uuden ajan alun englantilaisessa avioliitossa. *Nais-
tutkimus* 13 (4), 19–32.
- Korhonen, Merja 1999: Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten
lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston

- yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja Nro 39. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Kortteinen, Matti 1992: Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja Jää. Helsinki.
- Koskelainen, Marja 2001: Naisen selviytymisprosessi. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 53–67.
- Koski-Jännes, Anja 2000: Miten riippuvuus voitetaan. Otava. Helsinki.
- Kraav, Inger & Lahikainen, Anja Riitta 2000: Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.): Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino. Tampere, 91–117.
- Kristeva, Julia 1992: Muukalaisia itsellemme. Suom. Päivi Malinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Kuitunen, Pirjo 1998: ”Ei elämä mee silleen!” Kuntoutumisen kriisimalli sopeutumisvalmennuksessa. Teoksessa Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (toim.): Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998. Helsinki, 77–88.
- Kuivaniemi, Mirja (toim.) 1996: Väkivallasta vapaaksi. Naiset kertovat kokemuksistaan. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Kulmala, Anna 2003: Ulkopuolisuuden paikat – Metaforat kokemusten kerronnan välineinä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 11 (4), 319–333.
- Kvick, Inkeri 2001: Pelon virrassa. Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta. Naistutkimusraportteja 2001:2. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Laaksamo, Elli-Maija 2001: Kuuleeko äiti, näkyykö isä? Vanhemmuus ja väkivalta perheessä. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 98–122.
- Lahikainen, Anja Riitta 2000: Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.): Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino. Tampere, 61–89.
- Lahti, Minna, 2001: Domesticated Violence. The Power of the Ordinary in Everyday Finland. Research Series in Anthropology. University of Helsinki. Helsinki.
- Laitinen, Satu 1998: Liian hyvät unenlahjat – narkolepsia elämäntarinoissa. Teoksessa Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (toim.): Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998. Helsinki, 23–42.
- Laki lähestymiskiellosta 1998. Suomen säädöskokoelma 898/1998.
- Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta 711/2004.

- Laki rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta 712/2004.
- Lazarus, Richard S. 1993: Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine* 55, 234–247.
- Lazarus, Richard S. & Folkman, Susan 1984: Stress, Appraisal, and Coping. Springer Publishing Company. New York.
- Lazarus, Richard S. & Folkman, Susan 1987: Transactional Theory and Research on Emotions and Coping. *European Journal of Personality* 1, 141–169.
- Lehti, Martti 2002: Henkirikokset 1998–2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista. Tilastokeskus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 194. Oikeus 2002: 14. Helsinki.
- Lehtinen, Ullaliina, 1998: Underdog Shame. Philosophical Essays on Women's Internalization of Inferiority. *Filosofiska Meddelanden. Röda Serien No 37*. Department of Philosophy. University of Göteborg. Göteborg.
- Lempert, Lora Bex 1996: Women's Strategies for Survival: Developing Agency in Abusive Relationships. *Journal of Family Violence* 11 (3), 269–289.
- Lempiäinen, Kirsti 2001: Naisellinen feministi: naisfeministisubjekti. Teoksessa Nikunen, Minna & Gordon, Tuula & Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim.): *Nainen / Naiseus / Naisellisuus*. Tampere University Press. Tampere, 21–42.
- Lerner, Harriet Goldhor 1991: Parisuhteen kuviot. Opas naiselle lukkiutuneiden ihmissuhteiden muuttamiseksi. Suom. Irmeli Järnefelt. Otava. Helsinki.
- Leskinen, Riitta & Mäkinen, Tuija & Peltoniemi, Teuvo 1982: Täällä ei tarvitse pelätä – tutkimus turvakodeista. Ensi Kotien Liiton julkaisu 1. Helsinki.
- Lloyd, Siobhan 1995: Social Work and Domestic Violence. Teoksessa Kingston, Paul & Penhale, Bridget (toim.): *Family Violence and the Caring Professions*. Macmillan Press. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London, 149–177.
- Lundgren, Eva 1991: Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier. ROKS. Stockholm.
- Lundgren, Eva & Heimer, Gun & Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Anne-Marie 2001: Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning. Uppsala Universitet. Brottsoffermyndigheten. Umeå.
- Lundy, Marta & Grossman, Susan 2001: Clinical Research and Practice with Battered Women: What We Know, What We Need to Know. *Trauma, Violence, and Abuse. A Review Journal* 2 (2), 120–141.
- Löfström, Jan 1999: 'Mies' ja 'nainen' ynnä muut 'sukupuolet'. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.):

- Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnotieteisiin. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 247–267.
- MacIntyre, Alasdair 1985: *After Virtue. A Study in Moral Theory*. Duckworth. London.
- McHaffie, Hazel E. 1992: Coping: An Essential Element of Nursing. *Journal of Advanced Nursing* 17, 933–940.
- Mears, Daniel P. 2003: Research and Interventions to Reduce Domestic Violence Revictimization. *Trauma, Violence, and Abuse. A Review Journal* 4 (2), 127–147.
- Mooney, Jayne 2000: *Gender, Violence and the Social Order*. Macmillan Press. Houdmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Mullender, Audrey 1996: *Rethinking Domestic Violence. The Social Work and Probation Response*. Routledge. London and New York.
- Murray, Kevin 1989: *The Construction of Identity in the Narrative of Romance and Comedy*. Teoksessa Shotter, John & Gergen, Kenneth J. (toim.): *Texts of Identity*. Sage. London.
- Månsson, Sven-Axel 1994: Kvinnomisshandel – ur mannens perspektiv. *Nordisk sosialt arbeid* 14 (1), 13–27.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Hanke-esittely. <http://www.stakes.fi/sexviolence/vp/index.html> [15.4.2004.]
- Nenola, Aili 1986: *Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Nirhamo, Marika 2001: *Naisen kanssa verkostoissa*. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): *Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 123–139.
- Nykyri, Tuija 1998: *Naisen viha*. SoPhi 24. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nykyri, Tuija 1999: *Kun rakkaus rakoilee: parisuhteen ristiriitailanteet naisten kokemina*. Teoksessa Näre, Sari (toim.): *Tunteiden sosiologiaa 1. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 155–175.
- Nyqvist, Leo 2001: *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nätkin, Ritva 1986: *Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista*. Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.): *Miesten tiede, naisten puuhut*. Vastapaino. Tampere, 156–180.
- Nätkin, Ritva 1993: *Äitiys ja sukupuolten väliset suhteet*. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 165–187.
- Nätkin, Ritva 2003: *Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä*. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus. Helsinki, 16–38.

- Ojuri, Auli 1997: Ikkuna turvakotiin. Selvitys turvakotien toiminta-edellytyksistä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti nro 11. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Ojuri, Auli (toim.) 2001: Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- O'Keefe, Maura 1994: Adjustment of Children from Maritally Violent Homes. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services* 75, 403–415.
- Oksman, Eeva Liisa 2001: Tarinallisuus verkostopsykoterapeuttisessa työssä. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 107–121.
- Oranen, Mikko 2001: Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 41–65.
- Pekingistä Suomeen. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma 1997. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvotoimisto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 1997:11. Helsinki.
- Peled, Einat 1998: The Experience of Living with Violence for Preadolescent Children of Battered Women. *Youth & Society* 29 (4), 395–430.
- Peltoniemi, Teuvo 1982: Perheväkivalta. Otava. Helsinki.
- Perttu, Sirkka 1999: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kyselytutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 19. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Piela, Ulla 1993: Arjen unelmat. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 235–255.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku 2000: Väkivallan hinta. Naiseen kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa. *Oikeus* 2000:14. SVT. Tilastokeskus. Tasa-arvo-julkaisuja 2000:6. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvoasian neuvottelukunta. Helsinki.
- Pohjoisvirta, Riitta 2001: Projekti turvakotityön kehittäjänä. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 141–158.
- Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42–62.

- Pohjola, Anneli 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Kirsi 1999: Naisten salaiset maailmat. *SoPhi* 39. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Punnonen, Varpu 2001: ”Ymmärrä ei kukaan – eivät miehet eivätkä naiset”. Raiskattu nainen tiellä kohti selviytymistä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Pösö, Tarja 1995: Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla? Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktivistinen näkökulma. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki, 32–53.
- Rantalaiho, Liisa 1994: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino. Tampere, 9–30.
- Rekola, Kirsi 2000: Asiakkaan kertomuksen on tärkeää tulla kuuluksi. *Psykologi* 35 (1), 24–26.
- Riihinen, Olavi 1996: Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.): Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki, 16–34.
- Rikoslaki 578/1995.
- Ronkainen, Suvi 1989: Nainen ja nainen – haastattelun rajat ja mahdollisuudet. *Sosiaalipolitiikka*. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Vammala, 65–77.
- Ronkainen, Suvi 1998: Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa – tutkimuksen katveet valokeilassa. Naistutkimusraportteja 2/98. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 1999: Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 131–154.
- Ronkainen, Suvi 2001: Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 38 (2), 139–151.
- Ronkainen, Suvi 2002: Vallan metodit ja metodien valta. *Sosiologia* 39 (2), 129–135.
- Roos, J.P. 1988: Elämäntavasta elämäkertaan – elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliitto. Gummerus. Jyväskylä.
- Roos, J. P. & Rotkirch, Anna 1997: Hirveät vanhemmat. Teoksessa Roos, J. P. & Rotkirch, Anna (toim.): Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Gaudeamus. Tampere, 5–17.
- Rutter, Michael 1996: Transitions and Turning Points in Developmental Psychopathology: As Applied to the Age Span between Childhood and Mid-adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 19 (3), 603–626.

- Saarenheimo, Marja 1997: Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino. Tampere.
- Saari, Salli 2000: Kuin salama kirkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Otava. Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 1991: Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? WSOY. Juva, 233–256.
- Sarafino, Edward P. 1990: Health Psychology. Biopsychosocial Interactions. John Wiley & Sons. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore.
- Sarbin, Theodore R. 1986: The Narrative as a Root Metaphor for Psychology. Teoksessa Sarbin, Theodore R. (toim.): Narrative Psychology. The Storied Nature of Human Conduct. Praeger. New York, Westport Connecticut, London, 3–21.
- Saunders, Daniel G. 1988: Wife Abuse, Husband Abuse, or Mutual Combat? A Feminist Perspective on the Empirical Findings. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): Feminist Perspectives on Wife Abuse. Sage Publications. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 90–113.
- Siikala, Anna-Leena 1987: Kertomus, kerronta, kulttuuri. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): Kieli, kertomus, kulttuuri. Gaudeamus. Helsinki, 98–117.
- Siitonen, Juha 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 37. Oulun yliopisto. Oulu.
- Sisäasiainministeriö 2001: Poliisitoiminnan yhteydessä kohdattava perheväkivalta. Perheväkivaltaohjastyöryhmä. Työryhmämuistio. Poliisiosaston julkaisu 6/2001. Helsinki.
- Smith, Dorothy 1987: The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology. Open University Press. Milton Keynes.
- Stanko, Elizabeth A. 1988: Fear of Crime and the Myth of the Safe Home: A Feminist Critique of Criminology. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): Feminist Perspectives on Wife Abuse. Sage Publications. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 75–88.
- Straus, Murray A. & Gelles, Richard, J. 1986: Societal Change and Change in Family Violence from 1975 to 1985 as Revealed by Two National Surveys. Journal of Marriage and the Family 48, 465–479.
- Särkelä, Antti 2001: Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaali- seen auttamistyöhön. Vastapaino. Tampere.
- Söderholm, Anna-Lisa 1996: Naisiin kohdistuva väkivalta. Suomen Lääkärilehti 51 (14), 1579–1584.
- Tigerstedt, Christoffer 1990: Omaelämäkertojen erillisteemojen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki, 99–113.

- Tjaden, Patricia & Thoennes, Nancy 2000: Extent, Nature, and Consequences of Intimate Partner Violence. Findings from the National Violence against Women Survey.
<http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/181867.pdf> [23.4.2004].
- Valkonen, Jukka 1994: Tarinametafora sydäninfarktista kuntoutumisessa. Tutkimuksia 45. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Valkonen, Jukka 1998: Tarinoita sydäninfarktista ja kuntoutumisesta. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 35, 80–93.
- Vasilyuk, Fyodor 1991: The Psychology of Experiencing. Harvester Wheatsheaf. New York, London, Toronto, Sydney, Tokio, Singapore.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva 2001: Voiko naista rakastaa. Avion ja eron karuselli. WSOY. Helsinki.
- Vilkko, Anni 1988: Eletty elämä, kerrottu elämä, tarinoitunut elämä – omaelämäkerta ja yhteisymmärrys. Sosiologia 25 (2), 81–90.
- Vilkko, Anni 1990: Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki, 81–97.
- Vilkko, Anni 1997: Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Vilkko, Anni 1998: Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkerroista. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere, 27–72.
- Vuola, Elina 1994: Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. Teoksessa Heinämaa, Sara & Näre, Sari (toim.): Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Gaudeamus. Helsinki, 209–224.
- Väisänen, Leena & Väisänen, Erkki 2000: Perheväkivallan uhrin kohtaaminen lääkärin työssä. Suomen Lääkärilehti 55 (24–26), 2655–2659.
- Weinehall, Katarina 1997: Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet. Umeå Universitet. Umeå.
- Widdershoven, Guy A. M. 1993: The Story of Life. Hermeneutic Perspectives on the Relationship between Narrative and Life History. Teoksessa Josselson, Ruthellen & Lieblich, Amia (toim.): The Narrative Study of Life. Vol. 1. Sage Publications. Newbury Park, 1–20.
- Winnicott, Donald W. 1971: Playing and Reality. Tavistock Publications. London.
- Yllö, Kersti 1988: Political and Methodological Debates in Wife Abuse Research. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): Feminist Perspectives on Wife Abuse. Sage Publications. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 28–50.

